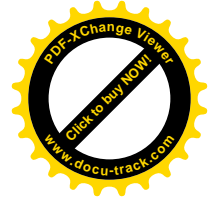

ПЕТРО ІВАНИШИН

УКРАЇНСЬКЕ
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО
ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО
ПЕРІОДУ

МОНОГРАФ
СЕРІЯ

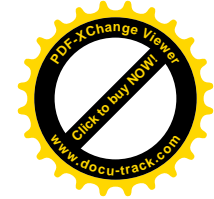
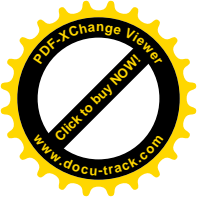
Заснована у 2006 році

ПЕТРО ІВАНИШИН

**УКРАЇНСЬКЕ
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО
ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО
ПЕРІОДУ**

МОНОГРАФІЯ

КИЇВ
ВИДАВНИЧИЙ ЦЕНТР «АКАДЕМІЯ»
2014

УДК 821.161.2.09

ББК 83.3 (4УКР)

1-19

ПАРАДИГМИ УКРАЇНСЬКОГО ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Рецензенти:

доктор філологічних наук, професор Т. Ю. Салига;
доктор філологічних наук, професор Р. Б. Голод;
доктор філологічних наук, професор І. Й. Набитович

*Рекомендовано до друку Вченою радою \~/~\T~1
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка
(Протокол № 13 від 22 листопада 2012 р.)*

Порубіжжя тисячоліть дало українському літературознавству небувалу енергію для світоглядних трансформацій та урізноманітнення дослідницьких методологій, що сприяло подоланню моністичного погляду на світ художнього слова і творчість письменників. У цьому часі на літературознавчу арену вийшло багато цікавих особистостей з оригінальними евристичними почерками. У складному сплетінні різноспрямованих тенденцій непоодинокими були дискусійні збурення і паралітературознавчі явища. Такою постає в монографії панорама постколоніального літературознавчого життя в Україні, осмислюючи яку автор зберігає вірність раніше продекларованим світоглядним засадам.

Адресована дослідникам літературного процесу, викладачам і студентам філологічних спеціальностей, усім, хто цікавиться явищами сучасного літературознавчого життя.

На обкладинці використано фрагмент репродукції картини А. Бірштадта «Буря в Скелястих горах, гора Розалі».

ISBN 978-966-580-322-5 (серія)

ISBN 978-966-580-443-7

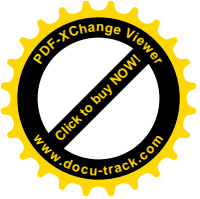
© <™ ^

оригінал-маке ^ 201 •

Якісні зміни в українському гуманітарному просторі торкнулися української літератури та літературознавчих дисциплін. Колоніальні культурно-історичні обставини формування наукового буття відходили у минуле, гносе-11/югічну дійсність почали формувати постколоніальні реалії. Розвиток української тогочасної науки про літературу в іостімперський період визначали зовнішні, позанаукові фактори, що впливали на створення нових обставин її формування, та внутрішні, — що ізсередини конституювали уляхи прямування новітньої української філології.

Визначальною зовнішньою суспільно-політичною реалією стало здобуття Україною незалежності у 1991 р., що відкривало можливості побудови справді самодостатньої національної держави на основі різнобічного відродження століттями колонізованого українського народу, (недержавна нація нарешті отримала шанс стати нацією іржавною, однак цей процес не набув політичного завершення, тому українська культура та мова так і не здобули належної енергії для розвитку. На думку фахівців, постколоніальна держава все більше набувала ознак неокolonії, прикритої псевдodemократичними інституціями. Розвиток української культури і надалі є переважно справою окремих організацій, ентузіастів-подвижників та громадських ініціатив. А мав би, на думку Івана Фізера, бути такою справою державною справою. За такої гуманітарної політики «українська філологія матиме можливість не тільки існувати, а й функціонувати» [195, 8].

Постколоніальна дійсність відзначалася активним ініціаторством різноманітних ідеологій. Колишнє ключове

протистояння комунізм / антикомунізм змінилося протистоянням буттєво-історичних, націоцентричних та імперських і космополітичних систем ідей. Універсалістичні ідеології продукували різні культурні імперіалізми (Е. Сміт, Е. Саїд), апелюючи до «універсальних», «глобальних», наднаціональних цінностей («загальнолюдських», «інтернаціоналістичних», «спільнослов'янських», «євразійських», «класових» тощо), покликаних девальвувати цінності органічні з метою забезпечення політичного, економічного та культурного панування над країнами та народами. Світоглядні протистояння прихильників та противників національних систем вартостей, наявні і в українській гуманітаристиці, визначали характер дискусій та полемік [17; 106; 195; 86; 63; 95].

Загальнокультурний фактор проявив себе у суттєвому ослабленні, щоправда, не всюди і не завжди, впливу російсько-радянської колоніальної парадигми (хоча в інформаційному просторі країни залишилось чимало радянських ритуалів, міфів і символів). Водночас посилилась присутність української культурної традиції. Відчутним стало проникнення західних культурних стереотипів та новітньої російської культури (радіо, телебачення, газети, книжки, Інтернет та ін.). Цей культурно-семіотичний хаос поглиблювався загальносвітовими тенденціями: «катастрофічним обвалом культурних цінностей» (Ж. Рюс) у західних суспільствах. Ці тенденції затронули й новітнє українське літературознавство.

Філософський чинник найпомітніше проявився в інтенсивному розвитку калькуляційного, крамарського («розрахункового», за М. Гайдеггером) мислення за одночасного занепаду мислення буттєво-історичного («осмислювального розмірковування»), пастирського. Активно утверджувалося мислення нігілістичне, технократичне, антибуттєве, покликане не оберігати буття, а визискувати його. Чимало вчених ставали заручниками саме нігілістичних або частково нігілістичних (еклектичних) типів філософування. Помітними були і прагнення виявити та критично осмислити «нігілістичну метафізику постструктуралізму» (І. Ільїн): «Цілком зрозуміле прагнення долучитися до новітніх філософсько-естетичних ідей, "урівнятися з Європою" набуває надто прямолінійних форм, обертається нестримним бажанням геть усе "перенести" до нас і вільним чи невільним зневаженням особливостей національного розвитку» [62,7].

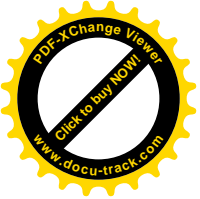
Економічний фактор став природним наслідком системної кризи в українській економіці, що спричинила мізерне фінансування культурної сфери, а в соціальному плані породила ганебне розшарування суспільства. Почастішали кризи і на глобальному рівні, котрі додатково і проблематизували належне матеріальне забезпечення освіти та науки.

Суттєво впливав і *соціально-психологічний* чинник, особливо помітний у маргіналізації як патології духу, і йдеться про «знекорінених» (за С. Вейль) національних м.іргіналів, духовно відчужених, розірваних між кількома культурами, позбавлених цілісної національної ідентичності людей, що часто прагнули «безмежного самоутвердження» (Д. Белл). В незалежній Україні до людей із Радянською свідомістю додалися вестернізовані, вестеріофільськи (зорієнтовані на Захід) та неомосквофільськи налаштовані індивіди. У цьому проявилися і певні спільно-іропейські тенденції. Знищення європейцями у ХХ ст. міщених національних архетипів, священних символів призвело, на думку К.-Г. Юнга, до психічного спустошення, пошуку фальшивих шляхів: «Ми дозволили впасти побудовані у наших батьках доми, а тепер намагаємося залізними у східні палаци, про які наші предки не мали щонайменшого уявлення (...) вакуум заповнюється найабсурднішими політичними і соціальними ідеями, відмінною ознакою яких є духовна спустошеність» [119].

На думку аналітиків, сучасна євроатлантична цивілізація перейнята ідеологемами лібералістичної «постмодерної демократії» та «глобального капіталізму», керується прошарком менеджерів, зорієнтованих на культ споживання, додання моральних обмежень і вихід за межі культури. У сфері суспільних комунікацій шириться явище гіпертекстності (надміру знакових систем), що породжує проблеми сприйняття, розуміння, рефлексії, практичності (іастосування) [169, 97]. Чимало художніх творів та літературознавчих праць все більше ставали імітаціями, підробками» (Р.-М. Рільке) чи «симулякрами» (Ж. Бодріяр) у літературі чи науці.

Важливим у 90-ті роки ХХ ст. був і *духовно-релігійний* чинник. Насаджування комуністичною владою атеїзму чи московського православія змінилося тенденцією до відновлення органічної релігійної ідентичності, відновленням духовно-релігійної літературної творчості та базованої на христологічній (філософській і богословській) традиції

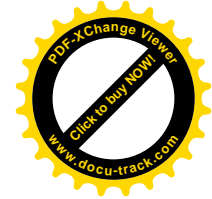
гуманітарної рефлексії. Ці процеси змушені були співіснувати та конфліктувати із ідеологічним пануванням у межах євроатлантичного співтовариства держав лібералістичного секуляризму та атеїзму, а в євразійському просторі — експансивно налаштованого російського православ'я.

Попри впливовість зовнішніх чинників основну роль в літературознавчому процесі почали відігравати чинники інтронаукові (внутрішні) — методологічний, естетичний та літературний.

Найвагоміший серед них — *методологічний*, що проявив себе в результаті історичної зміни гносеологічних парадигм. За радянських часів у суспільному мисленні, гуманітарних науках, літературознавстві, а також у художній творчості панував *методологічний монізм*, який проголошував «єдиноправильною» марксистсько-ленінську методологію, непохитно обстоював творчий метод соціалістичного реалізму. Решта вважалось хибним, а будь-які спроби вийти за їх межі суворо каралися (в окремі періоди — навіть ув'язненням чи фізичним знищенням).

Зі здобуттям незалежності України утвердився протилежний епістемологічний принцип — *методологічного плюралізму*. За таких умов науковець чи митець вільний на власний розсуд визначати, з яких методологічних позицій аналізувати свій предмет дослідження, яким при цьому методом користуватися. Це розширило можливості та підвищило якість пізнавальної і творчої діяльності, сприяло появі цікавих та продуктивних наукових розвідок. Щоправда, не всім із них вистачало логічної єдності і стрункості, а часом і усвідомлення, в ім'я чого вони здійснені. На мисленні авторів часто позначалась відсутність усталеної та послідовної методологічної позиції, що унеможлиблювало ефективну наукову комунікацію. Тому в умовах методологічного плюралізму кожного разу потрібні були систематичні чинники, методологічна домінація. Цю пізнавальну закономірність враховували не всі дослідники, що знижувало якість та аргументованість аналітичних процедур і напрацювань.

Водночас методологічний плюралізм відкрив простір для використання науково суперечливих та гетерономних (чужорідних) наукової традиції підходів. А деякі методи нагадували нові політичні настанови, котрі змушували дослідника не так вивчати, скільки фальшувати, «надінтерпретувати» (У. Еко) художню дійсність. Це дало підставу С. Квітові окреслити, наприклад, постмодернізм як «фети-

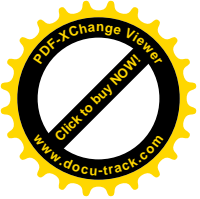

шизацію лібералізму». Йшлося про використання передусім західного наукового досвіду без критичного осмислення й трансформації відповідно до концептів національної наукової парадигми. Однією з перших діагностувала цей процес Соломія Павличко, запропонувавши у відповідь на кризові літературознавчі явища «теорію або філософізацію /літературознавства», застерігаючи від неорганічних способів розв'язання наукових проблем: «Тема сьогоднішньої піскусії є так само досить небезпечною, адже легко штовч.іс на популярний останніми часами шлях всеохопного, небувалого роздавання рецептів... В авангарді цього руху йдуть деякі шановні професори українського походження і американського громадянства, в кожному другому реченні своїх статей на цю тему вживаючи сакраментальне слово "потрібно"» [147, 488, 483]. У 90-ті роки минулого І століття авторитети в гуманітаристиці почали зинерігати під постмодерної «десакралізації» (Л. Костенко), «необільмювізму» (І. Денисюк), «демократичного нігілізму» (І. Дзюба) чи «політичного антиукраїнського літературознавства» (Вал. Шевчук).

За твердженням Г. Сивоконя, продуктивною філософізацією науки про літературу може бути тоді, коли дослідник не аабуватиме про «історичну та національну детермінованість чітературно-теоретичного знання» [180, 34]. Суголосні міркування висловлювали С. Андрусів, І. Денисюк, І. Дзюба, В. Дончик, С. Квіт, Г. Клочек, М. Наєнко, І. Фізер та ін. Ці остереження не завжди були почутими, що дало підставу \ ілгальнювати постколоніальний теоретичний досвід як «штовханину на методологічному полі» (І. Дзюба), «розгул методологій» (М. Наєнко) чи «зіткнення української філології із західними методологічними стратегіями» (І. Фізер).

Праці деяких українських постімперських літературознавців сформувавши індіферентний щодо реальних наукових потреб, культурної ситуації та літературної дійсності метадискурс. Його також стосуються слова, якими свого часу Г. Бгабга охарактеризував західний досвід: «Вимоги землі, виживання раси, культурне відродження — усе вимагає зрозуміння і відповідей на самі концепції та структури, які академіки постструктуралізму Г ясовують у мовних іграх, і мало хто з них знає про політичну боротьбу реальних людей поза тими дискурсивними межами» [183, 537].

Парадигми літературознавчого мислення змінювалися під впливом *естетичного* чинника: панівну в радянський

час марксистсько-ленінську естетику заступило розмаїття. Сприяли цьому численні діаспорні видання праць Л. Білецького, І. Огієнка, Д. Донцова, Ю. Липи, Є. Маланюка, Ю. Клена, М. Шлемкевича, Є. Онацького, Ю. Шевельова (Шереха), В. Петрова, Ю. Блохина (Бойка), У. Самчука, І. Мірчука, В. Яніва, І. Качуровського, І. Кошелівця, Б. Кравцова, Ю. Луцького, Г. Грабовича та ін.

Ці дискурси сприяли розкріпаченню мистецької думки та творчості, а інколи парадоксально діяли як новітні обмеження. Щоправда, вже в координатах не комуністичного, а лібералістичного нігілізму, пов'язаного насамперед із тенденцією до девальвації чи «дегуманізації мистецтва» (Х. Ортега-і-Гасет) — настановами авангардизму та постмодерну. Виразно нігілістичні елементи — імперіалізм, атеїзм, матеріалізм, космополітизм, секуляризований гуманізм, антитрадиціоналізм, расизм, сексуальна революція тощо — призвели, на думку дослідників, до виродження і втоми європейських культур.

Постколоніальна естетична свідомість українців у 90-х роках ХХ ст. віч-на-віч зійшлася з тим, що західні культури наймасштабніше відчували після Другої світової війни. У цьому зв'язку Дж. Фаулз писав про «тиранію самовираження» та окреслював інші аспекти повоєнного «чорного мистецтва»: «Однією з найбільш вражаючих прикмет нашого віку було повсюдне використання і в популярних, і інтелектуальних розвагах та мистецтвах полюсів насильства, жорстокості, зла, небезпеки, перверсій, сум'яття, двозначності, іконоборства, анархії» [194, 283]. У цій творчості «реєстри, атрибути й аспекти нелюдського оволодівають людиною та її найближчим світом, її природою і всіма її уявленнями» (Г. Зедльмаер).

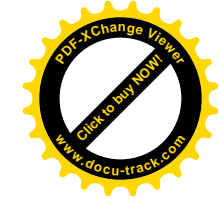
Традиційні естетичні та герменевтичні уявлення, на думку польського естетика В. Татаркевича, спонукають розглядати мистецтво як частину культури, котра постає завдяки майстерності автора, становить «осібний материк у світі» й існує виключно у мистецьких творах. Авангардно-постмодерні теорії намагалися утвердити іншу позицію, в якій мистецтво постає «ворогом культури» (Ж. Дюбюффе), чимось протилежним майстерності. Тому «Все є мистецтво» (Г. Арп); «Мистецьким твором стає все, що спроможне скупчити на собі увагу» (М. Порембський), тотожне будь-якій, навіть побутовій, діяльності. Звідси походять уявлення про вантажника як митця (Г. Розенберг), поява т. зв. «конкретної поезії», «пластичного звуку», перфомансів тощо. Мистецтво

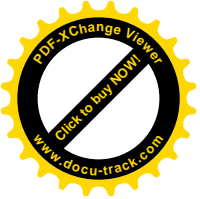
і юстає як абстрактна «творчість», для нього достатньо існування задуму, а не твору: «Нема вже мистецьких творів, є тільки мистецькі ситуації» (А. Моль) [188, 45—47]. Співіснування і конфліктування мистецьких, антимистецьких теорій та практик стало атрибутивною ознакою й української і постколоніальної культури.

Одні дослідники, начебто боячись рецидивів комуністичної «ідеологізації», відмовились визнавати ідейний, інтенціональний, духовнотвірний складник мистецтва, шодячи його провідну функцію до естетизму, звужуючи бачення сутності мистецтва ще й як духовнотвірного, су- (ільно-культурного, онтологічного феномену, а літератури — як «джерела звершено-історичного тут-буття народу» (М. Гайдеггер). Інші взагалі поставили під сумнів існування будь-яких критеріїв художності. Така аісторична, постмодерна позиція змушувала їх підносити «свою суб'єктивну безпосередність до рангу єдиного адекватного критерію пізнання», спонукала, за спостереженням І. Фізера, до радикального розриву із минулим, що ознаменувало посилену децентралізацію культурологічного поля, релятивізацію усіх цінностей, стирання меж поміж інтелектуальною ерудицією та опінією, наукою і припущенням, ірештою, між елітарною і масовою культурами» [196, 76].

Усе це болоче відобразилося передусім на теоретичній рефлексії та якості літературної критики, спонукало до пенмотивованої глорифікації малохудожніх чи антиестетичних явищ, суб'єктивного заперечення чи замовчування янищ справді мистецьки вартісних. Дослідників, що утверджували й творчо розвивали класичні герменевтичні та естетичні уявлення про мистецтво, незрідка у полемічному іамалі потрактовували як «фашистів», «нацреалістів» чи «старосвітських націоналістів».

Від естетичного чинника залежним виявився чинник класне літературний. У період незалежності суттєво змінилися об'єкт літературознавчих студій та уявлення про нього. Основу соцреалістичного канону сформував уявлення про літературу як «коліщатко і гвинтик загальнопролетарської справи» (В. Ленін), що визначало тріаду: література — національна за формою, соціалістична за змістом, інтернаціональна за духом. Звідси походили обмеження творчості радянських письменників, вилучення з історії літератури окремих авторів, суттєве аберування класиків, діалог із світовим письменством за посередництвом російської літератури та ін. Таку природу мало нав'язування принципів

псевдоісторизму («зв'язок літератури із соціальною дійсністю та класовою боротьбою»), «радянського патріотизму», гуманізму, атеїзму, непримиренність до проявів «буржуазного націоналізму» та боротьби з «плазуванням перед Заходом» [182, 8—10]. Хоча, безумовно, були творчі досвіди й окремі твори, які свідомо виходили за межі соцреалізму, творячи літературу опору. У постколоніальний період література отримала можливість бути тим, чим вона повинна бути — мистецтвом слова, важливим елементом культури, фактором людинотворення, націотворення й духовно-естетичного передання. Література взяла на себе питому функцію «духовного збереження й традиції, а тому вона до всього сучасного вносила приховану в собі історію» [50, 146, 156].

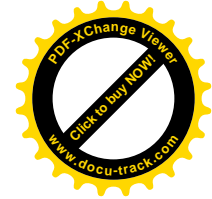
Чимало письменників скористались цією можливістю, новаторськи освоюючи та розвиваючи національні й інокультурні досвіди. Інші більшою чи меншою мірою зорієнтувались на традицію західного естетичного нігілізму. Поява та активізація літературних угруповань, що культивували авангардне та постмодерне «письмо», спричинила дискусії та полеміки у середовищі письменників, в які були втягнені і літературознавці. Одні відносили письмо, що культивує бездуховність, нігілізм, спустошення, вульгарність, неоцинізм до феноменів «антиестетики», «антилітератури», «антимистецтва» (Вал. Шевчук), «генітальної літератури» (В. Панченко), інші вважали, що саме це є «нормальною» чи «єдино можливою» літературою.

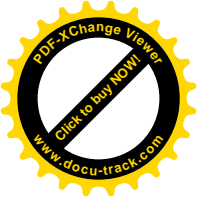
Різновартісні тенденції вплинули і на формування постімперської наукової свідомості, що проявилось у становленні різних (часто еkleктичних, полярних) уявлень про літературу, у перепрочитанні (незрідка вибіркового) її історії, у нерівномірному—більш глибокому чи поверховому—осмисленні «білих плям», у створенні власних (часто велими суб'єктивних) літературних канонів, а також не завжди вмотивованому применшенні чи перебільшуванні ролі та значення окремих періодів, шкіл, персоналій та ін.

1. ПОЧАТКИ ЗМІН У ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОМУ ПРОЦЕСІ 90-Х РОКІВ ХХ СТ.

Нові тенденції наукового мислення, намагання творити принципово інший тип літературного метадискурсу, подолати марксистсько-ленінські уявлення про національний літературний процес переконливо засвідчили роботи кінця 80-х років, зокрема монографії 1990 р. — В. Брюхопоцького «Микола Зеров» і «Ліна Костенко», С. Гальченка • «Текстологія поетичних творів П. Г. Тичини», З. Гузара «Ольга Кобилянська. Семінарії», М. Жулинського «Із забуття в безсмертя (Сторінки призабутої спадщини)», В. Івашкі-М «Українська романтична драма 30—80-х років XIX століття», Г. Клочека «Поетика і психологія», Михайлини Коцюбинської «Етюди про поезику Шевченка», В. Моренця «Володимир Сосюра», М. Наєнка «Одержимість», Г. Нудьги «На літературних шляхах», Оксани Пахльовської «Українсько-італійські літературні зв'язки XV — XX ст.», Ю. Пелешенка «Розвиток української ораторської та агіографічної прози кінця XV — початку XVI ст.», А. Погрібного «Борис Грінченко в літературному русі кінця XIX — початку XX ст. Питання ідейно-естетичної еволюції», Валерії Смілянської «"Святим огненным словом..." Тарас Шевченко: поетика», С. Тельнюка «"Молодий я, молодий...": Поетичний світ Павла Тичини», А. Ткаченка «Василь Симоненко», Вал. Шевчука «Дорога в тисячу років» та ін.

Типовим для того часу може бути обґрунтування М. Жулинським свого звернення до «викреслених» чи «репресованих» письменників у монографії-хрестоматії «Із забуття в безсмертя» (П. Куліш, Б. Лепкий, О. Олесь, В. Винниченко, М. Драй-Хмара, П. Филипович, М. Хвильовий, Є. Плужник,

Б.-І. Антонич, В. Стус та ін.); до тих, хто не доріє «до розуміння соціалістичних ідей»: «...заради істини слід визнати: досить часто нашими ж руками, точніше, своїми ж присудами, звинуваченнями ми нівечили долі своїх побратимів по перу. І ці морально-етичні уроки слід частіше згадувати — щоб не повторювати. Політизація (заради політизації!) літератури, надмірна ідеологізація художнього слова прийшла з тих трагічних 30-х років, нависала глухою, наповненою громами й блискавками хмарою над письменником, сковувала його фантазію, уяву, змушувала повсякчасно підживлювати свого власного — внутрішнього — цензора. Домінанта художньої майстерності, високого мистецького відображення людини і світу сьогодні очевидна, але чи вона є визначальною в оцінці творчості письменника? Це не означає, що ідейне "навантаження" твору відступає на задній план. Навпаки, йдеться про гармонійність форми і змісту. Національної форми, яка не тільки не дисонує зі змістом, а, навпаки, підсилює його, поглиблює, одне слово — індивідуалізує естетичне самовираження художника». Так узгоджувалось поєднання соцреалістичної заангажованості із герменевтичним та естетичним розумінням літератури: «Отже, дбаючи про відновлення духовних оазисів на культурній "території" України, думаймо і дбаймо про максимально вільне, різноманітне за жанрами, формами, стилями, образними узагальненнями оновлення нашої літератури та культури» [78, 24].

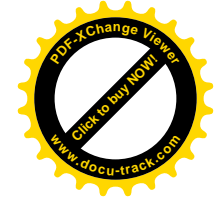
Виразно та швидко нові зміни та тенденції проявилися у літературознавчій періодиці. У 1990 р. кілька журналів змінюють свої назви, фіксуючи фундаментальні ідеологічні зрушення в межах наукової свідомості: провідний академічний часопис Інституту літератури «Радянське літературознавство» змінює назву на «Слово і час» (аббревіатура виразно апелює до героїчного козацького минулого — «СІЧ»), а львівський «Жовтень» було перейменовано на «Дзвін». У 1991 р. харківський «Прапор» стає «Березолем».

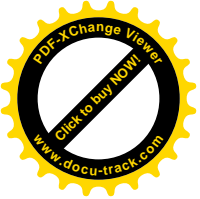
У 2002 р. головний редактор «Слова і часу» В. Дончик характеризуватиме це як «новий етап в історії журналу». Ще до проголошення незалежності часопис заявив «про свою відверту національно-демократичну позицію, повівши боротьбу за усунення "білих плям" у літературі, друге життя "Розстріляного Відродження" (рубрика "Відродження майбутнього"), утвердження української мови й духовності в Україні, національної

самосвідомості ("Екологія душі")». Змінивши назву, журнал розширив свої змістові обрії: крім теорії, історії та критики літератури, звернувся і до питань мистецтвознавства, соціології літератури, текстології, бібліографії, викладання літератури у середній та вищій школах, літературного краєзнавства та ін.

Журнал виправдовував свій статус науково-теоретичного, загальнокультурологічного, науково-популярного видання. Про це свідчили тематичні рубрики, що охоплювали, крім традиційних літературознавчих напрямів, філософські, мовні, соціологічні, архівні, мемуарні, мистецтвознавчі, методичні, культурологічно-інформаційні матеріали. І провідні методологічні вектори окреслили націоцентризм а та, меншою мірою, ліберально-демократична спрямованість публікацій, реагування на важливі суспільно-політичні та культурні проблеми. Як зазначав В. Дончик: «У час неладного й суперечливого процесу державо- (і націо-) творення, боротьби за утвердження української мови, культури, духовності, наш журнал не замикався виключно на літературознавчих питаннях, а й втручався в суспільне, політичне життя (досить сказати, що з животрепетних тем па сторінках часопису виступили Л. Кравчук, О. Гончар, Д. І Павличко, І. Дзюба, І. Драч, Є. Сверстюк, І. Заєць, М. Горинь, Л. Скорик, Ю. Щербак, В. Яворівський та багато ін.), окреслював широке коло національної проблематики. Національно-патріотичної заангажованості журнал не цурався, а декларував її відкрито й принципово. Бо виходив з того, що стверджуване в «СіЧі» зовсім не відбігає од наукових, гуманітарних завдань, не суперечить загальнолюдським ідеалам і цінностям» [60, 5].

У 90-ті роки минулого століття виходили засновані в радянській час часописи, перенесені в Україну із зарубіжжя, а також шойно засновані літературно-художні, літературно-наукові, літературно-суспільні та літературно-методичні видання: газети «Літературна Україна», «Друг читача» (до 1992), «Слово» (з 1990), «Кримська світлиця» (з 1992), «Слово Просвіти» (з 1993), «Народознавство» (з 1993), «Література плюс» (з 1998), журнали «Київ», «Дзвін», «Вітчизна», «Березіль», «Дніпро», «Всесвіт», «Українське літературознавство», «Донбас», «Українська мова і література в школі» (з 1994 — «Дивослово»), «Четвер» (з 1989), «Світо-Вид» (з 1990), «Авжеж!» (з 1990), «Українські проблеми» (з 1991), «Вісник Міжнародної асоціації українців» (з 1991), «Сучасність» (перенесена в Україну в 1992), «Літературний

Чернігів» (з 1992), «Український засів» (1992—1997), «Кур'єр Кривбасу» (з 1994), «Мандрівець» (з 1994), «Агі Ілпе» (з 1996), «Дух і літера» (з 1997), «Кальміус» (з 1999), «Урок української» (з 1999), «Українська мова й література в сучасній школі» (з 1999), «Українська література в загальноосвітній школі» (з 1999), «КНИЖНИК-ГЕУІЄ\У» (з 2000) та ін. Певну кількість літературознавчих матеріалів містили і місцеві поліфункціональні журнали «Вежа» (Кіровоград), «Бахмутський шлях» (Луганськ), «Буковинський журнал» (Чернівці), «Тернопіль» (Тернопіль), «Перевал» (Івано-Франківськ), «Густань» (Дрогобич) та ін.

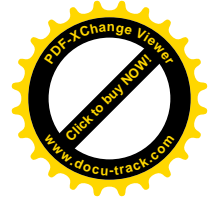
Літературно-критичні публікації друкували і часописи загальносуспільного, культурологічного чи різновекторного спрямування: газети «Карпатська Україна» (з 1990), «Українське слово» (перенесена в Україну в 1991), «Шлях перемоги» (перенесена в Україну в 1993), «Дзвін Севастополя» (з 1995), «Критика» (з 1997), «День» (з 1997); журнали «Україна», «ї» (з 1989), «Родовід» (з 1991), «Київська старовина» (відновлена у 1992), «Універсум» (з 1993), «Визвольний шлях» (філія в Україні з 1995); альманах «Хроніка 2000» (з 1992) та ін.

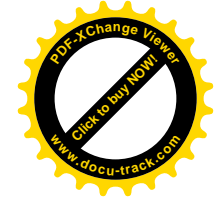
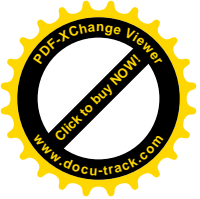
Продовжували діяти і з'являлись нові видання за межами України (передусім у середовищі зарубіжного українства, що мали більше суспільно-культурне, ніж суто художнє та літературознавче спрямування: «Дукля» (Словаччина), «Берестейський край» (Білорусь), «Вільне слово», «Наш голос» (Румунія), «Вісник», «Забута країна», «Зоря», «Промінь», «Український кур'єр» (Росія), «Гомін», «Наше слово», «Український альманах» (Польща), «Зерна» (Німеччина), «Київ-Відень» (Австрія), «Свобода», «Українські вісті» (США), «Новий обрій» (Австралія), «Новий шлях» (Канада), «Українські новини» (Казахстан) та ін.

Основними академічними літературознавчими центрами і надалі були університети, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Результати наукових досліджень були сконцентровані передусім в авторських та колективних монографіях, наукових збірниках філологічного спрямування.

Важливу інтегральну роль у літературознавчій діяльності відігравали видавництва. Щоправда, у кризових умовах вони діяли несистемно, вимушено припиняючи ті чи інші проекти. Найпомітніші з них, що мали виразний літературознавчий аспект діяльності, — «Наукова думка»,

«Либідь», «Дніпро», «Вища школа», «Знання», «Молодь», «Мистецтво», «Світ», «Каменярь», «Карпати», «Смолоскіп», «Кобза» («Орій»), «Освіта» (до 1991 — «Радянська школа»), «Просвіта» (з 1990), «Відродження» (з 1991), «Юніверс» (з 1991), «Кальварія» (з 1991), «Фоліо» (з 1991), «Основи» (з 1992), «Гене́за» (з 1992), «Дух і літера» (з 1992), «Академія» (з 1993), «Видавництво імені Олени Теліги» (з 1994), «Акта» (з 1996), «Києво-Могилянська академія» (з 1996), «Джура» (з 1996), «Літопис» (з 1996), «Критика» (з 1997), «Факт» (з 1997), «Навчальна книга — Богдан» (з 1998), «Степова Еллада» (з 1998), «Пульсари» (з 1999) та ін. З різною мірою активності та успішності діяли університетські видавництва та редакційно-видавничі центри.

2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОСТУП У 90-ТІ РОКИ ХХ СТ.

У 90-ті роки розвивалися, хай і нерівномірно, всі складники літературознавчого буття. Парадигмальні зміни заторкнули різні сфери літературознавства як комплексної філологічної науки, всі її основні та допоміжні дисципліни. Насамперед це стало відчутно у галузях теорії літератури, зокрема на рівні методологічного дискурсу.

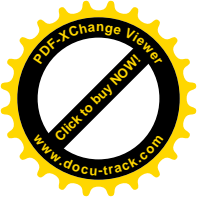
Прямим свідченням скерування наукових пошуків у сферу теоретичного плюралізму, намагання засвоїти все більші обшири ідейного методологічного простору в межах національної та інокультурних традицій стали основні теоретико-літературні антології та хрестоматії, що здобули помітний резонанс. Протягом 1993 р. у київських видавництвах побачили світ, згодом у 1994–1996 рр. і пізніше були перевидані, чотири томи «Українського слова» — хрестоматії української літератури та літературної критики ХХ ст. (упорядники В. Яременко (Україна), Є. Федоренко (СІЛА), Оксана Сліпушко (Україна)). Хоча основну текстуальну масу хрестоматії утворювали різножанрові художні твори, добірку конкретного письменника супроводжували один чи кілька критичних матеріалів: В. Базилевського, В. Барки, М. Вінграновського, В. Голобородька, О. Гончара, М. Грушевського, Є. Гуцала, В. Державши, І. Дзюби, Д. Донцова, І. Драча, М. Жулинського, Л. Залеської-Онишкевич, М. Ільницького, П. Кононенка, Г. Костюка, Ю. Лавріненка, О. Мишанича, О. Мусієнка, М. Мушинки, М. Наєнка, В. Неділька, Б. Олійника, М. Ореста, Д. Павличка, М. Павлишина, Ф. Погребенника, А. Погрібного, І. Приходько, Б. Рубчака, Т. Салиги

І (.верстюка, І. Світличного, О. Сліпушко, Ю. Стефаніка, < і Гарнавського, Л. Череватенка, О. Черненко, Ю. Шереха III Іевельва), Вал. Шевчука, В. Яременка та ін. В окремий підрозділ третього тому винесено загальнометодологічні і.ііті В. Державина, М. Євшана, Ю. Косача, І. Павелка, А. Погрібного, Д. Чижевського, Ю. Шереха (Шевельова).

У 1996 та 1998 рр. виходять перші дві книги хрестомаш «Історія української літературної критики та літературошавства» (упорядники П. Федченко, М. Павлюк, Т. Бов• \ нівська). У ній було взято за мету «простежити довгий, і И ладний і славний шлях розвитку естетико-теоретичної і 'іпературно-критичної думки в Україні та подати її найго- П тніші зразки» за ХІХ та ХХ ст. У хрестоматії були «представлені належно систематизовані різножанрові матеріали нової та новітньої літератури» (статті, трактати, літературні маніфести, есе, уривки з монографій та листів) [99, •\|. Щоправда, третя книга, котра мала охоплювати матері- І м ХХ ст., так і не побачила світу.

На відміну від «Українського слова» та «Історії...», юрієнтованих на актуалізацію вітчизняної метадискур- І пішої традиції, «Антологія світової літературно-критичної І Іуки ХХ ст.», що з'явилась у Львові в 1996 р., орієнтувал- І Ісь на репрезентацію сучасного світового теоретичного юсвіду. Упорядники антології — львівська дослідниця Марія Зубрицька, американські вчені Лариса Онишкевич і і Іван Фізер. Попри деякі помилки та недосконалості пере- І > надів антології стала помітним явищем в літературознав- І Іх колах, своєрідним посібником з новітньої літературо- І Іавчої методології. Упорядники охопили чимало основних І Ічій від кінця ХІХ століття: психолінгвістичну теорію О. Потебні, філософсько-модерністичні концепції Ф. Ніцше, А. Бергсона, Т.-С. Еліота, психоаналіз і теорію архетипів, феноменологію, літературознавчу герменевтику, екзистенціалістичний метод, школу рецептивної естетики, теорію діалогізму М. Бахтіна, структуралізм і семіотику, постструктуралізм, деконструктивізм, феміністичну критику, постколоніальну теорію, неомарксистську концепцію Ф. Джеймсопа, теорію іронії Р. Рорті. Для пострадянського читача цінними стали передмови до кожного з теоретичних напрямів та термінологічний словник. Щоправда, поза їх увагою опинилася духовно-історична школа, неотомізм (христологія взагалі), нова критика, дискурс-аналіз тощо.

Плюралістичні тенденції відобразив і виданий у 1997 р. видавництвом «Академія» «Літературознавчий

словник-довідник» (за редакцією Р. Гром'яка, Ю. Коваліва, В. Теремка), що попри певні критичні зауваги став на наступне десятиліття популярним літературознавчим довідково-енциклопедичним виданням. Про це свідчили і його перевидання. У передмові редколегія такими словами актуалізувала необхідність свого проекту: «Наприкінці другого тисячоліття перед українським літературознавством постала необхідність оновлення методологічних основ критичної думки, повернення аналітичної свідомості на позиції об'єктивного історизму. Потреба відповідності філологічних студій зумовила уточнення понятійного апарату з метою адекватного осмислення літературного процесу та літературних текстів» [123, 5]. Окрім основних літературознавчих термінів, словник містив найсуттєвіші поняття філософії, естетики, мистецтвознавства, книгознавства, лінгвістики, фольклористики. Авторами видання стали кілька десятків українських та троє польських учених. Переважна більшість статей належала тернопільським та київським дослідникам Р. Гром'яку, Ю. Коваліву, Ф. Погребеннику, П. Федченку, М. Кодаку, М. Чернопискому.

Теоретичне пожвавлення стимулювали також і численні, незрідка контрверсійні, виступи та відкриті лекції вітчизняних та зарубіжних українців: Г. Грабовича, Я. Дашкевича, І. Дзюби, О. Забужко, О. Зуєвського, І. Качуровського, Л. Костенко, М. Коцюбинської, Г. Кочура, В. Мороза, М. Неврлого, Ф. Неуважного, С. Павличко, О. Пахльовської, О. Прицака, Л. Рудницького, М. Рябчука, В. Скуратівського, І. Фізера, О. Черненко та ін.

Суттєвим внеском у теоретико-методологічне оновлення стало відновлення, завдяки зусиллям професора Михайла Наєнка, у 1996 р. знаменитого семінару Володимира Перетца у Київському університеті, учасниками якого стали вчені України та з україністичних центрів зарубіжжя. В основі відновленого семінару — традиції філологічної школи інтерпретації як методологічної домінанти. Водночас його учасники демонстрували множинність методик і підходів щодо тлумачення художніх творів та літературного процесу. У діяльності філологічного семінару склалася традиція щорічного окреслення його тематики. Так, у 1996 р. було обговорено дві проблеми: «Сергій Єфремов і Дмитро Чижевський: дві методології — одна мета» та «Літературознавство як наукова і освітня проблема»; у 1997—1998 рр. — «Інтерпретація художнього тексту»; «Реалістичний тип творчості: теорія і сучасність»; «Мова і література: кроки до національної ідентичності».

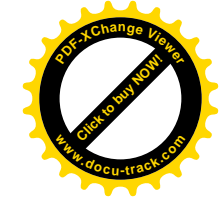
У 1999 р. — «Наука про літературу на межі століть: тема пі іліа»; у 2000 р. — «Сучасна наука про літературу: "больші точки"». Семінар продовжував свою діяльність й у 2000-ні роки.

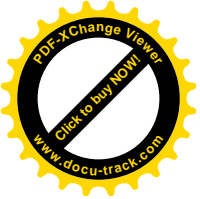
Відхід від марксистсько-ленінського монізму, що розвинувся наприкінці 80-х років, заглиблення в національну наукову традицію, вільний діалог із зарубіжними теоретичними досвідами, а також практичні потреби інтерпретації та реінтерпретації всіх літературних періодів зумовили появу альтернативних методологічних підходів у межах наукового тлумачення художнього письменства. Чимало з них і в наступному десятилітті визначали ідентичність української науки про літературу.

2.1. ФІЛОЛОГІЧНІ ДОМІНАНТИ В ТЕОРЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Філологічний (в іншій термінології — естетичний, формальний, формально-естетичний, або «філологічно-критичний» (М. Грушевський)) напрям передусім опонував соціалістичній теорії, що розглядала літературу як «коліщатко і гвинтик загальнопролетарської справи» й ідеологічно гіпертрофувала зміст твору. Виникнення цієї методології дослідники пов'язують із модерністичними пошуками наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст., в котрих іпожовнювали художнє (мистецьке) та естетичне, а також і деякими ідеями класичних герменевтичних шкіл доби глінізму, зосереджених передовсім на питаннях лінгвістики, риторики, стилістики й текстології. Звідси походить пріоритетна зорієнтованість філологів на естетичну і адекватність художнього письменства, на виражене в зовнішній формі твору, на слові «художнє, естетичне узагальнення». Як зауважував М. Наєнко, «любити художнє слово означає наближатися до краси його, пройтися його внутрішнім вогнем і знаходити джерела, першопричини цього вогню» [138, 175—176].

Філологічний метод насамперед стосувався «оперування художньою формою», оскільки, як вважали його прихильники, у мистецтві важливе не значення («що»), а форма («як»). Форму вони розглядали як вираження змісту і як синонім стилю: «Найточніший синонім художньої

форми — стиль. Він є чуттєвим, оформленим вираженням не тільки настрою поета, не тільки засобом, з допомогою якого автор змушує читача бачити все так, як бачить його сам, не лише індивідуальною рисою автора, а й визначальним принципом, що об'єднує письменників однієї художньої школи, однієї епохи». Основним предметом літературознавства поставала форма твору, а історія літератури розглядалась як історія стилів («стильове прочитання літературного процесу») [138, 196—197].

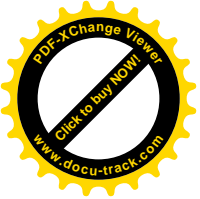
Визначальними для формування методологічного інструментарію філологів були естетичні теорії А. Баумгартена, І. Канта, В. Кузена, Ф. Ніцше, літературознавців Ш. Сент-Бева і Т. Готьє, антипозитивістські маніфести «парнасців» та пізніших модерністів, інтуїтивістичний метод А. Бергсона та Б. Кроче, російський символізм і формалізм, празький лінгвістичний гурток, англо-американська і французька «нова критика», частково праці структуралістів, М. Бахтіна, Е. Ауербаха та ін. Попри усвідомлення того факту, що в українському літературознавстві «філологічна школа... не набула системної цілісності» [138, 178], українські постколоніальні вчені, відроджуючи естетичний напрям, спиралась на досвід неоромантиків та символістів (Леся Українка, О. Кобилянська, частково І. Франко, О. Олесь, М. Вороний та ін.), «молодомузівців», «хатян», праці Б. Лепкого, М. Гнатишака, М. Рудницького, Є.-Ю. Пеленського, Б.-І. Антонича, «семінарій російської філології» В. Перетца у Київському університеті (1904—1914) та роботи його учнів (О. Дорошкевич, О. Назаревський, О. Багрій, М. Зеров, П. Филипович, М. Драй-Хмара, О. Бургардт (Ю. Клен), Л. Білецький, С. Маслов, І. Огієнко, Д. Чижевський та ін.), студії В. Державина, Ю. Лавріненка, С. Гординського, І. Качуровського, Ю. Шевельова (Шереха) та інших, котрі так чи інакше виражали ідеї філологічної теорії інтерпретації.

Не бракувало й застережень стосовно можливостей застосування естетичного підходу. У 1999 р. Соломія Павличко розмірковувала: «Загалом побудова канону за естетичними критеріями є дуже складним завданням, адже саме поняття естетичного критерію в абсолютизованому вигляді є так само ідеологічним, політичним. (Повне виключення ідеології є свого роду ідеологією.) Крім того, так званий "чисто естетичний" критерій є дуже широкою категорією. Наприклад, у Блума основа канону, або його "естетичний критерій" — це складність, амбівалентність, невизначеність людського характеру і самого життя, як вони представлені літературою» [146, 634].

Як і в класичних філологічних працях, так і в пострадянських дослідженнях, формально-естетичні принципи імування переважно поєднувалися з іншими методологічними та методами (герменевтичним, компаративістичним, піщіоцентричним, феноменологічним, соціологічним, Кулігурно-історичним, психологічним, рецептивно-естетичним, системологічним, структурально-семіотичним іа ін.), що сприяло об'єктивізації процесу та результатів ііі і іання. Відповідно основні теоретичні питання в естетично-ііііх студіях стосувалися зовнішньої та внутрішньої форми нігературного твору, художньої стилістики, художнього мислення, поезики, генології, ейдології, літературного процесу, віршознавства, теорії прози, текстології та іа.

Усі наукові центри України мали представників філологічного напрямку або розробляли формально-естетичну проблематику. Найпомітніші філологічні школи сформувались в Інституті літератури НАН України та Київському, Іїііівському, Чернівецькому, Одеському, Донецькому, Дніпропетровському, Тернопільському, Кіровоградському, Муїанському та іа. університетах. У межах цього методу ііііі коли пропонуючи присутні методологічні ідеї) постійно чи принагідно, з різною послідовністю працювали В. Агеїна, В. Антофійчук, О. Астаф'єв, В. Барчан, Н. Бернадська, Г. Білоус, Т. Бовсунівська, Л. Бондар, В. Будний, Б. Бунчук, О. Бураго, А. Войтюк, О. Галич, Л. Грицик, М. Гіршман, Н. Голобородько, Р. Голод, Л. Голомб, М. Голянич, І. Гром'як, З. Гузар, А. Гуляк, В. Гуменюк, Т. Гундорова, Г. Давидова-Біла, І. Денисюк, Т. Денисова, Л. Дунаєвська, Л. Задорожна, Л. Залеська-Онишкевич, Д. Затонський, Б. Іванюк, В. Івашків, М. Ігнатенко, М. Ільницький, Ф. Кейда, Г. Клочек, Ю. Ковалів, М. Кодак, А. Козлов, Л. Копаниця, Н. Костенко, В. Костюк, М. Коцюбинська, А. Кравченко, Л. Краснова, Б. Криса, Ю. Кузнецов, О. Куца, М. Лановик, М. Ласло-Куцюк, М. Легкий, Н. Лисенко, О. Луцишин, П. Майдаченко, Н. Малютіна, В. Марко, Н. Мафтин, В. Мельник, Б. Мельничук, Р. Мовчан, В. Мовчанюк, А. Мойсієнко, М. Моклиця, В. Моренець, Л. Мороз, М. Наєнко, В. Назарець, Д. Наливайко, В. Нарівська, Є. Нахлік, Л. Новиченко, Г. Нога, А. Нямцу, В. Панченко, Т. Пастух, Ю. Пелешенко, Т. Пінчук, В. Погребенник, В. Просалова, Ф. Пустова, Б. Рубчак, В. Саєнко, Т. Салига, Г. Семенюк, Л. Сенік, Г. Сиваченко, Н. Слухай, В. Смілянська, В. Соболев, Д. Стус, Л. Тарнашинська, А. Ткаченко, М. Качук, Г. Токмань, Л. Ушкалов, В. Фашенко, К. Фролова,

С. Хороб, Н. Чамата, О. Червінська, Є. Черноіваненко, Н. Шляхова, А. Шпиталь, Н. Шумило, М. Яценко та ін.

На тлі потужних класичних естетичних праць А. Бергсона «Сміх» (1900), «Творча еволюція» (1907), Б. Кроче «Естетика як наука про вираження і як загальна лінгвістика» (1902), В. Перетца «З лекцій по методології історії російської словесності» (1914), В. Шкловського «Воскресіння слова» (1914) набутки українського пострадянського літературознавства виглядали дещо скромно через відсутність системних методологічних робіт. Щоправда, є підстави вести мову про окремі філологічні концепції та методики:

— літературознавчу теорію естетичних категорій (П. Майдаченко «Комічне в сучасній українській прозі» (К., 1991), О. Луцишин «Категорія "літературний розвиток" у науковому трактуванні Івана Франка» (Львів, 1998));

— поетику творчості окремого автора (М. Ткачук «Стиль балад Левка Боровиковського» (Тернопіль, 1991), Л. Новиченко «Поетичний світ Максима Рильського (1941—1964)» (К., 1993), В. Мовчанюк «Медитативна лірика Т. Г. Шевченка» (К., 1993), Ю. Войчишин «"...Ярий крик і біль тужавий": Поетична особистість Євгена Маланюка» (К., 1993), Т. Салига «Високе світло» (Львів, 1994), Г. Кошарська «Творчість Ліни Костенко з погляду поетики експресивності» (К., 1994), Я. Голобородько «Художньо-естетична цивілізація Миколи Куліша» (Херсон, 1997), Т. Пастух «Романи Івана Франка» (Львів, 1998), Б. Бунчук «Віршування Івана Франка» (Чернівці, 2000));

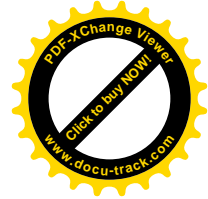
— теорію літературного напрямку чи стилю (А. Макаров «Світло українського Бароко» (К., 1994), М. Ільницький «Література українського відродження: Напрями і течії в українській літературі 20-х — поч. 30-х рр. ХХ ст.» (Львів, 1994), В. Агеєва «Українська імпресіоністична проза» (К., 1994), Л. Ушкалов «Світ українського бароко: філологічні етюди» (Харків, 1994), Ю. Кузнецов «Імпресіонізм в українській прозі ХХ ст. (проблеми естетики і поетики)» (К., 1995), Т. Салига «Імператив» (Львів, 1997), Б. Криса «Перестворення світу. Українська поезія XVII—XVIII століть» (Львів, 1997), Т. Бовсунівська «Феномен українського романтизму» (К., 1997—1998), М. Моклиця «Модернізм як структура» (Луцьк, 1998), Т. Рязанцева «Змалювати думку... (Концептизм як напрям метафізичної поезії в літературі Європи доби Бароко» (К., 1999), Ю. Ковалів «Українська поезія першої половини ХХ століття» (К., 2000));

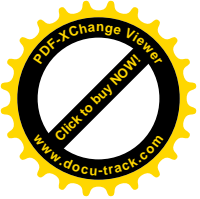
— теоретичну поетику (поетологію) і художню стилістику (Н. Костенко «Українське віршування ХХ ст.» (К.,

1993), М. Голянич «Внутрішня форма слова і художній рекет» (Коломия, 1997), А. Мойсієнко «Слово в операційній 11, темі поетичного тексту: Декодування Шевченкового вірша» (К., 1997), В. Антофійчук, А. Нямцу «Проблеми поетики традиційних сюжетів та образів у літературі» (Чернівці, 1997), М. Лановик «Функціонування художнього образу IV в різномовних дискурсах» (Тернопіль, 1998), Б. Іванюк «Метафора и произведение» (Чернівці, 1998), С. Бурого «Мелодія стиха» (К., 1999), М. Легкий «Форми художнього пикладу в малій прозі Івана Франка» (Львів, 1999));

— генологію (О. Галич «Українська письменницька мемуаристика: природа, еволюція, поетика» (К., 1991), П. Пілоус «Українська паломницька проза: історія жанру» (К., 1998), О. Астаф'єв «Лірика української еміграції: еволюція стильових систем» (К., 1998), М. Кодак «Траєкторія "1.1 чадного трагізму. Динаміка жанру: 20—30-ті роки» (К., 1999), С. Хороб «Українська драматургія: кризь виміри часу» (Івано-Франківськ, 1999), Л. Копаниця «Метапоня-і піпа модель української ліричної пісні» (К., 2000) та ін.

Типовий зразок тогочасної філологічної теоретичної ПОЗИЦІЇ — друга частина монографії «Поетичний світ Максима Рильського (1941—1964)» (К., 1993) Леоніда Новиченка. У ній автор критично переглядав марксистсько-ленінську традицію як фальсифікувальну й «тоталітарну», намагався сформулювати новий методологічний підхід до і тлумачення літературних явищ, зосереджений на «естетичній оцінці» як пріоритетній: «У другій, завершальній частині монографії автор прагнув, тверезо оцінюючи тиск суспільно-політичних умов, у яких творилась література радянського часу, а отже, й поезія Максима Рильського, з особливу уважністю простежувати, як складалась (або не складалась) художня істина цієї поезії. Художність — індикатор і критерій у мистецтві всеосяжний, вона в останньому підсумку висвічує і міру правди, яку несе в собі поетична мова митця, і справедливість його ідеалу, і ступінь фахової досконалості, якого зміг досягти його талант. Ніяких оцінок — соціальних, моральних, когнітивних (пізнавальних) поза оцінкою естетичною, опертою, зокрема, і на безпосереднє художнє чуття дослідника, — цією давно відомою, але не так уже часто здійснюваною вимогою хотів би неухильно керуватися автор у своїх роздумах над віршованими сторінками Рильського» [144, 6]. Можна спостерегти в цьому дослідженні й типове для формалістичного мислення, хоча не завжди виправдане, ототожнення мистецького та естетичного.

Л. Новиченко поєднував естетичний підхід із соціологічним, культурно-історичним, біографічним, архетипним, психологічним, структуралістичним, націологічним тощо методами, послуговуючись міркуваннями О. Потебні, І. Франка, Є. Маланюка, Г.-В.-Ф. Гегеля, М. Монтеня, Е. Фромма, К.-Г. Юнга, О. Лосева, М. Бахтіна, Ю. Лотмана! Г. Гачева, Ю. Борева, С. Аверінцева та ін. Автор поглиблено зупинявся на хронологічно-проблемному висвітленні пізньої поезії М. Рильського у першому розділі праці, питаннях художнього мислення, лінгвостилістики, мікроаналізу, жанрових струменів. При цьому дещо уточнював свою методологічну позицію, привертаючи увагу до «таємниць єдності змісту й форми» як єдиного можливого способу існування «ідеї в поетичному творі». Погоджуючись із Ю. Лотманом, що варто вести мову і про «ідею, яка реалізує себе в адекватній структурі і не існує поза цією структурою», відверто заявляв про своє тяжіння до формально-естетичного підходу: «...не будши структуралістом і працюючи в традиціях російсько-українських літературознавчих шкіл першої половини ХХ ст. (В. Жирмунський, Б. Ейхенбаум, Ю. Тинянов, О. Білецький, М. Зеров, Д. Чижевський), можна з користю застосовувати й деякі часткові методи та прийоми, вироблені сучасним літературознавчим структуралізмом» [144, 173].

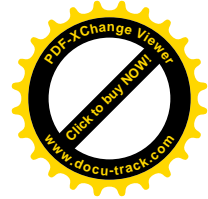
Філологічний підхід також зреалізований у ґрунтовній монографії Наталії Костенко «Українське віршування ХХ століття» (К., 1993). У цій ґрунтовній студії з поетології досліджено сучасний український вірш у контексті стильових течій української поезії (від символістів, футуристів, неокласиків, конструктивістів, неоромантиків, неореалістів і до авангардистів 80-х років ХХ ст.). При цьому дослідниця поєднувала соціологічні, психологічні та власне філологічні концепції (О. Потебня, А. Бєлий, Л. Тимофєєв, М. Гіршман, В. Кожини та ін.). Особливо її цікавило питання змістовості цієї форми. Поруч із основною функцією мистецтва — «формуванням судпільного ідеалу» — виокремлено й інший системотвірний чинник — «розвиток емоційного смислу, почуття, переживання — його напруження й прояснення ("переосмислення", "перетворення", катарсис) з метою впливу на свідомість сприймаючого і зміни його поведінки».

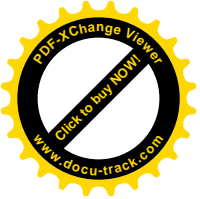
Плюралістична теоретична позиція прислужилася у розпізнаванні національної специфіки української віршової системи ХХ ст., аналізі її основних складників (фонологічні передумови, літературні традиції, ритмічні структу-

імі, метрика, стильові особливості, типологія форм некла-і н т о г о вірша, тенденції розвитку класичного вірша, полі-Метричні форми тощо), синтетичному тлумаченні вірша як і н тетичного явища, художньо-мовної системи, специфіч-но амістової форми поезії, особливості якої зумовлені як предметом її відображення (духовно-емоційного світу людини) і функцією (перетворенням, удосконаленням цього світу), так і експресивним характером способу відображення — національної мови» [115, 9,14, 29].

Розвиток естетичного напрямку живила інтелектуальна тієргія праць Тараса Салиги «Продовження» (Львів, 1991), Високе світло» (Львів, 1994), «Імператив» (Львів, 1997) — 111 поставника львівської філологічної школи. Його перу теж притаманний характерний для українського філологізму І пнкретизм (поєднання герменевтичного, духовно-історичного, психологічного, культурно-історичного, біографічного, соціологічного та інших підходів), поглиблений послідовним застосуванням націологічної методології.

Формально-естетичні засади інтерпретації увиразнювала монографія Т. Салиги «Імператив», у якій, крім герменевтично-стильових осмислень української релігійної поєні, доробків літературних груп «Митуса» і «Логос», поезії VIIA, творчих досвідів Т. Шевченка, Є. Маланюка, І. Калинци, М. Осадчого, В. Герасим'юка, Р. Федоріва, Ю. Тарнав-11.кого, проаналізовано стилістичні особливості поезії авторів Наддніпрянщини, Галичини й еміграції першої третини ХХ ст. — імпресіонізму, символізму, експресіонізму, неоромантизму, футуризму, неокласицизму, сюрреалізму («Українська поезія: шляхами шукань»). Т. Салига пропонував розглядати «конкретну стильову течію як цілісну систему, що розвивається в рамках часу природним шляхом, тобто за найбільш властивими їй формотворчими "нормами", а також розвивається під впливом "сусідніх" стилів». Йому йшлося про т. зв. змішані стилі, цілісний сти-пльовий розгляд літературного процесу в межах «трьох українських літературних материків», а також про актуалізацію вагомої смислової домінанти: «Адже поети Наддніпрянщини, Галичини та української літературної еміграції ставили перед собою спільне завдання — служити Україні». Прислужилося такому трактуванню й теоретичне спостереження Є. Маланюка: «...може, у жодного народу так гостро й болюче не стоїть проблема стилю, проблема духа форми, формотворчого духа, що змушує матеріал прийняти певну адекватну їй і єдину для неї форму. Бо

на хвилину перейшовши з цією термінологією до сфери політики, ми з повним правом можемо констатувати, що проблема державності є теж проблемою стилю. Нація, що досягнула форми, є нацією державною» [175, 15—17].

Вдало поєднала ідеї філологічного методу та наратології монографія Миколи Легкого «Форми художнього викладу в малій прозі Івана Франка» (Львів, 1999). У ній теоретично обґрунтовано й практично застосовано новаторську систематизацію малих творів І. Франка, вихідним критерієм для якої послужив формально-викладовий показник: граматична особа, тип наратора, який функціонує в художньому творі, форми перебігу нарації, що є породженням авторської наративної концепції.

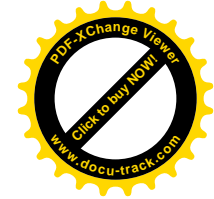
Виразна закоріненість у формалістичну проблематику характеризує і донецьку філологічну школу, засновану в 1966 р. Михайлом Гіршманом (В. Фьодоров, О. Домашенко, О. Корабльов, М. Красіков, А. Паніч та ін.). Щоправда, історіографи схильні розглядати її як явище російської гуманітаристики в Україні, що підтверджується мовно, ментально, методологічно, об'єктом досліджень (російська література) та зорієнтованістю на зв'язки насамперед із російськими науковими центрами. Помітною була близькість методологічної позиції М. Гіршмана до теоретичних засад російського формалізму (Ю. Тиньянов, Б. Ейхенбаум) та діалогізму М. Бахтіна [110], що зумовлювало її певну дуалістичність. У працях М. Гіршмана («Літературное произведение. Теория и практика анализа» (1991), «Избранные статьи» (Донецк, 1996), «Літературное произведение: теория художественной целостности» (М., 2002)) та його однодумців розроблялись питання художньої цілісності літературного твору, ритму вірша і прози, літературного діалогу, поетичного світу та ін. Намагання розширити поле методологічного синкретизму реалізовувалося через опанування традицій психоаналітичного, інтертекстуального, герменевтичного, культурно-історичного, деконструктивістського мислення.

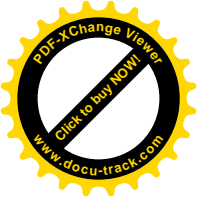
Спробою теоретично досягнути філологічний метод стала історіографічна студія Михайла Наєнка «Українське літературознавство: Школи, напрями, тенденції» (К., 1997), п'ятий розділ якої присвячений «філологічній школі і модерним її розгалуженням в період новітньої літератури» [139, 130—153]. У ній автор виводив джерела цього методу від естетики А. Баумгартена і протиставляв концепціям історичної (ідеологічної) школи: «На першому плані тривалий час залишалася суспільна корисність слова, і представники

...ричної школи розглядали його переважно в дусі зв'язків Ічк>дською ментальністю, національною своєрідністю, ідеоіогічною спрямованістю, духовно-етичною наповненістю», і >диак згодом актуалізується естетизм: «Краса його (слони. — П. І.), тобто секрети його внутрішньої і зовнішньої гарп чійності, залишалися ніби на другому плані, десь у тіні і піше в середині ХІХ століття ці категорії знову почали приі р гати до себе увагу». Згодом докладно розглядає розвиток фі ірмальної інтерпретації творів літератури — від Сент-Бева і і (ігьє до російської формальної школи, учасників семінару П І еретца й українських модерністів та неокласиків. Одним іі ключових у цій праці є твердження, що саме філологічна шкoла у ХХ ст. «фактично утримувала українське літературі инавство в рамках власне науки і пізніше послідовно проі нитояла вульгарно-соціологічному радянському літератуі N і шавству». В цій історіографічній студії, в статтях і в другому виданні монографії «Романтичний епос: Ефект романтизму і українська література» (К., 2000) М. Наєнко П і пішно поєднував формально-естетичний підхід із іншими методами літературознавчого аналізу.

Потужну увагу зацентрував на собі перший в незалежпні Україні підручник Анатолія Ткаченка «Мистецтво слова і іступ до літературознавства» (К., 1998). Попри виразний і патетичний характер (апелювання до теорій Арістотеля, і В.-Ф. Гегеля, О. Потебні, І. Франка, М. Бахтіна, Й. Гейнііги, герменевтики, психоаналізу, міфокритики, феноменології, структуралізму, наголошування на духовно-націоі иірній функції слова («...розбудова етнічної, національної і імосвідомості, духовного й матеріального здоров'я народу»)) методологічні засади філологічної школи в цій праці домінували. Проявилось це в акцентовано поетологічній структурі (мистецтво слова, література як система, поетика літературного твору, літературний процес); у переконанні, що літературознавство вивчає «насамперед особливості, закономірності й секрети словесного мистецтва, художньої мови»; в релятивності щодо дефініювання мистецтва (від іасобу художнього досягнення й перетворення світу за законами краси, джерела «нової, естетично зарядженої дійсності», вияву «ігрової» чи сакральної сутності людини до «дієвого інструмента виховання й розбешення, мобілізації й деморалізації»; висновок про «неможливість дати універсальне і всебічне визначення мистецтва») тощо.

Не менш помітне й намагання віднайти методологічний баланс між полярними теоретичними ідеями. З одного

боку, автор опонував І. Франкові й аргументував теорію «мистецтва для мистецтва»: «...коли підходити... з погляду автономності, своєрідності, неповторності мистецтва в його різновидах, тоді визнаємо рацію і за твердженнями, згідно з якими "метою" мистецтва є саме мистецтво, його відшліфування, відточування, доведення до щонайвищої досконалості, гармонії: саме таким воно найкраще досягатиме і тих "завдань" та "цілей", які зазвичай на нього покладають, — виховної... естетичної... пізнавальної... оцінної... моделюючої, комунікативної, пропагандистської та ін.». З іншого, намагався пом'якшити виразно формально-естетичну позицію судженнями про пов'язаність мистецтва із «соціальним і національним життям», про постійне перебування мистецтва «в силовому полі етики», зрештою, про окремий художній твір як «формозмістову єдність» [189, 6, 7, 26, 29, 32, 139].

Зацікавлення естетичними проблемами в художній практиці та метадискурсі, наявність певної академічної традиції, здатність формально-естетичного методу поєднуватись із іншими інтерпретаційними стратегіями (міфокритикою, герменевтикою, структуралізмом, націоцентризмом, структуралізмом, компаративізмом тощо) спричинили популярність кваліфікаційних академічних досліджень основаних на теоретичному філологічно-естетичному досвіді, з використанням естетичних категорій і термінів.

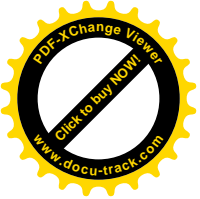
Серед докторських дисертацій того часу формально-естетичний напрям репрезентують: «Советская драматургия 60-80-х годов. Конфликт, действие, характер. Проблема театрально-драматической выразительности» Ю. Корзова (1991), «Космический мир художественных произведений» А. Бойка (1991), «Українська драматургія 20-х років. Жанри, конфлікти, характери» Г. Семенюка (1992), «Художня концепція людини і стиль: закономірності взаємодії» В. Марка (1992), «Становлення поетичних форм в українській літературі XVII ст.» В. Крекотня (1992), «Діалектика мови й літературознавчий аналіз мелодії вірша» С. Бураго (1993), «Еволюція жанрів української класичної драматургії» А. Козлова (1993), «Сучасна українська лірика (особливості розвитку і логіка саморуку)» В. Моренця (1994), «Рух естетичної свідомості в українській поезії. Перша пол. XX ст. (генеза, контекст, перспективи)» Ю. Коваліва (1995), «Стильові моделі імпресіонізму в українській прозі першої половини XX століття» В. Агеєвої (1995), «Русская лирическая поэзия 60-80-х годов: тенден-

пнм, полеміка, поєски» А. Науменко (1995), «Югославський (сербський та хорватський) історичний роман 10—80-х рр. XX ст. Особливості історичної концепції та її історичної структури» П. Рудякова (1995), «Грузинська класична поезія в українських перекладах (На матеріалі творчості і практики Миколи Бажана)» Р. Чілачава (1995), «Українська барокова література у її зв'язку із філософічністю» І. Ушкалова (1996), «Авторська свідомість письменника і Поетика української літератури кінця XIX — початку XX ст.» М. Кодака (1997), «Драма ідей в українській новітній літературі» М. Кудрявцева (1997), «Проблема історичної та художньої правди в українській історико-біографічній літературі (від початків до сьогодення)» Б. Мельничука (1997), «Драматургія Володимира Винниченка: ідейно-міфологічне експериментаторство на тлі «нової драми» кінця XIX — початку XX століть» Л. Мороз (1997), «Індивідуальний твір: феноменологія / типологія; динаміка / статика (На матеріалі творчості українських поетів 60—90-х років - К ст.)» А. Ткаченка (1998), «Становлення українського історичного роману» А. Гуляка (1998), «Лірика української еміграції: еволюція стильових систем» О. Астаф'єва (1999), «Метафора і літературний твір: структурно-типологічний, історико-типологічний та прагматичний аспекти дослідження (на матеріалі російської літератури)» Б. Іванюка (1999), «Історія німецької віршованої байки (XVIII—XX ст.): жанрологічні аспекти» Л. Піхтовнікової (2000) та ін.

2.2. СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОЦЕНТРИЗМУ ЯК НАЦІОНАЛЬНО-ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Основу націоцентричного літературознавчого мета-курсу генерувала органічна для української культури національно-екзистенціальна методологія мислення та її інтерпретації. Йшлося про національний спосіб розуміння, «... історичну українську ідейно-наукову іскру» (Л. Білецька та ін.), герменевтику, котру виводили із творчості Т. Шевченка та інших класиків української літератури, філософії та наукової думки. Цю теорію та практику інтерпретації розглядали як іманентну українській герменевтичній традиції систему принципів мислення, ідейну основу світоглядного підходу. У такому ракурсі національно-екзистенціальна герменевтика

поставала універсальною гуманітарною методологією інтердисциплінарного типу, основою на досягненнях філософії нації, націології та філософії й ідеології класичного українського націоналізму (від Т. Шевченка та І. Нечуя-Левицького до Д. Донцова та Є. Маланюка). В термінології онтологічної герменевтики ця методологія може бути окреслена як онтологічно-екзистенціальна чи буттєво-історична.

Основним системотвірним чинником націоцентричного мислення був *національний імператив*: усе те, що утверджувало буття нації в часі і не суперечило релігії (християнству), розглядалось як добро. У гуманітарній царині, літературознавстві, це означало, що дослідник верифікував (звіряв) свою позицію з християнством та ідеєю свободи народу; схилявся до осмислення дійсності (у т. ч. літературної) передусім у категоріях захисту, відтворення і розвитку нації. Типовий приклад авторських формулювань національного імперативу — висловлювання І. Нечуя-Левицького: «Українцям настав час... працювати для себе та для свого народу тільки на стежці національно-народній...» [143, 147]; ідея «Листів з України Наддніпрянської» Б. Грінченка: «...всяка робота не на національному ґрунті нам або безкорисна, або шкідлива» [44]; концептуальна позиція І. Франка: «Все, що йде поза рами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хоробливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими "вселюдськими" фразами покрити своє відчуження від рідної нації» [197, 284].

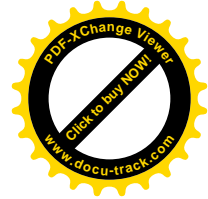
Чимало українських учених розвивали націоцентричну парадигму в межах герменевтики чи постколоніалізму. Вони підтримували цей тип наукового тлумачення без глибших теоретичних самообґрунтувань чи саморефлексій.

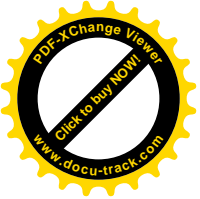
У середовищі середнього та молодшого покоління відбувався активний діалог із окремими аспектами національно-екзистенціального типу мислення в межах світового метадискурсу: у постколоніалістичних студіях (на рівні концептуальної критики імперського дискурсу в межах постмодернізму в Е. Саїда, А. Агмада, С. Дюрінга, Г. Бгабги, Е. Томпсон та ін.), у герменевтичних теоріях М. Гайдеггера, Г.-Г. Гадамера, П. Рікера та ін., в літературознавчих розвідках та есе Дж. Толкіна, в дослідженні «феномена етнічного» та «міжкультурного обміну» в німецькому філософському літературознавстві [192, 39], у з'ясуванні

и, національної функції» літератури в Дж. Каллера, в методології аналізу національних ментальностей Г. Гачева, в їх етнологічних аспектах когнітивної поетики та ін.

Зацікавлення національними питаннями реалізовувалося і в межах тогочасної світової гуманітаристики: націології (І. Берлін, Е. Сміт, Б. Андерсон, Р. Шпорлюк, І. Клейн, Д. Лангевіше, Дж. Гатчінсон, К. Дойч, В. Коннор), філології (К. Гюбнер, Ж. Мере, Дж. Грей), історії (Г. Сетон-Вотсон, І. Пезансон, Дж. Мейс, О. Данн, Н. Дейвіс), політології (І. Антінгтон, А. де Бенуа, Е. Тодд, Н. Хомський), антропології (К. Гірц, Т. Еріксен, М. Чепмен), культурології (П. Дінґіс-Бахер), соціології (етнометодологія Г. Гарфінкеля), універсальної філософії та богослов'я та ін.

Своєрідний контекст творили і літературознавчі праці інтелектуального типу із історичними, націологічними, філософськими, лінгвістичними, соціологічними, культурологічними, педагогічними, політологічними студіями відомих та діаспорних авторів: В. Іванишин, Я. Радевич-Винницький «Мова і нація» (Дрогобич, 1990, 1991, 1992, 1994), М. Драгоманов «Вибране» (К., 1991), Д. Донцов «Дух нашої давнини» (Дрогобич, 1991), М. Міхновський «Самостійна Україна» (Львів, 1991), В. Винниченко «Заповіт борцем за визволення» (К., 1991), О. Субтельний «Україна. Історія» (К., 1991), Є. Маланюк «Нариси з історії нашої культури» (К., 1992), Д. Чижевський «Нариси з історії філології на Україні» (К., 1992), етнопсихологічний збірник «Українська душа» (К., 1992), О. Мишанич «"Карпаторусинство", його джерела й еволюція у ХХ ст.» (Дрогобич, 1992), М. Шлемкевич «Загублена українська людина» (К., 1992), В. Іванишин «Нація. Державність. Націоналізм» (Дрогобич, 1992), збірник лекцій «Українська культура» за редакцією Д. Антоновича (К., 1993), Б. Грінченко, М. Драгоманов «Діалоги про українську національну справу» (К., 1994), Е. Сміт «Національна ідентичність» (К., 1994), І. Огієнко «Історія українського друкарства» (К., 1994), Г. Ващенко «Виховний ідеал» (Полтава, 1994), П. Кононенко «Українознавство» (К., 1994), Г. Касьянов «Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-80-х років» (К., 1995), С. Русова «Вибрані твори» (К., 1996), Є. Гуцало «Ментальність орди» (К., 1996), В. Сергійчук «Етнічні межі і державний кордон України» (Тернопіль, 1996), П. Штепа «Московство» (Дрогобич, 1996), Л. Ребет «Теорія нації» (Львів, 1997), Я. Радевич-Винницький «Україна: від мови до нації» (Дрогобич, 1997), О. Нельга «Теорія етносу» (К.,

1997), Б. Кравченко «Соціальні зміни і національна свідомість в Україні ХХ ст.» (К., 1997), О. Бочковський «Вступ до націології» (К., 1998), В. Старосольський «Теорія нації» (К., 1998), Р. Шпорлюк «Комунізм і націоналізм» (К., 1998), М. Степико «Буття етносу» (К., 1998), С. Бандера «Перспективи української революції» (Дрогобич, 1998), І. Дзюба «Інтернаціоналізм чи русифікація?» (К., 1998), Г. Касьянов «Теорії нації та націоналізму» (К., 1999), Р. Шпорлюк «Імперія та нації» (К., 2000) та ін.

У ті роки в межах націоцентричного напрямку виразно окреслився *націологічний метод як літературознавча теорія національної ідентичності* [97; 93]. Характерна його особливість — утвердження важливості класичної для літературознавчого мислення позиції: врахування взаємоперплетеності долі народу та його літератури, що передбачало усвідомлення фундаментальних небезпек в часи колоніального минулого, оскільки зазначалось, що «радянсько-компартийна репресивна машина завдала найбільше руйнувань саме українській культурі»: «Спорудження " нової історичної спільності", цього нібито інтернаціонального, насправді російсько-імперського, "гомункулуса" почалося з кастрування національних, передовсім української, літератур і культур» [70, 527]. При цьому виділяли три основні моменти, що вирізняли органічну національну зорієнтованість постколоніального літературознавчого мислення.

Перший стосувався вираженої оцінки концепції інтернаціонального «взаємозближення культур», що для української літератури «завжди було замахом на її життя і — усвідомлюваною чи ні — боротьбою за існування». Тому в 90-х роках постало завдання здолати малоросійство — «вперто нав'язувати ззовні, пропагандивно тиражовану... звичку неодмінного прирівнювання-озирання на "російський приклад"». Щоправда, протистояння російській культурній експансії залишалось актуальним завданням [70, 527—528].

Другий момент стосувався ставлення до української літератури та літературознавства радянського періоду (1920—1991). Відзначаючи основні аспекти художньої та наукової підколоніальної творчості — кон'юнктурництво, конформізм, сервілізм, апологію режиму, ремісництво тощо, все ж вказувалось і на долання талановитими авторами соцреалістичних норм. Новітнє тотальне «перекреслення» і «відкидання» створеного в радянський період, наголошували дослідники, загрожувало недобачанням сутнісних аспектів, що стосувалися утвердження естетич-

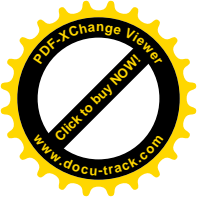
но \, моральних, навіть лінгвістичних досягнень тогочасної літератури. Найважливіше те, що «зі сторінок прозо-П і поетичних книжок 60—80-х років поставали саме \ країнци і їхня філософія життя, органічне поєднання традиційної цінної духовності й сучасного менталітету, що швидше протистояли, ніж "відповідали" принципам і настановам <" і літарного суспільства» [70, 529—532].

Момент третій артикулював неоднозначності постколоніального дискурсу 90-х років, що передусім стосувалися • мі шістичних тенденцій постмодерного «насміху, іронії, і іузів, гри, деструкції», тотального «негативізму як антиподу патріотизму чи... любові до свого» тощо. Ведучи мову про деструктивні, антихудожні тенденції в літературі і літературознавстві, пов'язані із «десакралізацією одвічних • юр м і цінностей», В. Дончик відзначав й існування паран >п,них течій у сучасному письменстві та «молодому літературознавстві», які перебувають «на піднесенні» і які б могли придатися світові, протиставляючись наступові і юбального цинізму» [70, 527—535].

Міркування В. Дончика можуть бути окреслені як парадигмальні для пострадянських авторів і постколоніальної етичної свідомості. В їх основі — націологічний ракурс і • кнований на ньому метод тлумачення. Одним із методологічних критеріїв стає націоцентрична оцінка: сприяє літературний (культурний) феномен захисту відродженню національної ідентичності українського народу чи ні. Ця інтерпретаційна настанова не просто артикулювала дискурс національної самототожності (до нього зверталися різні, особливо /ивно класичні, літературознавчі підходи), а активно залучала його як стрижневу ідею до сформування та верифікування власних методологічних основ. Ключові поняття цих досліджень — «національна ідентичність», «національна ідея», «національне мистецтво», «національне буття», «національна естетика», «національна культура», «національна образність», «національний шлях розвитку», «національна ідентифікація», «націософія», «національне відродження», «національна свідомість», «націоналізм», «національна тотожність», «національна ментальність», «національна історія», «національний дискурс», «національне підсвідоме», «національні цінності», «державність» та ін.

Постійне та продуктивне застосування класичних та апробування нових наукових методологем, основаних на теорії національної самототожності, активно виявляв часопис «Слово і час». Понад сімдесят робіт цього журналу

у 1990—2007 рр. прямо (навіть на рівні заявленої у назві проблематики) артикулювали націологічний метадискурс. Ще більше праць осмислювали його або частково, фрагментарно, або без прямих націологічних експлікувань [93, 50].

Найпомітніші націоцентричні студії 90-х років, що прямо апелювали до національної самобутності і ставали теоретичними репрезентантами націологічної інтерпретації, можна було спостерегти в різних рубриках «Слова і часу». Культурологічно місткі й методологічно значущі, із значним націотвірним суспільно-філософським смисловим навантаженням праці об'єднані рубрикою «Національна ідея» — «Українство як філософська проблема» О. Забужко (1992, № 8), «Дещо про національну свідомість» О. Пономаріва (1993, № 5), «Національна ідея в ідеологічній системі державотворення» М. Жулинського (1996, № 1), «Проблеми національної ідентичності» С. Андрусів (1997, № 3), «"Українська ідея" — як спадок європейського гуманізму» О. Пахльовської (1998, № 1), «Національне буття й національна ідея» Ф. Канака (1998, № 1), «Відродження національної свідомості» М. Рубчак (2000, № 3) та ін.

Націологічний ракурс розгляду літературознавчих питань спостерігався у літературно-критичних та метакритичних роботах С. Андрусів «...Як на святій сповіді» (1991, № 2), В. Діброви «Проблема збереження національної тотожності за умов тоталітаризму: досвід української літератури» (1991, № 3), А. Войтюка «Переоцінка цінностей?» (1991, № 8), С. Квіта «Нарешті: філософія української ідеї» (1993, № 4), В. Ляхощького «З поля Огієнкових досліджень» (1999, № 6) та ін.

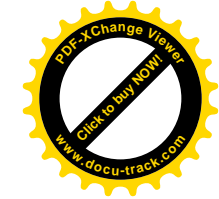
Потужна група праць репрезентувала цей напрям і в історико-літературних студіях: С. Андрусів «Чи всякий сон пробудний?» (1990, № 3), Ю. Вільчинський «О. Потебня: думки про слово і національність» (1992, № 1), Т. Бовсунівська «Утвердження незнищенності нації ("Енеїда" і проблеми українського етногенезу)» (1994, № 9—10), Л. Сенік «Роман опору і література трагічної свідомості» (1996, № 1), В. Дончик «Національна історія як духовне опертя української літератури» (1997, № 9), М. Зобенко «Національне в романі О. Гончара "Твоя зоря"» (1998, № 4—5), Н. Шумило «Б. Лепкий: на перехресті традиційного і нового» (1998, № 9—10), В. Владимірова «"Етнографічна та історична істини": Два типи дискурсу П. Куліша» (1998, № 11), В. Соколова «Національна ідея в творчості Т. Шев-

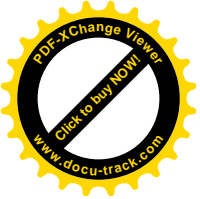
• мки» (1999, № 3), І. Абрамова «Біля витоків української ідеї (Нечуй-Левицький і формально-національний НМірям)» (1999, № 12), Н. Шумило «Бароково-готичні НМіряння в українській прозі кін. 19 — поч. 20 ст.» (2000, № 1) та ін.

Усі ці праці актуалізували націологічну течію в межах історико-екзистенціального напрямку вітчизняного літературознавства 90-х років ХХ ст.

І націологічний спосіб наукового мислення становив основу різних літературознавчих і близьких до літературознавства жанрів, виявляючи себе в теоретико-літературних студіях (С. Андрусів, Я. Гарасим, Р. Гром'як, І. Денисюк, І. Яюровська, М. Ігнатенко, Г. Клочек, В. Марко, В. Мороз, В. Наєнко, Б. Д. Наливайко, Ю. Ковалів, О. Пахльовська, Г. Сивокінь, І. Фізер та ін.), збірниках статей (Ю. Бача, Р. Гром'як, М. Жулинський, Г. Клочек, Т. Салига, Г. Сивокінь, М. Шалаї та ін.), літературознавчих навчальних посібників і шкільних підручників («Історія української літератури ХХ століття» і 1993, 1998) за редакцією В. Дончика; підручники і навчальні посібники авторства чи за редакцією П. Хропчука, І. П. Федченка, Г. Семенюка, О. Гнідан, Н. Бернадської, Т. Бовсунівської, Р. Гром'яка, М. Наєнка, А. Ткаченка, М. Яценка, В. Погребенника та ін.), історико-літературних статтях і монографіях (С. Андрусів, О. Баган, Ю. Барабаш, І. Бача, Т. Бовсунівська, М. Бондар, Р. Голод, Л. Голомб, І. Дзюба, В. Дончик, М. Жулинський, П. Іванишин, А. Кравченко, О. Куца, Н. Лисенко, Л. Масенко, В. Мельник, В. Моренець, Л. Мороз, М. Мушинка, І. Набитович, М. Неврлий, /І. Новиченко, В. Панченко, В. Пахаренко, В. Погребенник, А. Погрібний, Л. Сенік, Л. Скупейко, Л. Тарнашинська, І. Харчук, С. Хороб, Вал. Шевчук, А. Шпиталь, Г. Штонь, І. Шумило та ін.), літературно-критичних публікацій (В. Базилевський, Є. Баран, В. Брюховецький, С. Гречанюк, М. Жулинський, С. Квіт, В. Панченко, Т. Салига, М. Слабошпицький, О. Хоменко та ін.), докторських та кандидатських дослідженнях тощо.

Основні методологічні ідеї як інтегральні складники націологічної теоретичної системи послідовно репрезентовані у кількох ширших дослідженнях 90-х років, що здобули більший чи менший науковий резонанс. Першою спробою системно осмислити цей досвід стала інтердисциплінарна філософсько-літературознавча монографія Оксани Забужко «Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період», що вийшла у

«Науковій думці» в 1992 р. й наступного року перевидана в «Основах».

Попри не завжди уважне ставлення до націоналістичної інтелектуальної традиції (особливо вісниківської й оунівської, фактично відсутній у роботі), деякі контрверсії, фактичні помилки, монографія О. Забужко — доволі успішна спроба аналізу українського націософського типу мислення в контексті європейської філософської культури XIX — початку XX ст. Вона відверто апелювала до націоекзистенціальної традиції (навіть на рівні термінології), про що йдеться вже в анотації до «основівського» видання: «Окремий розділ присвячено національно-екзистенційним пошукам І. Франка, в чий особі сконцентровано духовний досвід переломового для долі національної культури покоління української інтелігенції».

У роботі чітко викладене розуміння національної ідеї — «синтетичного погляду на свою національну (етнічну) спільноту як на єдиний, розгорнутий в соціальному часі й "соціалізованому" просторі континуум і водночас як на суб'єкта всезагального історичного процесу». Доволі вдало визначено й інше ключове поняття — «філософія національної ідеї», тобто «всі форми філософської рефлексії над національною ідеєю — від академічного пуризму логіко-понятійного дискурсу через маргінальні, популяризаторські жанри есеїстики та публіцистики до художньої літератури включно, тобто всі види словесної культури, в яких національна свідомість ставить собі питання смисловиттєві, чи, за визначенням того-таки М. Бубера, "реальні", такі, що зачіпають не лише інтелект, а цілу людську істоту, отже, є насущними для буття національної спільноти в усій його ціннісно сприйнятій людиною конкретності». Українська філософія національної ідеї тут постає як «теоретична самосвідомість українського національного відродження XIX — початку XX століть», самосвідомість «всепроникальна для нашої духовної культури» — від Кирило-Мефодіївського братства до «розстріляного відродження».

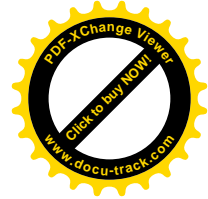
Творчо переосмислюючи озвучену М. Скрипником історико-літературну періодизацію, О. Забужко пропонувала власне «генераційне» членування історії нової української культури, знову-таки в аспекті національної самобутності — «відповідно до міри самоусвідомлення культурою себе як об'єктивація буття свого суб'єкта — українського народу»: 1) «період мовної партикуляризації» (від «Енеїди» І. Котляревського до братчиків); 2) україно-

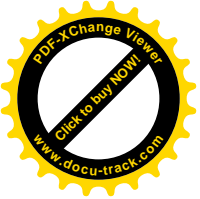
ї] п.11.кий, культурно-просвітницький (від романтичного < нітііалізму братчиків до київської «старої громади» ІН 'і х) — «виокремлення України як суб'єкта історичного Процесу»; 3) франківський (львівський), або «Молоді України» (кінець 1880-х — 1910-ті рр.), коли «остаточ-М ііівершився процес структурного "укомплектування" критської культури (...) готовність до прямого інтеркультурного діалогу»; 4) «розстріляне відродження» — «це Покоління здатне було вже на автентично українському • і\ м гі ставити питання про "європеїзацію" психологічної • пііанти українства» [80, 8,11, 12—13, 108].

У цій праці О. Забужко зреалізувала оригінальну метопіну дослідження творчості І. Франка як центральної і і і ті «Молодої України» крізь призму філософії українсь-ні і деї. При цьому зверталася до таких проблем: літературі як спосіб філософування, націотвірна функція інтелігенті, самота й страждальність як зворотній бік «будительіпа», криза героїзму, етос особистості й структура національного вибору, національний герой і маса, віра й мийв, пасіонарна жертва та ін. Один із її висновків — шидання витворити з "мас" українську націю було для Франка аж ніяк не суто політичною програмою, а насамперед проблемою філософсько-антропологічною, оскільки й національна спільнота, взята як самостійний суб'єкт історії, є для нього в першу чергу певним типом випродукування свідомості, цілком співставним із емоційно-вольовою ні і снційністю свідомості індивідуальної» [80, 106].

Звернення О. Забужко до теорії національної самості ссало логічним наслідком вивчення філософії української Ідеї, а теоретичні узагальнення інших дослідників уже поставали більше як актуальне практичне завдання, що набувало такої ваги внаслідок вивчення певних літературних періодів та окремих досвідів і потреби теоретично узагальнити художньо закодовані в них глибинні значення.

Методологічно важливі елементи націологічної теорії традиційно присутні в працях Любомира Сеника. У 1994 р. він видав книжку «Микола Хвильовий і його роман "Вальдшнепи"», захистив докторське дослідження «Український роман 20-х років: Проблема національної ідентичності», у якому проаналізував творчість М. Хвильового, М. Івченка, В. Підмогильного, В. Винниченка, М. Йогансена, Г. Шкатури та ін. На основі дисертації видав монографію «Роман опору. Український роман 20-х років: проблема національної ідентичності» (Львів, 2002).

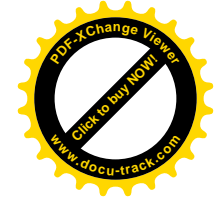

Літературу дослідник інтерпретував як спосіб протистояння імперському поневоленню й тоталітарному мисленню — «духовному і фізичному закабаленню народу». У такий спосіб актуалізувався антиколоніальний потенціал художнього вираження національної самобутності: «... "фатальна сила" через усі свої чинники в Україні прагнула до повного знищення національної тотожності українця як у щоденному побуті, так і в духовній сфері». Спротив українських письменників режиму виявився в хвилюванні, творчості літераторів, які вдалися до езопівської мови або до відвертого заперечення насильно впроваджуваних явищ і тенденцій у політиці і культурі (літературі). Спротив мав і прихований, «підтекстовий» характер. Тому Л. Сенік пропонував називати нонконформістську романну традицію 20-х рр. ХХ ст. «романом опору».

Конкретизував він і власне бачення національної самототожності, звертаючись до ідей англійського вченого Е. Сміта, при цьому доповнюючи його оригінальними міркуваннями та цікавими спостереженнями. Для Л. Сеніка національна ідентичність — це «сутність духовного феномена людини». Ідентичність, на його думку, охоплює етнопсихологію, духовну спільноту, історію як пам'ять про чин народу, свідомість як стійкість переконань, мову, звичаєві норми, народні традиції, релігію, мораль, етику. Комплексність поняття «національна ідентичність» виводила дослідника на міркування про «обов'язкову сталість, твердість, може, й консервативність усього обсягу "елементів", які й становлять органічну цілісність» цього явища. Помітив він і вразливість цієї цілісності, оскільки «руйнування будь-якого з цих елементів, становлячи загрозу для інших, призводить особистість до повної втрати національної ідентичності — розмитості свідомості, втрати рідної мови і т. д.».

Деякі теоретичні міркування Л. Сеніка увиразнювались через полеміку. Він рішуче опонував авторам, які з космополітичних позицій підважували чи заперечували позитивну роль національної самобутності в глобалізованому світі. У цьому плані Л. Сенік вдавався до аналогії із більшовицьким інтернаціоналізмом радянського часу: «В умовах режиму з його політикою русифікації, атеїзації, загального знецінення вічних вартостей бачимо наслідок усіх цих та інших заходів — спотворення особистості, її «матеріалізацію», насильну відмову від християнської духовності, втрату опору усім цим негативним явищам, психологічну і світоглядну деформацію». У пошуках коректного ракурсу

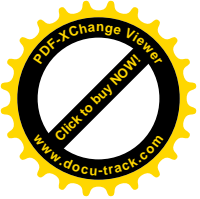

• н мислення він вказував на об'єктивну залежність науко-ЦЖ 01 ілюк від культурно-історичних обставин буття народу пі нації: «...треба мати на увазі одну суттєву відмінність і раційних і денаціональних процесів в Україні і в інших III і юетнічних державах, особливо таких, як СІЛА. Відмінні, и. полягає в тому, що Україна постійно переживала інізацію й донині ще не вийшла з цього процесу».

Розуміння національної самобутності увиразнювало Н"іп тлумачення в контексті новітньої історії літератури нчпца культурно-політичного колабораціонізму. Про це І І шик вів мову відверто й обґрунтовано: «...чи був тоді і і мінський роман українським? Як бути з творами, налітими з антиукраїнських позицій, або ж з романістами, н і н світлі чужих ідей прагнули показати тодішню Украї-• і ' і Іеважко зрозуміти, що одне й друге дає підстави гово-гип про колабораціонізм». Цей мотив наявний і в кон-• **Ватних** аналізах різноманітних творчих досвідів, але без іїидмірного негативізму та критицизму.

Націологічні моменти Л. Сенік враховував і під час • населення генологічної проблематики, вказуючи: «У до-• щдженні зосереджено увагу на самоствердженні жанру Через теоретичне та ідейно-філософське "наповнення" • іірової свідомості письменників, що протистояли опосе-редковано чи безпосередньо нівеляції національної тотожності в мистецтві слова». Тому і пов'язував усі важливі і ііскти українського роману «розстріляного відродження» і національною самобутністю. Сюди долучав художню ініозицію антиукраїнському режимові, тяжіння до вільної гиорчості західноєвропейського зразка, пов'язаність філософічності романів із «українською традицією», протистояння «національного духу» імперській «фатальній силі» тощо. Національно концептуалізував він і жанрову форму ик форму антиімперського протистояння: «...опір русифікації, планомірному стиранню національної тотожності і нсім негативним явищам, які супроводжують процес коло-нізації України в першій половині ХХ ст. і разом з тим е його типовими елементами, стає небувалим за масштабами і соціальною та психологічною глибиною, гостро актуальним, набуває особливої сили в політиці і, зокрема, в художній літературі, оскільки знаходить своє вираження і в такому популярному жанрі, як роман».

Виважено й об'єктивно висловився він про зародження в 20-ті роки сервілістичної соцреалістичної традиції як протиставлення вільній творчості: «Відстоювання власних

творчих принципів, свободи творчості було для письменників, які не втратили свого творчого обличчя, головним змістом їх життя. У кінцевому наслідку це й було відстоювання національної тотожності в літературі» [179, 3—4, 8—9, 26].

У наступних працях Л. Сенік не раз звертатиметься до націоналістичної теорії, концептуалізуючи окремі її елементи. У виступі на III конгресі Міжнародної асоціації українців (Харків, 1996) він запропонував літературознавчу дефініцію національної ідентичності: «Термін "національна ідентичність" стосовно літератури — це збереження найсуттєвіших національних ознак: мови, психології, мислення (свідомості), способу буття, звичаїв, релігії, осмислення сучасного і минулого в світлі національної ідеї, послідовне відстоювання політичних, культурно-духовних прав нації, державності як єдиної можливої форми нормального існування національної спільноти для її самоствердження, життєдіяльності й розвитку» [178, 44].

Методологічно важливі підходи, міркування Л. Сеніка все-таки цілісної літературознавчої теорії не склали. Значно системніше концептуалізувала свої пошуки Стефанія Андрусів, чиї роботи завжди мали виразне теоретичне спрямування («Ім'я гелленів. Про національний характер українців» (1993), «Проблеми національної ідентичності» (1997) та ін.). У 1996 р. вона захистила докторську дисертацію «Західноукраїнська література 30-х рр. XX ст.: проблема національної ідентичності», згодом видану монографією «Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років XX ст.» (Львів ; Тернопіль, 2000). Більшість критиків оцінила високий теоретичний рівень, ґрунтовність та новаторство цієї студії [180, 35].

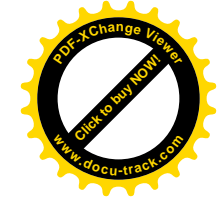
Вибір матеріалу дослідження (спадщина А. Чайковського, В. Будзиновського, Ю. Липи, С. Ордівського, А. Лотоцького, І. Филипчака, У. Самчука, Галини Журби, І. Керницького, Ірини Вільде, Наталі Лівницької-Холодної, Б.-І. Антонича, Б. Кравціва, С. Гординського, Є. Маланюка, О. Ольжича), рубрикований за певними семіотичними «голосами»-кодами — Минулого, Землі, Жінки, Слова, був виразно націоналістично детермінований. Львівський текст поставав науковою метонімією чи маркером завжди національно активної Галичини: «Як Шехерезада, українська культура, література 1930-х рр. XX ст., чий простір звузився до Галичини, Львова, розповідала, боячись замовкнути, свої історії своєю мовою».

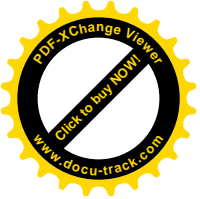
Явище національної ідентичності осмислювалось і в теоретичних розділах дослідження («Національний космо-

игихо-логос і національна ідентичність», «Галичина 30-х і іні XX ст. як текст», «Літературний дискурс Львівського м м ту 30-х років XX ст. Типологія та ідеологія»), і в чотирьох ліричних («Минуле», «Земля», «Жінка», «Слово»). Увираз... і.ілось авторське значення цього концепту через ґрунтіші і обширні, незрідка полемічні, теоретико-методологіїні розмірковування, що формували вивірену систему.

Уважно і глибоко С. Андрусів аналізувала проблему нації, критикуючи тих космополітичних інтелектуалів і Чижевський, М. Перессіні), котрі ставили під сумнів н пильність її існування. Апеляції антинаціонально налаш- і < іваних авторів до злочинів нацизму як начебто злочинів міціональної свідомості й націоналізму не зовсім Перекопупали. З цього приводу авторка зазначала: «...поява нацизму, що використовував для своєї мети ідею нації і ш м поклав на неї відповідальність за свої злочини перед подством, безпосередньо не пов'язана із самим існуванні! м нації як форми колективного співжиття, не впливала 11 ' іьки з неї. Тут більше хворобливого жадання влади, пануп п іня над світом...». Аргументовано вона вказувала на 11 міологічну подібність німецького націонал-соціалізму та російського більшовизму, які мали тотожну імперську (не націоналістичну) мету: завоювати владу над світом.

Певний тип імперіалізму породжується певним менталітетом. Осмислюючи цей важливий для української і юстколоніальної дійсності феномен, С. Андрусів звертала- СЯ до антиімперського досвіду Є. Маланюка, котрий виокремлював два типи імперіалізму: «римський» (більш цивілізований) і «монгольський» (тотальноруйнівний). До цієї класифікації вона додавала ще один — мондіалізм: «Це імперіалізм без імперії, тобто без її зовнішніх атрибутів, що так само прагне підпорядкувати собі народи і території через внутрішній розклад, перетворення народу в масу без етнічної і національної свідомості, без традицій і коренів, — у так зване безнаціональне суспільство, яке легко визискувати економічно. Найефективнішим і найбільш випробуваним засобом його утвердження і поширення у світі є космополітизм і зовні приваблива риторика про вищість прав людини над правами нації (...) про перевагу універсального («інтернаціонального») над національним, етнічним, а в Україні — настирливе переконування українців, які становлять понад сімдесят відсотків населення, у тому, що начебто у теперішньому державному будівництві «національна ідея не спрацювала», тому треба формувати не

«етнічну», а «політичну націю» (наче етнічна нація не може бути політичною)».

Активна культурозахисна позиція вимагала від С. Андрусів конкретизації основоположних понять. Нація, «національний організм», в її розумінні, — «психо-інформаційна духовна система, що входить у надсистему — людство, а мовою міфо-архетипальної теорії — організм-світ, де все дорівнює усьому, усе гомеоморфне: людина (мікрокосм) = етнос (мезокосм) = світ (макрокосм)». Художня література відіграє одну з ключових метафізично-екзистенційних ролей. Вона, «підтримуючи в часі національну наративну тотожність, є водночас своєрідним космогонічним міфом (чи міфом-ритуалом), який зміцнює, відновлює і «тримає» космосистему — світ і націю (світ нації) і їх «дублікат» — психосистему — самосвідомість (особистісну й національну)». Усі ці елементи визначали авторське бачення національної самобутності, витворюючи певні ланцюжкові конструкції: нація — інтегральна особа, культура; національна культура — космогонія; національна література — самосвідомість і космогонічний міф.

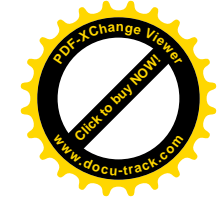
Методологічна основа цієї праці виразно міжгалузева, що кодифікувалось термінологічно (код, субкод, архетип, наратив, семіозис, дискурс, текст, міф, національна ідентифікація, соціолект, експліцитний та імпліцитний рівні, енкратичний та акратичний дискурси тощо). Доречно уникаючи еkleктизму, С. Андрусів поєднувала філософські, історичні, етнологічні, психологічні, психоаналітичні, етнопсихологічні, політологічні, соціологічні, націологічні та близькі до них концепти. Водночас вивіряла їх із класичними та новітніми літературознавчими моделями (семіотикою, структуралізмом, герменевтикою, культурно-історичним методом, біографізмом, частково постструктуралізмом та ін.), зосередженими довкола міфокритики та національно-екзистенціального методу як методологічних доміант. Тому одним із провідних критеріїв оцінювання та інтерпретації художньої дійсності в цій праці є корисність і важливість конкретного елемента, факту, феномена, закономірності для збереження нації, національної ідентичності, національної культури в космологічному вимірі. Ішлося і про пріоритетність літератури для тривання національного буття: «Національна література як один з найпотужніших засобів збереження й утвердження у світі мезокосму — етнічної, національної ідентичності, виховання національної самосвідомості — найпромовистіше

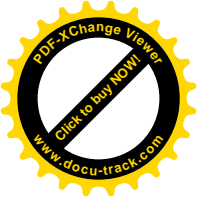
і» і ювідає самому народові і світові про своєрідність його молодій у гармонії симфоній народів на "небесах буття"».

Така методологічна позиція забезпечувала аргументованний діалог з іншими дослідниками без інтелектуальної ієрархії від їхнього авторитету. Завдяки цьому С. Андрусів суттєво уточнила націотвірну схему Е. Сміта, зробила її гнучкішою, конкретно-екзистенційною, менш абстрактною, стверджуючи: «а) що "чистих" і придатних ні всі часи людей не буває, в певні історичні моменти МІНІТЬ "найполітичніші" нації апелюють до спільних міфів і ідеологій, а "найетнічніші" могли, як у княжі часи української історії, починати своє існування як політичні; б) що, з певною натяжкою, поняття "західної" і "східної" моделей Цивілізації можна зредукувати до західноєвропейських і східноєвропейських; в) що "східність" і "етнічність" переважно імітують у структуруванні націй загрожених».

Використання інтердисциплінарних концептів уберегло С. Андрусів від прямолінійних типологічних зіставлень поезії та міфу: «Звісно, твердження про те, що поезія, поетичний світ того чи іншого автора є міфотекстом, є певною натяжкою, радше, це перетворений міф чи метонімія міфу, адже поезія, як і епос та фольклор, виникає після розпаду класичного міфу, перекладу мови міфу іншими мовами культури. Хіба що поезія, з огляду на те, що працює з дологічним, дореференційним словом (можна його ще назвати міфологічним чи ліпше архетипальним)... генетично Гіліжча до міфу з-посеред інших літературних видів».

За спостереженнями авторки, героєм-актантом наративізації західноукраїнського тексту 30-х років «була не яка окрема людина, як етнос, нація (...) навіть у малотипових для західноукраїнської літературної дискусії мемуарних жанрах ніколи не йдеться про індивідуальну долю, пошуки і причащення до абсолюту окремої людської душі, а завше — про Україну, про її визволення, про відновлення Української Держави». Промовляння-розповідання західноукраїнського тексту утворювало своєрідну «українську космогонію», яку складає великий корпус розділених ідеологічно субтекстів (літературні твори, публіцистика, мемуари, приватне листування тощо). Усіх їх «пронаймає, організовує й об'єднує націоохоронний код, навіть байдужих до національного в інших культурах, проліберальних чи прокомуністичних». Метарозповідь львівського тексту, його «домінантні коди національної ідентичності» впливають на постколоніальну Галичину й галичан як

«всюди присутня, часто невидима влада любові до України і її "духа печатя", відбиток, Слід — неперебутня національна самосвідомість у текстах, учорашніх і нинішніх, самоосмислення, розповідання про себе і інших світові» [2, 11—23, 27—29, 39—43, 297—338].

Націоцентрична система С. Андрусів потужно вплинула на подальші постколоніальні концепції інших учених, особливо молодшого покоління. Під її безпосереднім впливом зазнав інтенсифікації націологічний аспект новітнього літературознавства, про що свідчать типологічні суголосності з різними авторами, прямі посилання на її праці, охарактеризування «Модусу...» «знаменною студією» В. Моренцем [130, 5].

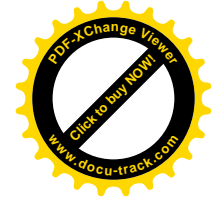
Монографія Ярослава Гарасима «Культурно-історична школа в українській фольклористиці» [26] — доволі рідкісне для постколоніального метадискурсу теоретичне, методологічно-історіографічне дослідження — також навертала свідомість вітчизняного літературознавця до джерел національної методологічної традиції. У ній ретельно простежено методологічні засади та еволюцію класичної академічної школи, що виникла у вітчизняній фольклористиці і поширилася на літературознавство, подолавши у своєму розвитку романтичний (М. Максимович, О. Бодяньський, П. Куліш, М. Костомаров) та позитивістичний (М. Драгоманов, І. Франко, М. Грушевський) етапи. У цій студії аргументовано положення про те, що українська культурно-історична школа сформувалася раніше від загальноєвропейської моделі, заснованої на тріаді І. Тена (раса, момент, середовище). Стверджувалось також, що теоретико-методологічну основу національної культурно-історичної методології становлять учення М. Максимовича й О. Бодяньського 20—30-х років XIX ст. Маніфестом вітчизняного культуроісторизму названо передмову М. Максимовича до видання українських пісень 1827 р., у якій обґрунтовано «чотири основоположні... константи»: історизм словесності, її національну самобутність, художню якість та зв'язок фольклору і літератури. У праці О. Бодяньського «О народной поэзии славянских племен» (1837) містилась рівноцінна тенівській, «а то й чіткіша за неї», триєдина формула зумовленості специфіки фольклору: народ, країна, епоха.

Ще одне спостереження Я. Гарасима безпосередньо стосувалося концепту національної самості: «Проблему національної самобутності трактують "романтики" в аспекті боротьби з надмірним впливом іноземщини на

• іїртуру й орієнтацію на фольклор вважають засобом
• іїрвлення писемної словесності від космополітичної
... 111 кості, розглядають усну словесність як виразника національного духу народу. Зростає національна свідомість м. фольклористів аж до розуміння необхідності незалежності свого буття своєї країни, свого народу».

У монографії Соломії Павличко «Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: Складний світ Агатангела Кримського» (К., 2000) третій розділ «Національна ідентичність / Політика» [148, 217—323] присвячений націоцентричній іїїліематиці. Цим він суттєво відрізняється від першого розділу, у якому помітне психоаналітичне прочитання рорчості А. Кримського крізь призму його маргіальної іїїуальності як естетичної доміанти. Найвагоміше в монографії — власне випрацювання методики дослідження іїї національної ідентичності такого складного автора, як А. Кримський, основаної на культурному історизмі, класичному біографізмі, максимальній увазі до фактів, поступовій танні національного буття як фундаментальної цінності національного буття. Продуктивним виявилось намагання осмислити всі характерні грані А. Кримського як типового культурного націоналіста, звертаючись до проблем, що мали архіважливе значення й для новітньої пострадянської свідомості: «концепція націоналізму», «філологія як націоналістична практика», «між російською і українською ідентичністю», «наратив нації», «небезпеки для української іїїї», «національне питання», «визначення нації», «українська національна іїїїя», «література і націоналізм» та іїї.

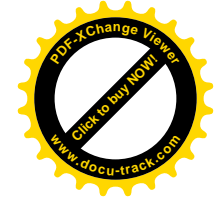
Дослідження насичене цікавими спостереженнями: «Кримський органічно поєднує політику з мовою, націоналістичність із мовознавством», «Націоналізм для Кримського — це передовсім форма свободи», «Національний наратив був головним проектом української літератури до Кримського», «Кримський намагається теоретизувати в руслі кількох взаємопов'язаних запитань: Що таке нація? Що таке націоналізм? Яким має бути український націоналізм?» та іїї. Для формування методологічної свідомості постколоніального фахового читача 90-х років XX ст. особливо важливо прозвучала одна із висновкових думок, що мала виразне самокритичне (ревізійнерське) і загальнометодологічне значення: «Інтелектуальна історія українського соціалізму, як і українського націоналізму, ще не написана. З неї випадають певні статті, котрі були не професійними теоретиками, а поетами, прозаїками, критиками,

вченими, збирачами фольклору та укладачами словників. Останніх ми вже звикли звинувачувати в народництві, утилітаризмі, політичній тенденційності художньої та наукової творчості. Та чи не пора подивитися на Франка, Грінченка, Єфремова, Кримського та багатьох інших як на персонажів і творців української політики, теоретиків націоналізму, соціалізму і т. д., які, крім усього іншого, ще писали вірші, оповідання, романи, статті (і дуже часто у віршах висловлювали ідеї, придатні для трактату, тому що трактати були заборонені). І подивитися на останні як на політичний текст, як на національний наратив, або "нарратив нації", який, може, і не має надто великої художньої цінності, однак має величезне політичне значення. Ці люди мали колосальну творчу й політичну уяву, в якій досить виразно поставала нація — ця, за визначенням Бенедикта Андерсена, "уявлена спільнота". Без таких актів уяви, або, точніше, уявлення нація неможлива» [148, 282].

Методологічно вагомі спостереження, що розвивали теорію національної самототожності, а також її інтерпретаційну практику містили праці Т. Салиги «Продовження» (Львів, 1991), «Високе світло» (Львів, 1994), «Імператив» (Львів, 1997), В. Мельника «Валер'ян Підмогильний» (К., 1991), М. Ткачука «Поезія як утвердження. Проблеми розвитку поезії русинів-українців Югославії 70—90-х рр. XX ст.» (Тернопіль, 1993), Є. Сверстюка «Блудні сини України» (К., 1993), «На святі надій» (1999), Ю. Войчишин "Ярий крик і біль тужавий...". Поетична особистість Євгена Маланюка» (К., 1993), Н. Зборовської «"Танцююча зірка" Годоса Осьмачки» (К., 1996), О. Багана, З. Гузара, Б. Червака «Лицарі духу. (Українські письменники-націоналісти — "вісниківці")» (Жидачів, 1993; Дрогобич, 1996), Л. Грицик «Орієнталістика Агатангела Кримського в українському літературному процесі початку XX століття» (К., 1994), О. Веретюк «Українське літературне життя українців у міжвоєнній Польщі» (Тернопіль, 1994), М. Ільницького «Від "Молодої Музи" до "Празької школи"» (Львів, 1995), А. Гуляка «Грицько Григоренко» (К., 1995), В. Соболю «З глибини віків» (К., 1995), І. Дзюби «"Застукали сердешну волю...": (Шевченків "Кавказ" на тлі непроминального минулого» (К., 1996), О. Мишанича «Крізь віки» (К., 1996), «Повернення» (К., 1997), Р. Радішевського «Польськомовна українська поезія від кінця XVI до початку XVIII ст.» (К., 1996), З. Гузара «До джерел національної ідеї в українській літературі. Вибрані місця з дошевченківської доби»

• ірогобич, 1996), П. Іванишина «Олег Ольжич — герольд шім кореного покоління» (Дрогобич, 1996), «Петро Скунець. • илуєт митця на тлі епохи» (Дрогобич, 1999), Т. Бовсунів-кої «Феномен українського романтизму. Частина 1: і ніогенез та теогенез» (К., 1997), Р. Мовчан «Українська проза XX століття в іменах» (К., 1997), О. Пахльовської іуїка Ієгієгагіа ЦГсаїпа [Українська літературна цивілізація і Іл» (Рим, 1998), І. Приходько «Національна ідея у творчості І. Нечуя-Левицького» (Львів, 1998), М. Жулинського ііірю в силу духа» (К., 1999), «Подих третього тисячоліття» (К., 2000), Я. Мишанича «"Історія Русів": історіографія. Проблематика, поетика» (К., 1999), О. Нахлік «Письменники — Нація — Універсум: Світоглядні та художні шукання її літературі XIX—XX століть» (Львів, 1999), І. Руснака «Українська література Канади і формування національної імосвідомості канадських українців» (Снятин, 1999) та ін.

Націологізм як стрижнева і наймасштабніша течія національно-екзистенціального теоретичного напрямку її по діалогізував із методологемами інших націоцентричних течій, а також інших методологій. Більшість причетних і його праць мала до певної міри характер постколоніалістичний, екзистенціальний, етнопсихологічний чи герменевтичний, доповнюючи й урізноманітнюючи загальний поціоцентричний метадискурс.

Оснoву націоцентричного постколоніалізму сформувала визначальна для будь-якої постколоніальної критики антагоністична корелятивна пара: колоніальне (поневолене) / імперське (поневолювальне). Однак у національно орієнтованих постколоніальних інтерпретаціях значним був акцент на абсорбції попередньої антиколоніальної Градишії: досвідів Т. Шевченка, братчиків, громадівців, иеонародників, І. Франка, Лесі Українки, вісниківців, націоналістів діаспори та ін. Не меншу роль відігравало осередження уваги на культурному націоналізмі як визначальному націотвірному факторі — так його окреслюють В. Саїд, Е. Сміт, Е. Томпсон, С. Дюрінг, С. Гантігтон та ін. І Поступово у працях низки авторів (С. Андрусів, О. Баган, С. Гречанюк, Р. Гром'як, І. Денисюк, І. Дзюба, В. Дончик, М. Жулинський, Н. Зборовська, В. Іванишин, С. Квіт, Г. Клочек, Л. Костенко, В. Моренець, М. Наєнко, В. Панченко, В. Пахаренко, О. Пахльовська, А. Погрібний, Т. Салига, Г. Сивокінь, Р. Харчук, Б. Червак, М. Шкандрій та ін.) кристалізувалися методологічно вагомі судження, котрі уможливили розгляд вітчизняного постколоніалізму як

актуалізованої постімперською історичною ситуацією методології тлумачення, в якій підставою для інтерпретації були пріоритетність збереження й розвитку національно-культурної ідентичності, утвердження її самодостатності (в т. ч. літературної) та полеміка на цій світоглядно-естетичній основі із імперськими й космополітичними дискурсами.

Методологічні ідеї націоцентрично зорієнтованого постколоніалізму чітко конституював у статтях Іван Дзюба — «Україна і світ (Напередодні незалежності)» (1990), «Трохи одвели душу?» (1991), «Про "демократичний" нігілізм» (1991), «Доповідь на Першому Всесвітньому форумі українців» (1992), «Література — це все, що написано талановито» (1992), «До концепції розвитку української культури» (1992), «Стереотипи сприйняття української культури» (1997), «Крізь "постмодерністські окуляри" і без них...» (1997), «Духовні спустошення і трансформації в українському суспільстві ХХ ст.» (2000) та ін., в яких загальнокультурна, ідеологічна проблематика поєднувалась із літературознавчою. Багатогранно, попри дещо звужене розуміння вольового націоналізму Д. Донцова та не завжди критичну глорифікацію демократичної традиції, висвітлено діалог української культурної свідомості і світової культури в доповіді на Першому конгресі Міжнародної асоціації українців «Україна і світ (Напередодні незалежності)» (1990), у якій чітко зацентровано геополітичний, етнічний, економічний, ідеологічний, культурний та мовний аспекти проблеми [58, 330—349]. З позицій панівної на той час ідеології націонал-лібералізму І. Дзюба взяв під сумнів можливість використання українського націоналізму як ідеології державотворення, наголошуючи на необхідності ідеологічного плюралізму, опонуючи ідеям шовінізму та українофобії, наголошував на одночасній пріоритетності демократії, нової політичної нації (консолідованої «на принципі державності, а не етнічності»), «вселюдських цінностей», «нації-держави», національного інтересу та «ідеї України»: «...варто подбати про те, щоб для всіх громадян України Україна стала життєвим інтересом. Але й ідеєю. Бо інтерес без ідеї нікуди не веде» [58, 360].

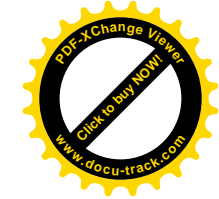
У 1991 р., виступаючи проти огульно-критичних тенденцій «демократичного» нігілізму, І. Дзюба пропонував виважено оцінювати доробок авторів радянського періоду за національним критерієм: «...всім нам варто вчитися відрізняти грішне від праведного, донощиків і фарисеїв, прислужників режиму — від його жертв, не лише прямих, а й "неоче-

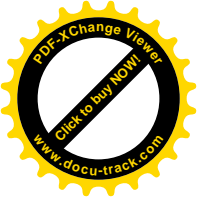

...нич", від тих, хто, мусивши "адаптуватися" до нього, втратив свою сумлінну працю задля української культури та інших умов» [59, 594]. У передмові до книжки «Канон та іконографія» (1997) не лише вдумливо аналізував доробок М. Павличка («...іс.») не лише вдумливо аналізував доробок М. Павличка та іронізував із деяких його постмодерністських висловлювань («Чи ж постмодерністське заперечення остаточних істин не поширюється на нього самого?»), окреслював власні ідеї змінення культурної ситуації в пострадянській Україні, вшлякуючи її ще колоніальною: «Як на мене, у сфері культури ми ще далекі від остаточного подолання стану колоніальності» («...іс.») «Якщо мати на увазі не тільки самопочуття суб'єктів культурної творчості, а й реальне співвідношення культурних цінностей та енергоємностей носіїв культури (книга, преса, мовби масової інформації, мовна і ментальна орієнтація людини і культури тощо), зрештою — небезпечно спотворену культурну історію в історичному просторі в межах колишнього СРСР, то чому б не використати сили ліній якого ще далеко не розмагнічені, і в якому разі подолання цього колоніального стану займе цілу історичну добу» [59, 670, 669].

У 2000 р. І. Дзюба, підтримуючи інших авторів, робить історичний висновок про новітній «духовний геноцид», про неокolonіальний, окупований стан сучасної української культури. Цей висновок, стосуючись ЗМІ, значного масиву культурної та наукової продукції, стане для більшості вітчизняних постколоніальних критиків основоположною методологічною ідеєю і в наступному десятилітті: «Значна частина засобів масової інформації працює на пониження морального рівня і примітивізацію запитів та смаків людини. І це безсоромно паразитує на національній несформованості, на глибокій зрусифікованості суспільства, нагнітаючи шалену кампанію компрометації української культури і українства взагалі, що виливається вже в хуліганське шельмування нашої класики, в зухвале огидження дорогих українцям імен, — під децибели фарисейської риторики про свободу слова та права людини, що не мають жодного стосунку до цих публічних паскудств. Коли читаєш таку пресу, створюється враження, що живемо в окупованій країні і окупант звіріє з кожним днем» («Духовні спустошення і трансформації в українському суспільстві ХХ ст.») [59, 692].

Інші автори вияскравлювали, уточнювали, поглиблювали, а інколи й переосмислювали методологічні грані національно акцентованої постколоніальної інтерпретації, світоглядно маневруючи між націоналізмом та лібералізмом.

Наприклад, директор Інституту літератури М. Жулинський, осмислюючи у 1997 р. концептуальну проблему «національної самоідентифікації» та утвердження націоналізму, писав: «Україна сьогодні стоїть перед великою і важливою проблемою: як відновити, як відтворити цілісну картину національного образу культури, як набути свою національну, цивілізаційну ідентичність?» [77, 68]. Інші проблемні питання, акцентовані у статтях і монографіях 90-х років («Вірю в силудуха» (Луцьк, 1999), «Подих третього тисячоліття» (Луцьк, 2000), «Заявити про себе культурою» (К., 2001)), увиразнювали цю постколоніалістичну настанову. Йшлося про питання «духовно-національного відродження» та національного ідеалу, національного обов'язку та національної держави, місця «української національної ідеї в ідеологічній системі державотворення», культури як «національної самосвідомості», формування «духовної незалежності» України, загрозованість двомовності та ін.

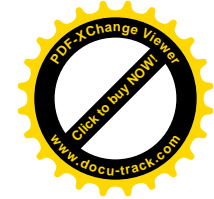
В одній зі статей за 1992 р. Григорій Сивокінь, активно вивчаючи різні теоретико-методологічні проблеми (літературний канон, біографічний метод, художній підтекст, епігонство, самототожність письменника, літературний процес, теоретичну концепцію Є. Маланюка, національну ідентичність М. Гоголя, соціальну функцію мистецтва слова та ін.), не просто пов'язував теоретико-літературне знання із певною культурною ідентичністю, а й виразно скеровував постколоніальний метадискурс у сферу національного буття, оскільки вважав, що «теорія має багато що пояснювати саме в національно специфічному аспекті» [160, 48]. Говорячи про «соціальну заангажованість літературного твору», ще у 1990 р. дослідник чітко вказував на природний національний аспект цієї заангажованості: «Як же сьогодні українській літературі не зважати на реальні можливості національного відродження, як не працювати на нього?!» [180, 215].

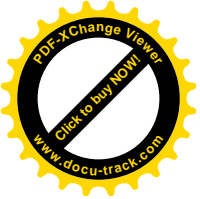
Постколоніалістичну методологію динамічно розпрацьовував і Григорій Клочек у теоретичних статтях, присвячених системному підходові, рецептивній поетиці, методології літературознавчої есеїстики Є. Маланюка, українській ідеї у творчості вітчизняних класиків та ін. [104] Однак найуспішніше теорію та практику комплексного постколоніального прочитання він продемонстрував у монографії «Поетія Тараса Шевченка: сучасна Інтерпретація» (К., 1998). У цій праці з використанням постколоніалістичних засновків розкрито антиколоніальну та націоцентричну позицію Шевчен-

І як і юета-державника: «Творість поета наділена винятковою ідентичністю виховувати державне мислення. Вона дає ідентичність і відчуття національної ідентичності, формує прагматичний погляд на українську історію, виявляє національні виробничі процеси, наснажує вірою у краще майбутнє нашого народу. А поет пише — виховує національну свідомість як надзвичайно і глибоко інтегративний чинник державного мислення» [236]. Ці ідеї Г. Клочек згодом розвинув у монографії «Історія візуальності Тараса Шевченка» (К., 2013).

Ідея націоцентрична модель постколоніалістичного мислення, яку живив передусім теоретичний досвід І. Денисюка, представлена у працях Івана Денисюка: «Перебудова українського филологознавства» (1990), «Франкознавство: здобутки, перспективи» (1993), «Франкова концепція національної літератури» (1993), «Невичерпність атома: до історії літератури Івана Франка» (1996), «Національне питання в українській літературі» (1996) та ін. Для наукового мислення І. Денисюка література — це завжди і передусім сутнісно національний феномен. Осмислюючи Франкову концепцію національної літератури, розглядаючи її як «комплекс методологічних підходів не лише до вивчення еволюції та своєрідності літературних явищ взагалі, а й у їх переломленні на національному-українському ґрунті». Кожна національна література — «органічний сплав місцевої оригінальної різноманітності елементів "привозних", перейнятих з багатомовних міжнародних зносин». Тому історія літератури — це передусім наш національний процес, тобто «образ духовного розвитку нації, який ніколи не підлягає якійсь одній формулі». Не випадково І. Денисюк пропонує шукати «у первісній релігійній народності та його фольклорі» [194, 302—304]. Усна словесність, як це видно на прикладі пісень, стає потужним націотвірним феноменом — «фактором... національної консолідації» [54, 40].

Усвідомлення національної ідентичності предмета дослідження мало для І. Денисюка важливе методологічне значення. Вона стала органічною частиною дослідницького пошуку, що створювало імунітет проти космополітичних чи інших універсалістських інтенцій: «Методологія дослідження історії літератури не може бути універсальною стосовно письменства кожного народу. Важливо знайти певні ключі до національної літератури, вистежити тільки ті властиві певні явища, які й зумовлюють підходи до її вивчення». На цій методологічній основі виростала постколоніалістична метакритична позиція дослідника:

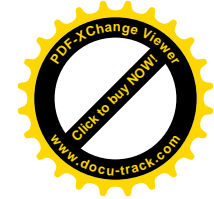
«Мабуть, у літературознавстві жодної іншої країни не знайдемо стільки спроб припущення рідного письменства, як в українському, при одночасній відпорній тенденції — побороенні історично складеного комплексу меншовартості та накинених колонізаторських догм. Хоча теорія української літератури "для домашнього вжитку" розкритикована давно, та все ж вона час від часу зазнає реінкарнації у все ще живучих ярликах, безпідставно наліплюваних на неї, — "народницька", "народна", "неповна" тощо, які принижують її сумарно або в окремих стадіях розвитку... у мавпуванні чужоземних літературних процесів — досить механічному перенесенні їх на український ґрунт, у переоцінці впливу то Росії, то Заходу при дивовижному нехтуванні культури Орієнту. Методологія дослідження міжцивілізаційних контактів все ще зазнає перегинів, національно-автохтонні чинники слабо враховуються (...) Несправедливої критики зазнають суспільна заангажованість нашої літератури та її фольклоризм (...) Навіть наші генії видаються декому ліліпутами у порівнянні з західними». Так виявлялося одне з характерних формулювань національного імперативу І. Денисюка: слід «студіювати й оцінювати літературу з точки зору її специфіки, яка скристалізувалась у певних умовах і яка виконує свою національну місію» [55, 303, 299, 300].

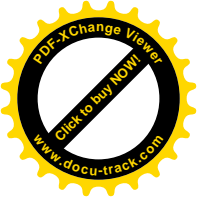
Активно використовуючи досвід І. Франка, щоправда, із залученням пізнішої спадщини, передусім вісниківства («Бард неспокою раси (Євген Маланюк)» (1993), «Апофеоз духу (Ідея і чин Олега Ольжича)» (1993), «Юрій Ліпа: людина і мислитель» (1994), «Про деякі філософські підстави українського націоналізму» (1994), «Дух католицизму» (1994), «Есей та есеїзм» (1995), «Українська культура: звідки і куди» (1995), «"Слов'янська єдність": націологічний аспект» (1997), «Православ'я в геополітичному спектрі» (2000) та ін.), розбудовував власну методологічну концепцію Олег Баган. Вже у книжці «Іван Франко і теперішнє становище нації» (Дрогобич, 1991) він у постколоніалістичному дусі актуалізував спадщину видатного письменника та мислителя, щоб одним із перших «прокласти стежку до зміни заявлених, стереотипних поглядів на особу і творчість Івана Франка». Намагався окреслити й складники світогляду І. Франка, і водночас власну методологічну позицію: націософське спрямування думки, критику марксизму та матеріалістичного світогляду, реабілітацію консерватизму, ірраціоналізму та релігійності, естетичну багатогранність, націоналістичне протиставлення імперським стереотипам та ін.

Вихід на присутні методологічні питання постколоніалістичної критики можна було спостерегти і в істориків літератури. Типовий приклад — послідовно націоналістичні студії Віталія Дончика та Анатолія Погрібного. Для праць В. Дончика — «Діаспора» (1991), «Позбуваючись пгм» (1991), «В ім'я України» (1993), «Письменник трагічної долі» (1993), «Чи шануємо ми Шевченка?» (1994), «Іліада чи відродження?» (1996), «Національна історія як духовне оперття української літератури» (1997), «Шістдесятництво як явище» (1997), «Не знають чи не хочуть знати?» і \>)9 [69; 72] та ін. — теоретично значуще є розуміння літератури як глибинно національного — націоналістичного і націоналістичного — художнього феномена; літературознавство — як виразно національної гносеологічної системи, і мирунтувався він і методологічну важливість націоналістичної ідеї в структурі гуманітарної свідомості та націоналістичної і її полемічній спрямованості наукового мислення та ін. В Інтерв'ю 1995 р. В. Дончик стверджував, що «праця критика й літературознавця, тим більше українського, ніколи не Пула й не могла бути вільною від політики». Так само як і об'єкт української науки про літературу, «він і найбільш заангажований» і найбільш "художній" [72, 212—214].

Подібну методологічну позицію утверджував А. Погрібний («Орієнтири третьої хвилі» (1991), «"Всевидаче око України" (І. Нечуй-Левицький)» (1998), «Реалізм у соціалізмі» (1999), «Гарячий Куліш» (1999), «Література універсалістської місії» (2000), «Шевченкові імперативи і ми» (2000) та ін.) [163]. Літературу він розглядав як могутній засіб націоналістичного, людинотворення, деколонізації і державотворення: «Є всі підстави сподіватися, що значно інтенсивніше, ніж досі, естетичне й українознавче осмислення літератури дозволить їй глибше іти "меж люди" — межі наше суспільство, сприятиме належному пізнанню і засвоєнню ним її зцілюючої, облагороджуючої, просвітлюючої сили, яка так потрібна для зміцнення Української держави, виховання її свідомих громадян» [162, 59].

Теоретично цілісно й системно виклала свою постколоніалістичну концепцію Оксана Пахльовська в культурологічних, політологічних та літературознавчих працях «Проблема спадщини в українській культурі та форми її імперської експропріації» (1990), «Система табу як ідеологічна кодифікація псевдоісторії України» (1990), «Відкритий лист до всіх, хто любить Україну» (1992), «Гей, Республіка Банана!» (1992), «Україна: шлях до Європи... через

Константинополь» (1994), «Русифікація України в ХХ ст.: мета, модальності, результати» (1995), «Українська література очима Заходу: аспекти і причини аберації» (1996), «Творчість Івана Франка як модель культурно-національної стратегії» (1996), «Евген Маланюк: інтерпретація Гоголя» (1997), «Від Хмельницького до Мазепи: концептуалізація Української держави» (1997), «Між Росією та Європою: геополітичний шок України» (1999), «Українські шістдесятники: філософія бунту» (2000) та ін.

Уже в доповіді на Першому Конгресі МАУ (1990) вона чітко окреслювала українську ідентичність як європейську, а незалежну державу розглядала як єдиний інститут, що «може спинити ентропію національної культури і спрямувати вивільнену енергію на конструктивну творчу її самореалізацію». Щоправда, держава повинна була працювати «за стандартами європейської демократії» [160, 100]. Цю ж саму діалектичну ідею — «те, що є істинно національне, неминуче стає також і європейським. І лише те є європейським, що в основі своїй є національним» [158, 116] — утверджуватиме разом із ідеями індивідуалізму, демократизму, антиімперства й пізніше. При цьому основуватиметься не лише на дещо внутрішньо суперечливій філософії західного лібералізму, а й на українській антиколоніальній традиції. Особливо цінне її звернення до досвіду І. Франка у методологічно акцентованій доповіді на Міжнародній науковій конференції у Львівському університеті (25—27 вересня 1996) «Творчість Івана Франка як модель культурно-національної стратегії».

Монографію Оксани Пахльовської «Civiltà IerSeragia istaipa [Українська літературна цивілізація]» [210], видану 1998 р. в Італії, є підстави вважати результативним застосуванням націоцентричної постколоніалістичної методології. У дослідженні Україна та її література представлені як інтегральна частина європейської цивілізації, «цивілізації діалогу». Акцентовано центральність України у процесі зустрічі між гуманістичним Заходом та православним Сходом. Доведено європейську ідентичність української ідеї, закордваної в європейських концепціях республіки, свободи, толерантності, демократичного плюралізму, тобто в аспектах суголосних засадам лібералістичного «відкритого суспільства». Ця праця так і не була перекладена на українську мову.

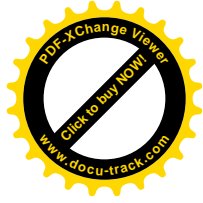
Інша помітна течія — *екзистенціалізм як філософський національно-екзистенціальний метод тлумачення*. Найрельєфніше його було окреслено у різножанрових

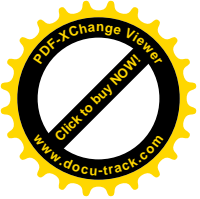
працях В. Іванишина. Подібне розуміння можна було знайти в інокультурних екзистенціалістичних традиціях, іміріклад, М. Бердяєв вказував, що «людина входить у історію через національну індивідуальність» («Національність і людство»), а М. Бубер, виявляючи специфіку народу, «її ібавленого вільного та самостійного існування», доводить, що особистість повинна усвідомити те, що «саме вона, і не хто інший, покликана прислужитись цьому народові і ібрейство та людство»).

Основоположник філософського екзистенціалізму Мартін Гайдеггер (1889—1976) наголошував на закорінненні існування людини в батьківщину, справжню екзистенцію коренів і шляху з «історичним шляхом» народу, а мистецтво вважав історією національного буття: «Джерело художнього творіння і буття, тобто разом джерело творців і джерело охоронців, а ні історичне джерело звершено-історичного тут-буття народу є історичне джерело» («Джерело художнього творіння»). У межах українського екзистенціалізму синтезувались та переплітались релігійна (християнська), атеїстична, філософська, онтологічна традиції, однак визначальною була націоналістична домінанта. Про це свідчили літературні праці М. Бондаря, Ю. Бондаренка, Л. Гамаль, Л. Гоміма, А. Дахнія, Л. Залеської-Онишкевич, Н. Зборовської, І. Коломієць, Л. Костенко, М. Коцюбинської, Н. Михайлова, Л. Мороз, В. Пахаренка, Л. Сеніка, М. Тарнавського, І. Тарнавського, Г. Токмань, А. Яковця та ін.

У 90-ті роки ХХ ст. помітно заявили про себе праці, що, крім історико-літературного матеріалу, містили важливу, історично розроблену методологічну основу. Такою була монографія Василя Пахаренка «Незбагнений апокаліпсис. Світобачення Шевченка» (1994, 1999), над якою працював упродовж 1992—1998 рр. Це есеїстичне видання — нове слово в осягненні естетики та ідеології Шевченка як українського генія. Водночас автор на практиці довів ефективність свого інтердисциплінарного підходу, що синтезував різні літературознавчі, а також християнські та націоналістичні методи інтерпретації і виділяв Кобзаря як християнина і націоналіста, чияво світогляд тримається на ціннісних константах — Бог, людина і нація.

Важливий компонент методики дослідника — національно інтенційований екзистенціалізм, що дало йому змогу помітити специфіку Шевченкового художнього тлумачення людини і світу. Йшлося про те, що Т. Шевченко

«вперше і, мабуть, востаннє в історії не тільки літератури, а й людства так глибоко й досконало вплив саму екзистенцію нації (української зокрема, а через неї і як такої)». Методологічно вагомий і висновок про те, що Шевченкова людина «може існувати як Людина... лише в середовищі своєї нації», оскільки «немає громадян Всесвіту, планети, як немає людини абстрактної» [157, 23, 203]. Елементи екзистенційного тлумачення можна було віднайти і в інших працях В. Пахаренка — монографіях «Нарис української поезики» (Київ, 1997) та «Поєдинок з Левіафаном. Міт і псевдоміт в українській літературі 1920-х років» (Черкаси, 1999).

У своїй філософсько-літературознавчій монографії «Трагічні оптимісти. Екзистенційне філософствування в українській літературі ХІХ — першої половини ХХ ст.» (Львів, 1998) Наталія Михайловська використовувала окреслення Д. Донцовим творчості письменників-вісниківівців, розглядала специфіку екзистенціалізму як філософської течії у вітчизняній літературі на прикладі творчості Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, В. Стефаника, В. Винниченка, В. Підмогильного, М. Хвильового, Т. Осьмачки. Попри оминання онтологічно-екзистенціального досвіду М. Гайдеггера та часткове висвітлення феномену вісниківівської літературної традиції, авторка запропонувала методологічно важливі тлумачення таких явищ, як екзистенційне мислення, екзистенційне філософствування та екзистенційна філософія (власне екзистенціалізм). Важливий момент дослідження — виявлення національної специфіки українського екзистенційного філософування, що ґрунтувалось на «духовному ґрунті Святого Письма» і мало виразний націоналістичний аспект, оскільки «втукало відповіді на проблеми існування української людини в трансцендентному і знаходило у пізнанні волі Божої для особи і нації, осягненні етичної та естетичної досконалості створеного Ним світу» [127, 196].

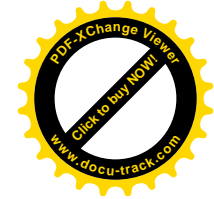
У межах націоекзистенціальних течій розвивалася й *націософська герменевтика* як теорія і практика тлумачення, що базувалася на філософії національного буття — сенсах історико-культурної традиції, національній аксіології та первнях національної духовності і буттєвості (в дусі Дж. Віко, Й. Гердера, Й. Фіхте, Ф. Шлегеля, Г.-В.-Ф. Гегеля, В. і Я. Грімів, Дж. Мадзіні, Т. Карлайла, В. Дільтея, М. де Унамунно, М. Гайдеггера, Ш. Морра та ін.). По-своєму на методологічно значущі герменевтичні проблеми виходили у своїх працях Л. Бондар, М. Бондар, Р. Гром'як, І. Де-

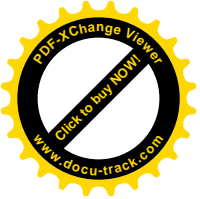
скаж, В. Дончик, М. Жулинський, В. Іванишин, С. Квіт, і Кночек, Л. Костенко, В. Марко, Л. Мороз, Г. Сивокінь, і < алига, І. Фізер, Вал. Шевчук, Г. Штонь, продовжуючи національну традицію філософського літературознавства (І. Іотєбня, І. Франко, С. Смаль-Стоцький, Д. Донцов, Маланюк, Ю. Бойко та ін.).

Найглибше і найпослідовніше націософську герменевтичну концепцію осмислення вітчизняної культури, зокрема літератури, випрацювала Ліна Костенко, і не лише в поетичній творчості. Йдеться насамперед про її виступи перед академічною спільнотою, вперше зібрані Сергієм Гречанюком у збірнику «Урок Української» (2000, № 2): слово подяки за презентацію Фундації Антоновичів «Якщо самі ще не осмислили, то чому хочемо від світу?» (Вашингтон, Джорджтаунський університет, травень, 1990), а також виступ на Міжнародному конгресі «Леся Українка і світова культура» «Геши в умовах «блокованої культури» (Луцький університет, вересень 1991), «Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала» (Києво-Могилянська академія, вересень 1999). Багато її інтерпретаційну позицію репрезентували й її виступи перед різними аудиторіями.

В основі герменевтичного мислення Л. Костенко — усвідомлення фундаментальної націотвірної ролі Слова, літератури в бутті кожного народу і людства. Слово було початком людства. І в початку кожної нації», писала Костенко, тому «кінець Слова може бути кінцем нації». Аргументовано обстоювала герменевтичну традицію висвітлення мистецтва як потужного інтерпретатора національного буття: «Як мистецтво подасть образ свого народу, його ментальність — так світ і сприйме» [112, 56]. Витлумачуючи феномен геніальності Лесі Українки, Л. Костенко і чітко і зважено націоекзистенціальні ідеї, осмислюючи унікальну важливість письменника, особливо генія, для поневоленої, «заблокованої культури»: «Великі українські письменники — це письменники, сформовані історією свого народу. Це провидці, часом провідатори своєї осліпленої від сліз і горя нації». Кожен справжній поет — «це діагностик суспільства. Все, що він робить, він робить у проекції на потреби культури свого народу» [113].

Герменевтичні ідеї разом із постколоніального критикою та націоналістичний «обриєм сподівань» прозвучали в лекції «Гуманітарна аура нації...», в якій центральною проблемою постімперської України як «проблемно незалежної держави» було названо відсутність адекватної національному

буттю методології розуміння та мислення — «гуманітарної аури нації» («...потужно емануючого комплексу наук, що охоплюють всі сфери суспільного життя, включно з освітою, літературою, мистецтвом, — в їхній інтегральній причетності до світової культури і, звичайно ж, у своєму неповторному національному варіанті») [114, 7]. У цьому аспекті порушено питання шовінізму та імперіалізму, необхідності національної держави, демократичної «десакралізації» («обливання брудом» вітчизняних класиків), примітивних «етнографічних гопакедій», браку ідеології державотворення («А де наша універсально-державницька теорія?»), знищення української культури, критики колоніального «адаптованого розуму» та ін.

В основу державного будівництва Л. Костенко пропонувала поставити українську національну культуру (наріжним каменем держав у цивілізованих народів «завжди була Книга, культура»), повернути українському народові «його історію, його мову, його культуру» («Адже все це віками нищила імперія як визначальні чинники його національної ідентичності»). Для цього слід насамперед через адекватну— національно вкорінену — інтерпретацію усунути «дефект голосного дзеркала», актуалізувати національний спосіб розуміння: «Ми ж Україну відкриваємо в Україні, і це нікому не загрожує ні втратою територій, ні духовних цінностей. Це лише вимагає перегляду звичної схеми. Перестановки некоректно поставлених дзеркал» [114, 26, 28, 30].

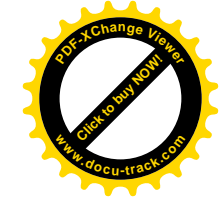
Показова щодо застосування герменевтичної методики — монографія Григорія Штона «Духовний простір української ліро-епічної прози» (К., 1998), що методологічно спиралась на світовий та вітчизняний філософсько-герменевтичний досвід (М. Бердяєв, М. Гайдеггер, Г.-В.-Ф. Гегель, О. Потєбня, Д. Чижевський, К. Ясперс та ін.). У цій праці в класично-герменевтичному дусі через актуалізацію націотвірного сенсу осмислено українську ліро-епічну прозу ХІХ—ХХ ст., твори якої «своєю мовою обрали мову духовної щоденності народу» і яка виразила «вирішальний етап духовної індивідуалізації "пошевченківського" українського народу напрацьованим нею мовно-художнім каноном» [206, 5—6, 315].

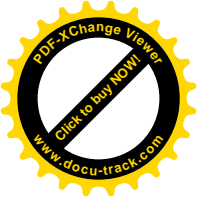
Найпоспідовніше національно зорієнтовану герменевтичну модель зреалізував Сергій Квіт у посібнику «Основи герменевтики» (К., 1999, 2003). Ця праця, попри несистемний виклад та очевидну фрагментарність, доволі

окреслювала національну ідентичність, висвітлювали бачення герменевтики як «загальної теорії інтерпретації», містила виклад основних герменевтичних течій (від класичних авторів до П. Рікера) та деяких літературознавчих напрямів. Національно зорієнтований тип мислення і "мідника проявлявся в осмисленні таких проблем, як інтерпретація і влада», «таємні товариства і ордени», Мартін Гайдеггер і українська традиція», «світ традиційного українського мовлення», постмодернізм (постструктуралізм) як «фетишизація лібералізму», «герменевтика як літературна естетика». Цікавими стали міркування автора про міжкультурний сенс творчості М. Гайдеггера: «Він і їм нежить до тих особистостей, які однаковою мірою є "своїми" для всіх національних культур (...) Мартін Гайдеггер міг же знайти найповніше зрозуміння й potwierдження в нашій градації, однаковою мірою, як остання повинна бути посиленою і його спадщиною» [102, 47]. Схожу теоретичну позицію підтвердили монографія «Дмитро Донцов. Ідеологічний портрет» (К., 2000), збірники літературно-критичних статей і 11 се «Свобода стилю» (К., 1996), «В межах, поза межами і на межі» (К., 1999), «Понад часом» (К., 1999).

Постійно присутнім у межах націоцентричного методологічного напрямку був й *етнопсихологічний підхід*, зосереджений на моделюванні теоретичного дискурсу через "і мислення явищ національної психіки, етнічної самосвідомості, національної вдачі, національної ментальності, національного характеру, етнопсихічних структур, етнокультурного досвіду, народних морально-етичних ідеалів тощо. За його методологічну основу правила праці зі світового гуманітарного доробку (Дж. Віко, Й. Гердер, Й. Фіхте, Г.-В.-Ф. Гегель, Г. Лебон, В. Вундт та ін.), а також українських етнопсихологів (Г. Вашенко, Д. Донцов, М. Костомаров, О. Кульчицький, Ю. Липа, В. Липинський, Є. Малапюк, І. Мірчук, І. Нечуй-Левицький, О. Потєбня, В. Храмова, Б. Цимбалістий, М. Шлемкевич, В. Щербаківський, В. Янів, Я. Ярема та ін.). Активно, хоч і не завжди системно, осмислювали етнопсихологічну проблематику С. Андрусів, Г. Вервес, Я. Гарасим, Л. Дем'янівська, І. Денисюк, Л. Дунаєвська, Н. Кузякіна, Л. Мороз, В. Нарівська, Я. Поліщук, В. Працьовитий, І. Приходько, Н. Шумило та ін.

Концептуально зрілий етнопсихологічний підхід було розпрацьовано у монографії Валентини Нарівської «Національний характер як художньо-естетичний феномен української та російської прози 50—70-х років двадцятого

століття». Націоцентричну зорієнтованість цієї студії фіксує хоча б таке міркування: «Трагічні протиріччя історії народів колишнього Радянського Союзу нагально вимагають від сучасної людини, навіть не спеціаліста, повернутись до їх аналізу, до створення нових концепцій відродження національних культур» [142, 49].

Певне значення для розвитку етнопсихологічної методики мали монографії Володимира Працьовитого «Український національний характер у драматургії Миколи Куліша» (Львів, 1998) та «Національний характер в українській драматургії 20—30-х років ХХ ст.» (Львів, 1999).

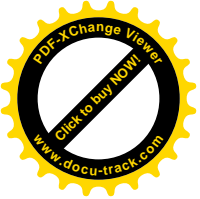
Усі течії націоцентричного напрямку активно взаємодіяли між собою у методологічній сфері, творячи найрізноманітніші модифікації на рівні конкретних методик інтерпретації. Подібні дифузні процеси відбувалися і стосовно інших методологій — філологічної, компаративістичної, системологічної, психологічної, рецептивно-естетичної, котрі по-своєму виражали націоекзистенціальні концепти. Націоцентричний методологічний досвід варто вважати одним із домінантних, усепроникних у сфері літературознавчої свідомості 90-х років ХХ ст., котрий активно розвивався, часто долаючи здавалося б неперехідні ідеологічні межі між «авангардизмом» («модернізмом») і «традиційністю» (Г. Сивокінь), постмодерними західниками і ґрунтівцями (Р. Харчук, Є. Баран) чи «модернізаторами» і «нативістами» (О. Гнатюк). Його методологеми можна було спостерегти у дискурсі вчених, що займали вельми критичні стосовно імперативів національної традиції постави. Наприклад, у виступі 2000 р. на черговому філологічному семінарі у Київському університеті Г. Грабович, висловлюючись стосовно культурної ситуації в пострадянській Україні, підважив навіть деякі власні мультикультуральні, ліберально-космополітичні настанови: «...все це віддзеркалює, річ ясна, загальну державну культурну політику — тобто її відсутність, де по суті все, що стосується культури й науки, залишається напризволяще. Замість наполегливої, цілеспрямованої політики на відродження культури нації, яка кількасот років була приречена на небуття і з великими жертвами боролася за незалежність, і яку десятиліттями советська система планомерно нищила (адже планувалося злиття в один "советський народ"), маємо тепер політику laissez faire. Нехай, мовляв, вирішує ринок — йому видніше» [34, 14].

Домінантність та всепроникність націоцентризму виявляла і тематика кандидатських та докторських робіт з

міграційнознавчих спеціальностей. Наприклад: С. Приго-
ні ^Імпресіонізм на рубежі ХІХ—ХХ сторіч: типологія та
національні особливості (на матеріалі української та аме-
риканської літератури» (1995), В. Звінячковський «Николай
і іюль. Тайні національної души» (1995), В. Шевченко
Українська історична поема ХІХ — початку ХХ століть.

ІІ ^пція історизму, жанрова специфіка, шляхи розвитку»
11^96), Т. Руда «Взаємодія національних художніх культур:
... ратурознавчі аспекти» (1996), Б. Мельничук «Випробу-
вання істиною: проблема історичної та художньої правди в
українській історико-біографічній літературі» (1997),
і Півсунівська «Феномен українського романтизму:
"(повні параметри каталогізації та ідентифікації» (1998)
1.1 ін. Серед кандидатських студій — «Образ України в
Іігрцепції творців "української школи" раннього польсько-
т романтизму (Ю. Залеський, А. Мальчевський, С. Го-
и(пнський)» І. Левандовської (1995), «Проблема націо-
нпійного характеру у творчості Г. Квітки-Основ'яненка»
і Горболіс (1995), «Українська історіософська поезія між-
Йігнного періоду (проблеми і пошуки)» М. Крупача (1996),
раїнська історична поема ХІХ — початку ХХ століть.
Концепція історизму, жанрова специфіка, шляхи розвитку»
П Шевченка (1996), «Творчість Г. Сенкевича у контексті
українсько-польських літературних взаємин» М. Васьківа
і і^96), «Духовний ареал українського літературного
о.іроко (в зіставленні з французьким національним варі-
Пітом)» О. Зінченка (1996), «Модель ідентичності в
канадському літературно-художньому і літературно-кри-
шчному контексті» Н. Овчаренко (1996), «Концепція
іуховності керівника держави в літописі Самійла Величка»
ю. Сафонова (1998), «Становлення і розвиток творчої
ін істаті Євгена Маланюка (у контексті літератури 20—30-
років ХХ століття)» Н. Лисенко (1999), «Історіософічна кон-
цепція пенталогії Б. Лепкого «Мазепа» та її художня реалі-
зація» Т. Литвиненко (1999), «Творчість Євгена Маланюка
і "Празька школа" українських поетів» О. Прохоренко
і 1999), «Творчість Леоніда Мосендза. Особливості худож-
нього світовідображення» І. Набитовича (1999), «Художня
модель національної ідентичності в прозі Валерія Шевчу-
ка» Л. Донченко (1999), «"Історія русів": історіографія, про-
блематика, поетика» Я. Мишанич (1999), «Дискурс націо-
нальної ідентичності у творчому надбанні Лесі Українки»
<). Онуфрієнко (2000), «Національне і загальнолюдське в
естетичній інтерпретації Лесі Українки (на матеріалі

ліричних творів)» Л. Чикур (2000), «Проблеми національної психології у творчості О. Довженка» Н. Медвідь (2000), «Своєрідність художнього втілення національної ідеї у творчості Володимира Самійленка» М. Мартинюк (2000), «Твори Ольги Кобилянської з життя української інтелігенції. Пошуки морального ідеалу» Л. Матусяк (2000), «Українська поезія резистансу 40—50-х років XX століття: генетичний контекст і естетична природа» І. Роздольської (2000), «Національно-специфічні засади обробки традиційних сюжетів (на матеріалі творчості Лесі Українки)» М. Шевчук (2000), «Український та російський історичний роман кінця XX ст.: проблема національного характеру» В. Приходько (2000) та ін.

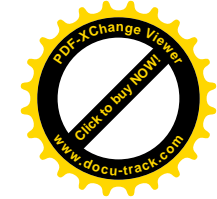
2.3. ПОСТМОДЕРНІ (ПОСТСТРУКТУРАЛЬНІ) ЗАПОЗИЧЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

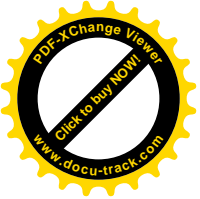
Доволі помітними у 90-ті роки XX ст. були також методологічні інтенції постмодернізму, компаративізму, міфокритики та христології. *Постмодернізм (деструктуралізм)* був переважно зорієнтований на засвоєння зарубіжної метадискурсивної традиції, не знаходячи тривкого оперття в національній гносеологічній культурі. У намаганнях деміфологізувати нігілістичний політичний досвід інтернаціоналістичного соцреалізму деякі українські дослідники звернулися до іншого політико-міфологічного досвіду — космополітичного постмодернізму (постструктуралізму), що естетично й теоретико-методологічно виражав ідеологію неолібералізму та, частково, неомарксизму (праці Ж. Батая, М. Фуко, Ж. Дерріда, Р. Варта, Ж.-Ф. Ліотара, Ж. Дельоза, Ю. Крістевої, Г. Сіксу та ін.). Постмодернізм як інтердисциплінарна методологія структурувався на деконструктивізм, неофемінізм (феміністичну критику), гей-лесбійські студії та деякі космополітичні течії в постколоніальній критиці, культурних дослідженнях, дискурс-аналізі та ін.

Постструктуральний дискурс формували: ідея деструкції (утвердження вичерпності («смерті») історії, естетики, мистецтва, людини, теорії літератури, нації, культури, герменевтики, статевої ідентичності та ін.); релятивний еклек-

гилм (стирання меж між мистецтвом і немистецтвом); апофогч суб'єктного самовираження із одночасним нехтуванням ідеалами краси, добра, правди, людяності, релігійності, національної солідарності, осмисленості як «метафізичні ілюзіями»; розгляд літератури як іронічно-ігрового письма»; утвердження перманентного скепсису стосовно історичних цінностей; глаорифікація (часто прихована) імперіалістичного мультикультуралізму, антиісторизму, космополітизму та ін. Серед основних постструктуральних проблем — «деконструкція» європейської свідомості як «білої історії» (Ж. Дерріда); «війна цілісності»; «активізація історії» (Ж.-Ф. Ліотар); «гноїння ідей» чи розгляд літератури як «яскраво вираженої форми зла» (Ж. Батай); «історична смерть автора» (Р. Варт, М. Фуко); «фашизм мови» (Р. Варт); «мовні ігри» (Л. Вітгенштейн); боротьба проти ієрархальної (фалічної) культури та ін. Постмодерністські тексти насичені термінами «деконструкція», «гра», «історична смерть», «міфологія», «текст», «письмо», «слід», «фалічна історія», «ідеологія», «децентрація», «дискурс», «ризом», «маргінальність», «цитованість», «відмінність», «симулякр», «історизм», «гіпертекст», «досвід лесбійства», «інтертекст», «політика» та ін.

Конструктивні елементи (критика тоталітарної свідомості чи деяких рис споживацького суспільства), за спостереженнями фахівців, часто поєднувалися в цих дослідженнях із нігілістичними інтенціями, підсиленими політичною, міфотворчою риторикою. Тому постструктуральні явища і тенденції незрідка окреслювалися як «культурний імперіалізм» (Е. Сміт, Е. Саїд); як вираження «нігілістичної метафізики» (І. Львін) і «буржуазного лібералізму» (Р. Рорті, Б. Шов); як «абсурдний момент в сучасній літературній теорії, бо вони не містять чіткого уявлення про те, що таке література» [196, 4] (Г. Байт). І. Фізер цитував Р. Веллека, котрий так окреслював постструктуралістську теоретичну парадигму: «Вона довела до зловживання свободою, довільно накручувала метафори, каламбури, гру в слівця. Вона заохочувала до нестабільності, крайнього суб'єктивізму, а цим до руйнування самого поняття знання і правди» — і так підсумовував постмодерні теоретизування: постмодернізм виявився скептичним до всіх традиційних літературознавчих понять (автора, читача, літературного твору, теорії та ін.), він розглядав мистецьку творчість як антитезу до «телічної спрямованості, етичної та естетичної переконаності», художня творчість для нього — «ідіолект,

який розкладає, децентрує, відокремлює», це «сучасність без минулого», «парадокс» [196, 5, 78].

У межах українського постструктурального метадискурсу (В. Агеєва, Р. Веретельник, Г. Грабович, Т. Гундорова, І. Жерьобкіна, О. Забужко, Н. Зборовська, М. Зубрицька, С. Павличко, М. Павлишин та ін.) найпоплідніше проявили себе три течії — деконструктивізм, неофемінізм (тендерна критика) та постмодерний постколоніалізм, котрі не лише взаємно переплітались, а й часто поєднувались із іншими методами — психоаналізом, міфокритикою, формалізмом, соціологізмом, структуралізмом, феноменологією, біографізмом та ін. В окремих студіях і теоретичних досвідах можна було віднайти доволі активне інтегрування національно-екзистенціальних методологем (праці М. Богачевської-Хом'як, Т. Гундорової, О. Забужко, Н. Зборовської, С. Павличко та ін.).

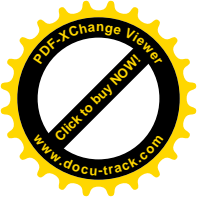
Засвоєння постмодерної методології часто відбувалося на основі спроб не завжди критичної «модернізації» та «вестернізації» постколоніальної культурної парадигми (політики, науки, мистецтва та ін.), що мало, на думку дослідників, і негативні наслідки: «Поверхова "окциденталізація" зруйнувала... слабкі оборонні споруди національної культури. Культурне життя набуло невідомих досі ритмів. Український культурний простір поглинав маси європейської і загалом західної різномасштабної продукції, часто без необхідних критичних фільтрів та контекстуальних адаптацій (...) Естетичні (а частіше — антиестетичні) моди й "тренди" та супровідні до них ідеологічні імперативи, проголошені постмодернізмом, витісняли одне одного, мов кадри в старій зіпсутій кінострічці у сільському клубі. Але серед цих мод і "трендів" почали утворюватися і свої константи під незмінним знаком "деполітизації" культурної свідомості: скажімо, теза "література як гра" чи похідна від вищезгаданої теза "незаангажованої літератури", "десакралізація", різні форми запізненого фемінізму... вже не кажучи про поширені "скандальні імперативи" як ефективний засіб "творчо збутися" тут-і-зараз, типу нарративних еротичних екстремів чи безглуздо експресивної агресії так званої ненормативної лексики» [159]. Все це витворювало в межах постмодерного напрямку доволі складні, внутрішньо суперечливі теоретичні моделі.

Найбільший вплив на становлення та розвиток постмодерної літературознавчої парадигми мав доробок професора Гарвардського університету Григорія (Джорджа)

Грабовича: «Поет як міфотворець» (К., 1991, 1998), «У пошуках великої літератури» (К., 1993), «До історії української літератури» (К., 1997), «Шевченко, якого не знаємо» (К., 2000). Г. Грабович засновує газету «Критика» та однойменне видавництво. Загалом його інструментарій охоплював різні, інколи протилежні, теоретичні підходи — структуралізм, феноменологію, рецептивну естетику, міфокритику, націоналію, компаративізм, соціологію, формалізм та ін. Плідне, попри деякі суперечливі моменти, їх застосування ілюструють праці «До історії української літератури» (1977, 1981, 1995), «Ще про "неісторичні" нації і "неповні" літератури» (1981), «Семантика котляревщини» (1994), «Теорія та історія: "горизонт сподівань" і рання рецепція нової української літератури» (1996) та ін.

У цих роботах актуалізувались концептуально важливі, віддавна апробовані літературознавчою традицією положення, що стосувались осмислення національної суті літератури та її націотвірної функції («...пошук органічності чи "органічного українського" стилю тощо — це необхідне і неминуче шукання того своєрідно-українського, без якого ця література, культура взагалі не мають і пісу. Бо жодна творчість не може існувати тільки на заповненій моделі, якою б вона не була високою» («Деякі теоретичні проблеми українського літературознавства») [33, 31]; «Література як вияв самоствердження не могла не враховувати в першу чергу свій власний культурно-психічний простір (...) На літературному ґрунті, і тим самим в національному, або скоріше націотвірному дискурсі, кожний етап реформує попередній, впроваджує основне пересування і розширення горизонту сподівань; кількома, ювсім не пропорційними етапами протягом одного сторіччя уможлиблюється перехід від провінції до нації» («Теорія та історія: "горизонт сподівань" і рання рецепція нової української літератури») [33, 81]; наголошення поруч із естетичним — суспільного коду літератури («...разом з іншими видами мистецтва — живописом, архітектурою, музикою і т. ін. — література існує в комплексному культурно-естетичному й суспільному коді»); увиразнення теоретичної необхідності для вирішення складних історико-літературних питань опертя на «аналіз творення канону, його риторики і суспільно-політичних функцій, символіки і, сказати б, державно-національного міфу» [33, 22, 19]; критики універсалістських, космополітичних уявлень про мистецтво слова («Попри те що будь-яка література

посідає різні універсальні риси, вона є — у своїй специфічності — еманациєю та віддзеркаленням конкретної культури. Відтак її безпосередні вияви ґрунтуються на культурній підготовленості й на потребах групи» [33, 566].

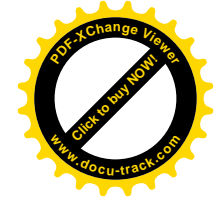
Однак у 90-ті роки ХХ ст. домінував у працях Г. Грабовича постструктуралізм. Саме постструктуралістом він окреслював себе в інтерв'ю «Літературній Україні» 1987 р. [149, 445]. У передмові до збірника праць «До історії української літератури» (1995) вів мову про притаманну йому теоретичну еволюційність — «від певного історизму й дослідження формальних моментів до постструктуралістських і культурологічних настанов» [33, 10]. У 1989 р. чітко протиставляв «традиційне, авторитарне, до речі, ще далі народницьке світосприймання» лібералістичному, «вільноринковому» контекстові, «де плюралізм, спочатку поверховий на рівні політичного сектантства, починає утверджуватися на глибших духовних і естетичних рівнях» [41, 53]. Один із постійних складників дослідницьких сюжетів — протиставлення позитивно трактованого «модерного» і «ліберального» «народницькому», «патріархальному», «традиційному», «нативістичному», «націоналістичному» тощо.

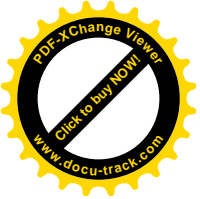
З усієї постмодерної проблематики найпоширеніше дослідник утверджував деконструктивістський метод з його опертям на ідею децентрування. Вже у 1985 р. Г. Грабовичу йшлося про актуалізацію в українському теоретичному контексті ідеологічного «питання, що на Заході тепер широко привертає увагу вчених» — «канону і творення канону»: «В контексті постструктуральної критики, дослідження того, ким, з якими свідомими і несвідомими цілями творилися канони або взагалі канонізувалися ті чи інші твори, творці, комплексні явища, цінності тощо, — є визначальним напрямом власне тому, що він дає змогу перевірити весь тягар суспільно-культурної традиції, яку ми звикли трактувати як закономірність, як цілковиту даність» («Деякі теоретичні проблеми українського літературознавства») [33, 18—19]. Однак, окрім ревізії соцреалістичних канонотворчих міфів, дослідник основну увагу скеровує на «перевірку» національно-культурної традиції, перетлумачуючи класичні літературні досвіди з позицій «децентрування», «самодеконструкції», «деконструктивного прочитання» та ін. [42, 68, 104, 9].

Основним предметом деконструктивістського аналізу Г. Грабович обирає творчість та біографію Т. Шевченка

[94]. У студії «Поет як міфотворець», перекладеній С. Павличко, він пропонував тлумачити Шевченка як самосуперечливого «міфотворця», антитрадиціоналіста, антимаскулініста, «шамана», антиреволюціонера, антидержавника, • «популіста», богоборця, розірваного між українським та російським світами маргінала, космополітичного універсаліста. Оскільки, як стверджував дослідник, «незважаючи на силу власного зв'язку з народом, Шевченко просувається від нативістичної й етноцентричної настанови до універсальних істин», його «міфічна думка» — «глибинна, позачасова й універсальна». Водночас «міф» («символічний код») Т. Шевченка, хоч і «допоміг своєму народові знайти себе й досягнути свою відроджену силу», виявився деструктивним — «містив у собі і краплю отрути», бо «залишив сумнівну соціально-політичну спадщину» й «фатально» спричинив до гіпертрофування «емоційних та блокування раціональних видів мислення» [39, 168, 188]. В такий спосіб дослідник начебто виводив Шевченка з «домену священного», критикував «культ Шевченка» та «популярні сприйняття його як... батька свого народу («батько Тарас»), «великий Кобзар», котрий як ніхто до й після нього зазирнув у самі глибини національної душі й висловив її потреби, цінності» [39, 193, 184].

В інших роботах Г. Грабович висловлював ідеї, що увиразнювали інтенцію на деконструювання творчості Т. Шевченка (десакралізацію та деканонізацію — одночасне підважування герменевтичної авторитетності в межах українського культурного та літературного канонів). Значна їх частина викладена у збірнику есе «Шевченко, якого не знаємо», в якому висловлено давнє (з перекладеної статті 1979 р.) припущення про перверсійність поета («Існує чимало розгорнутих і різною мірою патетичних коментарів про центральне місце жінки в Шевченковій творчості, передусім у плані самоототожнення. Ми перебуваємо нині лише на попередній стадії аналізу, але треба зазначити, що з погляду психоаналітичної теорії таке ототожнення з жінкою часто вказує на гомосексуальну орієнтацію»), осяжні висновки, на основі оголеного автопортрета, про Т. Шевченка як «достеменно реальну людину, зі статтю», з «фізичністю, сексуальністю», виявлено «децентрувальні» суперечності «символічної автобіографії», протиставлено «громадські» тлумачення Т. Шевченка як «серцевини українського самоототожнення, української духовності» та прочитання за «інтелектуальними» критеріями,

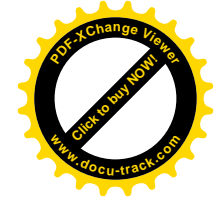
заторкнуто «питання канону й боротьби за канон» і доволі різко були критиковані пострадянські тлумачення Т. Шевченка (І. Дзюбою, І. Драчем, М. Жулинським, В. Пахаренком, Є. Сверстюком, Вал. Шевчуком та ін.) за «національний і націоналістичний, антиімперський» пафос, «встановлення нової офіційної парадигми, нового канонічного обличчя Шевченка», «невідрадну традиційність» та ін. Можна побачити там спробу підважити вартість української постімперської академічної науки: «Поширення невіглаських побудов і підміна науки науковою фантастикою — закономірний результат майже цілковитого колапсу академічних інституцій, зокрема в гуманітарному секторі, і втрати ними решток наукового авторитету» [42, 37, 302, 10—12, 248—249, 240, 15]. Пропонував Г. Грабович деконструктивне прочитання й інших ключових для історії української літератури класиків — І. Франка та Лесі Українки [35].

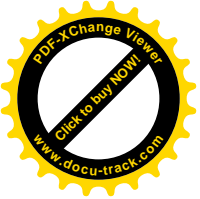
Очевидні спатажність, контроверсійність та політична заангажованість постструктуральних оцінок дослідника викликала аргументований полемічний опір «десакралізаційним» (Л. Костенко) тлумаченням у 90-ті роки ХХ ст. та особливо в наступному десятилітті (С. Андрусів, Б. Бойчук, О. Вертій, С. Гречанюк, Я. Дашкевич, І. Денисюк, В. Дончик, П. Іванишин, С. Караванський, І. Калинець, С. Квіт, Г. Ключек, Л. Костенко, Т. Мейзерська, М. Наєнко, О. Пахльовська, Т. Салига, Л. Сенік, І. Фізер, К. Фролова, О. Хоменко, Вал. Шевчук та ін.). Є підстави вважати міркування І. Фізера своєрідним узагальненням ситуації. Беручи до уваги судження С. Андрусів стосовно того, що Г. Грабович «привніс в нашу науку про літературу дуже корисні, ще недавно малодоступні в першоджерелах західні методології, але з виразними реліктами східної нетолерантності й нетерпимості, як теж східної — манери згущення, демонізації рис супротивника й поділу наукового світу на "ми — вони"», дослідник стверджував: «Долучаюсь до цього і скажу, що такої участі філологів із діаспори українська літературознавча наука навряд чи потребує» [195, 9].

Методологічні амбівалентність і дуалістичність, що поєднувала постструктуральні (деконструктивістські, феміністичні, постмодерно-постколоніалістичні) методами із іншими, толерантніше налаштованими стосовно національної традиції, інтерпретаційними стратегіями, були притаманні більшості українських постструктуралістів. Чи не найяскравіше була позиціонована в цьому

дискурсі Соломія Павличко, котра здобула визнання як основоположниця новітньої феміністичної критики («Лабіринти мислення. Інтелектуальний роман сучасної Великобританії» (К., 1993), «Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: Складний світ Агатангела Кримського» (К., 2000), «Зарубіжна література: дослідження та критичні статті» (К., 2001), «Теорія літератури» (К., 2002), «Фемінізм» (К., 2002)). Її теоретичне мислення синтезувало концепти постструктуралізму, психоаналізу та національно-екзистенціальної методології. Домінантним став, за окресленнями авторки, «постмодерний» («ліберальний») фемінізм, взятий не лише як літературознавчий метод, а й як ідеологія (супільний світогляд), соціальний рух та політична доктрина жіночої емансипації. Вже у 1990 р. С. Павличко організує феміністичний семінар в Інституті літератури, перші феміністичні статті виходять друком у 1991 р. в академічному журналі «Слово і час». У 1998 р. дослідниця висловлювала, що «фемінізму в Україні як масового явища і масової свідомості немає, адже Україна не є ліберальним, демократичним суспільством», а українська «академія» «не сприйняла» феміністичного дискурсу, попри те що він існує як «інтелектуальна теорія» та «несвідома практика... невідворотний як частина демократизації і модернізації суспільства та його інтелектуальної думки» [150, 175—176]. Щоправда, ще у 1993 р. в концептуальній статті «Методологічна ситуація в сучасному українському літературознавстві» вона хоч і називала феміністичну критику «найбільш перспективною... серед ідеологічних», відразу ж застерігала: «...але й тут не будемо забувати про її межі, за якими закінчуються продуктивні ідеї й залишаються банальні і вторинні політично забарвлені лозунги» [147, 488]. Прикметно, що деякі прихильниці фемінізму (Н. Зборовська), згодом активно позбуватимуться тендерних ідеологем.

У 1997 р. С. Павличко надрукувала монографію «Дискурс модернізму в українській літературі», що викликала чимало полемічних оцінок. Перероблене і доповнене двома розділами видання цієї монографії побачило світ у 1999 р. Саме цю історико-теоретичну монографію вважають основною в доробку С. Павличко. У ній вона застосувала різні методологічні підходи — деконструктивізм, фемінізм, постколоніалізм, психоаналіз, історизм, дискурс-аналіз та інші — із виразним домінуванням постструктурального способу розуміння, налаштованого на перегляд, деканонізацію, «перечитання» української літератури

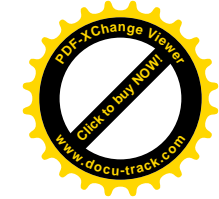
останніх десятиліть XIX — середини XX ст. під оглядом центральної дискурсивної опозиції народництво / модернізм. Оминувши деякі важливі проблеми (творчість письменників-вісниківців, греко-католицьких літераторів міжвоєнного періоду), С. Павличко поставила в центр уваги модернізм як «певну мистецьку філософію», «безперервну деканонізацію», що «має фундаментальні національні відмінності»; літературну «неуспішність», незавершеність українського модернізму; народницьку культуру як «традиційну, корінну, центральну» в українському контексті; складники модерністського дискурсу — європеїзм (західництво), сучасність, інтелектуалізм, антинародництво, індивідуалізм, фемінізм, зняття культурних табу, інтерес до сексуальності, деканонізацію, формалізм та ін.

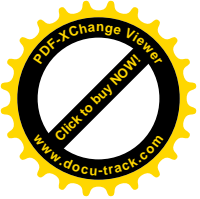
Як дискусійні було сприйнято твердження авторки про начебто виражену в листах «лесбійську фантазію», що фігурувала між Лесею Українкою та Ольгою Кобилянською, а також парадигматичну для інших постмодерних авторів критику політичного та літературного народництва, котре, за її словами, тривало від Котляревського та Шевченка до Франка та Коцюбинського. Народники, стверджувала С. Павличко, ототожнювали народ і селянство, культивували ідею «національного відродження» та «міф про славне минуле України», висували на перше місце образ поета як «борця, пророка, шамана», практикували ритуальність і культовість, у сфері критики утверджували імперативність і патетичність. Значною мірою із народництвом (у цьому авторка солідаризувалася з тезою В. Петрова та інших ліберальних теоретиків) пов'язаний соцреалізм радянського часу. Тому народництво поставало в її оцінках як «парадигма тоталітарної реакції» на «зовнішній тоталітарний тиск на українське мистецтво» [145, 86—87, 27—39, 436]. Згодом ці положення аргументовано спростували Л. Голомб, І. Денисюк, Н. Зборовська, Л. Мірошниченко, В. Моренець, Т. Скрипка та ін.

Як певну внутрішню антитезу до низки постструктуральних тлумачень, особливо до концепції модернізму в С. Павличко, є підстави розглядати студії Тамари Гундорової. У 1996 р. вона видала працю «Франко не Каменярь» (Мельбурн), а через рік — монографію «ПроЯвлення Слова. Дискурс раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація». Полемічна назва та зовнішня настанова в ній на «деканонізацію Франка-Каменяря», на «десакралізацію міфологізованої культурної свідомості» аж

нік не означали постмодерного руйнування в її тексті «культурного міфу» (Каменярь як уособлення культурного «дилетантства», суспільного обов'язку та «національної ідеї»). Більше в ній ішлося про еволюцію мінливого творчого методу (методів) І. Франка, висвітлення його творчої біографії як представника «емансипаційного проекту» «Молодої України». Це висвітлення здійснено, на чому авторка наголошувала і перевидаючи свою працю десятьма роками пізніше, через озвучення питань, «занурених у політику, критику, філософію позитивістської та постпозитивістської епохи» [49, 15]. В такий спосіб це естетико-ідеологічне дослідження більше опонувало соцреалістичним аберациям та нігілістичним прочитанням творчості І. Франка минулого (І. Костецький) і сучасності, ніж цілковито децентрувало її: «...Франко надавав цілісного системного характеру взаємодії літературної творчості й літературної критики, зактивізував процес національно-культурного самовизначення, підносив значення та роль творчої індивідуальності в історії української літератури» [49, 151].

У «ПроЯвленні Слова...» запропоновано оригінальне бачення раннього українського модернізму, авторське трактування постмодерної методології. При цьому помітне дещо ідеалізоване уявлення про постмодерністську критику, спрямовану «на широку культурну гру, діалог різних символів і знаків, включаючи передмодерні, на зміщення абсолютного права якого б то не було закону чи канону», поза якими, схоже, опинилися потужні ідеологічні імперативи цієї теорії. Водночас розкрито ідейну та естетичну самотність українського модернізму, що відрізняло його від універсалістського «європейського модернізму». Розглянуто конкретні національні варіанти цього напрямку — «європейські модернізми»: «Нинішня постмодерна свідомість наближає нас до того, щоб усвідомити цей факт, переглянувши канони, які відводили національним варіантам модернізму роль маргінальну стосовно "великого" європейського модернізму». У тлумаченні Т. Гундорової постмодернізм насправді ідентифікувався із традиційним академічним плюралізмом та постколоніальним критицизмом. Найбільшої деконструкції зазнав європоцентричний та космополітично-постмодерний «канон "великого" європейського модернізму», з позицій котрого український модерн сприймався «гібридним, а то й несправданим різновидом європейського модернізму».

Методологічну основу цього дослідження структурували формалізм, націоналізм та постструктуралізм (деконструктивізм і фемінізм). Крім них, було застосовано екзистенціалізм, неомарксизм, семіотику, феноменологію, рецептивну естетику, культурний історизм, постколоніалізм, міфокритику та ін.

Монографія, хоч і не продемонструвала чіткості та послідовності застосування постмодерного тлумачення, все ж виявилась плідною в аналізі «національної моделі модернізму» [48, 69, 9, 285]. Це дало підставу В. Брюховецькому висловитися про дослідження Т. Гундорової, в якому проаналізовано «явище власне українського літературного модерну, а не... тіні якихось видатних, проте недосяжних європейських впливів», як про «безперечне досягнення нашої сучасної літературознавчої думки — при всіх дискусійних моментах, присутніх у ньому». Значно чіткіше і послідовніше постструктуральні методи, особливо деконструктивізм та феміністичну критику, Т. Гундорова застосуватиме у наступному десятилітті.

Концепти постмодерного постколоніалізму отримали чітке обґрунтування в статтях Марка Павлишина, що сформував збірник «Канон та іконостас» (К., 1997). Плюралістичність, іноді — еkleктичність, застосованих класичних та новітніх підходів — формально-естетичного методу, міфокритики, біографізму, культурно-історичного методу, націоналізму, компаративізму, рецептивної естетики, феноменології та ін. — не затінили домінування в ній постструктуралізму, передусім його постколоніальної течії як методологічної домінанти і теоретичного рефлексування щодо нього. Цій проблематиці була присвячена і теоретична стаття «Постколоніальна критика і теорія» в «Антології світової літературно-критичної думки ХХ ст.» (1996).

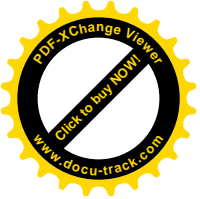
Однією з концептуальних проблем постколоніальних студій, що розвинулися після Другої світової війни зі здобуттям незалежності колоніями європейських держав, М. Павлишин назвав «відсутність загальноприйнятого визначення терміна "постколоніальний" щодо явищ культури». До невдалих, бо надто всеохопних і неконкретних, він зараховував «первісне хронологічне значення» («після колоніального періоду»), а також значення, котре пробує «об'єднати під поняттям "постколоніальна культура" всі культурні явища, що постали під впливом колонізації». Від себе пропонував тлумачити цей термін «аналогічно до понять "постмодернізм" і "постструктуралізм", де префікс

"пост" не виключає паралельного існування у часі і сигналізує не так заперечення, як діалектне злиття». Отже, «постколоніальне, не відмежовуючись від колоніального, рівночасно вбирає в себе його історичний досвід, а то й співіснує з ним в одному часі, місці і навіть в одному культурному явищі» [152, 532]. При цьому колоніалізм чи імперіалізм, за його міркуваннями, — це «ідеологія, яка впливає на людей і на установи так, що вони приймають імперську структуру домінування за нормальну і своєю поведінкою її зміцнюють» [151, 225]. А культурний колоніалізм / імперіалізм тлумачив як «комплекс заходів... у будь-яких видах популярної чи високої культури, спрямований на підтримку політичної та економічної влади — гегемонії».

Чітко розрізняв М. Павлишин два види протистояння колоніалізму в культурі: антиколоніальний та постколоніальний. Антиколоніальний спротив вважав більш примітивним («простий опір колоніалізму»): «Свою полемічну виразність і політичну заангажованість антиколоніалізм досягає коштом прямого успадкування структур колоніалізму» [152, 533]. У 1992 р. висловлювався ще конкретніше: «Антиколоніальні стратегії об'єднує структура заперечення — переставлення з ніг на голову — колишніх колоніальних аргументів та цінностей. Антиколоніалізм не менш монологічний та ідеологізований, ніж його противник, і в дискурсі антиколоніалізму зустрічається часто підсвідоме бажання далі говорити від імені влади — хоч, правда, влади нової та іншої» [151, 227]. Над такими оцінками антиколоніалізму дотепно іронізував основоположник постколоніальної критики Едвард Саїд: «В той час як антиколоніалізм стає на Сході дедалі впливовішим і по суті об'єднує весь орієнтальний світ, орієнталіст проклинає весь цей процес не тільки як велику прикрість, а й як образ західним демократіям» [171, 144].

Зовсім іншу природу, на думку М. Павлишина, мав постколоніалізм: «Постколоніальним можна вважати протистояння на рівні не простого заперечення колоніалізму й схвалення протилежного (як звичайно, нації), а на рівні усвідомлення» [152, 533]. І цю «природу» він витлумачував цілком у постмодерному дусі, оскільки «постколоніальне... вписується в знайому раму постмодерного». Постколоніалізм поставав як дискурс «менш реакційний, більш оригінальний і творчий», він «не так веде боротьбу проти колоніалізму, як обганяє його і стає на "вищі" позиції» [151, 227], він «не позбавлений політичної заангажованості»,

але ця заангажованість тлумачиться дослідником (на відміну від антиколоніальної) як правильна, бо «їй притаманна схильність до плюралізму, толерантності, компромісу й іронії» [152, 533]. На відміну від національного антиколоніалізму, який був більш «реакційним», менш «оригінальним і творчим», «нижчим» від колоніалізму, неспроможним «сформувати власну самосвідомість», ліберальний постколоніалізм поставав як вищий тип свідомості: «Озброєний постструктуралістським скептицизмом, постколоніалізм розуміє релятивність і терміна "колоніалізм", і його заперечення: він готовий користати з такого стану справ у сферах політичної дії та культурної продукції. В політиці постколоніалізм створює свободу орієнтуватися на прагматизм, звільнений від ідеології, а в творі мистецтва він відкриває можливість використовувати старі колоніальні міфи й гратися ними — не так заперечуючи чи стверджуючи їх, як використовуючи для власних, нових, естетичних задумів» [151, 227].

На практиці це означало підтримку автором постмодерної деканонізації та ігнорування антиколоніальної, національно зорієнтованої культурної політики. Його обурювали дерусифікаторські ініціативи — як приклад небезпечного перевернення з ніг на голову «ієрархії колоніальних вартостей»: «Замість русифікаторської освітньої політики антиколоніалізм кінця 1980-х початку 1990-х років вимагав українських шкіл, одержавлення української мови, поживлення видавничої діяльності українською мовою, посилення українськомовних засобів масової інформації та інших державних ініціатив у сфері культури» [151, 226].

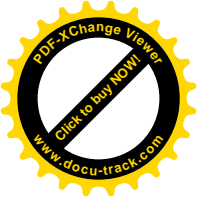
Цілісної постмодерної концепції праці М. Павлишина не репрезентували. Бо ще у статті 1990 р. він висловлювався цілком в антиколоніальному дусі націоцентричного постколоніалізму: «Безперечно, треба бути обережним, щоб процес переоцінки не став простим начиненням нового канону, породженого західними методами і оцінками, і навантаженого їхніми ж ідеологічними передумовами. Але для осягнення не-колоніальної культури необхідно припинити теперішнє репродукування й поширення соціалістичного іконостасу» [152, 197].

Не уникнув внутрішніх методологічних суперечностей постмодерно-феміністичний дискурс Оксани Забужко, що дуалістично інтегрував у собі націоцентричну компоненту. Художнє вираження цього дуалізму — роман «Польові дослідження з українського сексу» (К., 1996). Помітними також виявились її зацікавлення у сферах

постколоніалізму, неоміфологізму та психоаналізу — це продемонструвала збірка есе «Хроніки від Фортінбраса» (К., 1999). В есе «Жінка-автор у колоніальній культурі» (1996) О. Забужко взялася обмірковувати «травму нашої колоніальної історії в тендерному аспекті» на прикладі літератури, зокрема жіночої творчості, в українській «патріархальній» культурі. У процесі осмислення відбувалося і деконструктивістське прочитання не лише імперського антинаціонального досвіду, а й літературного жіночого канону (Леся Українка, О. Теліга, Л. Костенко). Особливо категоричної феміністичної деканонізації зазнала творчість Л. Костенко, котра, на думку О. Забужко, «прийняла для себе "не за розміром" скроєного "лицарського корсета"» і прирекла себе «на фактичне насильство над природою власного обдарування». її жіночість, мовляв, ігноруючи першообрази Жінки та Матері, проявлялася тільки у «фольклорному архетипі Мудрої Баби», поза тим поетеса «зриває голос», що виявлялося у «неперетравності» світової культури, у «вторинності» тем і прийомів, у «до несмаку наївному школярстві», у «виклично демонстрованій "мужності"», що «перескакує у нарцисичне самозамилування», у поглинанні образу Матері «барикадно-борцівським» канонам тощо [79, 182—185].

Наймасштабніший постструктуральний твір О. Забужко — монографія «Шевченків міф України» (К., 1997), основана на феміністичній критиці, неоміфологізмі та, частково, постколоніалізмі. Окремі спроби дискутувати із деякими контроверсійними положеннями Г. Грабовича (звідси — аргументоване висвітлення Шевченка як «першого українського національного інтелігента») не завадили високій оцінці його за піонерську тезу про «міфотворчість». Дослідниця, постійно суперечачи власним міркуванням про «націотворчість» Шевченка, розвивала деконструктивістське тлумачення [94]. Шевченків «міф України» виростає із зображення героїв національно-визвольної боротьби (козаків та гайдамаків) як «демонічних», «нечистих» фігур, котрі, чинячи необхідне зло, закладають «у національну долю програму самознищення», «відьмацтво» і «шаманство» самого поета, «ворожість» національного світу стосовно Шевченка та ін. Намагання космополітично роздивитися творчу персоналію Шевченка — як «деполітизовану» й «універсальну» — вивершувалося міркуваннями, що ціннісна структура її «не національна», а «панетична».

На думку О. Забужко, водночас «модерний і християнський» «Шевченків міф» є вельми актуальним у сьогоденні, коли «громадянська історія перестала бути історією націй, а стала в щонайпрямішому, буквальному сенсі історією людства як єдиної спільноти» [81, 141].

Немало попрацювала на полі феміністичної критики Ніла Зборовська, учасниця феміністичного семінару й очільниця Центру тендерних досліджень при Інституті літератури. Не цуралася вона й ідей націоекзистенціального постколоніалізму, формалізму та актуалізованих класичних методологій — монографія «"Танцююча зірка" Тодося Осьмачки» (К., 1996), статті «Без задавнених комплексів і стереотипів» (1997), «Шістдесятники» (1999). З тих, що репрезентували постмодерний фемінізм, найяскравіші — «На карнавалі мертвих поцілунків» (Львів, 1999), «Пришестя вічності» (К., 2000). Мабуть, жодна із представниць тендерного підходу так чітко не артикулювала й не обґрунтувала спробу свого методологічного синтезу постструктуралізму, від якого на початку ХХІ ст. відмовиться на користь психоаналізу та націоцентризму: «В Україні вже сьогодні можна констатувати як факт — розгортання феміністичної критики, тобто такого типу критичної свідомості, що виявляє пильну увагу до тендерно розколотого буття світу і спрямована на деструкцію та підлив патріархальної цивілізації, що сама себе викінчує. У такій критиці можна схематично означити дві тенденції: перша оперує ворожим ставленням до національного вияву буття і визначає націоналізм як найпершого ворога феміністичних інтелектуальних стратегій в Україні (така критика декларує себе як космополітичний фемінізм), друга — активно включає національну специфіку в "жіночі" студії і може бути означена як "м'який" національний фемінізм».

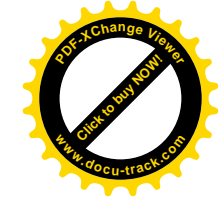
З позицій «м'якого» національного фемінізму Н. Зборовська опонувала шовіністичним та космополітичним аберациям творчості Т. Шевченка у працях інших феміністок: «Прочитання Шевченка поза національною перспективою, національною ідеєю — просто недоцільне. Тенденційний "космополітичний" характер тлумачення І. Жерьобкіною є не що інше як штучно накладена методологія на живу поетову душу. "Космополітична" правота дослідниці — ідеологічний владний дискурс, спрямований на боротьбу з політичним націоналізмом. Проте націоналізм Шевченка — це "жива душа", яку не можна привласнити жодним епатажним дискурсом. Феміністична стратегія

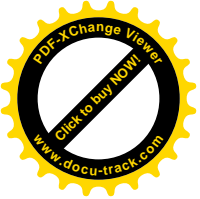
письма, як її розумію я, тобто яка не ігнорує органічні засади індивідуальної національної душі, здатна відкрити саме цю відчуту і пережиту поетом свободу як свободу душі, на яку немає жодної ради» [82, 39, 52—53]. Цей методологічний ракурс оцінювання феміністичних тлумачень поділятимуть і поглиблюватимуть й інші дослідники, стверджуючи, що «українському фемінізмові бракує національної гідності, і тому він послідовно керується космополітичними поглядами на феномен України та її літератури» [138, 443].

Близькі до постструктуральної методології праці М. Богачевської-Хом'як «Білим по білому. Жінки у громадському житті України 1884—1939» (К., 1995), І. Жерьобкіної «Женское политическое бессознательное» (Харків, 1996), В. Агеевої «Поетеса злама століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації» (К., 1999) та ін.

2.4. УТВЕРДЖЕННЯ КОМПАРАТИВІСТИЧНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ

Компаративізм (компаративістика, порівняльно-історичний метод) зосереджений на вивченні національного художнього письменства в різноманітних інокультурних контекстах, але вже без колоніальних озираць на російську літературу як обов'язкового посередника міжлітературного діалогу. Для перших пострадянських десятиліть характерне активне відродження компаративістичних шкіл — в Інституті літератури, Києво-Могилянській академії та Київському, Львівському, Тернопільському, Прикарпатському, Чернівецькому та інших університетах, що символізувало розвиток національної наукової традиції (М. Драгоманов, М. Дашкевич, І. Франко, В. Перетц, М. Возняк, О. Білецький, Д. Чижевський, М. Гудзій, А. Шамрай, Ю. Бойко, М. Ласло-Куцюк, М. Неврлий, Г. Вервес, Д. Наливайко та ін.), а також активне засвоєння світового теоретичного досвіду, дослідження «діалогу культур». На теоретичному рівні новітній компаративістиці, як і багатьом сучасним методологіям, притаманні міждисциплінарність та плюралізм аналітичних підходів, інтегрування з герменевтикою, феноменологією, семіотикою, формалізмом, націологією, рецептивною естетикою, постструктуралізмом, постколоніалізмом, інтертекстуальністю,

що урізноманітнювало напрями дослідницьких пошуків і значно розширювало предмет інтерпретації.

Мало кого з літературознавців логіка наукового дослідження не змушувала братися і за компаративістський пізнавальний інструментарій. Когорту послідовних компаративістів формували В. Антофійчук, Р. Багрій, Ю. Барабаш, А. Волков, М. Васьків, Г. Вєрвєс, О. Вєретюк, О. Гальчук, З. Генік-Бєрєзовська, Л. Голомб, М. Гольбєрг, Г. Грабович, С. Грєчанюк, Л. Грицик, Р. Гром'як, Т. Дєнісова, І. Дєнісюк, І. Дзюба, Л. Задорожна, М. Зимомря, І. Качуровський, С. Козак, Л. Кравченко, М. Лановик, Т. Лучук, Т. Малєнька, В. Матвіїшин, М. Машкудіані, П. Михєд, В. Морєнець, Д. Наливайко, В. Нарівська, Г. Нудьга, А. Нямцу, Н. Овчарєнко, Л. Оляндєр, В. Панченко, І. Папуша, І. Пасємко, О. Пахльовська, С. Пригодій, Р. Радішевський, С. Росовєцький, Т. Руда, Л. Рудницький, Т. Рязанцева, Т. Свєрбілова, Г. Сивачєнко, Е. Соловєй, О. Тарнавський, М. Ткачук, О. Турган, Л. Ушкалов, С. Хороб, Р. Чілачава, М. Шах-Майстрєнко, М. Шкандрій та ін.

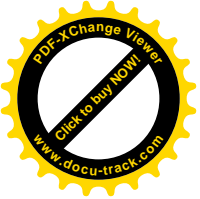
Дефіцит розлогих теоретичних студій з компаративістики частково компенсувало практичне її використання: М. Машкудіані «Грузинсько-українські літературно-мистецькі взаємини 20—30-х років ХХ століття» (К., 1991), Д. Наливайко «Козацька християнська республіка (Запорозька Січ у західноєвропейських історико-літературних пам'ятках)» (К., 1992), «Очіма Заходу: Рецепція України в Західній Європі ХІ—ХVІІІ ст.» (К., 1998), Р. Багрій «Шлях сєра Вальтєра Скотта на Україну» (К., 1993), Л. Грицик «Орієнталістика А. Кримського в українському літературному процесі поч. ХХ ст.» (К., 1994), Л. Задорожна «Вірменська література і Україна» (К., 1995), М. Ткачук «Західноєвропейська романна традиція і жанрова матриця роману "Основи суспільності" І. Франка» (Донєцьк, 1995), Р. Чілачава «Сходження на Зєдзані» (К., 1995), Н. Овчарєнко «Міфологема землі в канадській і українській прозі» (К., 1996), В. Антофійчук, А. Нямцу «Проблеми поезики традиційних сюжетів та образів у літературі» (Чернівці, 1997), Л. Ушкалов «Григорій Сковорода і антична культура» (Харків, 1997), С. Пригодій «Літературний імпрєсіонізм в Україні та США» (К., 1998), М. Зимомря «Німєччина та Україна: у нарисах взаємодії культур» (Львів, 1999), Т. Рязанцева «Змалювати думку (Консєптизм як напрям метафізичної поезії в літературі Європи доби Бароко)» (К., 1999),

О. Гальчук «Микола Зєров і античність» (К., 2000), З. Генік-Бєрєзовська «Грані культур» (К., 2000) та ін.

Послідовно теорію порівняльного літературознавства у 90-х роках розробляв Дмитро Наливайко. Показові щодо цього вступ до монографії «Очіма Заходу...», у якому йшлося про вивчення «образу України» в межах імагології, та доповідь «Стан і завдання українського порівняльного літературознавства» на ІV Міжнародному конгрєсі україністів (Одєса, 1999). У ній розкрито непрості обставини існування української компаративістики в радянський період, коли під впливом «вєдродження імперської великодержавної ідеології» часто головним у порівняльних студіях було «розкриття "величєзного і благодєтворного впливу передової російської літератури"... на українську літературу, літературу інших народів СРСР, країн "народної демократії", зрєштою на всєсвітню літературу». Наголошував Д. Наливайко на необхідності розширення предмета дослідження — доповнення аналізу контактнo-генетичних зв'язків порівняльно-типологічними студіями, здійснєними на тематологічному, морфологічному, генєлогічному, формальному, інтертекстуальному рівнєях, активізації «вивчення міжнаціонального контексту (чи контекстів) української літератури», зосєредженні на імагології — «вивченні національних образів (іміджів) народів і країн у рецєпції інших народів і цілих рєгіонів», а також вивченні «літератури в системі мистецтв та інших сфер духовно-практичної діяльності» [140, 55—58].

Компаративний контекст осмислення національно-духовної та естетичної ідєнтичності української літератури домінував у багатьох докторських дисертаціях історико-літературного плану: В. Матвіїшин «Українсько-французькі літературні зв'язки ХІХ — поч. ХХ ст. (Перєклади. Критичне сприйняття. Творчє засвєєння)» (1991), В. Нарівська «Національний характер як художньо-естетичний феномен української та російської прози 50—70-х років двадцятото століття» (1995), Л. Задорожна «Історія українсько-вірменських літературних взаємин ХХ ст. Парадигма розвитку» (1996), Р. Радішевський «Польськомовна українська поезія кінця ХVІ — початку ХVІІІ століття» (1996), Т. Руда «Взаємодія національних художніх культур: літературознавчі аспекти» (1996), О. Турган «Античність в українській літературі кінця ХІХ — початку ХХ століть. Шляхи рецєпції» (1996), В. Панченко «Творчість Володимира Винниченка 1902—1920 рр. у генетичних і типологічних зв'язках з європейськими літературами» (1998) та ін.

2.5. ПОВЕРНЕННЯ ДО НЕОМІФОЛОГІЧНИХ
(МІФОКРИТИЧНИХ) СПОСОБІВ ТЛУМАЧЕННЯ

Неоміфологізм {міфологічна критика} використовував епістемологічні ресурси діалогу літературної творчості із фольклорною та міфологічною традиціями, інколи наближаючись до прямих ототожнень літератури та міфу. Українська міфокритика базувалась на класичному досвіді романтичного та позитивістського міфологізму XIX ст., ідеях аналітичної психології К.-Г. Юнга, етнології, символічної філософії Е. Кассіра та ін. Активно зверталися до потенціалу західного неоміфологізму XX ст. — архетипної, міфоритуальної та семантико-символічної критик із відповідною термінологією: «міф», «символ», «архетип», «семантика», «міфопоетика», «ритуал», «міфологема», «колективне підсвідоме» та ін. Міжпредметна налаштованість неоміфологічних студій проявлялася в активному комунікуванні із семіотикою, христологією, феноменологією, націоцентризмом, постструктуралізмом, історичними школами, психоаналізом, компаративізмом та ін.

Міфокритичний метод часто брали за основу досліджень С. Андрусів, І. Бетко, Л. Голомб, Г. Грабович, В. Даниленко, О. Забужко, Л. Задорожна, І. Зварич, С. Кирилюк, Н. Колесніченко-Братунь, Т. Колотило, М. Ласло-Куцюк, Т. Мейзерська, С. Мишанич, Ю. Мосенкіс, В. Нарівська, В. Пахаренко, Я. Поліщук, Л. Плющ, Л. Скупейко, О. Слоновьська, Н. Слухай, Т. Шестопалова, Н. Ярмоленко та ін. Серед помітних неоміфологічних монографій — «Вогонь і слово. Космогонічний міф на Україні» М. Ласло-Куцюк (Бухарест, 1992), «Художественний образ в зеркале мифа зтноса: М. Лермонтов, Т. Шевченко» Н. Слухай (Молотаєвої) (К., 1995), «Проблеми індивідуальної міфології: міфотворчість Т. Шевченка» Т. Мейзерської (Одеса, 1997), «Міфологічний горизонт українського модернізму» Я. Поліщука (Івано-Франківськ, 1998) та ін.

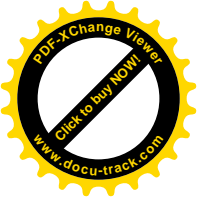
Чи не найпосутнішим внеском у розпрацювання теорії української міфологічної критики стали роботи професора Одеського університету Тетяни Мейзерської, передусім її монографія «Проблеми індивідуальної міфології...». У ній дослідниця вибудувала оригінальну й ґрунтовну методологічну базу, що доречно синтезувала класичну й новітню термінологію і мала всі ознаки інтердисциплінарності та плюральності (філософія, естетика, етнологія, юнгів-

ський психоаналіз, вісниківська націософія, семіотика, психологічна інтерпретація, феноменологія, христологія, екзистенціалізм, філологізм, класичні академічні методи та ін.). На її основі авторка вивчала специфіку «індивідуальних законів творчості» Кобзаря в межах таких теоретичних проблем: «трансісторичний рух художнього твору і символічна природа індивідуальної творчості», «екзистенційна природа художньої творчості і способи її експлікації», «буття художньої ідеї та проблеми індивідуальної міфології», «співвідношення метафори і символу в міфомисленні: структура художньої міфотворчості» та ін.

Дослідниця актуалізувала класичні та формулювала оригінальні концепції, обґрунтовуючи те, що «трансісторичний рух художніх творів можливий в силу природи творчості, що експлікує свідомі та несвідомі інтенції автора». За її словами, «художня творчість є не що інше як прояв інтенції духу самого художника, його світогляду, інтелекту, почуттів»; «у творах художник ніби помножує себе, свою духовність, що імпліцитно проявляється в цілісності його розчиненої в конкретних формах ідеї»; «міф є частиною індивідуальної словотворчості, він цілком входить у сферу вислову, при цьому ж, звичайно, значно перекиваючи її»; «міф як замкнута в межах індивідуальних можливостей автора оповідна (словесна) структура завжди тотожна її автору» тощо. Плідною вона вважала ідею Н. Слухай (Молотаєвої), згідно з якою етнічний міф є наслідком еволюції міфу народно-поетичного, «своєрідним образом, що відбиває загальнолюдську дійсність через дзеркало етнічних та індивідуальних уподобань».

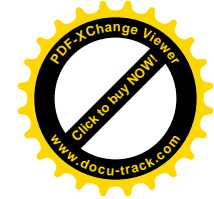
У світлі неоміфологічної методології очевидними поставали суперечності політично забарвлених постструктуральних тлумачень. Тому Т. Мейзерська аргументовано та системно полемізує із деконструктивними прочитаннями творчості Т. Шевченка передусім Г. Грабовичем: «Художня свідомість Шевченка, попри явно міфологічні ознаки... є наскрізь історичною, замкненою в межах національної історії, з яскравими виходами в її етичну та філософську площину»; «Ні в історії, ні в релігії Шевченко міфу не творить, залишаючись продуктом і носієм не свого, а національно-культурного міфу, яким дихала прогресивна українська інтелігенція його часу»; «Словотворчу акцію Шевченка можна розглядати як певний "автономний комплекс" його психічного життя», котрий дозволяє «розглянути творчу особистість Кобзаря як певну цілісність, при всій видимій зовнішній різномірності

його творчих проявів, як і цілісність, об'єднану, в першу чергу, іманентною субстанцією душі, символічним позначенням якої якраз і виступає глибинна міфотворчість». Не погоджувалася вона і з тезою Д. Чижевського про антропоцентризм Т. Шевченка, характеризуючи його творчий метод як синтетичний Бого- чи космоцентричний, де «характерною є постійна система екстраполяцій — художніх і філософських» [125, 4, 22, 61, 123, 118—119, 121, 124].

Для методологічного стимулювання українського неоміфологізму багато працював Ярослав Поліщук — монографія «Міфологічний горизонт українського модернізму» (К., 2000); вдруге вона побачила світ у доповненому та переробленому варіанті в 2002 р. Я. Поліщук ототожнював поняття міфологічної та архетипної критики і вважав її «загально-визнаною науковою методологією», особливо «актуальною й перспективною в нашій літературознавчій науці» з огляду на необхідність «перегляду концепції історії літератури». Гносеологічний потенціал міфокритики бачився авторові у «з'ясуванні динаміки форм через окреслення сталих першоснов, культурних кодів, архетипів, міфологем». При цьому «визнання спільних культурних кодів світового мистецтва, яке належить до постулатів міфологічної критики, не нівелює індивідуальності у мистецтві, а, навпаки, унаочнює сферу її проявлюваності, конкретизує її функції та значення».

Я. Поліщук заперечував цінність класичного розуміння міфу на користь близького до понять «ідеологія», «ментальність» чи «суспільний світогляд» — «як універсального культурного феномена, значення якого виходить поза конкретні часові виміри... як певний код символів, смислів, світоглядних уявлень чи, за узвичаєним у науці терміном, архетипів». Враховуючи невивіреність неоміфологічної термінології, він пропонував власні дефініціювання, узгоджуючи різні теоретичні позиції: «міфологія — універсальний культурний код буття, який екзистенційно конститує нашу свідомість та гармонізує суперечність між марнотністю й сенсом буття»; «міф — одиничний факт такого конституювання та гармонізування»; «ритуал — забезпечує міфові механізм реактуалізації через дію»; «архетип — певна модель (матриця) героя, сюжету чи мотиву, яка в літературній традиції набула статусу константної моделі», «створення письменником цілісної, органічної, естетично самостійної картини буття на підставі розгортання міфологічного концепту означається як візійний (фіктивний, віртуальний) світ» та ін. Намагання ототожнювати міф і літе-

ратуру Я. Поліщук не поділяв. Міфологізм допоміг йому осмислити основні трактування міфу в модерній культурі, в архетипному контексті проінтерпретувати ранній український модернізм, котрий, на відміну від С. Павличко, не розглядав як невдалий проект: «Раніше ми мали на місці модерну білу пляму, тепер вона загрожує стати плямою сірою через надто категоричну й прозахідну інтерпретацію своєрідності явища. Це тим більше прикро, що культурне життя українського помежів'я було досить активним і різнобічним...» [166, 5, 20—22, 15].

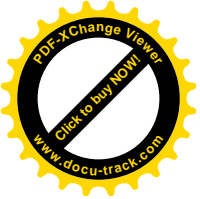
2.6. ВИЯВИ МЕТОДОЛОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХРИСТОЛОГІЇ І БІБЛІЄЗНАВЧИХ СТУДІЙ

НМ АІХ* ВДУ* І

•••••

Христологічний дискурс у 90-ті роки ХХ ст. мав виразно міждисциплінарну природу, інтегруючи християнську філософію, теологію, релігієзнавство, історію, етнологію. Він розвивався переважно в межах двох течій: *власне христологічної* (Сам термін «христологічна інтерпретація» у літературознавчому, а не богословському сенсі буде запропоновано й експліковано пізніше у праці П. Іванишина (Художня герменевтика Івана Франка: пролегомени до христологічної інтерпретації (на матеріалі «Святовечірньої казки» // Франкознавчі студії. — Дрогобич : Вимір, 2002. — Випуск другий. — С. 205—227).), що пропонувала осмислення художньої дійсності з погляду християнської духовності, та *біблієзнавчої*, котра репрезентувала поетологічно-компаративістичні та міфокритичні прочитання літературних творів через діалог із Біблією. Певне пошвавлення у цій сфері виникло через ознайомлення не лише зі світовим (неотомістською критикою, християнським екзистенціалізмом чи персоналізмом), а й національним досвідом — роботами В. Барки, Л. Білецького, Ю. Бойка (Блохина), Д. Донцова, Г. Костельника, Є. Маланюка, І. Огієнка, В. Яніва та ін.

Герменевтичний та компаративний потенціали християнської традиції використовували С. Андрусів, В. Антофійчук, О. Баган, Н. Банацька, І. Бетко, П. Білоус, О. Веретюк, Л. Голомб, Л. Гром'як, М. Жулинський, Б. Завадка, І. Ісіченко, І. Качуровський, М. Комариця, Б. Криса, Я. Мельник, І. Набитович, А. Нямцу, В. Пахаренко, Ю. Пелешенко, Л. Плющ,

Я. Поліщук, Я. Розумний, Л. Рудницький, Т. Салига, Є. Сверстюк, В. Сулима, М. Судима, Г. Токмань, С. Хороб, А. Шпиталь, О. Яровий та ін. Певну парадигмальність цим дослідженням задавали монографії: Є. Сверстюка «Блудні сини України» (К., 1993), «На святі надій» (К., 1999), Б. Завадки «Серце чистее подай. Проблеми релігії у творчості Тараса Шевченка» (Львів, 1993), В. Антофійчука, А. Нямцу «Євангельські мотиви в українській літературі кінця XIX — XX ст.» (Чернівці, 1996), Т. Салиги «Імператив» (Львів, 1997), В. Сулими «Біблія і українська література» (К., 1998), А. Нямцу «Идеи и образы Нового Завета в мировой литературе» (Чернівці, 1998), В. Антофійчука «Образ Іуди Іскаріота в українській літературі» (Чернівці, 1999), «Євангельські образи в українській літературі XX ст.» (Чернівці, 2000), І. Бетко «Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії ХГХ — початку ХХ століття» (Zielona Soga; Kyoo^, 1999) та ін.

На відміну від неоміфологічних цим дослідженням бракувало широких і ґрунтовних методологічних рефлексій, хоча окремі теоретичні спостереження траплялись не так вже й рідко. Наприклад, у статті «Містична функція літератури та українська релігійна поезія» («Слово і час», 1992) Ігор Качуровський розкрив релігійний аспект духовнотворчої функції художньої літератури: «Містичне почуття — це почуття єдності індивіда з Абсолютом; воно, як і всі явища в житті людства, підвладне законам хвилі чи коливань: у добу спокою й добробуту занепадає, маліє й міліє, в часи катастроф поширюється й поглиблюється. Слово не як таке, а мистецьке, естетично оформлене й організоване зокрема, завжди було для людини засобом звернення до Божественного Начала (байдуже, чи плюралістично роздрібненого на масу богів і божеств, а чи сконденсованого в постаті Єдиного Бога, Творця і Вседержителя)» [101, 33].

Тарас Салига виводив українську літературу саме з християнської традиції, маючи на увазі не так історичний, як філософсько-психологічний аспект: «...релігійність як світогляд, а поетичність як засада людської натури, як категорія психологічна — це наша праоснова, це фундамент нашого духовного розвитку, це материк, з якого починається українське поетичне слово» [176, 65].

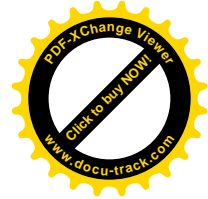
Цікаву методику християнського тлумачення літературних творів — «христологічного прочитання» — запропонувала у 1998 р. Ганна Токмань на прикладі поезії Є. Плужника. Її цікавили насамперед «інтертекстуальна

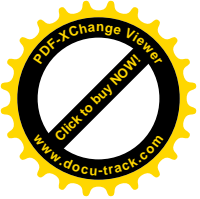
присутність Біблії», «християнські категорії», «система християнського світогляду» тощо. Зосереджувалася вона і на витлумаченні образу Христа. Щоправда, термін «християнська міфологія» методологічно відсилав її інтерпретацію ще й до міфологічного методу [191].

Більшою чи меншою мірою христологічно-біблієзнавчий характер мали докторські дисертації: Б. Криси «Образ і іїту в українській поезії XVII—XVIII століть» (1994), М. Сулими «Українська драматургія XVII—XVIII ст.» (1996), П. Білона «Паломницька проза в історії української літератури» (1998).

2 7 ДОСЛІДНИЦЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ У ПОСТКОЛОНІАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ 90-Х РОКІВ ХХ СТ.

Жодна із академічних історико-літературних праць не обходилась без використання класичних положень *культурно-історичного методу* та, дещо меншою мірою, *духовно-історичної школи*. Активне застосування мав і *біографіям*: Л. Мороз «Григорій Тютюнник: Нарис життя і творчості» (К., 1991), П. Федченко «Михайло Драгоманов: життя і творчість» (К., 1991), «Літопис життя і творчості Лесі Українки» (укладач М. Мороз) (К., 1992), В. Коломієць «Добра і правди син (М. Старицький — драматург)» (К., 1993), В. Мельник «Суворий аналітик доби. Валер'ян Підмогильний в ідейно-естетичному контексті української прози першої половини ХХ ст.» (К., 1994), О. Астаф'єв «Нарис життя і творчості І. Качуровського» (Ніжин, 1994), М. Гнатюк «Роман і біографія ("Людолови" З. Тулуб)» (К., 1994), Н. Гавевська «Павло Грабовський. Нарис життя і творчості» (К., 1994), Я. Мельник «"І остатня часть дороги..." (Іван Франко в 1914—1916 рр.)» (Львів, 1995), В. Поліщук «Василь Захарченко. Штрихи до творчого портрета» (Черкаси, 1997), А. Гуляк «Грицько Григоренко» (К., 1995), «Олена Пчілка. Нарис життя і творчості» (К., 1996), П. Іванишин «Олег Ольжич — герольд нескореного покоління» (Дрогобич, 1996), «Петро Скунець. Силует митця на тлі епохи» (Дрогобич, 1999), І. Денисюк, Т. Скрипка «Дворянське гніздо Косачів» (Львів, 1999), Л. Голомб «Василь Пачовський: закарпатські сторінки життя і творчості поета» (Ужгород,

1999), О. Галич «Художня біографія: проблеми теорії та історії» (Рівне, 1999), Л. Задорожна «Євген Гребінка. Літературна постать» (К., 2000) та ін. Окрім монографій, біографічний метод використовувався й у кандидатських студіях: І. Добрянська «Творчість Івана Світличного в українській літературі кінця 50-х — 70-х років ХХ століття» (Тернопіль, 1997), І. Данильченко «Трансформація життєвої правди в художню у творах української художньої біографії» (Дніпропетровськ, 1997), В. Пахомов «Творча спадщина Ольги Дучинської» (Івано-Франківськ, 1998), Л. Мороз «Об'єктивне і суб'єктивне у жанрі літературної біографії» (К., 2000) та ін.

Популярність *психологічного методу* засвідчили монографії (Р. Піхманець «Психологія художньої творчості (теоретичні і методологічні аспекти)» (К., 1991), М. Моклиця «Модернізм як структура. Філософія. Психологія. Поетика» (Луцьк, 1998), Т. Пастух «Роман "Місто" Валер'яна Підмогильного. Проблеми урбанізму та психологізму» (Львів, 1999) та ін.), і кандидатські дослідження (Г. Ільєва «Любовна лірика Наталі Ливицької-Холодної та Олени Теліги (риси художньої і психологічної індивідуальності)» (1995), В. Галацька «Форми вираження авторської свідомості у драматичних поемах та кіноповістях Івана Драча» (1997), Н. Демчук «Художній світ прози Т. Шевченка (проблема психологічного аналізу)» (1999), А. Островська «Форми вираження авторської свідомості в творчості письменників нової генерації кінця ХІХ — початку ХХ століття (на матеріалі малої прози В. Стефаніка, О. Кобилянської, М. Коцюбинського)» (1999), Л. Мацевко «В. Винниченко та І. Бунін: еволюція психологізму у малій прозі» (2000) та ін.).

Літературознавчий процес фіксував увагу дослідників до *герменевтики* (М. Гіршман, О. Домашенко, П. Іванишин, Є. Квіт, Б. Кир'ячук, Є. Кошарний, М. Ласло-Куцюк та ін.), *феноменології* (І. Фізер, В. Фесенко, Т. Коляда та ін.), *рецептивної естетики* та *поетики* (Р. Гром'як, М. Ігнатенко, М. Зубрицька, Г. Клочек, Д. Наливайко, М. Павлишин, В. Бондар, О. Тараненко та ін.), *семіотики* і *структуралізму* (С. Андрусів, О. Астаф'єв, М. Гіршман, П. Іванишин, М. Коцюбинська, М. Ткачук, Н. Чамата, О. Сліпущо та ін.), *системного підходу* (Г. Клочек, Л. Білітюк, М. Ласло-Куцюк, В. Марко, М. Нагорна, В. Панченко, В. Смілянська, О. Цепа, Н. Чамата та ін.), *психоаналітичних методів* (І. Бетко, Н. Зборовська, М. Моклиця, С. Павличко, Я. Поліщук та ін.).

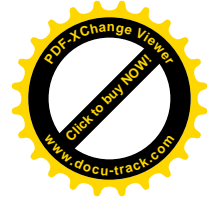
Серед інтердисциплінарних методів достатньо помітним було звернення до *соціологічного (соціально-історич-*

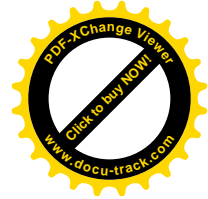
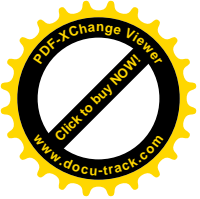
ного) підходу (І. Дзюба, Ф. Кейда, Т. Масловська, Д. Наливайко та ін.) та *філософських і культурологічних* методів (О. Векуа, І. Захарчук, А. Горнятко-Шумилович, М. Гуняк, М. Кремер, Л. Демська, С. Лушій та ін.).

Виразне теоретико-методологічне спрямування мали і навчальні посібники та підручники: К. Фролова «Цікаве літературознавство» (К., 1991), Н. Костенко «Українське вірєгування ХХ ст.» (К., 1993), І. Качуровський «Строфіка» (К., 1994), «Фоніка» (К., 1994), «Метрика» (К., 1994), «Основи аналізу мовних форм» (Мюнхен; Ніжин, 1994; Мюнхен; Київ, 1995), А. Ткаченко «Мистецтво слова (Вступ до літературознавства)» (К., 1997), О. Галич «Загальне літературознавство» (Рівне, 1997), В. Пахаренко «Українська поетика» (К., 1997), Л. Краснова «До проблеми аналізу та інтерпретації художнього твору» (Дрогобич, 1997), В. Марко «Основи аналізу літературного твору» (Кіровоград, 1998), С. Квіт «Основи герменевтики» (К., 1999) та ін.

Важливе значення для розвитку теоретичної думки мали і праці з *історіографії літературознавства*: І. Фізер «Психолінгвістична теорія літератури Олександра Потебні. Метакритичне дослідження» (К., 1993), М. Наєнко «Наука і кон'юнктура. Українське літературознавство 1917—1992 років» (К., 1993), «Українське літературознавство: школи, напрями, тенденції» (К., 1997), «Історія української літературної критики та літературознавства : у 2-х книгах : хрестоматія» (упорядники — П. Федченко, М. Павлюк, Т. Бовсунівська) (К., 1996, 1998), Л. Левчук «Західноєвропейська естетика ХХ ст.» (К., 1997), І. Добрянська «Літературознавча концепція І. Світличного» (Тернопіль, 1997), М. Ільницький «Критики і критерії. Літературно-критична думка в Західній Україні 20—30-х рр. ХХ ст.» (Львів, 1998), Р. Гром'як «Історія української літературної критики (від початків до кінця ХІХ століття)» (Тернопіль, 1999), Я. Гарасим «Культурно-історична школа в українській фольклористиці» (Львів, 1999), М. Гнатюк «Іван Франко в естетичних концепціях його часу» (Львів, 1999) та ін.

^ШiШ^ШШШ^ШШЯ! ЛТШШМЩЦТЦЦЦ !!i1>»Т|TiIi

3. ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ І ЛІТЕРАТУРНА КРИТИКА 90-Х РОКІВ ХХ СТ.

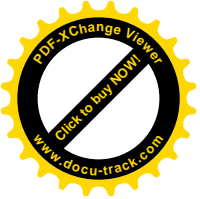
Актуалізація різноманітних теоретичних підходів, практична потреба осмислення літературної традиції, аборваної та проскрибованої радянським літературознавством, зумовили активізацію історико-літературних досліджень. Насамперед вони були спрямовані на висвітлення заборонених у радянський період тем. До таких належали студії О. Мишанича «Повернення» (К., 1993), І. Приходько «Творчі портрети українських письменників ХХ століття» (Тернопіль, 1993), О. Батана, З. Гузара, Б. Червака «Лицарі духу (Українські письменники-націоналісти — «вісниківці»)» (Жидачів, 1993; Дрогобич, 1996), Т. Салиги «Продовження» (Львів, 1991), «Високе світло» (Львів, 1994), М. Ільницького «Література українського відродження: Напрями і течії в українській літературі 20-х — поч. 30-х рр. ХХ ст.» (Львів, 1994), «Від "Молодої Музи" до "Празької школи"» (Львів, 1995) та ін.

Літературознавчі розвідки академічного та науково-популярного характеру охоплювали всі періоди розвитку української літератури, хоча й відзначалися різною дослідницькою інтенсивністю. Серед інтерпретацій давньої літератури швидко здобула визнання теоретико-історична монографія літературознавця і мистецтвознавця Анатолія Макарова «Світло українського Бароко» (К., 1994.). Розглядаючи бароко як «оганьбленого титана» — дискредитовану в радянський час культурну традицію XVII—XVIII ст., автор науково реабілітує його, звертаючись до літературних, музичних, малярських, філософських та архітектурних творів як виразників національного стану душі й

стилю мислення. Його цікавили насамперед такі аспекти барокового універсуму: «людина Бароко» (барокова людина — як «друг Христа й Епікура»), «розум Бароко» (специфіка барокової «втечі від розуму»), «іраціоналізм Бароко» (поезія «сновидінь і марень»), «лицарі Бароко» (християнсько-лицарська традиція в українській культурі), «утопія Бароко» (ренесансний, гуманістичний ідеал «людини-титана»), «козацтво і Бароко» (тлумачення козацьких, зокрема, гетьманських соборів), «краса Бароко» (компоненти барокової естетики — декоративізм, візуалізм, емблематизм) та ін.

Грунтовне дослідження класичної літератури запропонувала Тетяна Бовсунівська в монографії «Феномен українського романтизму» (К., 1997 і К., 1998), котра містила розгляд романтичного письменства у трьох синтетичних, націоналістично-філологічних ракурсах: етногенез, теогенез та ейдетика. Посутньо переосмисливши соціалістичні оцінки, вона дійшла висновку про те, що «романтизм мав особливе значення для українського етносу, визначаючи утаємничені коди його ментальності». Розглядаючи український романтизм (К. Тополя, О. Рудикоський, Л. Боровиковський, Є. Гребінка, Т. Шевченко, П. Куліш та ін.) як «специфічну систему ейдосів і як філософський та ідеологічний тип мислення», авторка акцентувала, що він «вражає виразністю понятійних категорій, в яких уособились не тільки національно-художні особливості українського народу, але й сама природа даної національної ментальності». Витлумачуючи поліфункціональність романтичного тематичного поля, акцентувала на націєтворчих аспектах українського романтизму як «виразника національних інтересів, як носія того культурного начала, яке віками утаємничувалося в народній свідомості і становило її вичерпну художньо-філософську характеристику». Аналізувала Т. Бовсунівська й твори романтизму як зразки художності нового типу, наслідок засвоєння всієї попередньої культури, вказувала на з'язок романтичного мислення із християнською традицією, що засвідчувала «теогонічна образність»: «Романтики спромоглись не тільки талановито висвітлити ранні етапи становлення Християнства, але й спроектувати його на сучасний їм стан суспільства з метою відпукати істинні шляхи розвитку українського народу» [16, 95—97].

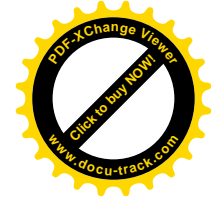
Новаторське прочитання класичних творів зреалізовано в есеїстичному розмислі письменника і літературознавця Валерія Шевчука «"Енеїда" Івана Котляревського в системі українського бароко» (Львів, 1998). Поглиблено

розглядаючи «Енеїду» І. Котляревського як межовий твір давньої та нової літератур, автор дійшов таких висновків: «Енеїда» — «виразно бароковий твір із елементами псевдо-класицизму та передромантизму»; цей твір продовжував довголітню дискусію України з Росією у XVIII ст., в якій фігурували «Діалог Енея з Турнусом», «Розмова Великокоросі! з Малоросією» С. Діовича, літописні записки Г. Покаса та «Історія Русів»; структура поеми «Грандіозна, вельми вишукана і складна, а система підтекстів і понадтекстів вражаюча»; всю її тканину «виткано з візерунків літератури бароко й української народної творчості: пісень, казок, героїчного епосу», приправлених травестійним класицизмом; твір водночас традиційний і новаторський, отже, «закономірно став на рубежі давньої і нової літератур, вогнищем, у якому згорів старий птах Фенікс, щоб народитись воскреслим та юним» [202, 53—54].

На межі між академічним літературознавством і краєзнавством була написана науково-популярна праця Івана Денисюка і Тамари Скрипки «Дворянське гніздо Косачів» (Львів, 1999). У ній на широкому, часто невідомому чи маловідомому, матеріалі висвітлено сторінки життя і творчості Лесі Українки волинського періоду у зв'язках із найближчим оточенням, природою, народним побутом та фольклором. Також подано галерею силуеток представників дворянської сім'ї Косачів, що внаслідок політичних причин було неможливо зробити в радянський час. Автори запропонували яскраві і переконливі картини не лише життя Лесі Українки (Лариси Косач), а й Олени Пчілки, Петра Косача, Михайла Косача, Ольги Косач-Кривинюк, Оксани Косач-Шимановської, Миколи Косача, Ізидори Косач-Борисової.

У монографії Лариси Мороз «"...Сто рівноцінних правд". Парадокси драматургії В. Винниченка» (К., 1994) В. Винниченко, проскрибований у радянський час модерністичний автор, постає як один із найпопулярніших та найзагадковіших драматургів XX ст., схильних до збурення та епатування громадської думки. Грунтовна науковість і філософська глибина, погляд на драматичний доробок письменника в різних аналітичних ракурсах — проблематики, тематики, філософських контекстів, типів і характерів, інтелектуалізму, парадоксальності й різноманітних мистецьких течій — вирізняють цю працю з-поміж інших досліджень творчості В. Винниченка. Авторка звернула увагу на багатозначність п'єс, зміст яких проявляє супереч-

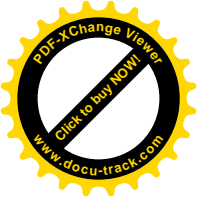

ність істинного й видимого, практичного розуму та бажання абсолютної свободи, також побудову сюжетів за принципом парадоксу. Це зумовлено своєрідною інтерпретацією категорії «істина» у драматурга: «...в результаті своїх, сказати б, сюжетотворчих експериментів він приходив до висновків про багатолікість істини, про практичну неможливість повного осягнення її людиною й відтак про життєво вирішальну проблему вивіренних моральних норм та важелів для людини. Вивіренних, наголошував він, з урахуванням особливостей сучасного стану суспільства й рівня особистості чи, точніше, рівня спотвореності особистості — чи то державою, чи то відсутністю цивілізованої держави» [132, 200].

Ще одне помітне дослідження — монографія Олексія Вертія «Народні джерела творчості Івана Франка» (Тернопіль, 1998). Ця інтерпретація творчості І. Франка, попри окремі суперечності, успішно поєднувала літературознавчий інструментарій із здобутками народознавства (етнології). Простежуючи зв'язки, заглибленість його художніх та аналітичних пошуків у різні сфери духовного та матеріального буття українського етносу (народні етику, естетику, психологію, філософію та ін.), О. Вертія побачив еволюцію народнопоетичних уявлень І. Франка про людину і світ, народну основу естетичного ідеалу, пов'язаність епічної типізації із фольклорною естетикою, а також народні джерела його художньо-філософського потенціалу.

Біографічне франкознавство збагатило в ті роки монографія Ярослави Мельник «З останнього десятиліття Івана Франка» (Львів, 1999), що продовжувала її попереднє дослідження «"І остатня часть дороги..." Іван Франко в 1914—1916 рр.» (Львів, 1995). Вона синтезувала академічний та есеїстичний стилі й коректно висвітлювала найменш вивчений та найскладніший для розуміння період життєвого і творчого шляху Каменяра (1908—1916 рр.), позначений тяжкою хворобою та драматичними життєвими випробуваннями.

Найбільшу кількість білих та сірих плям містила історія літератури XX ст., тому найзначніша кількість робіт стосувалась саме цього періоду. Одним із резонансних досліджень «розстріляного відродження» стала монографія Володимира Мельника «Суворий аналітик доби. Валер'ян Підмогильний в ідейно-естетичному контексті української прози першої половини XX ст.» (К., 1994). У ній не тільки простежено життєвий шлях і проаналізовано творчий

доробок В. Підмогильного, а й окреслено важливі теоретичні, культурологічні та власне історико-літературні проблеми: «інтелігенція — ворог прогресу», «література і суспільний процес», «типологія української людини», проблема модернізму та основні модерністичні течії в українській літературі, «гуманізм Європи крізь призму французької класики», «під тиском великодержавного шовінізму», «скільки культур у однієї нації?», «опір українських письменників триває», «українська Голгофа ХХ століття» та ін. Загалом В. Мельник виявив у творчості В. Підмогильного синтез письменником європейського психоаналізу та екзистенціалізму із концептами української культурної традиції, а в окремих моментах — навіть випередження українським прозаїком, наприклад, французьких авторів: «"Повістю без назви" В. Підмогильний значно раніше за повоєнні екзистенціалістів Франції (Ж.-П. Сартр, А. Камю) поставив проблему фронтального відчуження людини у суспільстві. І не лише раніше. Французькі письменники-філософи прийдуть до цього під впливом жайття війни з фашизмом, а В. Підмогильний пізнав такий світ у себе вдома» [126, 305].

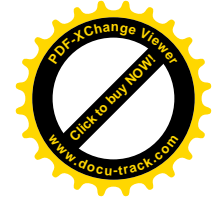
Найбільш замовчуванім періодом в колоніальній науці були західноукраїнська та еміграційна література міжвоєнної доби. Об'єктивно, що в перші роки незалежності чимало піонерських досліджень цього періоду запропонували вчені, зосереджені в тамтешніх університетах. Тарас Салига у монографії «Високе світло» (Львів; Мюнхен, 1994) зробив розлогий огляд доби міжвоєнної поезії, структуруючи її на імпресіонізм, символізм, експресіонізм та ін., а також представив дев'ять студій-портретів переважно письменників-вісниківців — Є. Маланюка, Ю. Дарагана, О. Стефановича, Н. Ливицької-Холодної, В. Яніва, Б. Кравця, С. Гординського, Г. Мазуренко, О. Лятуринської. При цьому він намагався переосмислювати усталені історико-літературні категорії: зауважив термінологічну умовність, вузькість і певну некоректність поняття «празька школа» на позначення феномена вісниківства, тому вживав його із застереженнями: «... "празька група" — поняття вельми умовне. Скажимо, ті, кого зачисляють до цієї групи, ніколи не об'єднувались «конституційно», не розробляли свого статуту, не приймали програм і т. ін. Ця назва — утвір літературознавців, що пояснюється необхідністю певної систематизації фактів та явищ» [172, 213].

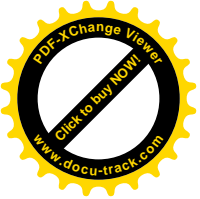
Серед найпомітніших літературознавчих явищ тих років — монографія Миколи Ільницького «Від "Молодої

Музи" до "Празької школи» (Львів, 1995), присвячена творчості «молодомузівців» (П. Карманський, В. Пачовський, Б. Лепкий) та М. Євшана, різностильовій західноукраїнській поезії 20-30-х — О. Бабій, Б. Кравців, Б.-І. Ангонич, І. Крушельницький та вісниківській емігрантській поезії (Є. Маланюк, О. Стефанович, О. Ольжич, Ю. Липа). Своєрідне її продовження — дослідження літературного життя Львова першої половини ХХ ст. — від більшовицької окупації у 1939 р. і до смерті Сталіна у 1953 р. — «Драма без катарсису» (Львів, 1999). У 2003 р. побачила світ друга частина «Драми без катарсису», що містила огляд літературного процесу у Львові від середини 50-х до кінця 90-х років.

Колективна монографія Олега Багана, Зенона Гузара, Богдана Червака «Лицарі духу (Українські письменники-націоналісти — "вісниківці)», що побачила світ у Дрогобичі 1996 р., посутньо розширювала знання про чільних представників вісниківського феномена — Є. Маланюка, Л. Мосендза, О. Ольжича, О. Теліги, Ю. Липи, Ю. Дарагана, а також чітко фіксувала в науковому дискурсі термін «вісниківство».

Із праць, присвячених шістдесятництву, набув популярності посібник-хрестоматія Григорія Клочека «Ліна Костенко» (Кіровоград, 1999). Крім вибраних творів Ліни Костенко, там були ґрунтовні літературознавчі розмисли, що утворювали своєрідне монографічне дослідження. Передусім Г. Клочека цікавила сутність її унікальності та геніальності: «Ліна Костенко — прямиий духовний нащадок Шевченка, Лесі Українки, Франка. Поетів такого масштабу, такого дарування народжується мало — один-два на століття. Вона наближена до Істини. У неї абсолютний слух до "голосу віків". Вона глибоко розуміла Зло тоталітарної системи. Можливо, як нікому іншому, їй вікривалась загроза, яку несла ця система самому існуванню нації. Багаторічна тяглість так званих "застійних часів", що позначились суспільно-політичною стагнацією, заборонною вільною думки, посиленою "інтернаціоналізацією". Остання потужно стимулювала національну зраду, була особливо небезпечною для нації, імунітет самозбереження якої до того ж був ослаблений величезним людськими втратами під час війн та голодоморів. Думається, що глибоке розуміння небезпеки, яка нависла над нацією, зробило Ліну Костенко нездатною до конформізму. їй була відома Істина, і тому вона, як, можливо, ніхто інший, відчувала, що далі відступати нікуди, бо далі — провалля...» [105, 20].

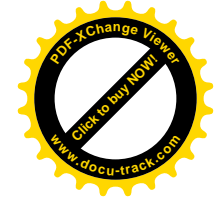

Загалом історико-літературні дослідження того часу розгорталися за такими напрямками:

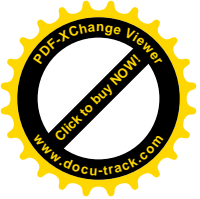
— давня українська література: А. Макаров «Світло українського Бароко» (К., 1994), Л. Ушкалов «Світ українського бароко: філологічні етюди» (Харків, 1994), «3 історії української літератури ХУН-ХУШ» (Харків, 1999), О. Гнатюк «Українська духовна барокова пісня» (Варшава; К., 1994), В. Соболь «3 глибини віків» (К., 1995), «Літопис Самійла Величка як явище українського літературного бароко» (Донецьк, 1996), Р. Радішевський «Польськомовна українська поезія від кінця XVI до початку XVIII ст.» (К., 1996), Б. Криса «Пересотворення світу. Українська поезія XVII-XVIII століть» (Львів, 1997), П. Білоус «Українська паломницька проза: історія жанру» (К., 1998), О. Александров «Старокиївська агіографічна проза XI — першої половини XIII ст.» (Одеса, 1999), Я. Мишанич ««Історія Русів»: історіографія. Проблематика, поетика» (К., 1999), М. Андрущенко (Шевчук) «Парнас віршотворний. Києво-Могилянська академія і український літературний процес XVII — XVIII ст.» (К., 1999) та ін.;

— класична українська література XIX ст.: П. Федченко «Михайло Драгоманов: життя і творчість» (К., 1991), М. Ткачук «Стиль балад Левка Боровиковського» (Тернопіль, 1991), В. Мовчанюк «Медитативна лірика Т. Г. Шевченка» (К., 1993), Б. Завадка «Серце чистее подай. Проблеми релігії у творчості Тараса Шевченка» (Львів, 1993), П. Ротач «Іван Котляревський у листуванні» (Опішне, 1994), В. Пахаренко «Незбагнений апостол. Світобачення Шевченка» (Черкаси, 1994, 1999), І. Дзюба «"Застукали сердешну волю...": (Шевченків "Кавказ" на тлі непрямого минулого» (К., 1996), Т. Мейзерська «Проблеми індивідуальної міфології: міфотворчість Т. Шевченка» (Одеса, 1997), Т. Бовсунівська «Феномен українського романтизму» (К., 1997-1998), Г. Ключек «Поезія Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація» (К., 1998), О. Вертій «Пантелеймон Куліш і народна творчість» (Тернопіль, 1998), І. Приходько «Національна ідея у творчості І. Нечуя-Левицького» (Львів, 1998), В. Шевчук «"Енеїда" Івана Котляревського в системі літератури українського бароко» (Львів, 1998), Л. Задорожна «Євген Гребінка. Літературна постать» (К., 2000), В. Смілянська, Н. Чамата «Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка» (К., 2000), Г. Грабович «Шевченко, якого не знаємо» (К., 2000) та ін.;

— період «Молодої України» — неонародництво та ранній український модернізм (кінець XIX — початок XX ст.): О. Рисак «Лесин дивосвіт» (Львів, 1992), Л. Мороз «"...Сто рівноцінних правд". Парадокси драматургії В. Винниченка» (К., 1994), «Мелодії і барви слова: Проблеми синтезу мистецтв в українській літературі кінця XIX — початку XX ст.» (Луцьк, 1996), М. Неврлий «Олександр Олесь: Життя і творчість» (К., 1994), Л. Грицик «Орієнталістика Агатангела Кримського в українському літературному процесі початку XX століття» (К., 1994), О. Неживий «Для рідного слова: творча спадщина Бориса Грінченка і проблеми національного виховання» (Луганськ, 1994), А. Гуляк «Грицько Григоренко» (К., 1995), Тамара Гундорова «Франко не Каменярь» (Мельбурн, 1996), «ПроЯвлення Слова. Дискурсія раннього українського модернізму» (Львів, 1997), В. Панченко «Будинок з химерами (Творчість В. Винниченка у 1900-1920 рр. у європейському літературному контексті)» (Кіровоград, 1997), М. Ткачук «Парадигма світу збірки "8етрег гіго" Івана Франка» (Тернопіль, 1997), Т. Пастух «Романи Івана Франка» (Львів, 1998), М. Моклиця «Модернізм як структура» (Луцьк, 1998), О. Вертій «Народні джерела творчості Івана Франка» (Тернопіль, 1998), Я. Поліщук «Міфологічний горизонт українського модернізму» (Івано-Франківськ, 1998), Л. Голлоб «Василь Пачовський: закарпатські сторінки життя і творчості поета» (Ужгород, 1999), В. Агеєва «Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації» (К., 1999), М. Легкий «Форми художнього викладу в малій прозі Івана Франка» (Львів, 1999), Б. Бунчук «Віршуння Івана Франка» (Чернівці, 2000), Н. Малютіна «Екзистенційна природа драматургії Лесі Українки» (Одеса, 2000), С. Павличко «Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: Складний світ Агатангела Кримського» (К., 2000) та ін.;

— період «розстріляного відродження» (1920-ті — початок 1930-х в УРСР): В. Мельник «Суворий аналітик доби. Валер'ян Підмогильний в ідейно-естетичному контексті української прози першої половини XX ст.» (К., 1994), Л. Сенік «Микола Хвильовий і його роман "Вальдшнепи"» (Львів, 1994), Н. Зборовська «"Танцююча зірка" Тодося Осьмачки» (К., 1996), Я. Голобородько «Художньо-естетична цивілізація Миколи Куліша» (Херсон, 1997), В. Працьовитий «Український національний характер у драматургії Миколи Куліша» (Львів, 1998), В. Пахаренко

«Поєдинок з Левіяфаном. Міт і псевдоміт в українській літературі 20-х років» (Черкаси, 1999) та ін.;

— західноукраїнська та еміграційна література міжвоєнної доби: О. Баган, З. Гузар, Б. Червак «Лицарі духу. (Українські письменники-націоналісти — "вісниківці")» (Жидачів, 1993; Дрогобич, 1996), Ю. Войчишин «"...Ярий крик і біль тужавий": Поетична особистість Євгена Маланюка» (К., 1993), О. Веретюк «Українське літературне життя українців у міжвоєнній Польщі» (Тернопіль, 1994), П. Іванишин «Олег Ольжич — герольд нескореного покоління» (Дрогобич, 1996), В. Панченко, Л. Куценко «Євангеліє чужих піль» (Кіровоград, 1996), Л. Куценко «Ні, вже ніколи не покаюся» (Кіровоград, 1997), «Так розчахнулось дерево родини» (Кіровоград, 1999), О. Астаф'єв «Апокаліпсис Є. Маланюка» (Ніжин, 1997), Є. Андрусів «Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст.» (Львів-Тернопіль, 2000), В. Просалова «Поезія "Празької школи"» (Донецьк, 2000) та ін.;

— українська радянська література: О. Ковальчук «Український повоєнний роман» (К., 1992), Л. Новиченко «Поетичний світ Максима Рильського (1941-1964)» (К., 1993), В. Поп «Михайло Томчаний» (Ужгород, 1997), Л. Царик «Екзистенційна дуальність поетової дійсності. Творчість В. Сосюри післяреволюційного десятиліття» (Тернопіль, 2000) та ін.;

— українська неконформістська література радянського періоду: Г. Кошарська «Творчість Ліни Костенко з погляду поезики експресивності» (К., 1994), Г. Клочек «Ліна Костенко. Навчальний посібник-хрестоматія» (Кіровоград, 1999), П. Іванишин «Петро Скунець. Силует митця натлі епохи» (Дрогобич, 1999), О. Ігнатівич «Петро Скунець» (Ужгород, 2000) та ін.;

— література національного резистансу, а також української еміграції (від 1945 року): М. Ільницький «Українська повоєнна еміграційна поезія» (Львів, 1995), П. Сорока «Яр Славутич» (Тернопіль, 1995), «Дмитро Нитченко» (Тернопіль, 1996), О. Астаф'єв «Лірика української еміграції: еволюція стильових систем» (К., 1998), «Художні системи українського зарубіжжя» (К., 2000), З. Лановик «Остап Тарнавський» (Львів, 1998) та ін.

Систематично з'являлися колективні праці проблемного або портретного характеру, що охоплювали різні історичні періоди авторства І. Денисюка, М. Жулинського, М. Ільницького, Ю. Коваліва, І. Кошелівця, Ю. Кузнецова,

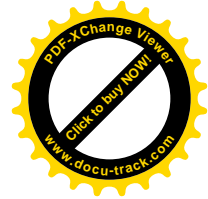
І. Мовчан, М. Моклиці, М. Наєнка, С. Павличко, М. Павлишина, В. Панченка, В. Погребенника, Т. Салиги, Яра Славутича, С. Хороба, Ю. Шерега та ін. Помітними стали наступні узагальнювальні студії: «Історія української літератури ХХ століття» у двох книгах і трьох частинах (за редакцією В. Дончика) (К., 1993-1995), «Історія української літератури ХІХ століття» (за редакцією М. Яценка) (К., 1995—1997), «Історія української літератури ХХ століття» у двох книгах (за редакцією В. Дончика) (К., 1998), «Історія української літератури 70-90-х років ХІХ ст.» у двох томах (за редакцією О. Гнідан) (К., 1999) та ін.

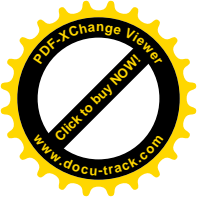
Попри певну методологічну строкатість і світоглядну контрверсійність, характерні для колективних праць, найуспішнішим історичним дослідженням 1990-х було видано «Історію української літератури ХХ століття» за реакцією члена-кореспондента НАН України Віталія Дончика, яка у 1996 р. була відзначена Державною премією ім. Т. Г. Шевченка. Виконана передусім зусиллями науковців відділу української літератури ХХ століття Інституту літератури НАН України, ця праця охоплювала всі періоди та складні перипетії літературного процесу ХХ ст., включно із стрілецькою поезією, літературою Західної України та еміграції міжвоєнної доби — вісниківством, поезією Української повстанської армії, дисидентською літературою, письменством діаспори та ін.

Стимулювали історичні дослідження й перевидання історій літератури, історичних есе та історико-літературних хрестоматій: Л. Білецького, Ю. Бойка, М. Возняка, М. Грушевського, В. Державина, Д. Донцова, М. Драй-Хмари, Є. Єфремова, М. Зерова, І. Огієнка, Ю. Лавріненка, Ю. Луцького, Є. Маланюка, П. Филиповича, Д. Чижевського та ін. У цей період з'являється й перша авторська академічна історія української літератури постімперського періоду — О. Пахльовська «СМка Іейегагіа Ісгаіпа [Українська літературна цивілізація]» (Рим, 1998).

Активно розвивалися також дослідження й історії світової літератури: О. Александрова, М. Борецький, Є. Волощук, О. Гон, Є. Горенко, Т. Денисова, О. Дзюба-Погребняк, В. Затонський, Л. Канцедал, В. Матвішин, Д. Наливайко, Т. Носенко, С. Павличко, П. Рихло, С. Росовецький, П. Рудяков, Т. Рязанцева, Г. Сиваченко, Ю. Султанов, Р. Харчук, Є. Черноіваненко, Б. Шалагінов, К. Шахова та ін.

Найменш помітним у 90-ті роки ХХ ст. виявився поступ у галузі літературної критики. Попри значну кількість

публікацій в різних виданнях (газетах «День», «Критика», «Література плюс», «Літературна Україна», журналах «Березіль», «Дзвін», «Дніпро», «Київ», «Кур'єр Кривбасу», «Слово і час», «Сучасність», «Українські проблеми» та ін.), активність авторів (І. Андрусак, Ю. Андрухович, В. Базилевський, Ю. Бедрик, Б. Бойчук, Є. Баран, Н. Білоцерківець, І. Бондар-Терещенко, М. Бриних, В. Брюгген, В. Брюховецький, Ю. Гаджієв, О. Гриценко, В. Габор, В. Даниленко, І. Дзюба, Ж. Дусова, В. Єшкілев, М. Жулинський, О. Забужко, Н. Зборовська, Ю. Іздрік, М. Ільницький, С. Квіт, О. Логвиненко, В. Медвідь, В. Мішук, В. Моренець, К. Москалець, В. Неборак, М. Павлишин, В. Панченко, І. Пасемко, О. Пахльовська, Є. Пашковський, С. Процюк, М. Розумний, М. Рябчук, Т. Салига, М. Слабошпицький, П. Сорока, М. Стрельбицький, Д. Стус, М. Судима, Л. Таран, О. Хоменко, В. Цибулько, О. Яровий та ін.) стан літературної тогочасної критики загалом окреслювали як кризовий.

Показова щодо цього дискусія в сьомому номері часопису «Слово і час» за 2002 р., що відкривала нову рубрику «Літературна критика». В редакційній преамбулі стверджувалося, що «літературна критика протягом останніх років стала очевидним дефіцитом в українських журналах. Склалася неприродна ситуація: нові літературні явища, художні новинки не знаходять належного осмислення. Дехто навіть висловлює сумнів щодо самого факту існування літературного процесу: в деяких виданнях його жорстко іронічно називають "літпроцесією". Незаперечна річ — регіоналізація літературного життя, розрив культурних комунікацій між Харковом і Черкасами, Львовом і Миколаєвом, Кіровоградом і Тернополем...».

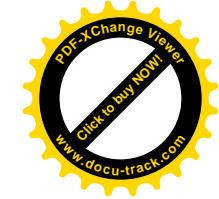
Учасники дискусії «Критика на межі тисячоліть: занепад чи момент істини?» вели мову про чинники, що вплинули на критичний дискурс у 90-ті роки ХХ ст.: «байдужість української держави до української культури», «жорсткі вимоги ринку», в яких критика стала елементом реклами, слабка зацікавленість у критиці великотиражних газет і товстих журналів, безгонорарність, принагідність та епізодичність літературно-критичної діяльності, надмір іронії («стьоб стає самоціллю»), низький рівень дискусій і полемік — відсутність «серйозних літературних дискусій» (В. Панченко); перебування в перехідному історичному періоді, «хаос орієнтирів», слабкість «коду» дешифрування мистецтва й літератури як «засобів єднання, взаєморозуміння людського», брак відповідальних і сміливих осо-

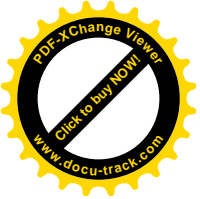
бистостей, спроможних «запропонувати нову, сучасну, розумну версію літературної творчості, її мети і виправданості в умовах дуже нелегкої й суперечливої сучасності» (Г. Сивокінь); несамодостатність, брак об'єктивності критики, надмір компліментарності і «панегіричності» (О. Логвиненко); неготовність письменників до «відвертої розмови» про свою творчість; перебування критиків у межах «групових» інтересів і прочитань; неспівмірність завдань «поточної критики» і «літературознавчої критики» (критикові «доводиться пристосовуватися»); втрата аналітичної глибини — критика звучується лише до «фіксування й анонсування» (Є. Баран) [116, 58—61, 70].

Основні причини занепаду критичної діяльності — відсутність належного матеріального стимулювання й державної підтримки (звідси спорадичність та вибірковість критичних праць); суб'єктивізм, кон'юнктурність та групівщина літературно-критичної діяльності, помножена на різкі ідеологічні протистояння в межах літературних та наукових середовищ.

Євген Баран у статті «Літературна ситуація 1999-го: Час Єзуїтів», наголошуючи на інформаційному домінуванні епатажної літературної течії, виокремив у постколоніальній сучасності три мистецькі групи: постмодерна, тобто «малоросійська» («мобільна й войовнича, по-єзуїтськи витончена і формально досконала»: М. Рябчук, Ю. Андрухович, Ю. Іздрік, В. Єшкілев); національна, «замовчувана» («талановиті національно заангажовані літературні сили»: В. Медвідь, Є. Пашковський, С. Процюк, П. Вольвач, В. Слапчук); «найбільший прошарок» — «сіра, невиразна, в'їдлива» «просвітянщина» [8, 58—60].

Юрій Андрухович заперечував постмодернізм як певний напрям, течію чи моду і розглядав його як «світову культурну ситуацію», як епоху, що склалася «після модернізму». Тому, на його думку, «постмодернізм — це єдино можливий сьгодні спосіб мистецького вислову» [3]. Натомість Сергій Квіт, оцінюючи поточну художню дійсність, побачив і недоліки у світогляді постмодернізму: пряму ідеологічну залежність від політичної доктрини та філософії лібералізму, який «є таким самим ворогом свободи, як і заперечені війною ізми», як скерована на абсолютну свободу, а тому — на руйнування культури, «гра без правил», як постулювання «не свободи вибору, а свободи не мати жодної точки зору», як «руйнування української культури, що є романтичною за своєю природою», як

ворожість цільності («відносність будь-якого ідеалу й неможливість здобуття істини») [103, 62—64].

Сергій Квіт — співробітник редакції «Слова і часу», головний редактор журналу «Українські проблеми», виражаючи естетичну програму літературного угруповання «Нова література», системно працював в галузі літературної критики. Він випрацював чіткі літературознавчі критерії, що синтезували традицію національної герменевтики та світовий традиціоналістичний досвід. У багатьох публікаціях — «Свобода стилю» (К., 1996), «Понад часом» (К., 1999), «В межах, поза межами і на межі» (К., 1999) — він пропонував цілісне бачення сучасного літературного процесу, обґрунтував переконливі оцінки естетично продуктивних і нігілістичних феноменів, окремих авторів і творів.

Серед помітних академічних осмислень літературної критики — докторське дослідження Геннадія Золотухіна «Діалектика об'єктивного і суб'єктивного в літературно-критичній діяльності» та навчальний посібник Романа Гром'яка «Історія української літературної критики (від початків до кінця ХІХ століття)» (Тернопіль, 1999), що містить ґрунтовні історіографічні теоретичні розділи про суть, специфіку і функції літературної критики.

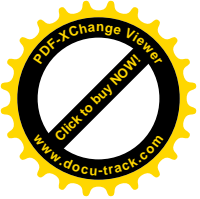

4. ДОМІНАНТИ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОГО ПРОЦЕСУ ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Окреслені в 90-ті роки ХХ ст. тенденції розвитку українського літературознавства отримали своє продовження в наступному десятилітті. Одне з пояснень цьому — дія тих самих культурно-історичних та літературознавчих факторів, що зумовлювали характер наукового процесу. І надалі ключовими залишилися невирішеність основних проблем національного відродження, прояви українофобії, соціально-політичні негаразди та протистояння, методологічна еkleктика, гострі фахові полеміки і дискусії, конфронтація мистецьких та антимистецьких теорій і практик тощо. Постколоніальні реалії все відчутніше трансформувалися в реалії неокolonіальні, що впливало на літературознавче життя.

Складні обставини однак не виявилися визначальними, що засвідчує поява ґрунтовних досліджень і нових талановитих імен. Насамперед тривало методологічне оновлення у сфері теорії літератури, де провідними методологіями залишалися філологізм та націоцентризм. Саме в дусі цих теоретичних ідей було видано найбільше монографій та наукових збірників, проведено наукових конференцій, захищено дисертацій.

Одна з репрезентативних праць у галузі філологічної інтерпретації — монографія Ніни Бернадської «Український роман: теоретичні проблеми і жанрова еволюція» (К., 2004). У ній поглиблено досліджено теорію роману на матеріалі його становлення в Україні від ХІХ ст. до сучасності, передусім питання: «роман і розповідні фольклорні

жанри», «джерела українського роману в давньому письменстві», «російськомовні романи українських авторів», «роман у теоретичних студіях І. Франка», «канон соцреалістичного роману», «жанрові проблеми постмодерністського роману», а також «роман як теоретична проблема».

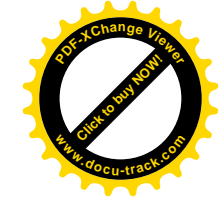
У трьох розділах монографії дослідниця сконцентрувала аналітичні зусилля у двох основних напрямках: історико-генологічному та метакритично-історіографічному. Простежуючи становлення українського роману в ХІХ ст., авторка зводила до мінімуму вплив фольклорних джерел, натомість акцентувала на діалозі із давнім письменством — літописами, перекладними розповідними творами, проповідями, ходіннями. Саме там можна відшукати початки формування художньо-естетичних передумов національної романістики — «зображення психології приватної людини», а також перші романні сюжети, розбудовані довкола любовної історії чи приватного життя персонажів. При цьому дослідниця слушно вказувала на ключову особливість формування літературного процесу і, зокрема, запізненого виникнення романного жанру — колоніальний, підневільний стан української культури: «Україна зазнала соціального та національного гніту, тому говорити про органічність і природність розвитку національного духовного життя у ній неможливо. Суспільні процеси прямо позначаються (часто фатально) на літературі, прозі зокрема (можливо, прозі насамперед)» [11, 336].

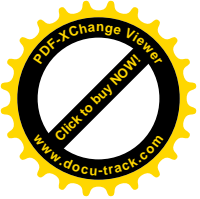
Важливим для поглиблення теорії українського роману було й окреслення Н. Бернадською етапів його розвитку. Перший охоплював середину — другу половину ХІХ ст. В цей час постає «питомо національний варіант» жанру у творах П. Куліша, А. Свидницького, Панаса Мирного, І. Нечуя-Левицького. Другий етап (кінець ХІХ — початок ХХ ст.) репрезентували твори І. Франка, Ольги Кобилянської, А. Кримського, В. Винниченка, в котрих проявились залучення великої епічної форми до модерністських пошуків, відхід від домінування соціальних орієнтирів, зміна художніх параметрів. На третьому етапі — 20-ті роки ХХ ст. — українська романістика розвивається двома основними шляхами: через модернізацію класичної традиції і через заперечення її за допомогою елементів гри, іронії, епатажу, інтертекстуальності та ін. У такий спосіб досягається урізноманітнення жанрових пошуків, оновлення форми, інтенсивність розвитку і стрімке входження в європейський контекст. Четвертий етап охоплює радянську епоху

(початок 30-х — кінець 80-х років ХХ ст.) й характеризується домінуванням соцреалізму. При цьому авторка зазначала, що «безумовний інтерес викликають романи, написані як виклик соцреалістичній традиції». Наступний етап дослідниця узагальнено окреслювала як постмодерністський, на жаль не враховуючи існування в його межах непомодерних романних досвідів (наприклад, Р. Іваничука чи Марії Матіос). Не зовсім чіткою виявилась і мотивація зарахування до постмодерного напрямку тих чи інших авторів та їх творів (наприклад, Вал. Шевчука, В. Медвідя, Є. Пашковського, О. Ульяненка та ін.).

Осмиливши основні генологічні підходи до вивчення романного жанру у світовому та вітчизняному літературознавстві, а також простеживши етапи становлення та критичної рецепції українського роману (особливо детально — в працях І. Франка), дослідниця не без успіху запропонувала академічну теоретичну модель цього жанру. До жанроутворювальних ознак роману зараховувались не лише великий обсяг, сюжетна багатолінійність, складна оповідна та хронотопна організація, а й «здатність до численних ретардацій», «виокремлення певних завершених фрагментів як самостійних цілісних частин», «множинність точок зору на основну подію, змальовану в романі». Окрім цього, важливим жанроутворювальним компонентом роману, незалежним від епохи чи літературного напрямку, ставало зображення людини як приватної особи у різних буттєвих вимірах (фізичному, метафізичному, соціальному, психологічному, культурному, етичному) [11, 343].

У сфері націоналістичних інтерпретацій здобула визнання ґрунтовна компаративістична монографія Володимира Моренця «Національні шляхи поетичного модерну першої половини ХХ ст.: Україна і Польща» (К., 2002), що синтезувала теоретичний та історичний виміри. Задумана як перша частина ширшої розвідки з дослідження поезії ХХ ст., ця студія осмислювала різні питання модернізму як духовно-інтелектуального стану: теорію модернізму, поняття «модерність», явища «Молодої Польщі» та раннього українського модернізму, поняття «народництво», різні модерні течії та ін. Методологічна ефективність дослідження проявилася в уявленні іманентних та запозичених ознак поетичного модерну, розрізненні таких важливих історико-літературних категорій, як «модернізм / модерність», «формалізм», «футуризм» та «авангард», яскравішому вирізненні ознак конструктивізму, неокласицизму,

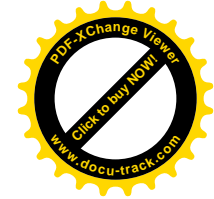

катастрофізму, візіонеризму, міфологізму тощо, виражених у творчості П. Тичини, С. Виспянського, С. Реймонта, П. Карманського, К. Тетмаєра, М. Семенка, М. Бажана, С. Млодоженця, Ю. Пшибося, М. Зерова, Л. Стаффа, Ю. Тувіма, М. Рильського, Є. Плужника, В. Свідзинського та ін.

Окреслюючи мету дослідження, автор чітко звертався до національної ідентичності, допомагаючи читачеві усвідомити, що це поняття є для нього одним із ключових: «Таким чином, ми виходимо з того, що спільний для української і польської поезій рух від традиційних міметичних форм і смислів, які домінували на схилку позитивізму в обох літературах, до дедалі більшої гетерогенічності авторської свідомості з відповідним поширенням різноманітних поетик релятивних співвідношень та неміметичних, а далі й не референтних поетичних структур, відбувається власними національними шляхами» [130, 10].

У подальшому дослідник розвивав ці концептуальні для його вираження національної самототожності мистецтва слова судження, у яких «національний шлях» і «національна самототожність» поставали певними синонімами. При цьому зникала значна частина упереджень, притаманних національно-індиферентним дослідникам, розгляд модернізму помітно об'єктивізувався. Наприклад, увиразнювалось бачення «націокультурного» як «онтологічно-родового» [130, 20], з'являлось можливим помітити присутню роль «національно-патріотичної ідеї» у «філософсько-естетичній платформі» «Молодого Польщі», зокрема у творчості Виспянського, який «живу... національну ідею підносить на висоту ліричного потрясіння» [170, 48, 50], розкривалась вагома роль націотворчої заангажованості в тих модерністичних авторів (зокрема, мислителів), які «ніколи прямо не пов'язували "модерністського зламу" з категоричним відреченням від питоми національної проблематики й питоми національних художніх форм її оприявлення» [130, 47].

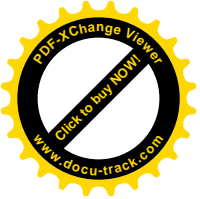
Важливим моментом в осмисленні національної тотожності модернізму стало звертання автора до проблем національної історії та народництва. В обох випадках ідеться про опонування авторам, надмірно заангажованим естетизмом як певною «аісторичною» (за Е. Саїдом) та анаціональною догмою. Зіставляючи «критично-рецептивну масу» польського та українського модернізму на межі XIX—XX ст., В. Моренець відзначав, що це зіставлення не на користь останнього. Але причину цього явища вбачав

не в естетичній недосконалості чи неповноті української літератури, а в цілком об'єктивних обставинах історико-політичного, соціально-психологічного та інтелектуально-естетичного порядку: «Справді, на довгий час модерністська літературна практика народу, знедержавленого й уярмленого більшовизмом, була відкинута на далекі узбіччя роздумів про словесну творчість, й актуалізація цієї теми в останні роки — найпереконливіше свідчення того, що її "замовчування" зумовлювалося чинниками, далекими від мистецтва». Звертаючись згодом до хронологічних паралелей українського та польського модернізмів, дослідник, попри основні спостереження, віднаходить також чимало аргументів націоцентричного типу «на користь хай непрямої, а проте органічної пов'язаності національної літератури та національної історії в очах... колег, яких ніхто не наважиться запідозрити в пласкому соціологізмі» [130, 30].

Окрема лінія дослідницького сюжету пов'язувалась з інтерпретацією такого важливого соціологічного й історико-літературного поняття, як «народництво». В. Моренець помічав у досліджуваному понятті (важливому для зрозуміння процесуальної опозиції народництво / модернізм) колізію нерозуміння. У Західній Європі модерністи в основному полемізували із позитивізмом, у нашій традиції «місце позитивізму... давно і "тяжко" посіло поняття "народництво"», — зауважував учений. Хоча якраз українське народництво лише «в одному зі своїх аспектів (передовсім просвітянському)» було «частковим випадком позитивізму» з його просвітницькими уявленнями про насамперед утилітарні функції літератури. Власне, тут, «налягаючи на доконечні і безсумнівні національно-суспільні та морально-етичні завдання літератури», І. Франко, С. Єфремов, М. Грушевський, М. Євшан як літературні критики, на думку дослідника, «мимоволі прислужилися фатальному затиранню... розрізнення» між народництвом та позитивізмом: «Відтак уся критична маса філософсько-естетичних закидів, по суті адресованих світоглядові, що в Європі вже віджив своє і відходив, перепала світоглядові, що тільки-но почав формуватися і що тільки під середину століття стараннями багатьох талановитіших і найпристрасніших представників української культури почав кристалізуватися в національну ідею».

За національного підходу до народництва його демонізація в низці постколоніальних досліджень суттєво зменшується. Оскільки те, «що в негативній конотації ми

розуміємо під "народництвом", насправді є віджилими "позитивними" уявленнями про літературу й мистецтво», — твердив В. Моренець. У подальшому дослідник давав ґрунтовне окреслення сутності народництва як «етнокультурної кореневості» та могутнього фактора розвитку вітчизняного красного письменства у ХХ ст.: «Насправді ж, спокійно відсіявши зерно від полови, ми побачимо, що народництво як складний комплекс визначальних етнокультурних особливостей заслуговує на поглиблене дослідження, а не на відкидання. Що в народництві як етнокультурній кореневості — могутній рушій національної літератури ХХ ст. Що саме народництву як конкретному історичному сплеску національної свідомості завдячує своїм "азійським ренесансом" М. Хвильовий, своєю міфологічною історіософією — Празька школа поетів, своїми інтенціями щодо "національно-органічного стилю" — покоління МУРу, своїм істинно народним пафосом — уся лірика "канонічних" шістдесятників, що загалом в аспекті цієї кореневості народництво зламу століть — синонімічне народності шістдесятників та літературі всього подальшого часу аж до наших днів» [130, 50—52]. Так, національна ідентичність, її врахування митцем (та вченим-гуманітарієм), укорінення в національну традицію стали в концепції В. Моренця фактично одним із найважливіших критеріїв художності та історико-літературних принципів інтерпретації [93, 77].

Теорію компаративістичних студій авторитетно репрезентував навчальний посібник (2007), а згодом підручник Миколи Ільницького та Василя Будного «Порівняльне літературознавство» (К., 2008). Засновуючись на класичному та новітньому літературознавчих досвідах, залучаючи до критичного діалогу різноманітних українських та зарубіжних авторів, дослідники висвітлили найрізноманітніші грані компаративної методології: наукову сутність порівняльного літературознавства, його еволюцію, генетично-контактний підхід, переклад як форму міжлітературних взаємин, порівняльно-типологічний метод, тематичний рівень компаративістики, компаративну генологію, рівень літературних стилів і напрямів, концепцію інтертекстуальності, міждисциплінарні підходи, постколоніальні студії, літературну етномагологію та ін.

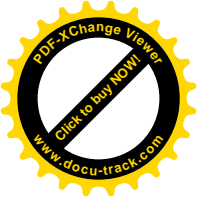
Автори вміло синтезували розмаїття компаративістичної проблематики й досвідів насамперед львівської (Я. Головацький, О. Огоновський, І. Франко, О. Колесса,

М. Возняк, Ф. Колесса, Я. Ярема, І. Денисюк та ін.) та інших компаративістичних шкіл України: київської, чернівецької, тернопільської, запорізької та ін. Дослідникам вдалося створити хоч у чомусь еkleктичний, але доволі переконливий і привабливий для молодого філолога, динамічний і водночас академічний образ новітнього порівняльного літературознавства як давньої галузі гуманітарного знання, котра перебуває в активних методологічних пошуках і перебудовах, відмовляється від замикання в межах вузької спеціалізації, виходить на передній край науки про літературу та за її межі (у сфері інших мистецтв, політології, культурології, інтердисциплінарності тощо), виконує важливі гносеологічні функції.

Поглиблено зупинились автори на витлумаченні структури й методологічних аспектів сучасної компаративістики. Вони окреслили кілька основних методів, що так чи інакше співіснують у науковій парадигмі: порівняльно-історичний (генетично-контактний), зіставний (зокрема, типологічний), інтертекстуальний та інтердисциплінарний (зокрема, культурологічний). Для увиразнення специфіки кожного з підходів у підручнику «Порівняльне літературознавство» увиразнено низку компаративних предметів дослідження (генетичні зв'язки, міжлітературні зв'язки, збіги у структурі літературних явищ, різноаспектні перегуки між текстами, література у позалітературних контекстах) і відповідних їм методик тлумачення (генеалогія, контактологія, типологія, інтертекстуальні студії, інтердисциплінарні — культурологічні чи постколоніальні — студії). Сприяв конкретизації авторської концепції й перелік основних міжлітературних відношень, котрі вивчають відповідні методології: генеза, контекст, структурний збіг, інтертекст, міждисциплінарні зв'язки.

Маючи загалом оптимістичну візію розвитку порівняльного літературознавства, інтегрування з новітніми методологіями, дослідники не оминули увагою і складні питання численних кризових явищ у сучасній компаративістиці, що потужно проявилися з другої половини ХХ ст. Цікавими у цьому плані видаються заклики відомих учених щодо занепокоєння знищенням літературознавчої сутності компаративістики і, як наслідок, заклики повернення до джерел, до актуалізації класичної методологічної моделі. Так, наприклад, наводились міркування Г. Блума, котрий вказував на недоліки міждисциплінарності, через яку «наші студенти перетворюються на аматорів політології,

на неграмотних соціологів, некомпетентних антропологів, посередніх філософів та зіпсутих детермінізмом істориків культури» [22, 387].

За традиціями філологічного жанру виконана монографія Романа Голода «Іван Франко та літературні напрями кінця ХІХ — початку ХХ століття» (Івано-Франківськ, 2005), у якій осмислено художню практику І. Франка в контексті розвитку романтизму, реалізму, натуралізму, імпресіонізму, експресіонізму та сюрреалізму. На цій підставі визрів висновок стосовно його художнього методу: «Визначальною рисою художнього методу І. Франка є його синтезуюча здатність. Саме завдяки їй письменник отримав можливість творчо переосмислити й адаптувати до умов індивідуально-авторського стилю здобутки різних естетичних доктрин» [29, 280]. Водночас Р. Голод розширював і власні методологічні обрії, полемічно розмірковуючи про неадекватність радянського зведення творчості Франка лише до «каменярства» і новітньої космополітичної «декаменяризації» постмодерного типу. Натомість він утверджував іншу думку, що стала домінантною в академічному франкознавстві: «Каменяр і Митець були різними іпостасями творчої особистості Івана Франка — "цілого чоловіка" навіть у літературній діяльності» [29, 281].

Інструментарій українського філологізму урізноманітнювала через діалог із когнітивістикою монографія Тетяни Бовсунівської «Основи теорії літературних жанрів» (К., 2008). Відзначивши досягнення українських жанрознавців — Н. Копистянської, І. Денисюка, М. Ткачука, Г. Штоня, Н. Бернадської, авторка цього синтетичного дослідження запропонувала власну концепцію, базовану на окресленні жанрологічних течій ХХ і ХХІ ст. При цьому окремо розглядала спрямування західної генології того періоду (від еволюціонізму й структуралізму до наратології й теорії інтертекстуальності) та російської теорії жанрів (формалізм, семіотика, ритуально-міфологічна теорія, соціологізм). Поглиблено (на рівні окремих розділів та підрозділів) Т. Бовсунівська розглядала канонічну модель жанру, теорію роману Х. Ортеги-і-Гассета, Н. Фрая, Ц. Тодорова, Г. Попелова, М. Бахтіна, Д. Ліхачова, Н. Тамарченка, теорію роману в добу постмодернізму та когнітивну модель жанру. Її розмірковування, часто новаторські, із запрошенням до дискусії (про «крайні межі роману»), апелювали до значної кількості художніх творів світового та національного красенства.

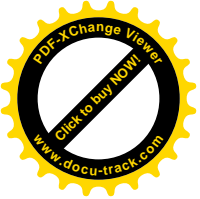
Монографія Ірини Руснак «"Я був повний Україною...": Художня історіософія Уласа Самчука» (Вінниця, 2005, 2009), крім осмислення з позицій світоглядного традиціоналізму та естетичного консерватизму творчості одного з провідних вісниківців У. Самчука, теоретично окреслювала поняття «художня історіософія», котре в письменника було пов'язане із філософією українського націоналізму в інтерпретації Д. Донцова. Історіософічність І. Руснак розглядала як засіб інтелектуалізації та модернізації прози письменника. Водночас простежувала національну сутність художньої історіографії в контексті рубрик: «витоки художньої історіософії вісниківства», «специфіка українського образу світу», «образ-концепт України», «естетичний модус художньої історіософії», «доля України на тлі історичного часу», «історія як укоріненість» та ін.

У цей період завершується остаточно теоретична експлікація національно-екзистенціальної методології інтерпретації у роботах В. Іванишина як стрижневої концепції у сфері національного літературознавства. Очевидним прикладом наукової продуктивності застосування національно-екзистенціальних методологем стало видання його навчального посібника «Нариси з теорії літератури» (К., 2010).

Цікаве теоретичне осмислення націоналістичної проблематики на зарубіжному матеріалі містила монографія Олександра Пронкевича «Нація-нарація в іспанській літературі доби модернізму» (К., 2007). Спираючись на поліметодологічну теорію «неоіспанізму», націоналістичної та компаративізму, він досліджував іспанську ідею як «кастеляноцентричний міф» у межах творчості модерних авторів — М. де Унамуно, Асоріна, П. Бароха, Р. Де Маести, Р. дель Валье-Інкалана, Х. Ортеги-і-Гассета, Р.-М. Менендес Підаля та ін. Причому його цікавили питання, методологічно важливі для розбудови націоналістичної інтерпретації: нація і культура, оновлення традицій, нарація нації, від імперіалізму до мультикультуралізму, країна у пошуках центру, меланхолія і націоналізм, культ кастильського лицаря, націоналістична філологія, історія літератури як «конструювання» нації, іспанський вимір нарації української нації та ін.

Монографія Ярослава Гарасима «Національна самобутність естетики українського пісенного фольклору» (Львів, 2010) — багатоаспектне дослідження національної специфіки українського пісенного фольклору. Інтердисциплінарні розмірковування автора про феномени етноестетики

та добропрекрасного спирались на класичні та новітні дослідження у фольклористиці, філософії, психології, етнології, літературознавстві, мовознавстві та ін.

Збірник праць «Літературознавча компаративістика» (Тернопіль, 2002), ініційований і зредагований Р. Гром'яком, став першим посібником із порівняльного літературознавства, а тому був адресований початківцям, які постали перед необхідністю «набути систему знань з літературознавчої компаративістики». Серед його авторів — Л. Грицик, О. Куца, В. Матвіїшин, О. Веретюк, Г. Сиваченко, Н. Ісаєва, А. Волков, В. Антофійчук, А. Нямцу, З. і М. Лановик та ін.

Збірник статей Дмитра Наливайка «Теорія літератури й компаративістика» (К., 2006) містив методологічно значущі праці, присвячені теорії порівняльного літературознавства, міжнародному літературному процесові, домінам систем національних літератур, літературній імагології, італійсько-українським культурним зв'язкам, Шевченкові в контексті європейського романтизму та ін. Особливу увагу в ньому зосереджено «на проблемі української літератури й художніх систем європейської літератури від ренесансу до модернізму, її розвитку в контексті цих систем або у співвідношеннях з ними», питаннях «порівняльної поетики української та європейських літератур». При цьому автор відмовлявся від «вимірів масштабності й значення явищ української літератури, вироблених традиційною компаративістикою з її "впливлогією"» [141, 8]. Через три роки за редакцією Д. Наливайка вийшла антологія «Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи» (К., 2009), котра містила важливі теоретичні студії Г. Ремака, Ф. Жоста, П. Брюнеля, Р. Веллека, Е. Касперського, Г.-Р. Яусса, А. Маріно, Н. Фрая, В. Жирмунського, Д. Чижевського, О. Білецького та ін.

Розвитку теорії вітчизняної компаративістики прислужилася й монографія Володимира Матвіїшина «Український літературний європеїзм» (К., 2009). Автор поставив перед собою непросте концептуальне герменевтичне завдання, котре структурувало теоретичний та історичний матеріал: «У дослідженні місця української літератури у світовому контексті важливі не вишукування ремінісценцій — відгомону з тих чи інших національних літератур у творах українських письменників, не з'ясування впливу на українське письменство різних явищ зарубіжних літератур, а передусім пізнання складного процесу взаємодії

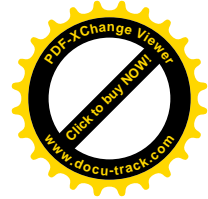
самобутніх національних літературних систем, в якій українська література відіграла важливу роль» [124, 3].

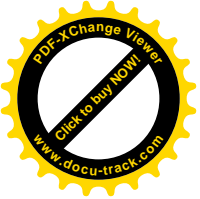
Монографія Ігоря Зварича «Міф у генезі художнього мислення» (Чернівці, 2002), базуючись на попередньому теоретичному досвіді та прочитанні художніх творів (М. Гоголя, Т. Шевченка, У. Еко, Р. Іванчука), доводила, що міф є постійною властивістю людського мислення, що зумовлює існування форм, структур та елементів міфології у фольклорі та літературі. Цілісна сутність Космосу, на думку автора, є універсальною властивістю моделювання дійсності і втілюється традицією в конкретних формах художнього мислення (передусім у традиційних сюжетах та образах). При цьому художнє мислення, що зреалізовує себе в механізмах творення традиції, оприявнює тенденцію до «повернення». Ілюзія примирення вічного і тимчасового, міфічного і сучасного в літературі виражає сутність пошуків шляху повернення до первнів.

Методологічному пошуків христологічної інтерпретації сприяв вихід у світ монографії Мар'яни Комариці «Українська "католицька критика": феномен 20—30-х рр. ХХ ст.» (Львів, 2007), зосереджена на осмисленні естетичних засад відомих у міжвоєнну добу греко-католицьких літературознавців — М. Гнатишака, Г. Костельника, О. Муха, Гр. Лужницького, Т. Коструби, котрі публікувались у часописах «Дзвони», «Нова Зоря», «Новий Час», «Вістник», «Назустріч» та ін. Методологічно важливим стало окреслення міжвоєнного ідеологічного контексту, а також витлумачення взаємозв'язку між естетичним та етичним у художній творчості, впливу християнської філософії на літературу, проблеми творчої свободи, культу й культури, національної ідентичності.

До надбань христологічної теорії додалася монографія Ігоря Набитовича «Універсум засгшп'у в художній прозі (від Модернізму до Постмодернізму)» (Дрогобич; Люблін, 2008). У ній запропоновано фрактальну модель-матрицю категорії «сакрум» та базований на цій моделі підхід до системного аналізу ірраціональних та раціональних виявів сакрального в художній літературі: вивчення співвіднесень категорії «сакрум» і мистецтва слова, жанрового рівня вираження сакрального, ірраціонального у художньому творі, сакралогічні прочитання художньої прози зарубіжних та українських авторів.

Поле методологічних напрацювань у сфері герменевтики розширив Сергій Квіт за рахунок теоретичного

посібника «Герменевтика» (К., 2005), заторкнувши такі важливі проблеми, як потреба в герменевтиці, проблема порозуміння, образ інтерпретатора, народ філософів, мета і методологія, есеїстика як герменевтика та ін.

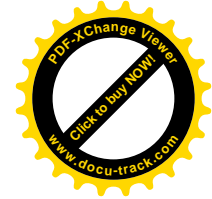
Спробу пошуку органічної українській культурній традиції герменевтичної теорії репрезентувала монографія Петра Іванишина «Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко» (К., 2008).

Юрій Ковалів, задавшись метою розпрацювання герменевтичної теорії у сфері літературознавства (монографія «Літературна герменевтика» (К., 2008)), запропонував багато оригінальних суджень та узагальнень стосовно поняття літературної герменевтики, її термінологічного апарату та еволюції. Однак поза його увагою залишилися герменевтичні досвіди С. Смаль-Стоцького, В. Сімовича, Д. Донцова, Є. Маланюка, Д. Чижевського, Л. Білецького, Л. Костенко та ін.

Успішне опрацювання українським літературознавством західних теоретичних моделей продемонстрував навчальний посібник Ніли Зборовської «Психоаналіз літературознавство» (К., 2003). У ньому ретельно розглянуто теоретичну модель класичного психоаналізу З. Фрейда (як «осмислення несвідомої творчої активності») у сферах психології та літературознавства, а також формування інших варіантів психоаналітичної інтерпретації — аналітичної психології К.-Г. Юнга, структурного психоаналізу Ж. Лакана, постфрейдизму Ж. Дерріди, фемінізму та інших постструктуральних авторів. Окремо дослідницею розглядалось питання «психоаналізу та українського літературознавства».

Традиційною увагою до методологічних питань загальної теорії літератури і рецептивної естетики відзначалися праці Григорія Сивоконя. Не виняток і монографія «У вимірах сприймання. Теоретичні проблеми художньої літератури, її історії та функцій» (К., 2006), у якій ішлося про такі актуальні проблеми, як «історична й національна детермінованість літературно-теоретичного знання», естетичний плюралізм, написання нової академічної історії літератури, постколоніалізм, «західна перспектива» в сучасній науці про літературу та ін.

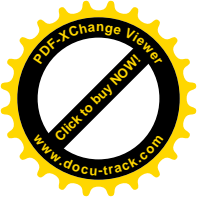
Близька до неї за рівнем теоретичного мислення і монографія Григорія Клочека «Енергія художнього слова» (Кіровоград, 2007), у якій автор розглядав питання поетики літературного твору, художнього мислення, художнього

світу, розкривав роль І. Франка як предтечі вітчизняної рецептивної поетики та ін.

Загалом методологічна диференціація 2000-х років увиразнювалась так:

Філологічний (формально-естетичний) напрям досліджень розвивали: М. Коцюбинська «Зафіксоване і нетлінне»: Роздуми про епістолярну творчість» (К., 2001), С. Хороб «Українська модерна драма кінця ХІХ — початку ХХ століття (Неоромантизм, символізм, експресіонізм)» (Івано-Франківськ, 2002), Б. Бунчук «Розвиток версифікації Івана Франка» (Чернівці, 2002), В. Костюк, В. Денисенко «Модерн як поле експерименту (Комічне, фрагмент, гіпертекстуальність)» (К., 2002), М. Гіршман «Литературное произведение: теория художественной целостности» (Москва, 2002, 2005), Є. Прісовський «Творча індивідуальність поета» (Одеса, 2003), Л. Копаниця «Поетика фольклорного тексту» (К., 2002), «Поетичний текст в усній і книжній традиції. Питання поетики та художньої семантики» (К., 2010), Н. Бернадська «Український роман: теоретичні проблеми та жанрова еволюція» (К., 2004), О. Ткаченко «Українська класична елегія» (Суми, 2004), Н. Копистянська «Жанр, жанрова система у просторі літературознавства» (Львів, 2005), О. Астаф'єв «Поетичні системи українського зарубіжжя» (К., 2005), Р. Голод «Іван Франко та літературні напрями кінця ХІХ — початку ХХ століття» (Івано-Франківськ, 2005), П. Рихло «Поетика діалогу» (Чернівці, 2005), О. Сьомочкіна «Рубаї в українській поезії: від канонізованої строфи до поліжанру» (К., 2005), Н. Костенко «Українське віршування ХХ ст.» (К., 2006), В. Фьодоров «Диалог в романе» (Донецьк, 2006), «Проблеми позитического бытия» (Донецьк, 2008), М. Кодак «Авторська свідомість і класична поетика» (К., 2006), «Поетика як система» (Луцьк, 2010), І. Козлик «Теоретичне вивчення філософської лірики і актуальні проблеми сучасного літературознавства» (Івано-Франківськ, 2007), М. Челецька «Номеносфера поезії Івана Франка (поетика заголовків, посьвят, епіграфів)» (Львів, 2007), Т. Бовсунівська «Основи теорії літературних жанрів» (К., 2008), О. Турган, Т. Гребенюк «Універсальні категорії в системі літературного твору (модерністська та постмодерна художні парадигми)» (Запоріжжя, 2008), О. Єременко «Літературний образ у силовому полі синкретизму» (К., 2008), Н. Гаврилук «Український поліметричний вірш» (К., 2009), Л. Садикова «Русское эссе XX века: Художественное своеобразие» (Донецьк, 2009), О. Бабелюк

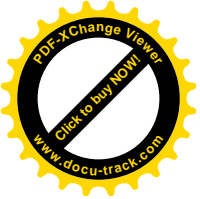
«Принципи постмодерністського текстотворення сучасної американської прози малої форми» (Дрогобич, 2009), Н. Науменко «Серпантинні дороги поезії: природа та тенденції розвитку українського верлібру» (К., 2010), Т. Гребенюк «Подія в художній системі сучасної української прози: морфологія, семіотика, рецепція» (Запоріжжя, 2010) та ін.

З позицій *формально-естетичної методології* було захищено також чимало докторських дисертацій: Б. Бунчук «Віршування Івана Франка в контексті української версифікації XIX — поч. XX століття» (2001), Н. Малинська «Героїчне в фольклорі та літературі. Дискурс канону» (2002), В. Гуменюк «Драматургія Володимира Винниченка. Проблеми поетики» (2002), С. Хороб «Українська драматургія кінця XIX — початку XX століття в системі модерністського художнього мислення» (2002), Є. Черноіваненко «Тип літератури і тип художньо-літературної свідомості в літературному процесі» (2002), Ю. Кузнецов «Імпресіонізм в українській прозі кінця XIX — початку XX ст. (проблеми естетики і поетики)» (2004), Н. Бернадська «Теорія роману як жанру в українському літературознавстві» (2005), Г. Давидова-Біла «Український літературний авангард: пошуки, стильові напрямки» (2005), Р. Голод «Іван Франко та літературні напрями кінця XIX — початку XX ст.» (2006), В. Корнійчук «Поетика лірики Івана Франка» (2006), О. Ткаченко «Розвиток жанру елегії в українській літературі XVI—XIX століть» (2006), В. Просалова «Празька літературна школа: текст, контекст, інтертекст» (2006), Ю. Клим'юк «Жанрова система лірики Івана Франка» (2007), Г. Мазоха «Жанрово-стильові модифікації українського письменницького епістолярію другої половини XX ст.» (2007), Л. Кавун «Літературне об'єднання ВАПЛІТЕ й художньо-естетичні шукання в українській прозі 20-х років XX ст.» (2007), Н. Малютіна «Родо-жанрові трансформації в українській драматургії кінця XIX — початку XX століття» (2007), І. Козлик «Філософська лірика: диференціація видів і жанрова інтеграція» (2007), Ю. Ісиченко «Аскетична література Київської Русі» (2009), Р. Мовчан «Модернізм в українській прозі 1920-х років: генезис, поетика, стратегії» (2009), Л. Скупейко «Неоромантизм Лесі Українки (Рецепція. Концепція особистості. Міфопоетика)» (2009), Г. Сабат «Казки Івана Франка як естетико-поетикальна система» (2009), О. Домашенко «Лірична поезія в аспекті інтерпретації і тлумачення (на матеріалі російської поезії XIX—XX ст.)» (2009), О. Григоренко «Літе-

ратурний антропонім: концепт та інтерпретація (на матеріалі творів американських романтиків)» (2009), Т. Гаврилів «Феноменологія художньої ідентичності (на матеріалі німецької та австрійської літератури)» (2009), Н. Науменко «Генеza і піляхи розвитку українського верлібру кінця XIX — початку XXI ст.» (2010), А. Гурбанська «Жанровий поліцентризм української повісті 60—80-х років XX ст.» (2010), М. Васьків «Романні форми в українській експериментальній літературі 1920-30-х рр.: генеza, проблематика, жанрові модифікації й різновиди» (2010) та ін.

Багато досліджень було виконано в методологічній парадигмі *націоцентризму* (національно-екзистенціальної інтерпретації): В. Моренець «Національні шляхи поетичного модерну першої половини XX ст.: Україна і Польща» (К., 2001), О. Сліпущо «Давньоукраїнський бестіарій (звіролов): національний характер, суспільна мораль і духовність давніх українців у тваринних архетипах, міфах, символах, емблемах» (К., 2001), Л. Сенік «Роман опору. Український роман 20-х років: проблема національної ідентичності» (Львів, 2002), Н. Шумило «Під знаком національної самобутності: Українська художня проза і літературна критика кінця XIX — поч. XX ст.» (К., 2003), В. Мазепа «Культуроцентризм світогляду Івана Франка» (К., 2004), Ю. Мариненко «Місія: проблема національної ідентичності в українській літературі 40—50-х років XX століття» (Кіровоград, 2004), Є. Сохацька «На варті українства: Статті з літературознавчого та культурологічного доробку» (Кам'янець-Подільський, 2004), М. Шкандрій «В обіймах імперії. Російська й українська література новітньої доби» (К., 2004), Ю. Барабаш «Тарас Шевченко: імператив України. Історіо- й націософська парадигма» (К., 2004), О. Вертій «Народні джерела національної самобутності української літератури 70—90 років XIX століття» (Суми, 2005), І. Руснак «"Я був повний Україною...": Художня історіософія Уласа Самчука» (Вінниця, 2005), «Художня історіософія Уласа Самчука» (Вінниця, 2009), П. Киричок, М. Киричок «Національної духовності сіячі» (Сімферополь, 2005), П. Іванишин «Національно-екзистенціальна інтерпретація (основні теоретичні та прагматичні аспекти)» (Дрогобич, 2005), «Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко» (К., 2008), І. Дзюба «Шевченкофобія в сучасній Україні» (К., 2006), В. Працьовитий «Національна самобутність драматургії Івана Франка» (Львів, 2006), В. Соболев «Не будьмо тіннями зникомими»

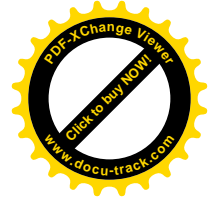

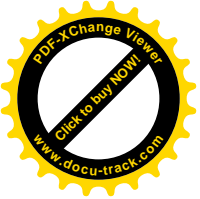
(Донецьк, 2006), Є. Прісовський «Дороговказ на віки» (Одеса, 2006), І. Яремчук «Під знаком вогню: Генетичний контекст та естетична природа поезії УПА» (Львів, 2006), Г. Сабат «Казки Івана Франка як феномен націотворення» (Дрогобич, 2006), Вал. Шевчук «Національна ідея в Україні, зокрема національно-визвольна, та її подвижники» (К., 2007), О. Пронкевич «Нація-нарація в іспанській літературі доби модернізму» (К., 2007), Т. Салига «Воздвиження храму» (Львів, 2008), Н. Мафтин «Західноукраїнська та еміграційна проза 20—30-х років ХХ століття: парадигма реконквісти» (Івано-Франківськ, 2008), О. Хоменко «Національне письменство як художнє українознавство: ідеї, постаті, естетичні практики» (К., 2008), Я. Гарасим «Нариси до історії української фольклористики» (К., 2009), «Національна самобутність естетики українського пісенного фольклору» (Львів, 2010), Т. Пінчук «Іван Липа та Юрій Липа в літературному процесі першої половини ХХ століття» (Луганськ, 2009), М. Жулинський «Нація. Культура. Література: національно-культурні міфи та ідейно-естетичні пошуки української літератури» (К., 2010), Г. Жуковська «"Усе іде, але не все мінає". Пам'ять і час у творчості Ліни Костенко» (К., 2010), Н. Кириленко «Художньо-національний світ у романі Ліни Костенко "Маруся Чурай"» (Суми, 2010) та ін.

Виразний національно-екзистенціальний характер мали докторські студії: Н. Шумило «Українська проза кінця ХІХ — початку ХХ ст. Проблема національної іманентності» (2004), Я. Козачок «Концепція нації як духовної спільноти в художній та публіцистичній творчості Миколи Костомарова» (2004), В. Працьовитий «Проблема національного характеру в українській драматургії 20 — початку 30-х років ХХ століття» (2004), Л. Горболіс «Художня парадигма моралі в прозі українських письменників кінця ХІХ — початку ХХ ст. (народнорелігійний аспект)» (2005), Л. Ромашенко «Інтерпретація національної історії в українській прозі ХХ ст.» (2006), А. Новиков «Марко Кропивницький і українська драматургія другої половини ХІХ — початку ХХ ст.» (2007), П. Іванишин «Національний сенс екзистенціалів у поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко (діахронія української літературної герменевтики)» (2007), Ю. Мариненко «Проблеми національної ідентичності в українській прозі 40—50-х років ХХ ст.» (2007), О. Борзенко «Становлення нової української літератури в аспекті національної ментальності та біографізму (І. Кот-

ляревський, П. Гулак-Артемівський, Г. Квітка-Оснв'яненко» (2007), І. Руснак «Художня модифікація національної історіософії в прозі У. Самчука» (2007), Н. Мафтин «Західноукраїнська та еміграційна проза 20—30-х років ХХ століття: стильові та ідейні парадигми» (2009), О. Пронкевич «Проблема національної ідентичності в іспанській літературі доби модернізму» (2009), Я. Гарасим «Етноестетика українського пісенного фольклору» (2010), В. Пустовіт «Українська письменницька мемуаристика ХІХ століття: націєтворчий дискурс» (2010) та ін.

У перше десятиліття третього тисячоліття значно почастишали звернення українських дослідників до *компаративної методології*. Свідченням цьому стали такі монографії: Л. Задорожна «Українсько-вірменські літературні взаємини ХХ ст. Парадигма розвитку» (К., 2001), С. Пригодій «Українська філософія серця та американський трансценденталізм» (К., 2002), «Античність та американський романтизм» (К., 2003), С. Кирилюк «Ольга Кобилянська і світова література» (Чернівці, 2002), Є. Нахлік «Доля — Їо5 — Судьба: Шевченко і польські та російські романтики» (Львів, 2003), «Творчість Юліуша Словацького й Україна. Проблеми українсько-польської літературної компаративістики» (Львів, 2010), Л. Коломієць «Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалів перекладів з англійської, ірландської та американської поезії)» (К., 2004), І. Пупурс (Арендаренко) «По дорозі й назустріч (англійська та українська романтичні поезії: порівняльна типологія і поетика)» (К., 2004), Я. Погребенник «Німецькомовний контекст творчості Ольги Кобилянської» (Чернівці, 2005), М. Лановик «Теорія відносності художнього перекладу: літературознавчі проєкції» (Тернопіль, 2006), Д. Наливайко «Теорія літератури й компаративістика» (К., 2006), В. Зарва «Розвиток просвітницьких ідей у російській та українській прозі 60—80 рр. ХІХ ст.» (Ніжин, 2007), «Російська та українська проза 60—80 рр. ХІХ ст. (концепція просвітницького героя)» (К., 2007), П. Летнянчин «Особистість у драмах Бернарда Шоу, Івана Франка, Володимира Винниченка» (Дрогобич, 2007), Р. Радишевський «Полоністичні та порівняльні студії» (К., 2008), «Українсько-польське пограниччя: сарматизм, бароко, діалог культур» (К., 2008), «Українська полоністика: проблеми, школи, силуетки» (К., 2010), Л. Генералюк «Універсалізм Шевченка: Взаємодія літератури і мистецтва» (К., 2008), Л. Кравченко «Василь Стус інтерпретатор поезії

Р.-М. Рільке» (Дрогобич, 2008), Ю. Микитенко «Сяйво Гіппокрени (3 історії й типології українсько-грецьких літературних зв'язків)» (К., 2008), М. Медицька «Творчість Станіслава Виспянського й українська література кінця XIX — початку XX століття» (Івано-Франківськ, 2008), Т. Мейзерська «Ке-ргезепзе: Відлуння Сходу в українській літературі XIX ст.» (Одеса, 2009), В. Матвішин «Український літературний європеїзм» (К., 2009), М. Мольнар «Від Влтави до Дніпра: Студії з українського літературознавства та міжслов'янських літературних взаємин» (Ужгород, 2009), Л. Грицик «Українська компаративістика: Концептуальні проєкції» (Донецьк, 2010), Г. Корбич «Захід, Польща, Росія в літературно-критичному дискурсі раннього українського модернізму. Вибрані аспекти рецепції» (Познань, 2010) та ін.

У цьому концептуальному руслі захищено докторські дисертації (С. Росовецький «Фольклорно-літературні взаємозв'язки: генетичний аспект» (2004), В. Зарва «Просвітницькі тенденції в російській та українській прозі 60—80-х рр. XIX століття» (2005), І. Лімборський «Парадигматика західноєвропейського та українського просвітництва: проблеми типології та національної ідентичності» (2006), М. Лановик «Проблеми художнього перекладу як предмет літературознавчої рефлексії» (2006), П. Рихло «Творчість Пауля Целана як інтертекст» (2006), Є. Нахлік «Тарас Шевченко і польські та російські романтики (індивідуальність письменника в інтертекстуальних зв'язках і типологічних збіжностях)» (2009) та ін.).

Міцні методологічні позиції в українському літературознавстві 2000-х років зберігала *міфологічна критика [неоміфологічна інтерпретація]*. Міфокритичний характер мали такі монографії: І. Зварич «Міф у генезі художнього мислення» (Чернівці, 2002), О. Киченко «Фольклор як художня система. Проблеми теорії» (Дрогобич, 2002), Т. Шестопалова «Міфологеми поезії Павла Тичини: спроба інтерпретації» (Луганськ, 2003), Лукаш Скупейко «Міфопоетика "Лісової пісні" Лесі Українки» (К., 2006), О. Бондарева «Міф і драма у новітньому літературному контексті: поновлення структурного зв'язку через жанрове моделювання» (К., 2006), В. Мусій «Міф в художественном освоєній мировосприятія человека литературой эпохи предромантизма и романтизма» (Одеса, 2006), Н. Слухай, Ю. Мосенкіс «Мовна символіка і міфопоетика текстів Тараса Шевченка» (К., 2006), А. Нямцу «Міф. Легенда. Література (теоретические аспекты функционирования)» (Чер-

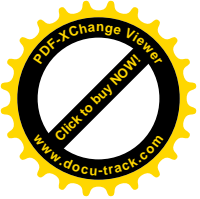
нівці, 2007), І. Бойцун «Міфи в фольклорі та художній літературі» (Луганськ, 2007), О. Слоньовська «Слід невольного Протея (Міф України в літературі української діаспори 20-х — 50-х років XX століття)» (Івано-Франківськ; Коломия, 2007), С. Пригодій, І. Яковенко, В. Зіневич, Ю. Матасова «Архетипна критика американської літератури» (Київ; Сімферополь, 2008) та ін.

Виразне тяжіння до неоміфологічного дискурсу мали такі докторські дисертації: Л. Копаниця «Українська лірична пісня: еволюція поетичного мислення» (2001), І. Зварич «Міфологічна парадигма художнього мислення» (2003), О. Бондарева «Міф та антиміф у жанровому моделюванні української драматургії кінця XX — початку XXI ст.» (2007), Н. Іщенко «Міфотворчість у воєнному дискурсі: національний міф про Кримську війну 1853—1856 років у літературі — Великої Британії другої половини XIX ст.» (2008) та ін.

У 2000-х роках розвивалися і різножанрові *христологічні студії*. Найпомітніші монографічні дослідження: В. Антофійчук «Євангельські образи в українській літературі XX ст.» (Чернівці, 2001), Вал. Шевчук «"Регзопае уегБит" (Слово іпостасне)» (К., 2001), Р. Чопик «Ессе Ното: Добра звістка від Івана Франка» (Львів, 2001), П. Ямчук «Християнський консерватизм: дух, епоха, людина» (Одеса, 2001), С. Абрамович «Біблія як форманта філологічної культури» (К.; Чернівці, 2002), П. Іванишин «Аберация християнства, або Культурний імперіалізм у шатах псевдохристології» (Дрогобич, 2005), М. Комариця «Українська "католицька критика": феномен 20—30 рр. XX ст. (Львів, 2007), І. Даниленко «Молитва як літературний жанр: генеза та еволюція» (Миколаїв, 2008), І. Набитович «Універсум засшт'у у художній прозі (від Модернізму до Постмодернізму)» (Люблін; Дрогобич, 2008) та ін.

До христологічної методології близькі докторські дисертації: В. Антофійчук «Своєрідність трансформації євангельського сюжетно-образного матеріалу в українській літературі XX століття» (2002), М. Комариця «Українська "католицька критика": естетичні засади та ідеологічний контекст» (2008), І. Даниленко «Жанрова модифікація канону молитви в ліриці XVII—XX століть» (2009), І. Набитович «Категорія засшт у художній прозі XX—XXI століть» (2009) та ін.

Порівняно із попереднім десятиліттям дещо зменшилась кількість *постмодерних* (постструктуральних) *монографічних студій*. Щоправда, в літературознавчому середовищі

чимало із тогочасних публікацій отримували належну увагу. Йдеться передусім про монографії: С. Павличко «Теорія літератури» (К., 2002), «Фемінізм» (К., 2002), Т. Гундорова «Решіпа теїаплоїіса. Стя і культура в тендерній утопії Ольги Кобиллянської» (К., 2002), «Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн» (К., 2005), «Франко не Каменяр. Франко і Каменяр» (К., 2006), «Кітч і література. Травестії» (К., 2008), В. Агеєва «Жіночий простір: феміністичний дискурс українського модернізму» (К., 2003), Н. Колошук «Табірна проза в парадигмі постмодерну» (Луцьк, 2006), О. Забужко «Могте Бате сГіЛсгате: Українка в конфлікті міфологій» (К., 2007), Л. Таран «Жіноча роль» (К., 2007) та ін.

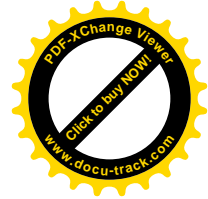
Постструктуральну парадигму розвивало і докторське дослідження Ф. Штейнбука «Тілесний міметизм у текстових стратегіях постмодерністської літератури кінця ХХ — початку ХХІ століття» (2010).

Філологізм, націоцентризм, компаративізм, неоміфологізм, христологія та постмодернізм об'єктивно виявили себе провідними напрямками в українському літературознавстві постколоніального періоду. Менше, хоча теж достатньо послідовно, використовувались класичні та новітні методології: культурно-історичний, духовно-історичний підходи, наратологія, психологічна інтерпретація, герменевтика, рецептивна естетика, теорія інтертекстуальності, біографізм та філософські методи.

Серед помітних *нاراتологічних досліджень* — монографії М. Ткачука «Наративні моделі українського письменства» (Тернопіль, 2006), Л. Мацевко-Бекерської «Українська мала проза ХІХ — початку ХХ століть у дзеркалі наратології» (Львів, 2008), а також її докторське дослідження «Наративні стратегії малої прози (на матеріалі української літератури кінця ХІХ — початку ХХ століть)» (2009) та ін.

Сталій популярності серед дослідників набув *психологізм*, визначальним у таких монографіях: Л. Мірошниченко «Над рукописами Лесі Українки: Нариси з психології творчості та текстології» (К., 2001), І. Бойцун «Психологічний портрет "дітей війни" у творах Євгена Гуцала» (Луганськ, 2002), О. Червінська, І. Зварич, А. Сажина «Психологічні аспекти актуальної рецепції тексту: Теоретико-методологічний погляд на сучасну практику словесної культури» (Чернівці, 2009) та ін.

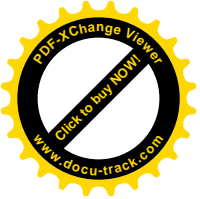
Із *герменевтичних праць* уваги вартують монографії С. Квіта «Основи герменевтики» (К., 2003), «Герменевти-

ка» (К., 2005), З. Лановик «Негтепеігіса Зака» (Тернопіль, 2006), Ю. Коваліва «Літературна герменевтика» (К., 2008), П. Іванишина «Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко» (К., 2008) та ін. Серед найрепрезентативніших — докторські дисертації Я. Вільної «Ідейно-естетичний феномен творчості Г. Квіткі-Основ'яненка: герменевтичний аспект» (2006), З. Лановик «Біблійна герменевтика: становлення, методологія (символіко-алегоричний аспект літературознавчого дискурсу)» (2006), П. Іванишина «Національний сенс екзистенціалів у поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко (діахронія української літературної герменевтики)» (2007) та ін.

Близькими до герменевтичних були дослідження у сфері *рецептивної естетики та поетики*. Цей метод використано в монографіях О. Червінської «Рецептивна поетика» (Чернівці, 2001), М. Зубрицької «Ното Іеґеґз: читання як соціокультурний феномен» (Львів, 2004), Г. Сивоконя «У вимірах сприймання. Теоретичні проблеми художньої літератури, її історії та функцій» (К., 2006), І. Зимомря «Австрійська література: моделі рецепції тексту» (Дрогобич; Тернопіль, 2009), Г. Корбич «Захід, Польща, Росія в літературно-критичному дискурсі раннього українського модернізму: Вибрані аспекти рецепції» (Познань, 2010) та ін..

Традиційно популярним був *біографічний метод*, про що свідчили монографії: Р. Горак, Я. Гнатів «Іван Франко» у десяти томах (Львів, 2000—2010), М. Жулинський «Олег Ольжич і Олена Теліга» (К., 2001), Л. Куценко «Воттиз Маланюк: тло і постать» (Кіровоград, 2001), «Євген Маланюк: дорогами втрат і сподівань» (Кіровоград, 2002), «Князь Духу» (Кіровоград, 2003), «Наталя Лівицька-Холодна» (Кіровоград, 2004), Н. Костенко «Микола Бажан. Життя. Творчість. Особливості віршостилістики» (К., 2003), Д. Стус «Василь Стус: життя як творчість» (К., 2005), Н. Гаєвська «Життя як подвиг. Нарис життя і творчості Павла Грабовського» (К., 2006), М. Зимомря «Долі в людях: Нариси, інтерв'ю» (Дрогобич, 2006), Є. Нахлік «Подружнє життя і позашлюбні романи Пантелеймона Куліша: Документально-біографічна студія» (К., 2006), «Пантелеймон Куліш між Параскою Глібовою і Горпиною Николаєвою» (Львів, 2008), Р. Горак «Кров на чорній ріллі: Есе-біографія Василя Стефаніка» (К., 2010), Я. Полішук «І ката, і героя він любив... Михайло Коцюбинський. Літературний портрет» (К., 2010) та ін. Помітний він і в докторській дисертації

Л. Куценка «Євген Маланюк: витоки й еволюція творчої особистості» (2002).

Теорія інтертекстуальності стосувалася не лише брошури Лесі Біловус «Теорія інтертекстуальності» (Тернопіль, 2003). Цей підхід домінував у докторській дисертації М. Шаповал «Стратегії інтертекстуальності та гра свідомостей у сучасній українській драмі» (2010).

Інтердисциплінарні студії передусім ґрунтувалися на *філософських підходах* у працях Б. Шалагінова «"Фауст" І.-В. Гете: Містерія. Міф. Утопія: До проблеми духовної сутності людини в німецькій літературі на рубежі 18—19 ст.» (К., 2002), В. Мазепи «Культуроцентризм світогляду Івана Франка» (К., 2004), Д. Дроздовського «Код майбутнього: Криза людини в європейській філософії: від екзистенціалізму до українського шістдесятництва» (К., 2006), Ф. Штейнбука «Тілесність — мімезис — аналіз (Тілесно-міметичний метод аналізу художніх творів)» (К., 2009) та ін. Широко вона застосована у докторських дисертаціях Є. Волощук, Б. Шалагінова.

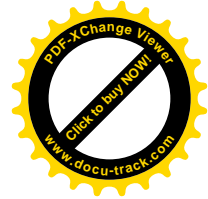
В осмисленні та використанні *психоаналітичного методу* важливу роль відіграли навчальний посібник Ніли Зборовської «Психоаналіз і літературознавство» (К., 2003), її монографія «Код української літератури: проект психоісторії нової української літератури» (К., 2006) та докторська дисертація «Психоісторія новітньої української літератури: проблеми психосемантики і поететики» (2007).

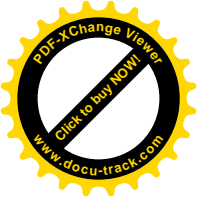
Значно рідше послуговувалися дослідники *структуралізмом і семіотикою* (І. Жодані, О. Івановська, Р. Крохмальний, О. Манойлова, Т. Мараховська, Г. Савчук та ін.), *культурологічною інтерпретацією* (С. Андрусів, Д. Дроздовський, П. Іванишин, В. Пахаренко, А. Козлов, С. Козак, Є. Сохацька та ін.), *системологією* (С. Водолазька, Т. Жаданова, Г. Клочек, Н. Косенко, Н. Онищак, О. Лященко, С. Маринкевич та ін.) та ін. Наприкінці десятиліття заявили про себе дослідження у сфері *когнітивістики*: Т. Бовсунівська «Когнітивна жанрологія і поетика» (К., 2010) і С. Луцак «Домінанта як ментальне осердя художньо-естетичного процесу (на матеріалі української літератури 19—20 століть)» (Івано-Франківськ, 2010).

Поступово формувався корпус видань (підручники та навчальні посібники з теорії літератури), покликаних формувати методологічну свідомість молодих літературознавців: О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв «Теорія літератури» (К., 2001, 2005, 2006, 2008), В. Пахаренко «Українсь-

ка поетика» (Черкаси, 2002, 2009). «Основи теорії літератури» (К., 2007), «Літературознавча компаративістика» (за редакцією Р. Гром'яка) (Тернопіль, 2002), М. Моклиця «Основи літературознавства» (Тернопіль, 2002), В. Іванишин, П. Іванишин «Пізнання літературного твору» (Дрогобич, 2003), І. Качуровський «Генерика і архітектоніка» у двох томах (К., 2005, 2008), В. Захарова «Аналіз поетичного твору в школі» (Суми, 2005), В. Марко «Стежки до таїни слова: Літературознавчі й методичні студії» (Кіровоград, 2007), М. Ільницький, В. Будний «Порівняльне літературознавство» у двох частинах (Львів, 2007; К., 2008), Т. Бовсунівська «Теорія літературних жанрів: Жанрова парадигма сучасного зарубіжного роману» (К., 2009), Ю. Ковалів «Абетка дисертанта: методологічні принципи написання дисертації» (К., 2009), Н. Ференц «Основи літературознавства» (К., 2009), В. Іванишин «Нариси з теорії літератури» (К., 2010), «Теорія літератури» (Дрогобич, 2010), О. Галич «Вступ до літературознавства» (Луганськ, 2010), посібник І. Руснак «Український фольклор» (К., 2010). Урізноманітнювали цей інтелектуальний контекст словники та довідково-енциклопедичні видання: «Лексикон загального та порівняльного літературознавства» (керівник проекту А. Волков (Чернівці, 2001)), О. Ткачук «Наратологічний словник» (Тернопіль, 2002), В. Святовець «Словник образотворчих засобів: Тропи та стилістичні фігури» (К., 2003), «Літературознавча енциклопедія» у двох томах, автор-укладач Юрій Ковалів (К., 2007), В. Іванишин «Тезаурус до курсу "Теорія літератури"» (Дрогобич, 2007), а також систематичні перевидання «Літературознавчого словника-довідника».

Стимулювали розвиток теоретичного мислення й монографічні роботи з *історіографії літературознавства*: М. Наєнко «Історія українського літературознавства» (К., 2001, 2003), «Історія українського літературознавства і критики» (К., 2010), Т. Бовсунівська «Історія української естетики першої половини ХІХ століття» (К., 2001), Л. Скорина «Література та літературознавство української діаспори» (Черкаси, 2002, 2005), М. Гнатюк «Літературознавчі концепції в Україні другої половини ХІХ — початку ХХ сторіч» (Львів, 2002), Л. Задорожна, Я. Вільна, С. Задорожна «Шевченкознавство у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка» (К., 2004), І. Фізер «Американське літературознавство: Історико-критичний нарис» (К., 2006), О. Пилип'юк «Зародження літературознавства. Схід-Захід» у двох частинах (Івано-Франківськ,

2002, 2009), Я. Гарасим «Нариси до історії української фольклористики» (К., 2009), О. Галич «Історія літературознавства» (Луганськ, 2009) та ін. Виразний історіографічний характер мали також докторські дослідження М. Гнатюка та М. Комариці.

В історико-літературних працях найбільше зосереджувались на вивченні явищ, що розгорталися наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. Дещо менше було уваги до класичної літератури ХІХ ст., художніх процесів у міжвоєнний період у Західній Україні ХХ ст., нонконформістських явищ у літературі радянського періоду.

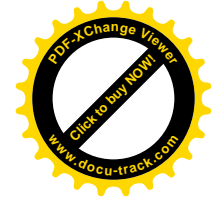
Найпомітніше дослідження давньої літератури — двотомник Валерія Шевчука «Муза роксоланська: Українська література ХVІ — ХVІІІ століть» у двох книгах. Перша осмислювала епохи Ренесансу та раннього Бароко (К., 2004), друга — розвиненого та пізнього Бароко (К., 2005). Це — панорамна авторська історія-«розмисел», що охоплювала весь період давньої літератури — від Павла Русина з Кросна до Василя Довговича, із особливим, хоча й критичним, пошануванням до зробленого в цій сфері Дмитром Чижевським та Анатолієм Макаровим. Основну увагу автор закономірно зосередив на центральному феномені того часу — українському бароко із наступною мотивацією: «...адже воно не тільки здобуло поширення, так би мовити, наслідувального, але синкретизувало інтернаціональні, загальноєвропейські форми цього напрямку чи, правильніше, літературно-мистецької, тобто естетичної, епохи із національним, питомим, саме в Україні знайшовши найпридатніший ґрунт для свого втілення та розвитку. На це були, вважаю, свої цілком зрозумілі причини. Українське бароко (ренесанс менше захопив нас і менше ввійшов у нашу ментальність) як мистецьке й духовне явище накладається на епоху політичного становлення, розвитку, а зрештою й занепаду української Козацької держави і стало її, можна сказати образно, обличчям та одежею, тобто саме тим, з чого людина пізнається передусім, а відтак та чи інша епоха. Таким чином, мабуть, не вельми помилимося, коли скажемо, що інтерес до бароко в нашому часі духовно передував національному самопізнанню, відтак і постанню Української держави в новітній своїй іпостасі» [204, 8].

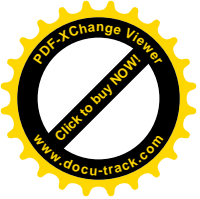
Водночас у межах історичного тлумачення класичної літератури розвивалися шевченкознавчі дослідження. Непересічне явище в цьому дискурсі — монографія-розмисел Валерія Шевчука «"Регзопае уег'Бит" (Слово іпоста-

сне)» (К., 2001). «ВІЗІЙНИЙ світ поезії», тлумачення історії, двоіпостасність людського суспільства, «ідея родини як основи суспільності», «тема людини, викиненої із суспільства» — у творчості Т. Шевченка — все це здобуло оригінальне осмислення і завжди влучне слово Вал. Шевчука. Художня дійсність Шевченка по-герменевтичному осмислена в контексті виявів українського життя включно з суспільними аномаліями на політичному, національному та родинному рівнях. Творчість Шевченка як поета-месії протрактована як глибоке образне осмислення буття українського народу, як українська Книга книг. Водночас дослідник розглядав творчість Шевченка як «класичного романтика», котрий зумів запропонувати універсальну, багаторівневу картину світу й України в душі інших великих письменників (Данте, Свіфта чи Сковороди): «Таким чином, всесвіт бачиться як єдиний організм (макрокосм, макрородина), з'єднаний у своїх супротивних началах добра та зла, Божого та диявольського, складений із Бога, Божого посланця Ісуса Христа (месії), матері месії, без якої месія не виконав би своєї місії, народів як системи макрородин і родин, котрі ці народи складають і творять: усе це разом великий і ясний світ» [203, 258].

Вал. Шевчукові випадало вести полеміку із авторами епатажних розвідок: «...чи можна назвати Т. Шевченка міфотворцем, як це подають сучасні дослідники Г. Грабович та О. Забужко? На нашу думку, аж ніяк. Міфотворчість зумовлює вигадку, своєрідну модуляцію на догоду певним перед завзяттям. Г. Грабович вважає, що Т. Шевченко придумав український народ, тобто створив про нього міф, і тим одурив свій народ, власне, населення своєї землі. Здається, при цьому міфотворцем треба вважати не Т. Шевченка, а таки Г. Грабовича та його однодумців» [203, 31]. Власні тлумачення візійного світу Т. Шевченка та оцінку його постмодерних надінтерпретацій запропоновано і в полемічній монографії П. Іванишина «Вульгарний "неоміфологізм": від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка» (Дрогобич, 2001).

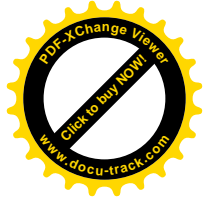
На початку ХХІ ст. вітчизняне літературознавство запропонувало низку інтерпретацій періоду «Молодої України». Найприкметніша в цьому сенсі монографія Наталі Шумило «Під знаком національної самобутності. Українська художня проза і літературна критика кінця ХІХ — поч. ХХ ст.» (К., 2003). Джерела усвідомлення українськими письменниками самобутності національного

літературного розвитку, причини опозиційності стосовно західного модернізму у представників позитивістського світогляду, і в ранніх модерністів — у цих питаннях дослідниця виявила і ґрунтовну обізнаність із реаліями, і широкий аналітичний погляд. Не обійшла вона увагою і такі проблеми: література як національна іманентність, дискурс ідеї національного літературного розвитку, особливості літературної доби, етичні й естетичні оцінки літературного твору, рецепція західноєвропейського модернізму, оновлення української прози в межах реалізму, бароково-готичних відлунь, психологізму, імпресіонізму та експресіонізму.

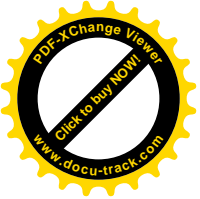
Дослідниця інтерпретувала проблему національної самотності як структурований феномен за допомогою споріднених, часто синонімічних, понять «національної іманентності», «національного мислення», «національного менталітету», «національного характеру», «національної традиції», «національного стилю», «національної ідеї», «національної художньої свідомості», «національної літератури», «духу нації» та ін. Так, наприклад, уже від самого початку висвітлення розвитку української літератури пов'язувалось із тлумаченням письменства як «національної іманентності». Н. Шумило в процесі розгортання дослідницької нарації постійно тримала в полі зору націоналістично значущі елементи: «історичний досвід», «національні особливості психології народу» та «три основних джерела нашої культури (етноавтохтонне, східне і латиноєвропейське), що у своєрідному змаганні завжди прагнули до синтезу» [207, 8]. Сама ж національна іманентність видавалась дослідниці вкрай важливою, оскільки вона «суттєво уточнює питання про семантичне збагачення й стильову диференціацію оновленої української прози та її дотичність до раннього українського модернізму, орієнтованого переважно на західноєвропейський декаданс». Згодом зазначене філософське поняття отримує у праці ще глибше категоріальне тлумачення й верифікування в сенсі базовості та системності. «Категорія національної іманентності, — зазначала Н. Шумило, — перенесена з філософії до літературознавства, значно перекриваючи поняття органічності художнього мислення щодо менталітету народу, у застосуванні до літературного процесу... передбачає не лише саморозвиток, а й трансформацію іонаціональних впливів згідно з внутрішніми еволюційними закономірностями, а відтак архетипи постають визначальними самоідентифікаційними факторами. Претендуючи на базо-

ве методологічне поняття, категорія національної іманентності набуває ваги аспекту і дає плідні наслідки аналізу художніх явищ лише за умови вивчення літератури (ширше культури) як саоморганізуючої складної системи» [207, 27, 29].

Експліцитно інтегрований із націоцентричним дискурсом системний підхід дозволив авторці домогтися переконливих аналітичних результатів щодо розуміння української художньої прози та літературної критики межі ХІХ—ХХ ст., не оминаючи й дискусійних моментів. Наприклад, з'ясовуючи процесуальний характер становлення національного стилю, дослідниця виявляла кілька епіцентрів зародження модернізму: драматургія Лесі Українки, поезія раннього П. Тичини і Б.-І. Антонича, проза 20-х (М. Хвильовий, В. Домонтович, В. Підмогильний). При цьому вона по-своєму розвивала думку С. Павличко стосовно того, що в Україні модернізм не склався в таку систему, як на Заході. «І об'єктивно не міг скластися, — твердила дослідниця, використовуючи принцип національної іманентності, — бо українська література у період становлення модернізму перебувала на хвилі культурного відродження і західноєвропейський нігілізм був їй чужий. Епатаності західноєвропейського модернізму внаслідок "вибуху" культури (за Т. Адорно) в Україні відповідало подивування перед досі незбагненими зв'язками людини з космосом». Дослідниця, увиразнюючи специфіку українського модерного досвіду, також доводила, що на межі століть інтелектуальна ситуація окреслювалася, з одного боку, «культурним національним відродженням, а з другого, — потребою інтеграції з культурою інших народів». І якщо перша проблема актуалізувала «пам'ять, етику, отже, усталене», то друга — «новаційні процеси на зразок передусім західноєвропейських, абсолютизуючи естетичне начало». Так, на перетині цих двох культурних тенденцій і розвивався національний літературний процес «з усім комплексом двоєдності "традиційне-модерне"» [207, 14, 74—75].

Вивчаючи складне питання ставлення І. Франка до модернізму, авторка робила виважені висновки саме через врахування націологічного дискурсу. «Учений-ерудит, письменник широкого діапазону, — зазначає вона, — І. Франко вбачав у західноєвропейському модернізмі лише один із багатьох можливих шляхів, а точніше, одну із стежок дальшого розвитку літератури і, можливо, не найбільш відповідну українському менталітетові». При цьому

дослідниця брала до уваги ще й інші пояснення. Скажімо що застережливе ставлення Франка до «молодомузівців» «зумовлене насамперед завданнями національно-визвольного руху». З іншого боку, дослідниця відзначала, що декларативність молодомузівського «Маніфесту» не завжди збігалася, а часто (як-от у В. Пачовського) й розходилася, з художньою творчістю і те, що і в самого І. Франка цілком слушно віднаходили й віднаходять (як-от Б. Лепкий) модерністичні риси [207, 114—115]. Схоже бачимо і в оцінці концепції М. Євшана, яка була водночас і модерністичною, і глибоко національною: «Проблема самоорганізації таланту у висхідному напрямі від хаосу-зла через рівновагу — красу і добро — до свого національного Бога, отже, власної свободи як найвищого ступеня самовияву — така підснова розуміння творчості М. Євшаном» [207, 130—131].

Розглядаючи питання історичного значення української літературно-критичної думки межі століть, дослідниця вказувала, що ця думка «на противагу драгоманівській конкретно-історично-ситуативній концепції розвитку національної культури виробляла нову концепцію національного розвитку літератури на перспективу, беручи за вказівну тезу І. Франка про відповідні національній вдачі зміст та форму художнього твору та водночас утверджуючи неоромантизм (духовну та естетичну «зорієнтованість вгору») як підґрунтя для органічної їй естетичної варіативності». Як наслідок — «опозиційність українських письменників зразкам нігілістичного західноєвропейського модернізму, зокрема у вигляді пародіювання, незначна потенційна спроможність літературного загалу гуртуватися в мистецькі школи навколо національно нетрадиційних творчих індивідуальностей» [207, 183—284].

Л. Скупейко у монографії «Міфопоетика "Лісової пісні" Лесі Українки» (К., 2006) запропонував новаторське прочитання Лесиного шедевр через природний для драми-феєрії діалог із фольклором та міфологією. Зосередився він і на обґрунтуванні доречності міфокритичного підходу до «Лісової пісні», на витлумаченні людини і природи в системі міфопоетичного світосприйняття, на міфосемантичних аспектах стосунків Мавки і Лукаша, на витлумаченні драматичної міфології «пізнього літа». У додатках вміщено тексти до народних волинських мелодій «Лісової пісні», а також чорновий автограф цього твору.

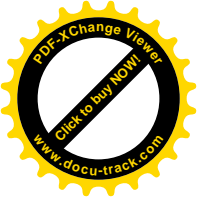
Важливим став висновок дослідника, котрий, проаналізувавши низку міфологічних та інокультурних контек-

стів, максимально наблизився до герменевтичного розтлумачення сенсу твору через лейтмотив «звільняючого слова»: «У "Лісовій пісні" мотив "звільняючого слова" брилить дивовижними акордами "звільняючої музики". Це не дзвін, що кличе до розкаяння (як у Г. Гауптмана), не медіум демонічної чуттєвості (С. Кіркегор) і не апологія стихійно-безособової енергії (Ф. Ніцше), а музика, що очищає душу від ницості й відкриває в ній вищу сутність буття, просвічуючи шлях у вічність, у безсмертя. Космогонічна драма "вічного повернення" трансформується, і на її сюжетних підвалинах постає нова драма з ідеєю суверенної особистості — ідеалу людини як духовної істоти. Тому дивовижна мелодія сопілки "людського хлопця" з волинських лісів — мелодія "лісової пісні" — звучить у фіналі драми як магічне прозріння в майбутнє» [181, 225].

Монографія Л. Скупейка мала також важливе, хоча й несподіване для багатьох методологічне значення. Зважаючи на численні дискусійні моменти в сучасній міфокритиці, автор зосередився на питаннях, котрі б у науковий спосіб, без аберацій, увиразнювали зв'язок літератури та міфології через поняття «міфопоетика». Дослідник схилився до думки, що поняття «міфотворчість» не набуло термінологічного значення, існуючи радше як наукова метафора. Тому немає підстав ним зловживати і вважати літературні твори «міфами». Звідси — пропозиція оперувати більш вивіреними термінами «міфопоезія» та «міфопоетика». Під міфопоезією, за англосаксонською традицією, пропонувалось розуміти художні твори різних епох і жанрів, у яких виявляється одна й та ж достатньо жорстка міфологічна структура (її елементи — «едем», «падіння чи злочин», «мандри», «повернення чи загибель» та ін.).

Натомість міфопоетику (термін більше вживаний у російській фольклористиці) дослідник розглядав як термін, наділений більшою універсальністю порівняно з міфопоезією і обґрунтовував наступним чином: «...правомірність і доцільність терміна міфопоетика, на мій погляд, полягає в тому, що при аналізі художньої творчості в її зв'язках із міфологією він надає домінантності саме поетологічному аспекту. За цих умов міф втрачає визначальну роль універсальної структури, що зумовлює природу художньої творчості загалом, а виступає лише додатним матеріалом, засобом для досягнення художньої мети, яка завжди виявляє прикметні особливості творчої

індивідуальності автора та сучасної йому художньо-стильової парадигми» [181, 11].

Розуміючи, що запропоновані ним терміни ще не набули популярності в українському літературознавстві, дослідник все ж сподівався на їх гносеологічне вкорінення у сучасну наукову свідомість. Особливо це стосувалося поняття «міфопоетика», котре, на думку автора, «фіксує основне — передусім парадигматичне значення літературно-естетичного канону (літературний напрям, жанр, стильова течія, своєрідність ідіостилу і т. ін.) у творчому освоєнні міфології» [181, 17].

Монографія Юрія Пелешенка «Українська література пізнього Середньовіччя (друга половина XIII—XV ст.): Джерела. Система жанрів. Духовні інтенції» (К., 2004) зосереджена на оригінальній та перекладній середньовічній літературі. У ній автор осмислював важливі для того часу морально-етичні категорії, окреслював духовні течії пізнього Середньовіччя (богомилство, ісихазм, раціоналізм, реформаторство), проблему єдності Церкви та ін.

Сюжетний репертуар, функції хору та інтермедії, фомування ремарки, звільнення від декламаційності, місце історичної, різдвяної та великодньої драм, взаємодія сцени і залу, а також відлуння шкільної драми у новій та новітній українській драматургії — провідні проблеми, що постали перед дослідницьким оком у монографії Миколи Сулими «Українська драматургія XVII—XVIII ст.» (К., 2005).

«Есеї про українське бароко» (К., 2006) Леоніда Ушкалова — оригінальні розмірковування про цей феномен у різних стильових та історичних контекстах, особливості барокової поезії, барокові досвіди на Слобожанщині, італійські образки в українському бароковому письменстві, полемічну літературу, а також про барокові джерела нового українського письменства (Котляревський, Квітка, Шевченко), вплив на творчість Миколи Хвильового і Павла Тичини української класичної літератури та ін.

Петру Білоусу у навчальному посібнику «Історія української літератури XI—XVIII ст.» (К., 2009) вдалося поєднати сучасне прочитання давніх творів з використанням цінних інтерпретаційних надбань вітчизняного літературознавства за всю історію його розвитку.

У збірці «Тарас Шевченко: імператор України. Історію-націософська парадигма» (К., 2004) Юрій Барабаш розкривав історіософію, націософію, християнську філософію Т. Шевченка, аналізував його «петербурзький текст»,

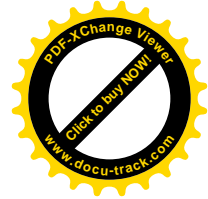
містерію «Великий льох», повість «Художник». Її концептуальне ядро — думка автора про ідейно-художню парадигму України як осердя та літературне втілення історичного призначення, націотворення та політичних змагань українства.

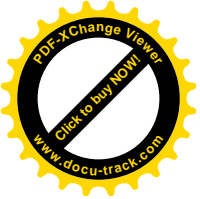
Синтезувала біографію Шевченка та поетапне тлумачення його літературних і малярських творів монографія Івана Дзюби «Тарас Шевченко» (К., 2005). Вона охоплювала весь обшир літературної та громадянської діяльності Кобзаря в широкому історичному контексті, розкривала центральне місце Шевченка в національному житті як «великого й вічно живого явища», як «одного з наріжних каменів нашої національної будови». Цілком доречним став вимогливий висновок автора: «...якщо ми хочемо, щоб Шевченко залишався такою системою духовного життєзабезпечення і для наступних поколінь, потрібно подбати про те, щоб у Шевченковому слові сприймався Шевченків зміст» [57, 9].

Осягнення етичного змісту Шевченкової поезії — ключове завдання історико-теоретичної монографії Василя Пахаренка «Начерк Шевченкової етики» (Черкаси, 2007). Із позицій екзистенціалізму автор аналізував етичні мотиви у творчості Т. Шевченка в межах проблем: джерела Шевченкового етизму, опозиція «добро — зло», теодицея, феномен людського зла, антроподицея, шляхи подолання зла, еволюція світобачення письменника. Особливо акцентовано наскрізні для «Кобзаря» питання — теодицею — боговиправдання попри існування зла; антроподицею — возвеличення людини попри її недосконалість.

У монографії «Універсалізм Шевченка: Взаємодія літератури і мистецтва» (К., 2008) Леся Генералюк показала Шевченка-поета й Шевченка-художника в єдності його творчої природи, дослідила міжвидову взаємодію мистецтва удоробку Шевченка, апробувала термінологію на позначення причин і явищ літературно-мистецького інтеракціонізму (синестезія, екфразис, гіпотипозис), зіставила творчі досягнення Шевченка із надбаннями західноєвропейських та російських митців, осмислила співдію раціонального й естетичного, синкретичні явища світогляду у Шевченка, його універсалізм як митця, а також систему образів-концептів.

Монографія Василя Івашківа «Художня, літературознавча і фольклористична парадигма ранньої творчості Пантелеймона Куліша» (Львів, 2009) охоплювала важливі питання формування ранньої прози письменника, становлення

його історично-романного мислення, фольклористичну діяльність, історіософську концепцію України, публіцистику, літературну критику та мемуаристику.

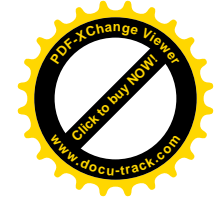
Найзначущіше дослідження у сфері тогочасного франкознавства — збірник статей Івана Денисюка «Невичерпність атома» (Львів, 2001), до якого ввійшли кращі праці дослідника, написані впродовж сорока років, що стосувалися творчості Франка та розвитку франкознавства: інтерпретації Франкових творів, здобутків і перспектив франкознавства як науки, методологічних питань, контактів з Анною Павлик та родиною Косачів, краєзнавства, метакритики й опублікування невідомих матеріалів.

Монографія Миколи Ткачука «Жанрова структура прози Івана Франка (бориславський цикл та романи з життя інтелігенції)» (Тернопіль, 2003) цікава поглядом автора на твори бориславського циклу як на метажанр і їх розгляд у європейському контексті. Сміслову структуру монографії сформували осмислення наративних стратегій, натуралістичних пошуків, поетика, інтертекстуальність та дискурс епічних творів І. Франка.

Валерій Корнійчук у монографії «Ліричний універсум Івана Франка: горизонти поетики» (Львів, 2004) розглядав еволюцію естетичної свідомості письменника, жанрову систему його поетичних збірок, образний світ і ритміко-інтонаційні особливості, намагаючись осягнути не лише «незглибиме творче ремесло» митця, а й загадку його «безсмертного духу».

Полемічна книжка Тараса Салиги «Франко — Камінь» (Ужгород, 2007) містила чотири розвідки — «Ні, я не кинув каменярський молот», «Перегуки в часі», «Франко і ми», «"Зетрег ііго" з Франкової "академії наук"» — і передрук виступу Івана Труша «Іван Франко і наша сучасність» (1912). Її концептуальна спрямованість та еристична загостреність були спрямовані не лише на спростування десакралізаторських міфів, ініційованих постмодерними авторами, а й актуалізацію глибинних сенсів Франкової творчості.

Життя і творча спадщина Михайла Коцюбинського — предмет розгляду в монографії Ярослава Поліщука «І ката, і героя він любив... Михайло Коцюбинський. Літературний портрет» (К., 2010). Немало уваги в ній приділено рецепції його дискурсу, еволюції творчого таланту (від натуралізму до імпресіонізму та символізму) і світогляду, проблемі впливів, психології творчості. Цікавою видається спроба

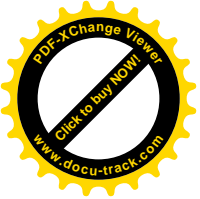
порівняти творчість М. Коцюбинського зі Шніцлером та Гамсуном.

Лариса Горболіс у монографії «Парадигма народнорелігійної моралі в прозі українських письменників кінця XIX — початку XX ст.» (Суми, 2004) зосередилась на виявленні раніше не досліджуваних питань: народнорелігійна мораль у контексті тогочасного літературного процесу, моделювання народнорелігійного ідеалу людини у прозі, вияви народно-релігійної моралі у зв'язках персонажів із «етнічним сакральним», різноманітні аспекти етнорелігійної етики в системі життєдіяльності героїв української прози кінця XIX — початку XX ст., «розуміння персонажами Бога, сутність церковної проповіді, традицій народнорелігійної моралі, культури мислення» та ін. [32, 193].

Діалог між художньою літературою та народним світоглядом, народний світогляд і питання національної самобутності, особливості типізації, народні джерела поетизації людини і дійсності, звичаєві основи шляхетності духовного світу, народнофілософські витоки художнього мислення, світогляд народу і становлення української ідеї, специфіка формування поетичної системи — основні концепти монографії Олексія Вертія «Народні джерела національної самобутності української літератури 70—90-х років XIX століття» (Суми, 2005).

Результативним тлумаченням творчих досвідів стали монографічні збірники статей Лідії Голомб «Із спостережень над українською поезією XIX—XX століть» (Ужгород, 2005) та «Новаторські тенденції в українській літературі кінця XIX — перших десятиліть XX ст.» (Ужгород, 2008). Літературознавча наука отримала продуктивне розпрацювання багатьох теоретичних проблем (тлумачення лірики Іваном Франком, метакритичне осмислення раннього українського модернізму), компаративістичних питань (типологія національно-визвольної ідеї в українській та угорській поезії, символіка Старого Завіту в творчості Лесі Українки), вивчення поезій у прозі (В. Стефаніка, О. Кобилянської, М. Черемшини, Г. Хоткевича), осмислення маловивченої закарпатської літератури, застосування різних методологічних моделей тлумачення (неоміфологізм, компаративізм, нацологія, теорія інтертекстуальності та ін.) тощо.

У 2000-х роках активізувалися оригінальні прочитання літературного процесу XX ст. На маловідомих сторінках західноукраїнської та діаспорної драматургії зосередився Степан Хороб у монографії «Українська драматургія

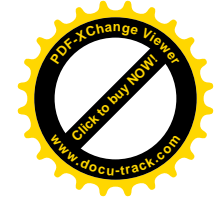
20—30-х років у Західній Україні та діаспорі» (Івано-Франківськ, 2008). Вперше до літературознавчого обігу він увів п'єси християнського спрямування, стрілецькі твори, драми письменників-емігрантів, переосмислив канонізовані твори деяких західних драматургів, піддав новаторському розгляду традиційне та модерне художнє мислення. Важливий елемент книги — публікації маловідомих літературознавчих студій Гр. Лужницького, В. Руснака, В. Безушка, В. Хорольського, Л. Залеської-Онишкевич, С. Волинця про тогочасні драматургію і театральне мистецтво.

Монографія Миколи Васьківа «Романні форми в українській літературі 1920—30-х років» (Кам'янець-Подільський, 2009), крім окреслення жанрових параметрів роману, містила аналіз різноманітних романних форм 20—30-х років (уривків, епізодів з роману, незавершених творів, романів у віршах) низки авторів: П. Губенка, В. Еллана-Блакитного, І. Кириленка, Л. Скрипника, М. Рильського, М. Хвильового, І. Дніпровського, О. Мізерницького, В. Поліщука, Г. Коляди, В. Сосюри, І. Багряного та ін.

Друге, доповнене (перше з'явилося у 2001) видання монографії Леоніда Куценка «Оогліпиз Маланюк: тло і постать» (К., 2002) охоплювало ЖИТТЄВИЙ І творчий шлях найвизначнішого письменника-вісниківця, розкривало цілісність і послідовність його світогляду, високу естетичність та значущість його поезії й есеїстики, спрямованих на реалізацію ідеї націєтворення.

Творчість Євгена Маланюка стала об'єднуючим початком збірника статей Тараса Салиги «Вогнем пречистим» (Львів, 2004), що розкривали історіософський, христологічний аспекти поезії митця, роль творчості Т. Шевченка у його світогляді. Було там і вдумливе зіставлення творчості Є. Маланюка з досвідами І. Франка, П. Куліша, Ю. Липи, М. Рильського, В. Сосюри.

Найґрунтовніше дослідження літератури українсько-го резистансу — монографія Ірини Яремчук «Під знаком вогню: Генетичний контекст та естетична природа поезії УПА» (Львів, 2006), в якій українська поезія національно-визвольного руху 40—50-х років отримала належне висвітлення як унікальний феномен літературного процесу. Дослідниця простежила культурно-історичні умови формування резистансної поетичної творчості, естетичну програму авторів у контексті традицій мистецького заангажування та екзистенційного вибору, поетологічні та рецептивно-аксіологічні особливості їх поезії у вимірах

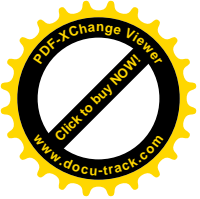

національного Космо-Психо-Логосу та ін. Не зайвими виявились і продумані діахронні та синхронні зіставлення універсальної поезії із подібними явищами в інших літературах.

Сучасне бачення радянської соцреалістичної літератури запропонувала Валентина Хархун у монографії «Соцреалістичний канон в українській літературі: генеза, розвиток, модифікації» (Ніжин, 2009), зосередившись на витлумаченні поняття «радянський дискурс», аналізі соцреалізму як нормативного методу «радянського мистецтва», генезі соцреалістичного канону, соцреалістичної картини світу, каноні ленініани, а також редукації соцреалістичного канону. Поглиблено інтерпретовано творчі досвіди ліричного, епічного та драматичного типів: А. Головка, П. Тичини, М. Рильського, О. Корнійчука, О. Довженка, Ю. Яновського, О. Гончара та ін. Соцреалізм («естетичний проєкт сталінізму з виразно колоніальною суттю») в Україні став не лише імперським проєктом, нав'язаним колонізованим націям, а й отримав свою національну проєкцію, «покликану легітимізувати радянську ідентичність»: «Соцреалізм в Україні відбувся як явище завдяки його блискучому "виконанню": маргіналізована літературна свідомість, прагнучи оптимально виконання владного "центру", не тільки досконало відтворила російські "еталони" на українському матеріалі, а й репрезентувала оригінальні (наскільки це було можливо в тоталітарну епоху) художні рішення, спрогнозувала появу своєї класики. Ця класика складала як власну версію канону, так і вибірково входила до загальнорадянського іконостасу, декларуючи "українську" присутність у соцреалізмі» [198, 432].

Самобутнє прочитання шістдесятницького феномена характерне для праць Людмили Тарнашинської. Її монографія «Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління (історико-літературний та поетикальний аспекти)» (К., 2010) містила узагальнені міркування про шістдесятництво, літературно-критичні матеріали з дослідницького архіву, «персоналістські» розвідки про чільних представників цього покоління: Л. Костенко, І. Світличного, В. Симоненка, Вал. Шевчука, Є. Сверстюка, М. Коцюбинську, М. Вінграновського, І. Жиленко, І. Драча, Гр. Тютюнника, І. Дзюби.

Новаторське витлумачення творчості літераторів-нонконформістів — узагальнювальна ознака монографії Тараса Пастуха «Київська школа поетів та її оточення (модерні стилєві течії української поезії 1960—90-х

років)» (Львів, 2010). Осмисливши теоретичні проблеми модерної мистецької свідомості в аспектах мімесису та традиції, а також окресливши літературознавчий та культурологічний дискурси «Київської школи», її генезу, дослідник в проінтерпретував зазначений літературний феномен в ракурсі трьох стильових течій — міфологічної, сюрреалістичної та герметичної.

Дмитро Стус у книзі «Василь Стус: життя як творчість» (К., 2004) поєднав академічний та есеїстичний стилі, синтезував об'єктивні біографічні відомості, власні спогади та спостереження, інтегрував інструментарій відстороненого дослідника та близької людини. Йому вдалося створити глибокий творчий портрет В. Стуса, переконливо показати різноманітні культурно-історичні контексти його буття: «...ким би він не був, кого б не творив із себе, його залежність від соціально-культурно-політичних умов, у яких випало жити, настільки значна, що для розуміння справжніх мотивів учинків поета обов'язковим є висвітлення його "соціальної історії"», бо соціум впливає навіть на асоціальну людину» [184, 5].

Монографія Галини Жуковської «"Усе іде, але не все минає". Пам'ять і час у творчості Ліни Костенко» (К., 2010) репрезентує ще одну спробу проникнення в історіософську модель поетичного світу Л. Костенко через осмислення важливих для її творчості філософських категорій, історичних подій та духовних цінностей. В епіцентрі дослідження — великоформатні твори письменниці: «Маруся Чурай», «Берестечко», «Скіфська одіссея» та «Дума про братів неззовських», котрі переконливо посвідчили високий історико-філософський та національно-аксіологічний рівень мислення Л. Костенко, а також увиразнили тезу, згідно з якою саме пам'ять є «основою якісного людського буття» [76, 172].

Вітчизняну науку збагатили концептуальні узагальнювальні історичні роботи, які давали стереометричне бачення літературного процесу ХХ ст. У монографії Анни Білої (Давидової-Білої) «Український літературний авангард: пошуки, стильові напрямки» (К., 2006) розглянуто становлення, теоретичні засади і практичні надбання українського літературного авангарду (футуризм, конструктивізм, експресіонізм, сюрреалізм) як ідеологічно-естетичного руху до і після Другої світової війни.

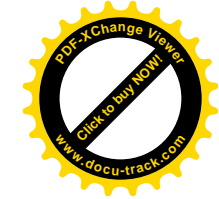
Збірник праць Володимира Панченка «Неубієнна література: Дослідницькі етюди» (К., 2007), що поєднував ака-

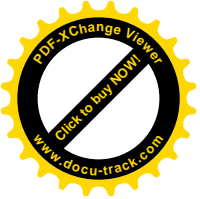
демичну глибину осягнення матеріалу із неускладненим стилем викладу. Основу його становили ґрунтовні розвідки про Т. Шевченка, М. Максимовича, М. Костомарова, П. Куліша, І. Нечуй-Левицького, М. Старицького, І. Франка, М. Коцюбинського, М. Куліша, М. Рильського, М. Стельмаха, О. Гончара та ін. Були в ньому і студії, присвячені літературознавцям — Ю. Шевельову, Л. Новиченкові, В. Фашенкові, Ю. Барабашеві.

Літературний процес у ХХ ст., передусім розвиток поезії, — об'єднувальна основа збірника праць Володимира Моренця «Оксиморон: Літературознавчі статті, дослідження, есеї» (К., 2010). Крім масштабних досліджень поетичного авангарду та стильових напрямів української поезії другої половини ХХ ст. (соцреалізм, неоромантизм, рустикальна лірика, естетизм, інтелектуалізм, міфологізм, сюрреалізм), у збірнику йшлося про міжвоєнну поезію, Нью-Йоркську групу, творчість М. Вороного, В. Стуса, М. Вінграновського, Л. Талалая, Т. Федюка, М. Григоріва, М. Воробйова, М. Самійленка, а також про літературознавця Івана Фізера.

Своєрідними авторськими репрезентаціями історії українського письменства можна вважати збірники історико-літературних праць Ю. Бачі, Р. Гром'яка, І. Денисюка, І. Дзюби, В. Дончика, М. Жулинського, М. Ільницького, М. Неврлого, А. Погрібного, Я. Поліщука, Т. Салиги, Яра Славутича, Л. Ушкалова, О. Хоменка та ін. Деякі написані в цей період праці за жанром цілком відповідали окресленню «авторська історія літератури». Такою насамперед була монографія Ніли Зборовської «Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури» (К., 2006). Методологічно вона синтезувала досвіди класичного фрейдівського психоаналізу та національно-екзистенціальної інтерпретації, витлумаченої як «код української державності», з метою написання «психоісторії», котра охоплювала матеріал від І. Котляревського до «постмодерного циклу». Із цих теоретичних позицій авторка намагалась запропонувати «аристократичний проект української літератури», протиставивши його маргінальним, державоруйнівним проектам, в основі якого — розрізнення імперського і національного суб'єктів на психологічному, мовному, світоглядному та релігійному рівнях.

Авторський варіант історії українського письменства від Михайла Наєнка «Художня література України. Від міфів до модерної реальності» (К., 2008) — науково-популярний стильовий виклад історії української літератури від

міфологічно-фольклорних часів до середини ХХ ст., основний переважно на філологічному та інших класичних методах тлумачення.

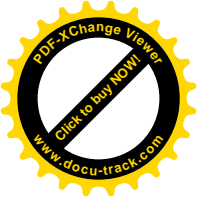
Історико-літературні праці охоплювали всі періоди розвитку українського письменства:

— давня українська література: П. Білоус «Зародження української літератури» (Житомир, 2001), «Актуальні питання української літературної медієвістики» (Житомир, 2009), Г. Клочек «Світ "Велесової книги"» (Кіровоград, 2001), Г. Нога «Звичаї тієї з давніх школярів бували... (Український святковий бурлеск XVII—XVIII ст.)» (К., 2001), П. Ямчук «Християнський консерватизм: дух, епоха, людина» (Одеса, 2001), Л. Ушкалов «Українське барокове богословство. Сім етюдів про Григорія Сковороду» (Харків, 2001), «Григорій Сковорода: семінарії» (Харків, 2004), «Есеї про українське бароко» (К., 2006), Д. Тетерина «Григорій Сковорода — український письменник, філософ і педагог» (К.; Мюнхен, 2002), Валентина Соболев «12 подорожей в країну давнього письменства» (Донецьк, 2003), «Пам'ятна книга Дмитра Туптала» (Варшава, 2004), «До джерел. Історія української літератури IX—XVIII ст.» (Варшава, 2005), Ю. Пелешенко «Українська література пізнього Середньовіччя (друга половина XIII—XV ст.) Джерела. Система жанрів. Духовні інтенції» (К., 2004), Н. Дончева-Панайотова «Григорій Цамблак і болгарските литературни традиции в Неточна Европа XV—XVII в.» (Велико Трново, 2004), В. Шевчук «Муза роксоланська: Українська література XVI—XVIII століть» у двох книгах (К., 2004, 2005), М. Судима «Гріхи розмаїття: епітимійні справи XVII—XVIII ст.» (К., 2005), «Українська драматургія XVII—XVIII ст.» (К., 2005), О. Сліпущко «"Софія Київська". Українська література Середньовіччя: доба Київської русі (X—XIII століття)» (К., 2005), «Література Київської Русі. Нариси» (К., 2005), Н. Поплавська «Полемісти. Риторика. Переконавання. Українська полемічно-публіцистична проза кінця XVI — початку XVII ст.» (Тернопіль, 2007), П. Кралюк «Мелетій Смотрицький і українське духовно-культурне відродження кінця XVI — початку XVII ст.» (Острогор, 2007), С. Бабич «Творчість Мелетія Смотрицького у контексті раннього українського модернізму» (Львів, 2009). О. Сліпущко «Еволюція та функціонування літературних образів у книжності Києворуської держави (X — перша половина XIII ст.)» (К., 2009), Т. Шевчук «На перехресті епох: антична література у творчості Григорія Сковороди» (Ізмаїл, 2010),

О. Яковина «Метафізика в поезії: Україна XVII століття» (Львів, 2010), Н. Вигодованець «Літературне бароко Закарпаття» (Ужгород, 2010) та ін.; докторські дисертації І. Ісіченка, Ю. Пелешенка, О. Сліпущко та ін.;

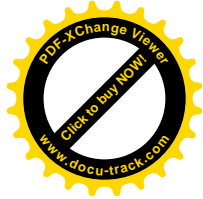
— класична українська література ХІХ ст.: Вал. Шевчук «"РегзопаеуегБит" (Слово і постасне)» (К., 2001), В. Іванишин «Непрочитаний Шевченко» (Дрогобич, 2001), В. Неборак «"Перечитана Енеїда": Спроба сенсового прочитання І. П. Котляревського на тлі зіставлення з "Енеїдою" Вергілія» (Львів, 2001), Ю. Барабаш «"Коли забуду тебе, Єрусалиме...". Гоголь і Шевченко. Порівняльно-типологічні студії» (Харків, 2001), «Гоголь у літературній свідомості українського зарубіжжя» (Сімферополь, 2004), Л. Плющ «Екзод Тараса Шевченка: Навколо "Москалевої криниці": Дванадцять статтів» (К., 2001), П. Іванишин «Вульгарний "неоміфологізм": від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка» (Дрогобич, 2001), М. Ласло-Куцюк «Творчість Шевченка на тлі його доби» (Бухарест, 2002), Л. Задорожна, С. Задорожна, Я. Вільна «Інтеграція позитиву в творчості Шевченка (аспекти символу, аксіології, онтології, міфу, психології)» (К., 2002), С. Козак «Український преромантизм. Джерела, замовлення, контексти, витоки» (Варшава, 2003), Л. Фрізман, С. Лахно «М. А. Максимович — літератор» (Харків, 2003), Є. Нахлік «Доля — Боз — Судьба: Шевченко і польські та російські романтики» (Львів, 2003), «Подружнє життя і позашлюбні романи Пантелеймона Куліша: Документально-біографічна студія» (К., 2006), «Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель» у двох томах (К., 2007), С. Ковпик «Духовність драматургії Пантелеймона Куліша» (К., 2004), Т. Бовсунівська «Українська бурлескно-травестійна література початку ХІХ століття в аспекті функціонування комічного» (К., 2006), Н. Гаєвська «Панас Мирний — найбільший епік ХІХ століття» (К., 2004), «Життя як подвиг. Нариси життя і творчості Павла Грабовського» ((К., 2006), І. Дзюба «Тарас Шевченко. Життя і творчість» (К., 2005, 2008), В. Смілянська «Шевченкознавчі роздуми» (К., 2005), Я. Вільна «Історико-літературний феномен критичної інтерпретації творчості Г. Квітки-Основ'яненка» (К., 2005), О. Боронь «Поетика простору в творчості Тараса Шевченка» (К., 2005), «Теми і мотиви поезії Тараса Шевченка» (колектив авторів: Ю. Барабаш, О. Боронь, І. Дзюба, та ін.) (К., 2008), В. Гуменюк «Кримські мотиви в новій українській літературі (ХІХ ст.)» (Сімферополь, 2006), В. Пахаренко «Начерк

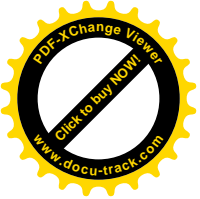

Шевченкової етики» (Черкаси, 2007), «Шкільне шевченкознавство» (Черкаси, 2007), Л. Генералюк «Універсалізм Шевченка: Взаємодія літератури і мистецтва» (К., 2008), Т. Салига «Розкуймося, братаймося» (Ужгород, 2009), В. Івашків «Художня, літературознавча і фольклористична парадигма ранньої творчості Пантелеймона Куліша» (Львів, 2009), Л. Ушкалов «Тарас Шевченко» (Харків, 2009), М. Ткачук, О. Ткачук «Маркіян Шашкевич. Дослідження» (Тернопіль, 2009) та ін.; докторські дисертації О. Борзенка, Я. Вільної, В. Івашківа, Я. Козачок та ін.;

— період «Молодої України» — неонародництва й раннього українського модернізму: Р. Горак, Я. Гнатів «Іван Франко» у десяти томах (Львів, 2000—2010), І. Денисюк «Невичерпальність атома» (Львів, 2001), В. Гуменюк «Слава краси. Проблеми поетики драматургії Лесі Українки та Володимира Винниченка» (Сімферополь, 2001), «Шлях до "Одержимої". Творче становлення Лесі Українки — драматурга» (Сімферополь, 2002), А. Войтюк «Проблеми творчості Лесі Українки» (Дрогобич, 2001), Л. Мірошніченко «Над рукописами Лесі Українки: Нариси з психології творчості та текстології» (К., 2001), В. Мокрий «Ілґаіпа Шазуїа Ѕіеґапука» (Краків, 2001), Р. Чопик «Ессе Ното: Добра звістка від Івана Франка» (Львів, 2001), Г. Баран (Сабат) «Роман-пантопія В. Винниченка "Сонячна машина": проблематика, особливості поетики» (Дрогобич, 2001), «Казки Івана Франка: особливості поетики. "Коли ще звірі говорили"» (Дрогобич, 2006), С. Хороб «Українська модерна драма кінця ХІХ — початку ХХ століття (Неоромантизм, символізм, експресіонізм)» (Івано-Франківськ, 2002), Н. Зборовська «Моя Леся Українка» (Тернопіль, 2002), С. Михіда «Слідами його експериментів. Змістові доміанти та поетика конфлікту в драматургії Володимира Винниченка» (Кіровоград, 2002), С. Кіраль «Апостол Молодої України: Трохим Зінківський у контексті доби» (К., 2002), Н. Шумило «Під знаком національної самобутності: Українська художня проза і літературна критика кінця ХІХ — поч. ХХ ст.» (К., 2003), М. Ткачук «Жанрова структура прози Івана Франка (бориславський цикл та романи з життя інтелігенції)» (Тернопіль; К., 2003), «Модерністський дискурс лірики та новел Богдана Лепкого» (Тернопіль, 2005), «Лірика Івана Франка» (К., 2006), Г. Сиваченко «Пророк не своєї вітчизни. Експатріантський "метароман" Володимира Винниченка: текст і контекст» (К., 2003), А. Швець «Злочин і катарсис: Кримінальний сюжет і про-

блеми художнього психологізму в прозі Івана Франка» (Львів, 2003), Л. Нежива «Марія Загірня: Літературний портрет» (Луганськ, 2003), Т. Пастух «Поетичне мислення Івана Франка (за збіркою "Зетрег гіго")» (Львів, 2003), М. Кармазіна «Леся Українка» (К., 2003), В. Панченко «Володимир Винниченко: парадокси долі і творчості: Книга розвідок та мандрівок» (К., 2004), В. Мазепа «Культуроцентризм світогляду Івана Франка» (К., 2004), З. Гузар «стежками життя і творчості Івана Франка» (Дрогобич, 2004), «Вступ до франкознавства» (Дрогобич, 2008), В. Корнійчук «Ліричний універсум Івана Франка: горизонти поетики» (Львів, 2004), Б. Тихолоз «Ерос уєґзиз Танатос (філософський код "Зів'ялого листя")» (Львів, 2004), «Психодрама Івана Франка в дзеркалі рефлексійної поезії» (Львів, 2005), Р. Голод «Іван Франко та літературні напрями кінця ХІХ — початку ХХ століття» (Івано-Франківськ, 2005), Л. Голомб «Із спостережень над українською поезією ХІХ — ХХ ст.» (Ужгород, 2005), «Новаторські тенденції в українській літературі кінця ХІХ — перших десятиліть ХХ ст.» (Ужгород, 2006), О. Вертій «Народні джерела національної самобутності української літератури 70—90 років ХІХ століття» (Суми, 2005), Я. Погребенник «Німецькомовний контекст творчості Ольги Кобилянської» (Чернівці, 2005), Н. Тихолоз «Казкотворчість Івана Франка (генологічні аспекти)» (Львів, 2005), М. Наєнко «Іван Франко: тяжіння до модернізму» (К., 2006), Я. Мельник «Іван Франко і Бібіа аросгурпа» (Львів, 2006), «І остатня часть дороги. І. Франко: 1908—1916» (Дрогобич, 2006), Ю. Клим'юк «Лірика Івана Франка як система жанрів» (Чернівці, 2006), Н. Малютіна «Українська драматургія кінця ХІХ — початку ХХ століття: аспекти родо-жанрової динаміки» (Одеса, 2006), П. Іванишин «Печать духу: національно-екзистенціальна Франкіана» (Дрогобич, 2006), Я. Мельничук «На вечірньому прюзі: Ольга Кобилянська в останній період творчості (від 1914 р.)» (Чернівці, 2006), Т. Салига «Франко — Каменяр» (Ужгород, 2007), Л. Сенік «Студії ліричної драми Івана Франка "Зів'яле листя"» (Львів, 2007), В. Погребенник «Кастильське джерело: українська література кінця ХІХ — початку ХХ століття» у двох частинах (К., 2007), Оксана Забужко «NO1x6 Оат сГілґаіпе: Українка в конфлікті міфологій» (К., 2007), М. Челецька «Номеносфера поезії Івана Франка (поетика заголовків, присвят, епіграфів)» (Львів, 2007), Л. Горболіс «Тимотей Бордуляк. Життя і творчість» (Тернопіль, 2007), Олександр Ковальчук

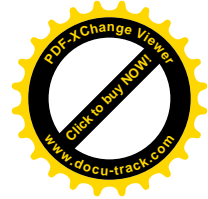

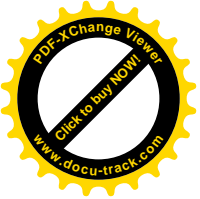
«Краса і сила у практиках повсякдення (творчість В. Винниченка 1902—1920 рр.)» (Ніжин, 2008), Л. Машевко-Бекерська «Українська мала проза ХІХ — початку ХХ століть у дзеркалі наратології» (Львів, 2008), Т. Пінчук «І. Франко у вимірах епохи: особистість, творчий шлях, доля» (Луганськ, 2008), Е. Балла «Поетика лірики Василя Пачовського» (Ужгород, 2008), Т. Маслянчук «Проза Володимира Винниченка: проблеми текстології» (К., 2008), М. Павлишин «Ольга Кобилянська: Прочитання» (Харків, 2008), О. Камінчук «Художній дискурс української поезії кінця ХІХ — початку ХХ ст.» (К., 2009), Р. Піхманець «Іван Франко і Василь Стефаник: взаємини на тлі доби» (Львів, 2009), Б. Пастух «Ранні романи Володимира Винниченка» (Львів, 2009), М. Даніш, М. Неврлий «Іван Франко. Життя і творчість (1956—1916)» (Пряшів, 2010), Р. Горак «Кров на чорній ріллі: Есе-біографія Василя Стефаника» (К., 2010), Г. Корбич «Захід, Польща, Росія в літературно-критичному дискурсі раннього українського модернізму: Вибрані аспекти рецепції» (Познань, 2010), Я. Поліщук «І ката, і героя він любив...: Михайло Коцюбинський. Літературний портрет» (К., 2010) та ін.; докторські дисертації Р. Голода, Л. Горболіс, Ф. Кейди, Ю. Клим'юка, В. Корнійчука, Ю. Кузнецова, С. Луцак, Н. Малютіної, А. Новикова, Л. Скупейка, С. Хороба, Н. Шумило та ін.;

— період «розстріляного відродження» (1920-ті — початок 1930-х років в УРСР): Л. Сенік «Роман опору. Український роман 20-х років: проблема національної ідентичності» (Львів, 2002), Ю. Безхутрий «Хвильовий: проблеми інтерпретації» (Харків, 2003), М. Тарнавський «Між розумом та ірраціональністю. Проза Валер'яна Підмогильного» (К., 2004), В. Саєнко «Українська модерна поезія 20-х років ХХ століття: ренесансні параметри» (Одеса, 2004), Я. Голобородько «Микола Куліш: Сучасний погляд» (Харків, 2004), М. Тарнавський «Між розумом та ірраціональністю. Проза Валер'яна Підмогильного» (К., 2004), І. Дзюба «Микола Хвильовий: "азіатський ренесанс" і "психологічна Європа"» (К., 2005), Л. Кавун «"М'ятежні" романтики вітаїзму: проза ВАПЛІТЕ» (Черкаси, 2006), Е. Соловей «Невпізнаний гість: Доля і спадщина Володимира Свідзінського» (К., 2006), В. Агеєва «Поетика парадокса: Інтелектуальна проза В. Петрова-Домонтовича» (К., 2006), М. Шкандрій «Модерністи, марксистки і нація. Українська літературна дискусія 1920-х років» (К., 2006), В. Башманівський «Микола Зеров — неокласик» (Житомир, 2007),

М. Васьків «Український роман 1920-х — початку 1930-х років: генерика й архітектоніка» (Кам'янець-Подільський, 2007), «Романні форми в українській літературі 1920—30-х років» (Кам'янець-Подільський, 2009), В. Барчан «Творчість Тодосія Осьмачки в контексті стильових та філософських вимірів ХХ століття» (Ужгород, 2008), С. Лушій «Художні моделі буття в романах В. Підмогильного» (К., 2008), М. Гірняк «Таємниця роздвоєного обличчя: Авторська свідомість в інтелектуальній прозі Віктора Петрова-Домонтовича» (Львів, 2008), Р. Мовчан «Український модернізм 1920-х: портрет в історичному інтер'єрі» (К., 2009), В. Дмитренко «Літературний дискурс "Ланки"-МАРСУ першої третини ХХ століття» (Луганськ, 2009) та ін.; докторські дисертації Ю. Безхутрого, М. Васьківа, В. Дмитренка, Л. Кавун, Р. Мовчан, В. Працьовитого та ін.;

— західноукраїнська та еміграційна література міжвоєнної доби: М. Жулинський «Олег Ольжич і Олена Теліга» (К., 2001), Л. Голомб «Поетична творчість Федора Потушняка» (Ужгород, 2001), Л. Куценко «бошіпиз Маланюк: тло і постать» (Кіровоград, 2001), «Князь духу. Статті про життя і творчість Євгена Маланюка» (Кіровоград, 2003), «Наталя Лівницька-Холодна. Нарис життя і творчості» (Кіровоград, 2004), І. Набитович «Леонід Мосендз — лицар святого Грааля» (Дрогобич, 2001), Ю. Ковалів «"Празька школа": на крутосхилах від "філософії серця" до "філософії чину"» (К., 2003), А. Печарський «Поетика творчості Осипа Турянського» (Львів, 2003), Т. Салига «Вогнем пречистим» (Львів, 2004), В. Барчан «Поетична творчість Василя Гренджі-Донського» (Ужгород, 2004), В. Просалова «Текст у світі текстів Празької літературної школи» (Донецьк, 2005), «Українська література міжвоєнних десятиліть в еміграції» (Донецьк, 2008), Е. Циховська «Поезія Євгена Маланюка в контексті українсько-польських літературних зв'язків» (К.; Ніжин, 2006), І. Руснак «"Я був повний Україною...": Художня історіософія Уласа Самчука» (Вінниця, 2006), М. Комариця «Українська "католицька критика": феномен 20—30-х рр. ХХ ст.» (Львів, 2007), Л. Стефановська «Антонич. Антиномії» (К., 2006), О. Легка «Життя — це любов (Еротичний роман у віршах Наталі Лівницької-Холодної)» (Львів, 2007), Т. Рязанцева «Бранець вічності: Аспекти поетичної творчості Олексі Стефановича» (К., 2007), С. Хороб «Українська драматургія 20—30-х років у Західній Україні та діаспорі» (Івано-Франківськ, 2008), О. Баган «Поміж містикією і політикою» (Дмитро

Донцов на тлі української політичної теорії ХХ ст.)» (К., 2008), Н. Мафтин «Західноукраїнська та еміграційна проза 20—30-х років ХХ століття: парадигма реконквісти» (Івано-Франківськ, 2008), С. Романов «Юрій Косач між минулим і сучасним. Історична проза письменника 1930-х років» (Луцьк, 2009), В. Габор «Іван Колос — поет Карпатської України» (Львів, 2010) та ін.; докторські дисертації Л. Куценка, Н. Мафтин, І. Руснак та ін.;

— українська радянська література: Г. Семенюк «Ніколи не сміявся без любові» (К., 2001), В. Поліщук «Новелістика Михайла Старицького» (Черкаси, 2002), «Повісті Михайла Старицького» (Черкаси, 2003), Н. Костенко «Микола Бажан. Життя. Творчість. Особливості віршостилістики» (К., 2003), М. Логвиненко «До останнього патрона...» (Харків, 2003), М. Гнатюк «Юрій Яновський: текст і авантекст» (К.; Ніжин, 2004, 2006), В. Хархун «Соцреалістичний канон в українській літературі: генеза, розвиток, модифікації» (Ніжин, 2009) та ін.; докторські дисертації М. Гнатюка, І. Захарчук, В. Хархун та ін.;

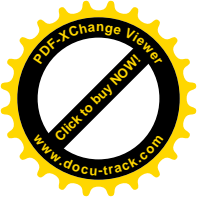
— українська нонконформістська література радянського періоду: Л. Тарнашинська «Художня галактика Валерія Шевчука: Постаць сучасного українського письменника на тлі західноєвропейської літератури» (К., 2001), «Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління» (К., 2010), М. Ільницький «Ключем метафори відімкнені вуста... Поезія Ігоря Калинця» (Париж; Львів, 2001), Л. Краснова «Поезія Ліни Костенко» (Дрогобич, 2001), О. Ковалевський «Ліна Костенко: філософія бунту й "філософія серця"» (Харків, 2001), Р. Корогодський «У пошуках внутрішньої людини» (К., 2002), П. Іванишин «Поезія Петра Скунця (Художнє вираження національно-духовної ідентифікації ліричного героя)» (Дрогобич, 2003), В. Панченко «"Народу гілочка тернова...": Диптих про поезію Ліни Костенко» (К., 2005), Д. Стус «Василь Стус: життя як творчість» (К., 2005), Д. Дроздовський «Код майбутнього. Криза людини в європейській філософії: від екзистенціалізму до українського шістдесятництва» (К., 2006), Н. Колошук «Табірна проза в парадигмі постмодерну» (Луцьк, 2006), Т. Салига «Всесвіт, гори і він. Петро Скунець» (Ужгород, 2007). Ю. Шутенко «Фольклорна традиція та авторське "Я": поезія Василя Голобородька» (К., 2007), Д. Кравець «Чубай з роду Гетьманів» (Рівне, 2007), Т. Пінчук «Українська література II половини ХХ ст.: біблійний інтертекст, проза В. Дрозда, Р. Іваничука, К. Мотрич» (Луганськ, 2009),

Г. Жуковська «"Усе іде, але не все минає". Пам'ять і час у творчості Ліни Костенко» (К., 2010), Т. Пастух «Київська школа поетів та її оточення (модерні стильові течії української поезії 1960—90-х років)» (Львів, 2010) та ін.;

— література національного резистансу, української діаспори та еміграції (від 1945): М. Жулинський «Високий світоч віри. Голодомори в Україні та роман Василя Барки "Жовтий князь"» (К., 2003), В. Погребенник «Слово-зброя. Література у творчому набутку Романа Олійника-Рахманного: публіцистика, есеїстика, літературознавство» (К., 2003), О. Астаф'єв «Художні системи українського зарубіжжя» (К., 2005), І. Яремчук «Під знаком вогню: Генетичний контекст та естетична природа поезії УПА» (Львів, 2006), Л. Скорина «Поезія Яра Славутича» (Черкаси, 2007), В. Барчан «Творчість Теодосія Осьмачки в контексті стильових та філософських вимірів ХХ століття» (Ужгород, 2008), І. Котик «Екзистенційний вимір людини в поезії Юрія Тарнавського» (Львів, 2009), І. Бурлакова «"Ми у руці тримаєм тільки зерна...". Новелістика на тлі маніфестацій МУРу» (К., 2010) та ін.; докторські дослідження В. Барчан, В. Мацько та ін.

Значна кількість узагальнювальних праць охоплювала різні історичні періоди або історико-літературні проблеми: Л. Тарнашинська «Сезон вічності» (Париж; Львів; Цвікау, 2001), «Презумпція доцільності: Абрис сучасної літературознавчої концептології» (К., 2008), В. Моренець «Національні шляхи поетичного модерну першої половини ХХ ст.: Україна і Польща» (К., 2001), В. Працьовитий «Українська драматургія 20—30-х рр. ХХ ст. Жанрова модифікація» (Львів, 2001), «Українська історична драма» (Львів, 2002), П. Михед «Крізь призму бароко» (К., 2002), «Пізній Гоголь і бароко» (К., 2002), В. Коломієць «Фольклорні мотиви в українській історичній драмі» (К., 2002), Л. Монастирецький, М. Гаєвська «Українська література. Імена і долі письменників» (Житомир, 2002), М. Ільницький «Драма без катарсису: Сторінки літературного життя Львова другої половини ХХ століття» (Львів, 2003), Н. Ференц «Поети і поезія Закарпаття» (Ужгород, 2003), Л. Ромашенко «Жанрово-стильовий розвиток сучасної української історичної прози: Основні напрями художнього руху» (Черкаси, 2003), Ю. Мариненко «Місія: проблема національної ідентичності в українській літературі 40—50-х років ХХ століття» (Кіровоград, 2004), А. Матюшенко «Час героя: українська драматургія першої третини ХХ століття»

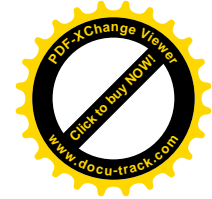
(К., 2004), А. Біла «Український літературний авангард: пошуки, стильові напрямки» (Донецьк, 2004), А. Криловець «Українська література перших десятиріч ХХ століття: філософські проблеми» (Тернопіль, 2005), І. Бондар-Терещенко «Озмодерн: геополітика, психологія, влада» (Тернопіль, 2005), Н. Овчаренко «Канадські літературні канони на злам століть» (К., 2006), Н. Поколенко «Східноукраїнський поетичний канон (за творчістю В. Сосюри, Л. Талалая, В. Стуса, П. Вольвача)» (Донецьк, 2006), В. Погребенник «Антитоталітарний дискурс української прози ХХ століття: трагедія голодомору» (К., 2007), А. Гризун «Поезія концептуальної думки (філософічність сучасної української поезії)» (Суми, 2007), П. Іванишин «Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенка» (К., 2008), В. Фоменко «Місто і література: українська візія» (Луганськ, 2007), О. Галич «У вимірах поп-ісіюп: Щоденники українських письменників ХХ ст.» (Луганськ, 2008), Тамара Гундорова «Кітч і література. Трагедії» (К., 2008), М. Шкандрій «ielge ip IGkгаіпап Іліегаіге: Керге-зепгаіоп апсі Іепіігу» (Нью-Гейвен, 2009), І. Павлюк «Письменники у пресі: українськомовний культурно-інформаційний простір Полісся, Холмщини, Підляшся (1917—1944) та Волині 1917—2000 років» (Луцьк, 2010), Л. Горболіс «Екологічна культура героїв у художньому потрактуванні українських письменників» (Суми, 2010), Т. Пастух «Київська школа поетів та її оточення (модерні стильові течії української поезії 1960—90-х років)» (К., 2010) та ін.

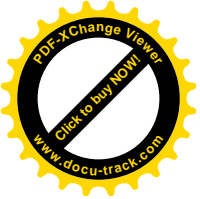
Узагальнювальний характер мали і докторські дослідження О. Бондаревої, А. Гурбанської, Г. Давидової-Білої, Н. Зборовської, П. Іванишина, Ю. Мариненка, Н. Науменко, Л. Ромащенко, О. Ткаченко та ін.

У цей період побачили світ авторські історії літератури: Т. Денисова «Історія американської літератури ХХ ст.» (К., 2002), Л. Нежива «Історія української літератури другої половини ХІХ ст.» (Луганськ, 2005), Н. Зборовська «Код української літератури: проект психоісторії нової української літератури» (К., 2006), Л. Ушкалов «Причинки до історії української літератури» (К., 2007), М. Наєнко «Художня література України. Від міфів до модерної реальності» (К., 2005, 2008), Т. Пінчук «Давня українська література» (Луганськ, 2008), П. Білоус «Історія української літератури ХІ—ХVІІІ ст.» (К., 2009), О. Єременко, В. Кравченко «Історія української літератури першої половини ХІХ ст.» (Суми,

2009) та ін. А також низка колективних академічних досліджень: «Історія української літератури ХІХ ст. (70—90-ті роки)» у двох книгах, за редакцією О. Гнідан (К., 2002), «Історія української літератури ХІХ ст.» у двох книгах, за редакцією М. Жулинського (К., 2005), «Історія української літератури. Кінець ХГХ — початок ХХ ст.» у двох книгах, за редакцією О. Гнідан (К., 2005) та ін.

Значною мірою підсумовувальний характер мали авторські збірники праць материкових і діаспорних дослідників: М. Жулинський «Заявити про себе культурою» (К., 2001), «Нація. Культура. Література: національно-культурні міфи та ідейно-естетичні пошуки української літератури» (К., 2010), Т. Салига «Відлтий у строфи час» (Львів, 2001), «Вокатив» (Львів, 2002), «Воздвиження храму» (Львів, 2008), «Екслібриси Евтерпи» (Львів, 2010), А. Мойсієнко «Традиції модерну і модерн традицій» (Ужгород, 2001), Г. Костюк «Літературно-мистецькі перехрестя (паралелі)» (Вашингтон; К., 2002), В. Дончик «З потоку літ і літпотоку» (К., 2003), «Спільний знаменник — тринадцять» (К., 2004), С. Мишанич «Фольклористичні та літературознавчі праці» у двох томах (Донецьк, 2003), Є. Крутікова «Дослідження і статті різних років» (К., 2003), Н. Шляхова «Життя порізнені листочки» (Одеса, 2003), М. Коцюбинська «Мої обрії» в двох томах (К., 2004), І. Денисюк «Літературознавчі та фольклористичні праці» у трьох томах, чотирьох книгах (Львів, 2005), М. Ільницький «У фокусі віддзеркалень: Статті. Портрети. Спогади» (Львів, 2005), «На перехрестях віку» у трьох книгах (К., 2008—2009), Г. Грабович «Тексти і маски» (К., 2005), І. Дзюба «Україна у пошуках нової ідентичності» (К., 2006), «З криниці літ» у трьох томах (К., 2006—2007), М. Сулима «Книжиця у семи розділах» (К., 2006), Яр Славутич «Дослідження та статті» (Едмонтон, 2006), С. Хороб «На літературних теренах. Дослідження, статті, рецензії» (Івано-Франківськ, 2006), І. Пасемко «Українство: світові обшари» (Харків, 2006), М. Зимомря «Долі в людях» (Дрогобич, 2006), Г. Ключек «Енергія художнього слова» (Кіровоград, 2007), Р. Гром'як «Орієнтації. Розмисли. Дискурси. 1997—2007» (Тернопіль, 2007), Л. Скупейко «Постаті і тексти (з історії української літератури)» (К., 2007), П. Михед «Слово художнє, слово сакральне» (К., 2007), В. Фьодоров «Статті різних лет» (Донецьк, 2007), Ю. Шевельов (Шерех) «Вибрані праці» у двох томах (К., 2008), О. Пахльовська «АУЕ, Ейгора!» (К., 2008), Я. Поліщук «Література як

геокультурний проект» (К., 2008), «Пейзажі людини» (Харків, 2008), В. Панченко «Неубієнна література: дослідницькі етюди» (К., 2008), Ю. Бача «Вибрані твори» (Ужгород, 2008), А. Погрібний «Поклик дужого чину: статті, портрети, силуети, наближення, публіцистика» (К., 2009), М. Неврлий «Минуле й сучасне» (К., 2009), Л. Залеська-Онишкевич «Текст і гра» (Львів, 2009), В. Моренець «Оксиморон: Літературознавчі статті, дослідження, есеї» (К., 2010) та ін.

На різноманітних аспектах історії світової літератури були зосереджені: М. Борецький, Н. Віннікова, А. Вітченко, О. Гальчук, О. Гарачковська, Ю. Горідько, Т. Денисова, Н. Дмитренко, Л. Козубенко, В. Кузьменко, М. Кузьменко, Ю. Леонгардт, Т. Михед, Л. Опанюк, О. Пронкевич, П. Рихло, О. Романенко, Т. Федотова, К. Шилова та ін.

Теоретичні та історичні пошуки в новітньому українському літературознавстві стимулювали також перевидання праць І. Безпечного, С. Гординського, В. Державина, В. Домбровського, Д. Донцова, М. Драй-Хмари, С. Єфремова, П. Зайцева, М. Зерова, Г. Костельника, А. Кримського, Б. Лепкого, Г. Лужницької, Є. Маланюка, І. Мірчука, І. Огієнка, О. Ольжича, Л. Рудницького, М. Рудницького, В. Сімовича, С. Смаль-Стоцького, О. Тарнавського, О. Теліги, Д. Чижевського, Ю. Шевельова (Шереха) та ін. Таку ж функцію виконували і переклади відомих дослідників зарубіжжя: Г. Блума, Г.-Г.Гадамера, М. Гайдегера, Ж. Деріди, У. Еко, С. Зонтаг, Ю. Крістєвої, Е. Курціуса, Г. Марсея, П. Рікера, Е. Саїда, Г.-Ч. Співак, Дж.-Л. Стайн, Ц. Годорова, Е. Томпсон, Дж. Фаулза, Н. Фрая, М. Фуко та ін.

У 2000-х роках збереглися основні кризові моменти в літературній критиці. Попри появу молодих талановитих критиків (Д. Дроздовський, Б. Пастух, О. Стусенко, І. Троскот та ін.), різножанрових студій, нових літературних періодичних видань («Української літературної газети») та електронних ресурсів («ЛітАкцент», «Буквоїд», «Друг читача», «Сумно», «Автура», «Текст-контекст», «Кульбіт», «Книгобачення», «Інша література» та ін.), зорієнтованих на критичні публікації, буття літературної критики визначали несистемність, частковість, суб'єктивізм, груповина, кон'юнктурність, ідеологічні протистояння, брак критеріїв художньої, низький рівень дискусій і полемік та ін.

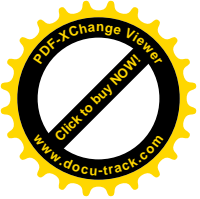
У цей період з'являються й синтетичні праці, в яких літературно-критичні оцінки та узагальнення (переважно стосовно літпроцесу 90-х) поєднано із виявленням історико-літературних закономірностей. Найпомітніші критичні

студії: В. Неборак «Введення у Бу-Ба-Бу» (Львів, 2001), Л. Тарнашинська «Закон піраміди: діалоги про літературу та соціокультурний клімат довкола неї» (К., 2001), О. Логвиненко «Дзвін тиші. Українська література наприкінці II тисячоліття в діалогах із письменниками» (К., 2003), І. Бондар-Терещенко «Текст 90-х: герої та персонажі» (Тернопіль, 2003), «Иеоліт. Літературно-критичні студії» (Луцьк, 2009), К. Москалець «Гра триває: літературна критика та есеїстика» (К., 2006), Є. Баран «Навздогін дев'яностим» (Івано-Франківськ, 2006), «Порнографічна сутність правди» (Івано-Франківськ, 2007), «Наодинці з літературою» (Івано-Франківськ, 2007), «У полоні стереотипів та інші есеї» (Івано-Франківськ, 2009), Я. Голобородько «Артеграунд. Український літературний істеблішмент» (К., 2006), Р. Харчук «Сучасна українська проза: Постмодерний період» (К., 2008), О. Поліщук «Автор і персонаж в сучасній українській прозі» (К., 2008), В. Даниленко «Лісоруб у пустелі: Письменник і літературний процес» (К., 2008) та ін. Певне літературно-критичне значення мала й упорядкована Василем Табором антологія «Українські літературні школи та групи 60—90-х рр. XX ст.» (Львів, 2009), що містила вибрану поезію, есеїстику та критичні статті, які стосувалися низки літературних середовищ другої половини XX ст.

Цінне літературно-критичне видання — збірка діалогів Людмили Тарнашинської «Закон піраміди: Діалоги про літературу та соціокультурний клімат довкола неї» (К., 2001) з відомими українськими літераторами (І. Дзюба, М. Жулинський, Вал. Шевчук, Є. Сверстюк, А. Макаров, М. Вінграновський, Л. Талалай, П. Загребельний, І. Жиленко, С. Павличко, В. Герасим'юк, Ю. Андрухович, І. Кошелівець, Е. Андієвська, І. Шевченко, А.-Г. Горбач, І. Качуровський, Я. Розумний, М. Тарнавська, Л. Рудницький, Б. Рубчак, С. Пушик, С. Андрусів, С. Процюк, Є. Баран та ін.) різних поколінь та естетичних орієнтацій, в яких ідеться про сутність та лабораторію художньої творчості, сучасну літературну ситуацію.

Елементи протейчного дискурсу, що в ігровій суб'єктивістській манері поєднував методологеми постструктуралізму, націоналізму, формалізму, банального стьобу, простежувались у збірниках критичних есе Ігоря Бондаря-Терещенка, які охоплювали майже всі помітні літературні явища та порухи постколоніального періоду. Наприклад, книжка «Текст 1990-х: герої та персонажі» (Тернопіль, 2003) присвячена різноманітним тенденціям («соціокультурній парадигмі», «ідеології як культурі», «цензурі як

критиці», «механізмам письменницької популярності» тощо) письменства 90-х років ХХ ст., а також творчості В. Медвідя, С. Жадана, Ю. Андруховича, О. Ульяненка, В. Цибулька, Ю. Позаяка, О. Забужко, С. Процюка, П. Вольвача, Л. Дереша та ін. Про характер збірника «Неоліт» (Луцьк, 2008) свідчать його іронічні рубрики: лікнеп, культпросвіта, губком, гальянтерея, общепит, пубдом, медпункт.

Не без певного суб'єктивізму, однак із набагато чіткішими академічними критеріями моделював свій літературно-критичний дискурс Євген Баран: збірник статей «Читацький щоденник-2005» (Тернопіль, 2006) становили публікації, що стосувалися поетичних (Б. Андрусяка, І. Павлюка, В. Слапчука, Б. Чепурка, о. Я. Лесіва), прозових (Д. Білого, І. Гнатюка, Л. Дереша, Р. Іваничука, А. Кокотюхи, Ю. Луцького, М. Матіос, В. Слапчука, С. Процюка, О. Соловєя та ін.) та літературознавчих (Г. Зленка, В. Дончика, М. Ільницького, М. Коцюбинської, Л. Куценка) видань, непретензійно окреслених як «публічне ведення читацького щоденника» [9, 6]. Порівняно із попереднім десятиліттям стиль викладу цього надзвичайно плідного критика став більш виваженим та вдумливим.

Онтологічна вдумливість — одна з прикметних ознак збірки критики та есеїстики Костянтина Москальця «Гра триває» (К., 2006). Без претензій на академічну об'єктивність, наукову системність чи герменевтичну аргументованість суджень у ній запропоновано цікаві культурологічні прочитання творів українських письменників М. Зерова, В. Свідзинського, Г. Чубая, Н. Білоцерківець, Л. Таран, В. Кашки, В. Герасим'юка, І. Римарука, І. Малковича, М. Рябчука, а також польського філософа Л. Колаковського, російського письменника Б. Парамонова.

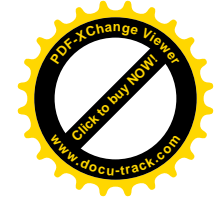
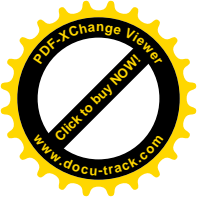
Своєрідною спробою легітимізувати новітній постмодерно-авангардистський канон в межах постколоніальної української літератури постав збірник есе Ярослава Голобородька «Артеграунд. Український літературний істеблїшмент» (К., 2006). За основу розгляду десятих, за словами автора, «іміджевих і брендєвих» українських письменників (Ю. Андрухович, А. Бондар, Т. Прохасько, С. Жадан, Ю. Покальчук, О. Ірванець, Ю. Винничук, А. Дністровий, Ю. Іздрік, Л. Подерв'янський) взято доктрину естетизму, репрезентовану як принцип «артеграунду», в якій декларовано «верховенство мистецької самосвідомості, мистецьких начал, ритуалів, канонів, урешті мистецької онтології над не-мистецьким і позамистецьким простором» [28, 5]. Насиченість текстів елементами антиестети-

ки (обсценна лексика, деконструктивістський цинізм, порнографія та ін.) контроверсійно було потрактовано як «одну з найсучасніших моделей естетики» [28, 21], оскільки ігровий артеграунд «наближає мислячу творчу особистість до усеможливого й усеможливостей» [28, 6].

Академічний синтез історичного, метакритичного та критичного дискурсів застосовано в навчальному посібнику Роксани Харчук «Сучасна українська проза: Постмодерний період» (К., 2008). Подавши основні аспекти дискусії про постмодернізм в українському літературознавстві і визнавши, що більшість українських дослідників зайняла стосовно нього негативну («консервативну») позицію, дослідниця зосередилась на висвітленні специфіки розвитку новітньої української прози в межах трьох основних течій: неопозитивістської (Вал. Шевчук, М. Матіос), неомодерної (В. Медвідь, Є. Пашковський, О. Ульяненко, С. Процюк) та постмодерної, що охопила авангардистські, феміністичні та підліткові альтернативні феномени (В. Діброва, Б. Жолдак, Л. Подерв'янський, Ю. Винничук, Ю. Андрухович, Ю. Іздрік, Т. Прохасько, О. Забужко, Є. Кононенко, С. Жадан, І. Карпа, Л. Дереш, С. Поваляєва, Т. Малярчук). На непрості роздуми налаштував висновок авторки про те, що «останнім часом українських авторів стає дедалі більше, а цікавої і вартісної української літератури — дедалі менше» [199, 234].

До урізноманітнення літературно-критичного простору доклався альманах «ЛітАкцент», перше число якого вийшло у 2008 р. У ньому репрезентовано все найкраще із оприлюдненого на сайті інтернет-видання «ЛітАкцент» від моменту його заснування у 2007 р. в межах рубрик — «Дискусійне поле», «Рефлексії з приводу», «Полиця бібліофіла» та «Візаві». У передмові редактор цього видання Володимир Панченко так аргументував його потрібність, водночас окреслюючи культурну ситуацію в країні: «Ми виходили з того, що чутки про смерть літератури, книги в епоху комп'ютерних технологій дуже перебільшені. Просто — в Україні є гостра потреба культурних комунікацій: книга як видавничий продукт важко народжується, а ще важче доходить до того, кому вона адресована. Катастрофічно мала кількість книгарень, домінування книжкового "імпорту", байдужість до художньої літератури з боку телебачення і впливових газет, майже цілковита відсутність спеціалізованих видань, які б інформували про новинки, формували ієрархію цінностей, зрештою — інтригували читача, — все це рано чи пізно має залишитися позаду. Якщо, звісно, ми хочемо бути культурною, інтелектуальною нацією» [121, 11].

5. ЕРИСТИЧНИЙ ДИСКУРС-ХХІ

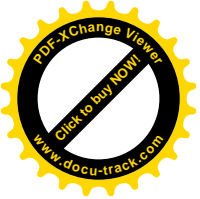
Силові лінії інтерпретаційних обривів українського літературознавства 2000-х років можна простежити і через осмислення метакритичних закономірностей та явищ, котрі сформувалися ще у 1990-ті роки. Йдеться про різноманітні прояви еристичного (сперечального) дискурсу, насамперед про магістральне *теоретичне* протистояння, котре актуалізувало значні науково-методологічні та світоглядні антагонізми між окремими вченими та літературознавчими середовищами в межах корелятивної пари: постмодернізм (інші ліберально-космополітичні методологічні течії) та академізм, або традиціоналізм (класичні та націоцентричні теоретичні напрями). Ці теоретичні суперечки заторкували не лише методологічні, а й історико-літературні, літературно-критичні та загальнокультурологічні питання.

Основним ретранслятором постмодерних ідей виступив Григорш Грабович, а їх рупором — газета і видавництво «Критика». Інші дослідники (переважно автори «Критики») так чи інакше розвивали його концепти. Судження Г. Грабовича ідеологічно виструнчені довкола доктрини космополітичного неолібералізму. Їх спектр був доволі широкий: від окремих особистостей до наукових установ та української гуманітаристики загалом. Вже у передмові до збірника статей «Шевченко, якого не знаємо», датованш 2000-м роком, дослідник впевнено констатував: «Поширення невілаських побудов і підміна науки науковою фантастикою — закономірний результат майже цілковитого колапсу академічних установ, зокрема в гуманітарному секторі, і втрати ними решток наукового авторитету» [42,15].

У 2001 р. Г. Грабович дорікав українській літературі та літературознавству за патріархальність, антиінтелектуальність, антилібералізм, ксенофобію, нацреалізм, націотворчість: «Передусім від советських часів не змінилася кадрова політика й самі керівні кадри, їхній стиль праці, їхній монополістично-авторитарний, патріархально-"дідовський" і, що найважливіше, присутньо антиінтелектуальний (і антиліберальний, антизахідний) етос»; «Постійно, хай тільки й імпліцитно, відживлюється ксенофобська позиція "вітчизняної" окремішності та самовистачальності, і за першої-ліпшої нагоди твердиться, що деякі історіографічні питання (як, наприклад, спір про автентичність "Слова о полку Ігоревім") уже давно і, що найважливіше, *остаточно* розв'язані»; «...місце соцреалізму посів своєрідний гіперпатріотичний нацреалізм...». Як наслідок, Г. Грабович пропонував взагалі відмовитися від викладання літератури, враженої «народницькою, а потім советсько-марксистською традицією, в якій література та її історія виконували основні націотворчі функції, бачилися обличчям і сурогатом нації»: «...чи не варто, бодай на якийсь час, а може, і взагалі, припинити викладання літератури в школах? Ніхто, звісно, не заборонятиме школярам читати, що ті хочуть. Важливо припинити шкільні екзегези про літературу, зокрема її історію» [36, 11—15].

У 2002 р. Г. Грабовича стурбувала монографія С. Андрусів «Модус національної ідентичності», за його словами, «крипто-постмодерністська студія» і «претензійне дослідження», де «старосвітсько-націоналістичний патос захищено за маскою, оздобленою термінами "текст", "код", "міт" і навіть "національний космо-психо-логос"» [40, 173—17]. У 2004 р. автор ще раз наголошував на «антикаменярстві» Франка й пишався своїм космополітичним літературознавчим вишколом в Євільському університеті: «Зате не було на моїх курсах місця для ірирієпіа [Одуріння (лат.). — П. І.], бо університет був університетом, і література не бачилася в якихось суспільних чи націотворчих функціях...» [40, 10, 15].

У 2005—2006 рр. Г. Грабович обрав об'єктами критики академічних літературознавців за їх «нативізм», непомічання «корупції»: «Корупція в науці — в її суто інтелектуальному, власне науковому плані — не останньою чергою засвідчує про себе як уже традиційна (від советських часів) підміна наукових цінностей ідеологічними або популістськими, явно нативістичними сурогатами». Реформування

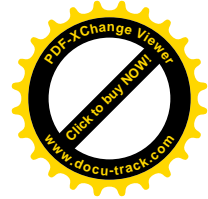
академічної науки, на його думку, мало б відбуватися як люстрація «некомпетентних», якщо під «науковою компетентністю» розуміти космополітичну налаштованість та упередженість щодо національної традиції: «Провести переатестацію всіх викладачів, професорів, штатних науковців щодо академічних кваліфікацій (знання мов, елементарної наукової компетентності, продуктивності тощо)» [38, 23—25]. Осередком антинауковості зображено Академію наук: «...наука має такий стосунок до академії, тобто НАНУ (чи, навпаки, НАНУ до науки — знову нагадую, що йдеться передусім про гуманітарну науку), як реформи мають до маразму (і навпаки)» [37, 4].

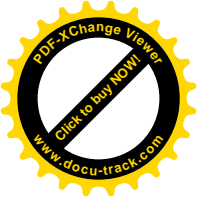
Найпоследовніше розвивала полемічні ідеї Г. Грабовича Тамара Гундорова — найактивніша постмодерна дослідниця: монографії «Ретіпа теїапспоіса. Стаття і культура в тендерній утопії Ольги Кобилянської» (К., 2002), «Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн» (К., 2005), «Кітч і література. Травестії» (К., 2008). У 2002 р. вона фіксувала «теоретичну кризу» й висловлювала жаль щодо надто малих «тенденцій "західництва" в українському літературознавстві», шкодувала, що «нова постмодерна методологія» тут «не прижилася», натомість «народницькі» «ідеали національної органіки й надалі залишаються найвпливовішими в університетському середовищі». Пострадянський літературознавчий академізм, на її погляд, виростав із «утопічної» шістдесятницької критики культури, що апелювала «до національної ідеології, поміркованого модернізму й поміркованого формалізму, а також органічності національної культури». Феміністична дослідниця застерігала супроти нової «консервативно-національної критики» академічного та «дилетантського» типів (маючи на увазі, наприклад, поняття «розгулу методологій» М. Наєнка чи «штовханини на методологічному полі» І. Дзюби), котра висловлювала «розчарування та незадоволення модними західними теоріями» (деконструкцією, постструктуралізмом, фемінізмом та ін.). Тому критичні міркування І. Дзюби, на її думку, не лише «приховують... острах щодо руйнування національної органіки культури», а й «сакралізують "національний" канон українського письменства... і муміфікують ідеали шістдесятництва» [46, 15—17].

У 2007 р. Тамара Гундорова закидала посттоталітарній академічній критиці ідеологічність, витворення «пострадянського ідеологічного літературознавства». Не

задовольняла її «дилетантська» критика (чи «поп-критика») з її «мімікрією будь-якої методології»: «Сприйняття тексту підмінюється нарцисичним самоспогляданням критика, який не прагне досягнути естетичної самототожності твору й задовольняється відшукуванням у тексті слідів свого "я" та творить власний образ-ідеал». «Прекрасними дилетантами» Т. Гундорова вважала М. Рябчука і С. Павличко, до інших «поп-критиків» зараховувала І. Бондар-Терешенка, Є. Барана, Ю. Андруховича, В. Єшкілева, П. Іванишину, Н. Зборовську та ін. При цьому вільно послуговувалась припущеннями й відверто опонувала націоцентричному мисленню: «Ще один різновид поп-критики — активне вибудовування іміджу "суперзірки" (наприклад, як для Ніли Зборовської): численні саморекламні інтерв'ю з використанням провокаційних ходів (скажімо, імітація мало не лесбійської закоханості в "мою Соломаню") створюють дещо знахарський образ критика-психоаналітика... Подібно до Іванишина, Зборовська вибудовує свій текст на ствердженні національного, однак, на відміну від герменевтики та іманентності, до яких апелює дрогобицький критик, Ніла звертається до фрейдівського біологізму» [47, 22—23].

Не менш потужним виявилось опонування постмодерним «деміфологізаційним» ^конструктивістським) ідеям з боку авторів різних методологічних орієнтацій (герменевтичної, націоцентричної, філологічної, компаративної та ін.). Тому значна кількість монографій була або полемічною або містила концептуальні еристичні акценти, спрямовані проти ліберально-космополітичного дискурсу. Посутньо критикував постструктуральну методологію (передусім фемінізм) М. Наєнка у навчальних посібниках «Історія українського літературознавства» (К., 2001, 2003), «Історія українського літературознавства і критики» (К., 2010), а також у праці «Художня література України: від міфів до модерної реальності» (К., 2005, 2008). У розвідці «"Регзопае УЕГЬШП" (Слово іпостасне)» (К., 2001) Вал. Шевчук ґрунтовно спростував спроби десакралізації творчості Т. Шевченка, характеризував Г. Грабовича як «негативно налаштованого до Т. Шевченка літературознавця», представника «літературознавчого фарисейства» [144, 31, 71, 253]. Деструктивний характер постмодернізму та матірної щодо нього ідеології неолібералізму розкривав у своїх монографіях П. Іванишин, звертаючись до тем неоміфологічної «надінтерпретації» (У. Еко) українських

класиків (Т. Шевченка, І. Франка), лібералістичного аберування у сфері христології, постмодерного культурного імперіалізму в деяких постколоніальних тлумаченнях, фальшування творчості письменників-вісниківців та ін. («Вульгарний "неоміфологізм": від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка» (Дрогобич, 2001), «Аберація християнства, або Культурний імперіалізм у шатах псевдохристології» (Дрогобич, 2005), «Національно-екзистенціальна інтерпретація (основні теоретичні та прагматичні аспекти)» (Дрогобич, 2005), «Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко» (К., 2008)).

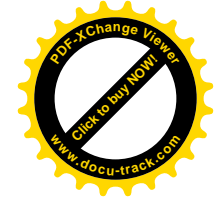
Принципові полемічні зауваги, спрямовані проти неадекватного висвітлення українського модернізму та народництва в деяких постструктуральних прочитаннях, запропонував Володимир Моренець у студії «Національні шляхи поетичного модерну першої половини ХХ ст.: Україна і Польща» (К., 2002). Герменевтичну критику постструктурального мислення як «фетишизації лібералізму», «методології блефу» та «імітації цільності» здійснив С. Квіт у навчальному посібнику «Основи герменевтики» (К., 2003). Спростовував постмодерні оцінки українського класичного письменства О. Вертій у монографії «Народні джерела національної самобутності української літератури 70—90 років ХІХ століття» (Суми, 2005). Переконливі аргументи, спрямовані проти десакралізаторських тлумачень явищ української літератури, були запропоновані у працях Т. Салиги — «Вокатив» (Львів, 2002), «Франко — Каменярь» (Ужгород, 2007), «Розкуймося, братаймося» (Ужгород, 2009), В. Дончика — «З потоку літ і літпотоку» (К., 2003), «Спільний знаменник — тринадцять» (К., 2004), І. Денисюка — «Літературознавчі та фольклористичні праці» (Львів, 2005), Г. Сивоконя — «У вимірах сприймання» (К., 2006), Г. Клочека — «Енергія художнього слова» (Кіровоград, 2007) та ін.

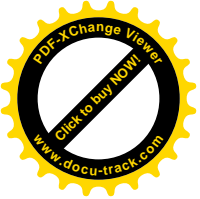
Значно частіше зверталися до проблеми постмодерних прочитань автори статей. Одним із перших ґрунтовно, хоч і не завжди послідовно, методологічну критику постструктуралізму запропонував Іван Дзюба у розміслі «Метод — це насамперед розуміння» («Літературна Україна», 2001, 25 січня) [56]. Фіксуючи реальність «єдиного потоку» різних західних методологій, що увірвалися в український гуманітарний простір, утворивши «шттовханину на методологічному полі, хаос у поняттях і спокусу еkleктики» і дотримуючись герменевтичного принципу

переваги розуміння над будь-яким конкретним методом, він застерігав від дослідницького суб'єктивізму: «...на наших очах відбувається потворна гіпертрофія цього зв'язку (між об'єктом і суб'єктом дослідження. — П. /.), хай і освячений іменами метрів постмодернізму, але в масовій критичній практиці безвідповідальний зсув у бік суб'єкта, коли той, хто мав би інтерпретувати явище, насправді демонструє себе, свій артистизм в інтелектуальних викрутах і фактично задля честолобного самоствердження просто паразитує на досліджуваних текстах, "перепрочитуючи" їх до демонстративної невпізнанності (...) Конвульсії самовираження ще можуть бути природними у митця, але в інтерпретатора вони здебільше — сміховинна претензія».

Щодо некритичного засвоєння зарубіжних принципів і методик інтерпретації, І. Дзюба писав: «...маємо потік публікацій, які виблискують формальними запозиченнями без глибокої проробки методів і прийомів, вироблених іншими, в культурній ситуації, далекій від нашої. Маємо феєрверк інтелектуальних ефектів "ментального колоніалізму" всуміш із плебейською риторикою елітарності, що дає лише ілюзію подолання провінційності». Із цих засад охарактеризував активізацію термінологічних запозичень (від «ультрамодернізму» чи «гомосекскультури» і до «постструктуралізму, деконструктивізму, десакралізації і постмодерну»): «Важко сказати, скільки тут адекватності нашим культурним реаліям і скільки безконтрольного термінологічного блефу. Чи безпомічності й паніки перед великою кількістю реальної культури, яку нагромадило людство». Водночас І. Дзюба помічав світові тенденції до «втрати універсальності», «пошук нового універсалізму та синкретизму» у методологічній сфері. В цьому, на його погляд, захована «реальна загроза, по-перше, компіляції, по-друге, абсолютизації окремого методу чи прийому, задля "продвинутої" топіки. В т. ч. й постмодерністське ухиляння від власної позиції може набирати репресивного характеру. Адже творчість, творче явище — відкрита система, а всяка догма, навіть догма антидогматизму, — система закрита».

Своє вивіряння проблеми І. Дзюба базує на національно-екзистенціальній позиції, ідучи від презумпцій культурної самобутності: «Потрібне чуття міри і великий такт дослідника, щоб уникнути методологічного насильства над органікою культури, щоб іти від неї, від її макрорухів і мікрорухів, а не від готового набору розсудкових лекал і від

методологічної догми, хай навіть і загальноновизнаної на сьогодні — адже й вона завтра засвідчить свою неабсолютність і буде подолана. І плідною вона буде лише тоді, коли дослідник відчуває її відносність, коли крім методу він володіє розумінням, смаком, інтуїцією, інтимним переживанням, імпресією, історичним чуттям, баченням руху в часі інтелектуальних понять і духовних станів». І додавав: «Величезний культурологічний апарат, що уклався на сьогодні, є світовим надбанням, однак потрібні особисті творчі зусилля і талант, щоб адаптувати його до реалій саме цієї і в саме цей час культури. Бо автоматизація алгоритмів у цієї невловній сфері веде тільки до розкультурювання».

Послідовно зауважував нігілістичні концепції постмодерного метадискурсу Віталій Дончик. На противагу постмодерному децентруванню усього класичного й національного як начебто «старосвітського», «патріархального» й «нацреалістичного», він обстоював позицію, що узгоджувалась з українською гносеологічною культурою та світовою буттєво-історичною герменевтикою. Література, за його твердженнями, — не лише естетичний, а глибинно національний, націотворчий і націозахисний художній феномен: «...мистецтво... завжди — якщо воно справжнє мистецтво, — патріотичне» [68, 454]. Про феномен Ліни Костенко він розмірковував як про органічне продовження Шевченкової літературно-герменевтичної традиції, особливо акцентуючи на еристичному смисловому аспекті її творчості, коли в добу Незалежності поетеса «полемізує з тими, що "добивають" свій народ байдужістю, зверхнім ставленням до "незалежності", рабським менталітетом, міряючи все дрібними мірками свого власного, вузького, ізольованого від турбот нації, заангажованого безнаціональною "незаангажованістю" нутра» [66, 407].

Концептуальні думки щодо методологічного оновлення постімперської науки В. Дончик висловив у 2002 р. на філологічному семінарі у Київському національному університеті: «Одним із найпоширеніших чи, може, навіть ключових слів нашого літературознавчого життя останнього десятиліття було: *засвоєння, освоєння, оволодіння*. Йшлося (і йдеться подосі) про зарубіжні, європейські естетико-філософські теорії, концепції, методики.

І таке освоєння відбулося (відбувається) — за всіх неминучих втрат спрощеності й "начотництва", еkleктизму, спізненого відкриття відкритого, штучного прикла-

дання подекуди і самих по собі штучних доктрин до національного досвіду (...)

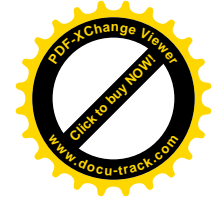
Однак, що непокоїть? Не стала гаслом, орієнтиром, ключовим словом процесу оновлення літературної науки необхідність творення власних, національних, українських теоретико-методологічних концепцій, *особливого, національно неповторного*, адекватного особливій національно-неповторній літературі українського літературознавства.

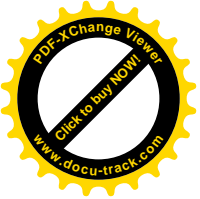
Принципове, акцентоване відкидання, заперечення, руйнування дотеперішніх напрацювань — не найкращі передумови такого творення. Тому й не дивно, що "демократичний нігілізм" (термін І. Дзюби. — *П. І.*) багато в чому збігається з руйнацьким у своїй суті більшовизмом. Дивно тут інше: негаційний, а не об'єктивний аналітичний підхід до явищ української культури демонструють часто новітні прихильники різних західних концепцій, тобто ті, хто ідеологічний підхід до художньої творчості категорично не приймає...».

Провідною методологічною ідеєю В. Дончик проголосив «засвоєння чужого, зарубіжного досвіду — не копіювання»: «А головне — не хотілося б, щоб дехто з наших літераторів і літературознавців (а така загроза є) уподібнився тим політикам і "політмейкерам", які вперто затрачають зусилля, аби національні й патріотичні сили та спрямування — єдиний справжній державотворчий напрямок у теперішній поки що неукраїнській Україні — виставити як винятково крайні, екстремістські, руйнівні, "націонал-фашистські" і под. І, всіяко зомбуючи люд, схилити його до нібито найперспективнішої для України лінії — "центристської", "ненаціональної", а то й взагалі "антинаціональної", а замасковано — то й антиукраїнської. Таким, мовляв, є сучасний, модерний, європейський підхід.

Європейський, справжній, не може, не повинен виключати національного. До європейського дому йдемо ж бо не з порожніми руками. В його духовних скарбниціях присутній український внесок — перша демократична козацька республіка в Європі і перша демократична конституція, кордоцентризм Сковороди, геній Шевченка, безліч поетичних шедеврів хоч би тільки з першої чверті ХХ ст., і модерна скульптура Архипенка, і ноосфера Вернадського, і поетичний національний кінематограф Довженка, і багато чого іншого» [73, 421, 425—426].

Космополітично заангажовану сутність постмодерних прочитань В. Дончик пояснював на прикладі глумачень

класиків, особливо Т. Шевченка. Перевидаючи у 2004 р. у монографії «Спільний знаменник — тринадцять» шевченкознавчу статтю «"Нічим отверзуться уста..."?», він доповнив її передмовою, де висвітлював культурно-імперіалістичну, лібералістичну природу деконструктивістських «неоміфологічних» інтерпретацій: «Один із парадоксів, на які така щедра наша сьогоднішня пора, — це раптом активізована політизація Шевченкового імені та творчості. А паралельно з нею — систематичні менторські повчання про згубність колишньої нав'язливої ідеологізації, про неприпустимість сучасної політизації літератури, історії, взагалі науки (мовляв, замість соцреалізму утверджується "нацреалізм")» (••)

По-перше, такі концепти дуже нагадують більшовицькі, революційно-соціологічні, ідеологічні витлумачення Шевченка. На позір різні, у чомусь навіть протилежні, вони, і ті й ті, вихолощують національну суть творчості поета як речника самостійного, незалежницького вибору українського народу, виступають проти очевидних речей (радянські інтерпретатори намагалися затушувати й замовчати їх, а неоміфологізатори націєтворчу програму поета оголошують міфом).

По-друге, хитромудрі підходи сучасних учених "деконізаторів" Шевченка щоразу дуже добре вписуються в нову активізацію хвилі, яку систематично здійснює в Україні розгнуждана у своїх діях українофобська рать, — хвилі дискредитації всього українського, передусім, звичайно, того, що є святим для нас, і щонайперше — Шевченка. Прикро спостерігати, як борзописці-недоуки, здебільшого з числа мосьок-«обшечеловеков», спеціалізуючись на паплюженні національних цінностей, радо знаходять "наукову підпору" у відповідних писаннях відповідних учених. Та, засвідчуючи свою "духовну близькість", тим самим виявляють і справжню суть цих писань — позбавлена казуїстичних маскувань, вона постає як оголено антиукраїнська і, як така, є відверто політичною.

(...) Такий підхід закріплює... позиції культурного імперіалізму, а вони є й іншими бути не можуть, як суто політичними» [67, 377—378].

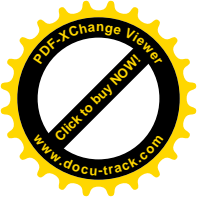
Незрідка В. Дончик персоніфікував методологічні нігілістичні явища. Як, наприклад, у післямові до статті «Про історію літератури, якої досі не було» (2002): «...коли я читаю, як Г. Грабович, формально пов'язуючи з явищами, що залишилися "від советських часів", вдаючись до рішуче

викривальних інтонацій (та й стереотипів із згаданого арсеналу), характеризує стиль, чи "етос", сучасної української гуманітаристики, літературознавства як "монополістично-авторитарний", "патріархально-дідівський", "посутньо-антиінтелектуальний", "антиліберальний", "антизахідний"... невдоволено вказує на "гіперпатріотичний нацреалізм", "ікону історії" і (БІС!) "ксенофобську позицію "вітчизняної" окремішності та самовистачальності", то ставлю собі запитання: навіщо серйозному літературознавцеві і отой наскрізній у статті ("Літературне історіописання та його контексти". — П . 7.) негативізм, і оці заполітизовані огульні (і вже тому приблизні й сумнівні) ескапади? Чи й вільні науковці — не вільні від заангажованості? Чому тоді саме такої?» [61, 27].

Етапною в дискусійному процесі 2000-х років стала масштабна стаття В. Дончика «Якщо з позицій національних і конструктивних (нотатки з приводу)» (2008), в котрій розглянуто полемічні літературознавчі контрапункти доби Незалежності. Були в ній і посутні методологічні спостереження в межах дихотомії постмодернізм / націоцентризм: «Тепер про пастки (їх іноді м'яко називають "виклики"), які, за загальним визнанням, постають перед культурою (зокрема перед українською), літературою, мистецтвом і джерела яких у тому, що називають глобалізм, пост (чи нео) колоніалізм, постмодернізм. Якщо абстрагуватись від теоретичних питань про адекватність дефініцій, їх різнотлумачення і т. ін., то побачимо, що, по суті, ідеться про цілком конкретні і практичні речі, зазіхання або й відвертий замах на життя національних культур, з одного боку, космополітичної ідеології, з другого — культурного імперіалізму. На позір відмінні й різні, ці "боки" прозора об'єднує далекою мета щодо сучасного гуманітарного простору — знівелювати (здебільше з підступним експлуатуванням понять багатостітності та багатокультурності), зденационалізувати й "очолити"».

У характерних для постмодернізму процесах «деестетизації», змішування «моралі та імморалізму, культури та некультури, мистецтва та антимистецтва» дослідник виявляв стратегічну антинаціональну мету: «Серйозні аналітики підставово вважають, що спроби руйнування мови "зсередини", приниження й відкидання традицій, одвічних духовних цінностей, добра, краси, "десакралізація" світоців і святоців (нерідко під прикриттям "деканонізації") — це все і свідомо (як "цілком політична акція", переконаний

Вал. Шевчук) й позасвідомо, "від природи", закладено в сучасних неоколоніалістських та космополітично-глобалістських "наднаціональних" стратегіях і спрямоване на загальну деструкцію, дискримінацію духовності, як такої. А отже, й передовсім — на зруйнування самої серцевини будь-якої культури — її національних основ, іманентності та ідентичності».

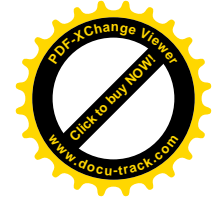
Пропонуючи природний для носіїв будь-яких методологій шлях світоглядного порозуміння на національних, проукраїнських засадах, солідарної філологічної позиції, В. Дончик вів мову і про катастрофічні наслідки для наукового розуму позиції протилежної, не- чи антинаціональної, неминуче українофобської: «...така солідарна позиція... зробила б категорично неможливим змикання окремих науковців і критиків, "принципових десакралізаторів", з авторами "наоднудку" писань із реанімованих, ще царських, україножерських часописів чи незгірших "новонароджених", що сьогодні залюбки послуговуються пропозиціями, які їм постачає т. зв. "непатріотичне" літературознавство. Унаслідку несамохиті (а частіше "самохиті") здобуває наукову підтримку й поширення в медіа нехитра "парадигма": усе українське... — може бути тільки гіршим — неповноцінним, недолугим, таким, що вже відживає ("шароварщина і сало"!)). А крім того, усі разом і окремо, за прикладом радянських ідеологів, скрізь і всіяко дискредитують націоналізм, по-шулерськи підверстуючи сюди расизм, нацизм, антисемітизм, найчастіше "ксенофобію". І всім тим лише доводять, що вона в Україні є і має конкретну назву — українофобія» [65, 32—35].

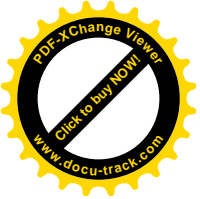
Чимало аргументованих критичних спостережень стосовно постмодернізму висловили й інші вчені. У концептуальній статті Оксани Пахльовської «Українська культура у вимірі "пост": посткомунізм, постмодернізм, поствандалізм» [159], що вийшла друком у журналі «Сучасність» (2003), одним із центральних полемічних об'єктів є український постмодернізм. Чи не найвагоміший її висновок стосується тоталітарної налаштованості цієї методології: «Парадокс... у тому, що і в період хай і відносної, але все ж свободи культура несвідомо імпортувала імперативні механізми дії тоталітарного суспільства (під знаком сумнозвісно горьковсько-ленінського "кто не с нами, тот против нас" тривалий час проіснували різноманітні дискусії в українських постмодерністських газетних, журнальних та інших поспіхом організованих реальних і віртуальних

"салонах"). Відтак постмодернізм, який теоретично мав би стати виявом справжньої творчої свободи, перетворився на суму диктаторських приписів щодо того, яким повинен бути модерн, самим цим підходом знищуючи ефект непередбачуваності й об'єктивності — один з найважливіших кодів нової художньої ментальності». При цьому ігнорується ключова для постколоніальної України загальнонаціональна проблема — «відчуження суспільства від власної культури».

У 2003 р. Григорій Клочек пише статтю «Проблема Григорія Грабовича: момент істини», в якій, опонуючи постмодерним авторам, підтримує метакритичні ідеї П. Іванишина, в яких постмодерна фальсифікація творчості Т. Шевченка ставилась у залежність від стратегем ліберального культурного імперіалізму. Ведучи мову про потребу додання «методологічної розгубленості» на початку 90-х років, не завжди продумане засвоєння західних досвідів, дослідник стверджував явну суперечливість постмодерної методології, «апостолом і місіонером якої став Григорій Грабович», що проявилось передусім в його шевченкознавчій монографії: «Над книжкою Грабовича про Шевченка постійно стояв ледь чутний протестний шум. Увесь підтекстовий пафос книжки Грабовича полягав у тому, щоб знівелювати Шевченка як поета національної ідеї, натомість зробити його таким собі "міфотворцем", людиною роздвоєною, з певними комплексами і т. п. (...) "міфи", які народжувалися "високою" наукою Грабовича та його послідовників, дуже швидко підхоплювалися й по своєму, уже на низькому, жовтобульварному рівні... трансформувалися в читацькі, переважно зденаціоналізовані маси. Цей тандем працював вельми синхронно» [106].

Полемічну загостреність мала й доповідь Володимира Моренця на круглому столі в Києво-Могилянській академії, присвяченому Джеймсу Мейсу, в якій він опонував методологічній позиції Т. Гундорової («Післячорнобильська бібліотека...» (К., 2005)), котра ігнорувала «постгенотичний стан» (Дж. Мейс) українського суспільства й зосереджувала увагу лише на Чорнобильській катастрофі: «...в тому то й річ, що Чорнобиль став називним, бо ця катастрофа зачепила весь світ, завдала шкоди всьому людству. А те, що призвело до цієї катастрофи, лишило світ байдужим. Мене вразила сліпота і глухота досвідченого українського аналітика, для якого Чорнобиль, а не той жах, що його у XX столітті зазнав цей народ, поставив під

сумнів "саму ідею об'єктивної репрезентації та (...) модернізаційний проект культурної емансипації" (які вишукані модуляції!). А як же "Жовтий князь" В. Барки, "План до двору" або "Поет" Т. Осьмачки, "Голод" Б. Бойчука, хіба вже не там визріває сумнів у ймовірності "повної історії" або "правдивої репрезентації"? Хіба з травня 1986-го, а не з мороку 30-х або "людських заготівель" 50-х походить у нас ота зсудомлена свідомість, яка зрештою набуває ознак постмодерної?». В. Моренець вбачав у цьому загрозу національного знекорінення наукової свідомості, бо коли «серйозний і знаний дослідник кладе в основу своїх суджень... справді "знакову" для людства техногенну катастрофу, але при цьому оминає в цих своїх судженнях катастрофу українського геноциду... він імпліцитно утверджує "не знаковість" геноциду». Вибудовування «власних культурологічних чи літературознавчих сюжетів на позичених у світу засновках», на думку В. Моренця, неминуче призводило до «подальшої маргіналізації вітчизняної літератури в контексті світової». Звідси й мотивований заклик наприкінці студії: «Тож почнемо "вибудовувати найелементарніші цеглини думок свого народу" чи й далі вдаватимемося до аберації предмета й будемо вічними "позичальниками", самотньо (!) демонструючи гуманітарній спільноті, як майстерно ми володіємо сучасними теоріями?» [129, 80—83].

У 2007 р. значний резонанс здобула опублікована в часописі «Слово і час» полемічна студія Ніли Зборовської «Сучасне українське літературознавство: локальний конфлікт в Інституті літератури чи порубіжна наукова дискусія?». То була реакція на статтю Т. Гундорової «Поп-критика: імідж та ідеологія». Н. Зборовська відзначала «факт зіткнення національної та космополітичної ідей в українській гуманітаристиці» й відповідала Т. Гундоровій у світлі цього парадигмального зіткнення. При цьому використовувала цікаві і багато в чому слушні паралелі між російським шовіністичним, імперським запереченням наукових робіт І. Франка щодо «несумісності "національно-патріотичних настроїв" і наукового дослідження» та типологічно схожими постмодерними ідеями: «Під впливом постмодерністської космополітичної ідеології ідею несумісності "національно-патріотичних настроїв" і наукового дослідження в наш час підхопили українські діаспорні вчені і привели цю міфічну ідею до розгортання в Україні». Висновок Н. Зборовської був цілком вивіреним і звучав як пересторога: «Якби сьогодні відділ теорії літератури, який очолює

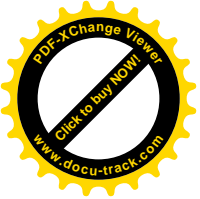
Тамара Гундорова в Інституті літератури, розбудував хоча б одну школу на ґрунті вітчизняних методологічних та теоретичних розробок (наприклад, як це має місце у Словенії, коли навколо Славоя Жижека сформувалася нова психоаналітична школа, про яку нині заговорили в Європі), то це було б справді українським внеском у науку. Для цього науковець має бути геніально патріотичним, щоб спромогтися поставити за мету утверджувати вітчизняну науку, наприклад розробити таку українську методологію на основі історії української літератури, яку б використовували у світі поряд з улюбленими вченими Тамари Гундорової — Ж. Деррідою, Ж. Бодріаром та ін. Але неспроможність діяти у великих масштабах виводить українських вчених у сферу локальної війни, яка нічого не додасть до науки, а лише відніме наші шанси в майбутньому...» [86, 9—10].

Центральною, тісно пов'язаною із теоретичною та загальнокультурною проблематикою, серед *історико-літературних* була дискусія щодо написання нової академічної «Історії української літератури» у 12 (спочатку — в 10) томах, що тривала впродовж першої половини 2000-х. У ній взяли участь: О. Астаф'єв, П. Білоус, М. Бондар, І. Денисюк, Г. Грабович, Т. Гундорова, Л. Демська-Будзуляк, Т. Денисова, В. Дончик, П. Іванишин, М. Кодак, В. Костюк, О. Мишанич, Л. Мороз, І. Моторнюк, Ю. Пелешенко, Я. Поліщук, Г. Сивокінь, Л. Скупейко, М. Сорока, Л. Ушкалов, Н. Шуило та ін. У журналі «Слово і час» було започатковано спеціальну рубрику «Нова історія української літератури». Найконструктивніші дискусійні матеріали цієї рубрики за 2001—2004 рр. сформували книгу «Нова історія української літератури (теоретико-методологічні аспекти)» (К., 2005).

Долемічну інтригу зумовлювала насамперед скептична позиція представників тютемодерністської течії. Г. Грабович у категоричній формі поставив під сумнів необхідність написання нової історії української літератури і потрібність її викладання у школі [36]. У тому ж 2001 р. Т. Гундорова розглядала різні канони та міфи із постструктуральної позиції з виразною космополітичною заангажованістю: «Деконструкція кожного з таких наративів, як літературний канон, велика традиція, національна література, — умова будь-якої історіографії» [45, 15—24].

Наступного року Я. Поліщук доволі обережно закликав до «постмодерного переписування історії літератури» [164], а ще через два роки наполягав на тому, що нові

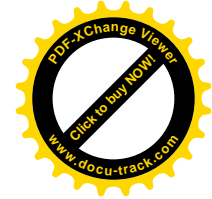

ефективні методології написання історії літератури слід шукати тільки на постмодерному / постструктуральному Заході, оминаючи вітчизняну літературознавчу спадщину, ігноруючи епістемологічну значущість непостмодерних інтерпретаційних теорій у західному метадискурсі, висловлюючись на користь простого, на його думку, технічного методу — «інсталювання на українському ґрунті західних методологій» [167, 12].

На противагу деконструктивістському скепсису більшість учасників дискусії не ставила під сумнів потрібність і актуальність нової академічної історії літератури, висловлюючи різні міркування щодо того, якою вона має бути. На програмованість у цьому сенсі претендувала стаття В. Дончика «Про історію літератури, якої досі не було» (2002), в якій автор недвозначно сформулював своє розуміння її особливостей і завдань: «...один із парадоксів теперішнього плюралістичного, назагал індивідуалізованого, орієнтованого на західні системи літературно-наукового, літературно-критичного мислення, — пристрасть до категоризму й доктринерства, нав'язування власної (точніше, якоїсь облюбованої) методики як "єдино правильної", "чорно-білі" розтинання цілісності, розриви єдностей і взагалі досить свавільне й агресивне ставлення ("підкорення", "ламання") до предмета дослідження за принципом: "якщо він не піддається, то тим гірше для нього". Від усього цього швидко стомлюються, і за здоровою позитивністю, за розважливим, орієнтованим на спокійні аргументи й не метушливі висновки, академічним стилем, здається, вже сьогодні занудьгувалися.

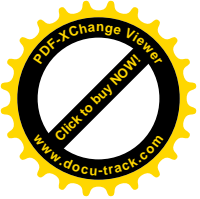
Майбутня академічна історія має, на мій погляд, оприявнити "великий" синтез, органічну єдність герменевтичного та аксіологічного підходів, академічно-колективного й індивідуально-особистісного письма, національного й інтуїтивних концепцій, "історії процесу" й "портретованої історії"; літератури свого часу і свого місця (в її національній самототожності), уважно пророблених як "внутрішнього", так і "зовнішнього" контекстів...». При цьому він акцентував на потребі випрацювання власних методологічних підходів, оскільки використання, навіть творче, західних стратегій — це всього лише «замінник власних національних теоретико-методологічних, інтерпретаційних концепцій і технологій, які мали б пропонувати талановиті українські теоретики, філософи й історики літератури, висновуючи їх на достеменно знаному ними і "сродному" матеріалі» [61, 18—19].

Уникнути новітнього «більшовизму», спираючись на класичні досвіди І. Франка, С. Єфремова, М. Возняка, М. Грушевського та ін., закликав Іван Денисюк: «Цілком закономірний потяг молоді до всього нового, антидогматичного. Та, на жаль, серед сучасних концепцій літератури мало справжнього новаторства, а багато необільшовизму. Це, передусім, поділ, цілком за Леніним, літературного процесу на два напрями (...) Сучасні наші постмодерністи, культивуючи, по суті, теорію "двох напрямів", розпанахують українську літературу не за єдиним принципом, а за двома різними: соціологічним (народництво) і мистецьким (модернізм)». І додавав: «Створення науково виваженої концепції національної літератури і на її основі підручника для студентів університету, який би виконував місію виховання "молодих духів" (І. Франко), — це надзавдання, складне й відповідальне. Адже антиукраїнські тенденції проявляються у спробах дискредитувати світоців нашого письменства применшити оригінальність, багатство й розмаїтість нашої художньої словесності» [52, 118, 119].

Лариса Мороз спростовувала закиди у провінційності української літератури, орієнтувала дослідників на пошук та осмислення атрибутивної ознаки українського художнього мислення — «духового універсалізму», міцно вкоріненого у національну та християнську традиції: «Українська літературно-художня думка підносила таку модель життя, що, у принципі, оптимальна: у гармонійному поєднанні, взаємопов'язаності потреб тілесних і духових. Її етнографізм і фольклоризм виявляють високу духову наснаженість і масштабність звучання. Таку основоположну особливість української літератури можна визначити як універсалізм: це — вірність життєвій реальності й висока духово-символічна наснаженість. Кожний образ-символ містить код прадавніх архетипів національного світогляду. Водночас чимало архетипів спільні для багатьох народів світу, через них національна ментальність постає як частина загальнолюдської» [133, 99—100].

Методологічно глибоко осмисливши ключові для написання будь-якої історії національної літератури поняття «історичність і художність», Микола Бондар підійшов до вагомого герменевтичного висновку: «Явлення літератури (у даному разі точніше було б сказати: словесне заманіфестування художнього начала) безпосередньо пов'язане з ірраціональними глибинами етнічного духу, з них зринає. Ні певна практична потреба, ні раціональна ідея, ні якась

усвідомлювана мета не виступають активатором цього процесу, — лише колективно значиме переживання перед Ніщо власної вкинутості в буття, переживання, зміст і структура якого надзвичайно складні (від любовної довірливості — до турботи, тривоги, туги та жаху) й характеризуються потенціальним тяжінням до інозначення, іноскання — одного з основних принципів художнього мислення». У новочасову добу, наголошував М. Бондар, першим «націопобудовчим» твором стала «Енеїда» І. Котляревського, в якій «чи не вперше було внесено ствердження... великих художніх спромог національного духу, було відкрито перспективу художніх форм інобуття національної ідеї».

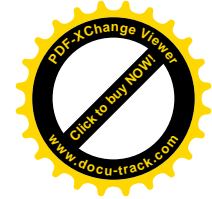
На його думку, «про «національний дух», про національний світогляд тощо, характеристики яких так важко піддаються науковим формулюванням, найдокладніше й найвиразніше може мовити література, художня своєрідність якої виступає їхнім мистецьким маніфестуванням, найвищим рівнем вияву і — на цьому рівні — їхнім же активним визначальником, формувачем їхнього профілю». Водночас нова «Історія української літератури» повинна стати і «розважливою відповіддю на поверхові нігілістичні "переоцінювання"» [7, 223—224, 226, 234].

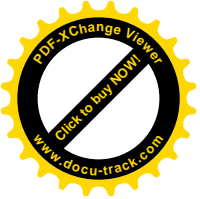
Постійними у 2000-х роках були літературно-критичні дискусії та полеміки. Далеко не всі з них долали межі суб'єктивізму, банальності чи тенденційності. Проблеми літературної критики на академічному рівні порушувались у журналі «Слово і час», на сайті «ЛітАкценту», на наукових конференціях і філологічному семінарі в Київському університеті, літературознавчих семінарах, ініційованих кафедрами української літератури Львівського, Прикарпатського, Ужгородського, Дрогобицького та інших університетів. Менше йшлося там про художні чи естетичні проблеми, ніж про світоглядні, ціннісні (аксіологічні), методологічні протистояння і загальнокультурні критичні контексти.

У статті «Любити по-гарвардськи: технологія процесу» (2003) Олександр Хоменко полемізував із дописом Світлани Матвієнко «Любити Шевченка: демонтаж риторизму», котра розвивала ідею Г. Грабовича щодо вилучення зі шкільних програм деяких творів Т. Шевченка як начебто «літературний екстрим». Щодо цього він висноував: «Марацію покійний Юрко Гудзь, коли стверджував: закінчиться цей постмодерний карнавал великим концтабором. І першу ластівку, у траєкторії польоту якої вгадуються обри-

си майбутніх вишок з кулеметами, вже маємо: у своєму матеріалі Світлана Матвієнко фактично пропонує ввести цензуру. Для початку — Шевченкових текстів. Бо як іще вільно потрактовувати її рекомендацію вилучити зі шкільних програм його твори. Що буде далі — зрозуміло: позбавлені Шевченка, і не лише його (ентузіаста школи Григорія Грабовича віддавна пропонують "викреслити зі списку" також Павла Грабовського, Івана Нечуя-Левичцького, Панаса Мирного — вони, бачте, занадто соціальні), навчальні програми перетворюються на звичайні прес-форми для серійного виробництва дешевої робсили для потреб нового правлячого класу, потенційних аграрних рабів чи безсловесної обслуги в "макдональдсах". Твердження ж про те, що дитині (читай — українському народові) треба дозволити "самій долучитися до Шевченка, коли матиме на те потребу", взагалі, як висловлюються росіяни, уміляєт. Вже хто-хто, а Система та її ідеологічно-мистецька обслуга потурбуються, аби потенційні гвинтики для транснаціональних корпорацій не дісталися ні до Тараса Шевченка, ні до Кена Кізі, Герберта Маркузе, Архіпа Тесленка чи Гі Дебора. Ринкова економіка запропонує їм Поплавського й Марініну або ще якусь одиницю масової культури, а потім "процес піде", стане майже незворотнім. Ось тільки наприкінці цього шляху на мандрівника очікує не вільна зустріч із текстом, у чому переконана п. Матвієнко, а зустріч із наглядачем» [200,104].

Часто студії, присвячені окремим сучасним творам, переростали межі жанру й пропонували вагомий методологічний узагальнення. Володимир Панченко в статті «Генітальна література, або Дурдом Софії Андрухович» [153] розгледів у романі «Сьомга» позалітературний, точніше, антилітературний феномен порнографічного типу: «Те, що видавництво "Нора-друк" запропонувало читачам як роман під назвою "Сьомга", насправді є розтягнутим на 350 сторінок текстом НІ П РО Щ О. "Як ні про що? — здивується довірливий споживач "жіночого" читва. — А секс?" І покаже обкладинку, на якій зображено — рожеве на чорному — шмат сьомги, розрізаної так, щоб викликати цілком певні асоціації. Оце вам і тап ісіеа, як люблять казати американці. Все довкола цього й обертається в піхво-центричному "романі" Софії Андрухович, — довкола пригод із геніталіями, нікчемних сексуальних експериментів головної героїні та її подруг, гінекологічних одкровень та всяких збоченьств, про які, зрештою, більш фахово можуть оповісти різні науково-популярні збірники про статеві розлади.

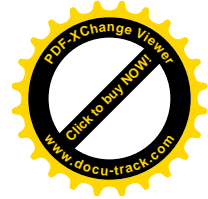

Шість розділів "роману" — це одкровення замученої мізантропією й егоїзмом журналістки Софії щодо власного "інтиму", спостереженого з ретельністю ексгібіціоністки, уважної не стільки до психології, скільки до фізіології (...)

І не варто думати, що в цьому "романі" йдеться про секс: його там немає й близько! Є суцільна нудота, "трахання", від якого самій "експериментаторці" Софії хочеться позіхати. Про любов тут узагалі не йдеться — це щось дивне й незрозуміле в дурдомі "роману" С. Андрухович. Тут панують фізіологія, інстинкти кроликів, "соціалістичні" змагання між очманілими подружками на ниві сексуальних "подвигів" — та й усе».

Сказане про текст С. Андрухович цілком могло стосуватися десятків інших творів постмодерних авторів. Критик, оцінюючи окреме явище, виявляє і важливу закономірність, імпліцитно пропонував тлумачення одного із напрямів у сучасній літературі, далекого від мистецтва: «... "Сьомга" — це дурдом (не згірш того, про який ідеться в розділі "Райський сад і прилеглі території"), це порожнеча, купа слів, які розлазяться в різні боки, наче пацюки. Так буває тоді, коли СКАЗАТИ — НІЧОГО. Через те я й беру слово "роман" постійно в лапки. То дивак Ф. Достоевський вважав, що для написання роману авторові потрібні ідея і пристрасть. Нічого подібного: потрібно співати про все, що бачиш, будь-що епатувати публіку, трошити останні табу, засипати читачів гінекологічними подробицями, порпатися у кволіх сексуальних рефлексіях (такий собі аутоуайєризм!) — і тебе за неписаними законами тусовки проголосять новітньою Джейн Остен, відкривачем "забруднених вод життєвого досвіду", висунуть у лауреатки якоїсь із премій "для своїх", після чого з утаємничено-розумним виглядом говоритимуть: ось він, прорив у літературі, — нарешті, дочекалися...

Цікаво, що рівно сто років тому щось подібне вже було. Після соціальних катаклізмів і барикад література занурилася в розгадування таємниць статі — і теж було багато піни й смороду. Так і тепер: жадоба епатажу змушує естрадних зірок роздягатися, навіть якщо, крім кісточок, показувати їм нічого (скромняга Ані Лорак в якомусь рейтингу опинилася аж на десятому — останньому — місці, оскільки так і не набралася духу, щоб бути "по-справжньому відвертою"!)). Ця сама жадоба рухає й непоодинокими нашими літераторками, яким хочеться "піаритися" (Ірена

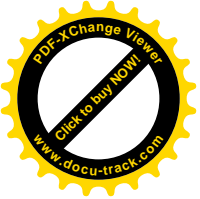
Карпа подалася у "Плейбой"), хочеться дивувати, ошелешувати, шокувати...

Таланту обмаль? Ну то й що: пустимо в хід останній — генітальний — резерв. А раптом комусь він таки видасться геніальним?».

Чимало критичних публікацій стосувалося осмислення сутнісності ширших явищ — сучасного літературного процесу чи специфіки сучасної літературної критики. Спроби цілісно витлумачити постколоніальний літературний процес зробив Володимир Даниленко у книзі «Лісоруб у пустелі: Письменник і літературний процес» (К., 2008). Для окреслення особливостей існування постімперської літератури він знайшов такі слова: «До 1991 р. українській літературі був притаманний приховано антиколоніальний пафос, а після розвалу Радянського Союзу й утворення української держави література вступила в постколоніальну стадію свого розвитку. Після зникнення літературоцентризму українська література розпочала пошуки і створення нового героя, нового світу, нової української людини». Одним із наслідків звільнення від імперських обставин мистецького буття стало те, що літератора «ніхто не помічає» — «від незвички український письменник очманів». Тепер «українська література розвивається не завдяки, а всупереч державній політиці», «жоден літератор в Україні не може вижити завдяки своєму таланту» (звідси залежність від «зарубіжних грантів» або звичайної роботи). Перед мистецтвом слова постала дилема: «...або вона має далі боротися за ідею виживання української нації, або створювати літературу космополітичну, вийти на світовий ринок і залишити вирішення проблеми виживання нації політикам і суспільству, пам'ятаючи, що для України все ще актуальною залишається духовна боротьба за самоствердження, якої вже давно не мають інші європейські нації».

Не забракло В. Даниленку відвертості в характеристиці літературних кланів (традиціоналістів, західників та неотрадиціоналістів), котрі «формують сучасну українську літературу»: «Клани мають власні видавництва, літературні газети, журнали або кафедри філології. Ключовими фігурами є ідеологи кланів, які, вказуючи пальцем на образних ними авторів, і закладають основи для літературної слави. Ідеологи кланів вибудовують кланову ієрархію і вкомплектують обойму імен, які репрезентують клан.

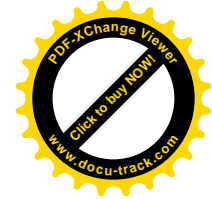
Клани перебувають між собою у прихованій чи відвертій війні. При цьому кожен клан зневажає ієрархії та

обойми своїх суперників (...) Саме клановість сучасного українського літературного процесу не дає змоги вибудувати єдину національну ієрархію, яка є в кожній розвинутої літератури світу».

Двома найпотужнішими течіями в сучасній літературі В. Даниленко називав традиціоналістів, що «завжди відстоювали національну самобутність літератури», і західників, котрі за взірць обрали «естетики модернізму й постмодернізму». Виразне ідеологічне протистояння між видавництвом і часописом «Критика» та НСПУ, газетою «Літературна Україна» й Інститутом літератури НАН України він охарактеризував як «протистояння між ідеологією лібералізму і націоналізму»: «Ворожнеча між західниками і традиціоналістами зводиться до того, що видання вперто не помічають письменників, критиків і літературознавців, що входять до ворожого клану. Якщо, наприклад, статтю представник іншого табору принесе до часопису "Критика", то йому... скажуть, що це не їхній дискурс. У своїх методах боротьби з націоналізмом в українській літературі видання "Критика" мало чим поступається комуністичним газетам і журналам (...) Коли професор Ягелленський університету Ярослав Поліщук приніс машинопис своєї книжки з наміром видати її у видавництві "Критика", то один із відповідальних працівників "Критики", переглянувши текст, відповів, що до якості в нього немає претензій, але треба перевірити, чи ніде він не засвітився як особа, нелояльна до ліберальної ідеології».

Важливими були також культурно-політичні спостереження критика про український книжковий ринок як один із елементів літературного життя. Йшлося В. Даниленку про те, що український книжковий ринок виявився окупованим російським бізнесом, оскільки «на печерських пагорбах завжди вважали, що книжка — предмет не політики, а комерції, тоді як у Кремлі вважають, що книжка — це насамперед ідеологічна зброя». Наслідками недологості, а фактично, відсутності проукраїнської культурної політики він назвав: залежність українського книжкового ринку від колоніальної ментальності українського суспільства; несформованість націоналістичних нормативних актів; окупацію книжкового ринку російською продукцією; занепад пропаганди української книжки та книжкової дистрибуції; низький авторитет української мови в Україні; принизливий статус українського письменника; млявий інтерес до сучасної української літератури з боку ЗМІ; бездіяльність

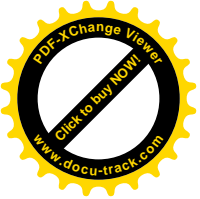

державних інституцій щодо регуляції книжкового ринку; слабка капіталізація вітчизняних видавництв; низький фаховий рівень видавничого персоналу і, найголовніше, — «брак в українській владі бажання і волі деколонізувати український інформаційно-культурний простір».

Намагався В. Даниленко й узагальнювати свої міркування, не без іронії та прихованого оптимізму твердячи: «Сучасна українська література хворіє на ті ж хвороби, що й політика. Частина суспільства їй співчуває, частина до неї байдужа, а певна частина ставиться з гидливістю, як до запаршвленого вуличного kota. Розірвана кланами, віковим шовінізмом і двомовним народом, вона не може створити єдиного здорового організму, оскільки Україна все ще перебуває в полоні колоніального сну. І багато людей дивиться цей сон і вірить, що він буде тривати вічно» [51, 7—8, 29—33, 64—66, 343—346].

Чимало полемічних узагальнень запропоновано і щодо літературно-критичного процесу 2000-х. Н. Зборовська, наприклад, констатує у 2004 р. маргіналізацію новітньої літературної свідомості в Україні як неокolonіальній державі, «ситуацію зависання в перехідному періоді», коли «креативні акти переважно перетворюються на маргінальні руйнівні акти», пропонувала відновити «втрату великої мети, національної духовної перспективи»: «...ситуація сучасного літературного процесу характерна тим, що немає глибинного усвідомлення творення великого епічного шляху (індивідуального та колективного пошуку на перспективу віків), того, що відсутність альтернативної (тепер до новоколоніальної держави) міфотворчості постає катастрофічно для духовної України (ситуація нагадує стародавній міф, в якому чужинець позбавляє Колхиду золотого руна — сакрального ядра варварської країни). Україна сучасна, йдучи в світ без власного сакрального ядра, стає імітацією держави, а українська література — імітацією літератури». Вихід вона бачила в появі «академічної високопрофесійної критики, яка б мала перед собою не маргінальну мету». Основними напрямками її пошуків могли б стати психокритика, міфокритика та філологічна критика.

Змодельовала Н. Зборовська й образ ідеального академічного критика, підтекстово опонуючи критику як постмодерному циніку (агресивному «блязну» й культурному імперіалісту): «Для мене критик народжується в той момент, коли народжується жага до пізнання, а не бажання

утвердитися за рахунок іншої особистості. Якщо ж критик не має поваги до чужого тексту, до іншого, відмінного від його власного, пошуку, то він змушений стати блазнем, якому невідомі геніальність з її провідною ознакою — універсальності, цілісності, повноти. Блазня видає підсвідомо відраза до позачасових вищих цінностей. Блазень проявляється у ставленні до іншого й до архетипної глибинної міфології, яку він так само зневажає, як і концептуально іншого. Академічний критик не повинен сприяти тому, щоб блазень став головним героєм нашого часу або головним його персонажем. Він не може також не реагувати на переважаючі мортідозні та маргінальні явища в творчості сучасних майстрів: адже, чим більший талант, тим небезпечнішою стає руйнівна ідеологія, яку він утверджує за допомогою яскравої майстерності» [84, 6—7].

Із близької світоглядної позиції, хоч і на інших методологічних засадах, розмірковував у 2009 р. й Олег Батан у статті «Спокуси і пастки літературної критики» [6]. До спокус, що завжди стоять перед критиком, О. Батан зараховував «настійливе прагнення навчати», «прагнення впливати на літературний процес», «бажання програмувати розвиток літератури», «надміру теоретичний підхід», настійливе «прагнення бути модним». Водночас виявляв і проблеми (пастки) новітньої української критики, що накладаються на спокуси: «проблема світоглядного хаосу», «проблема відсутності етичної основи», «проблема стирання індивідуальності», «проблема відсутності настрою змагання», «проблема нового масовизму», «проблема відсутності реально-критицизму». За його переконаннями, «не може бути критиком людина, яка цурається чіткої світоглядної позиції через ліберальницький релятивізм, яка не має визначених основ і мотивацій пристрасного змагання за ідею, яка остерігається виділитися із юрби і боротися за щось, яка підіграє плебейським настроєм і смакам у суспільстві й об'єктивно нічого не може вдіяти із всезагальним тиском капіталу та його корисливих інтересів».

Шукати вихід О. Батан пропонував у якісних літературних часописах: «В усі часи головними трибунами і "двигунами" критики були якісні журнали. Сьогодні до друкованих часописів додалися ще інтернет-видання. Сучасною українською проблемою залишається лише те, як зробити їх "пробоевими", як висловлювалися в міжвоєнну добу. На жаль, сучасні літературні українські часописи часто створюються за принципом "групової приналежності", тобто

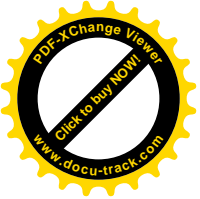
вони передусім націлені на обслуговування інтересів певної наукової і літературної групи (...)

Проблемою залишається створення в нашій культурі справді концептуального, принципового та якісного за професійністю аналізу літпроцесу часопису, редактором якого була б дійсно Особистість, людина широких поглядів, яка б розуміла ідейні завдання критики, людина з відповідним характером».

Певним узагальненням літературного процесу та критичного дискурсу 2000-х років стала історіографічна праця Михайла Наєнка «Історія українського літературознавства і критики» (К., 2010). У ній окреслено кризові явища (загальмований розвиток критики на початку XXI ст., недостатня увага до неї у періодичних виданнях, відсутність нарисів про творчість сучасних письменників, безгнорарність, «суб'єктивований есеїзм» та ін.), дискусійні моменти та позитивні тенденції в літературознавстві та критиці. «Є підстави сподіватись, — відзначав М. Наєнко, — що чекає нас у критиці й літературознавстві взагалі перспектива обнадійлива. Попри зникнення з критичного поля деяких жанрів, переобтяження процесу фрагментарним літературознавством чи історико-літературними дослідженнями "разового використання" ("потрібні" вони лише як публікації для захисту дисертацій), загальна картина науки про літературу видається багатогранною і змістовною. А що випливає інколи на її поверхню піна, то це лиш ознака того, що в глибинах десь нуртують здорові творчі і критичні процеси».

Аргументовано висловився М. Наєнко щодо дослідження Я. Голобородька «Артеграунд...», в якому тлумачено твори сучасних авторів постмодерної заангажованості (Ю. Андруховича, С. Жадана, Ю. Винничука, О. Забужко, Л. Подерв'янського та ін.). М. Наєнко ставив питання вельми чітко: «Чи весь той артеграунд є літературою — питання спірне». І як приклад наводив відомий текст Ю. Андруховича «Вас! сотрапу», що склався із сумнівних характеристик класиків української літератури. Я. Голобородько оцінював цей верлібр як «деміфологізаторський» та «деромантизаторський», однак М. Наєнко полемічно загострював проблему, підважуючи наукову аргументованість висновків критика: «Але чи це література? Чи була б літературою фраза: "Андрухович — жид, поляк чи кацап?"... Якщо художньою літературою називати коридорну балачку, то так. А якщо література — це мистецтво, то, питається в задачі, де в процитованому "шедеврі"

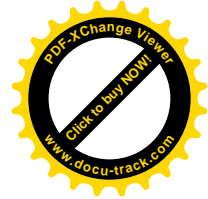
артеграунду мистецтво?.. Критика як частина науки про літературу мала б відповідати на такі питання... відповідально». І додавав: «Відповідальність у критиці і літературознавстві загалом — це коли критична діяльність сприймається як наука, наука (за О. Пушкіним) відкривати красоти і вади у творах літературного мистецтва» [138,491—496].

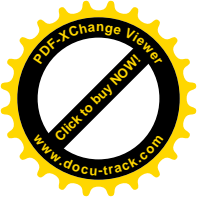
Полемічний дискурс 2000-х років формували також різні погляди на теорію літератури, феномен шістдесятництва, постмодерну десакралізацію класичної спадщини, викладання літератури в школі та університетах, тлумачення окремих творів Л. Костенко, Б. Олійника, О. Забужко, В. Шкляра, Ю. Щербака, П. Кралюка та ін.

Загалом, українське літературознавство на рубежі тисячоліть існувало у зовсім інших світоглядних, методологічних і теоретичних проекціях порівняно з радянськими часами. Використовуючи сприятливі обставини та долаючи культурно-політичні виклики і загрози постколоніального буття, воно виявило динамічний розвиток, відновило самобутній методологічний потенціал, розбудувало ефективні інтерпретаційні підходи та запропонувало чимало глибоких та оригінальних прочитань літературної дійсності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусів С. Сучасне українське літературознавство: тексти і контексти / С. Андрусів // Слово і час. — 2004. — № 5. — С. 48—53.
2. Андрусів С. М. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст. / С. М. Андрусів. — Л. : Львівський національний університет імені Івана Франка ; Т. : Джура, 2000. — 340 с.
3. Андрухович Ю. «Постмодернізм — не напрям, не течія, не мода...» / Ю. Андрухович // Літературна Україна. — 1998. — 29 жовтня.
4. Баган О. Іван Франко і теперішнє становище нації / О. Баган. — Дрогобич : Відродження, 1991. — 91 с.
5. Баган О. Поміж містикою і політикою (Дмитро Донцов на тлі української політичної історії першої половини ХХ ст.) / О. Баган. — К. : УВС ім. Ю. Липи, 2008. — 78 с.
6. Баган О. Спокуси і пастки літературної критики / О. Баган // Режим доступу : [Бйр://lіlаксепі:.сот/2009/06/15/5роки5у-і-ра5Гку-lірегатпго^-кгуку/](http://lilаксепі:.сот/2009/06/15/5роки5у-і-ра5Гку-lірегатпго^-кгуку/).
7. Барабані Ю. Тарас Шевченко: імператив України. Історіо- й націософська парадигма / Ю. Барабаш. — К. : Вид. дім «Киево-Могилянська академія», 2004. — 181 с.
8. Баран Є. Літературна ситуація 1999-го: Час Єзуїтів / Є. Баран // Слово і час. — 1999. — № 3. — С. 58—60.
9. Баран Є. Читацький щоденник-2005 / Є. Баран. — Т: Срока, 2006. — 104 с.
10. Батай Ж. Теорія релігії. Література і Зло / Ж. Батай ; пер. с фр. Ж. Гайковой, Г. Михалковича. — Мн. : Современній літератор, 2000. — 352 с.
11. Бернадська Н. Український роман: теоретичні проблеми і жанрова еволюція / Н. Бернадська. — К. : Академ-видав, 2004. — 368 с.

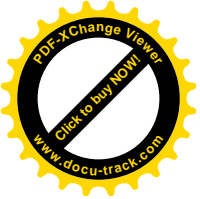

12. Біла А. Український літературний авангард: пошуки, стильові напрямки / А. Біла. — К. : Смолоскип, 2006. — 464 с.
13. Білецький Л. Т. Основи української літературно-наукової критики / Л. Т. Білецький ; упоряд., авт. іст.-біогр. нарисів та приміт. М. М. Ільницький. — К. : Либідь, 1998. — 408 с.
14. Білоус П. Історія української літератури ХІ—ХVІІІ ст.: навч. посіб. / П. Білоус. — К.: ВЦ «Академія», 2009. — 424 с.
15. Бовсунівська Т. Основи теорії літературних жанрів / Т. Бовсунівська. — К. : Київський університет, 2008. — 519 с.
16. Бовсунівська Т. Феномен українського романтизму (ч. 2. Ейдетика) / Т. Бовсунівська. — К., 1998. — 110 с.
17. Бойчук Б. Про літературну історіософію та бешкетування в літературі / Б. Бойчук // Критика. — 2002. — 4.6. — С. 32.
18. Бондар М. Українська література класичного періоду: рух крізь категорію художності / М. Бондар // Нова історія української літератури (теоретико-методологічні аспекти) : збірник — К. : Фенікс, 2005. — С. 220—234.
19. Бондар-Терещенко І. №оліт / І. Бондар-Терещенко. — Луцьк : ПВД «Твердиня», 2008. — 316 с.
20. Бондар-Терещенко І. Текст 1990-х: герої та персонажі / І. Бондар-Терещенко. — Т. : Джура, 2003. — 208 с.
21. Боротьба нового і старого чи витіснення національного? (Постмодернізм — український варіант сьогодні й завтра) [Учасники полілогу В. Дончик, Д. Дроздовський, П. Іванишин] // Слово і час. — 2008. — № 6. — С. 16—35.
22. Будний В. Порівняльне літературознавство : підручник / В. Будний, М. Ільницький. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. — 430 с.
23. Васьків М. Романні форми в українській літературі 1920—30-х років / М. Васьків. — Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О. А., 2009. — 325 с.
24. Вертій О. Народні джерела національної самобутності української літератури 70—90-х років ХІХ століття / О. Вертій. — Суми : Собор, 2005. — 486 с.
- 24а. Галич О. Теорія літератури : підручник / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв ; за наук. ред. Олександра Галича. — К. : Либідь, 2001. — 488 с.
25. Гарасим Я. Національна самобутність естетики українського пісенного фольклору. — Л. : НВФ «Українські технології», 2010. — 376 с.
26. Гарасим Я. І. Культурно-історична школа в українській фольклористиці / Я. І. Гарасим. — Л. : ЛДУ ім. Івана Франка, 1999. — 144 с.

27. Генералюк Л. Універсализм Шевченка: Взаємодія літератури і мистецтва / Л. Генералюк. — К. : Наук, думка, 2008. — 544 с.
28. Голобородько Я. Артеграунд. Український літературний істеблшмент / Я. Голобородько. — К.: Факт, 2006. — 160 с.
29. Голод Р. Іван Франко та літературні напрями кінця ХГХ — початку ХХ століття / Р. Голод. — Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2005. — 284 с.
30. Голомб Л. Із спостережень над українською поезією ХГХ—ХХ століть / Л. Голомб. — Ужгород : Гражда, 2005. — 380 с.
31. Голомб Л. Новаторські тенденції в українській літературі кінця ХІХ — перших десятиліть ХХ ст. / Л. Голомб. — Ужгород : Гражда, 2008. — 296 с.
32. Горболіс Л. Парадигма народнорелігійної моралі в прозі українських письменників кінця ХІХ — початку ХХ ст. / Л. Горболіс. — Суми : Козацький вал, 2004. — 200 с.
33. Грабович Г. До історії української літератури: Дослідження, есе, полеміка / Г. Грабович. — К. : Основи, 1997. — 604 с.
34. Грабович Г. До питання «больових точок» в українському літературознавстві / Г. Грабович // Філологічні семінари: Сучасна наука про літературу: «больові точки». — К. : ВПЦ «Київський університет», 2001. — Вип. 4. — С. 11—18.
35. Грабович Г. Кобзар. Каменярь. Дочка Прометейя / Г. Грабович // Критика. — 1999. — Ч. 12. — С. 16—19.
36. Грабович Г. Літературне історіописання та його контексти / Г. Грабович // Критика. — 2001. — Ч. 12. — С. 11—15.
37. Грабович Г. Наука. Академія. Реформи. Маразм / Г. Грабович // Критика. — 2006. — Ч. 6. — С. А—6.
38. Грабович Г. Перед Європою: чи можлива реформа в науці та освіті? / Г. Грабович // Критика. — 2005. — Ч. 1—2. — С. 23—25.
39. Грабович Г. Поет як міфотворець. Семантика символів у творчості Тараса Шевченка / Г. Грабович. — К. : Критика, 1998. — 208 с.
40. Грабович Г. Тексти і маски / Г. Грабович. — К.: Критика, 2005. — 312 с.
41. Грабович Г. У пошуках великої літератури / Г. Грабович. — К. : Б. в., 1993. — 55 с.
42. Грабович Г. Шевченко, якого не знаємо (3 проблеми символічної автобіографії та сучасної рецепції поета) / Г. Грабович. — К. : Критика, 2000. — 319 с.
43. Грабович Г. Літературне історіописання та його контексти / Г. Грабович // Критика. — 2001. — № 12. — С. 13—15.

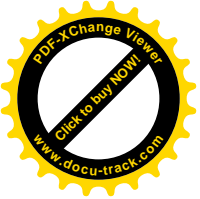

44. Грінченко Б. Листи з України Наддніпрянської / Б. Грінченко // Б. Грінченко — М. Драгоманов. Діалоги про українську національну справу / упор. А. Жуковський. — К. : [Б. в.], 1994. — С. 35—149.
45. Гундорова Т. Літературний канон і міф / Т. Гундорова // Слово і час. — 2001. — № 5. — С. 15—24.
46. Гундорова Т. Методологічний тиск / Т. Гундорова // Критика. — 2002. — Ч. 12. — С. 14—17.
47. Гундорова Т. Поп-критика: імідж та ідеологія / Т. Гундорова // Книжник-геуіеш. — 2007. — № 6. — С. 22—23.
48. Гундорова Т. Проявлення Слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація / Т. Гундорова. — Л. : Літопис, 1997. — 299 с.
49. Гундорова Т. Франко не Каменяр. Франко і Каменяр / Т. Гундорова. — К. : Критика, 2006. — 352 с.
50. Гадамер Г.-Г. Істина і метод / Г.-Г. Гадамер; пер. з нім. — К. : Юніверс, 2000. — Т. I. Герменевтика I: Основи філософської герменевтики. — 464 с.
51. Даниленко В. Г. Лісоруб у пустелі. Письменник і літературний процес / В. Г. Даниленко. — К. : Академвидав, 2008. — 352 с.
52. Денисюк І. Кілька міркувань щодо концепції нової української літератури (із приводу сучасного підручника) / І. Денисюк // Нова історія української літератури (теоретико-методологічні аспекти) : збірник. — К. : Фенікс, 2005. — С. 117—130.
53. Денисюк І. Невичерпність атома / І. Денисюк. — Л. : ВІД ЛНУ ім. І. Франка, 2001. — 319 с.
54. Денисюк І. О. Національна специфіка українського фольклору / І. О. Денисюк // Денисюк І. О. Літературознавчі та фольклористичні праці: у 3 т., 4 кн. — Л. : [У надзаг.: Львівський національний університет імені Івана Франка], 2005. — Т. 3 : Фольклористичні дослідження. — С. 15—43.
55. Денисюк І. О. Франкова концепція національної літератури / І. О. Денисюк // Денисюк І. О. Літературознавчі та фольклористичні праці: у 3 т., 4 кн. — Л. : [У надзаг.: Львівський національний університет імені Івана Франка], 2005. — Т. 2 : Франкознавчі дослідження. — С. 299—305.
56. Дзюба І. Метод — це насамперед розуміння / І. Дзюба // Дзюба І. М. З криниці літ : у 3 т. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. — Т. 2. — С. 677—687.
57. Дзюба І. Тарас Шевченко / І. Дзюба. — К. : Вид. дім «Альтернативи», 2005. — 704 с.
58. Дзюба І. М. З криниці літ : у 3 т. / І. М. Дзюба. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. — Т. I. — 975 с.

59. Дзюба І. М. З криниці літ : у 3 т. / І. М. Дзюба. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. — Т. 2. — 976 с.
60. Дончик В. Останнє в столітті й перше незалежне / В. Дончик // Слово і час. Систематичний покажчик змісту (1990—1999). — К. : Стило, 2002. — С. 3—8.
61. Дончик В. Про історію літератури, якої досі не було / В. Дончик // Нова історія української літератури (теоретико-методологічні аспекти): зб. — К. : Фенікс, 2005. — С. 9—28.
62. Дончик В. Про історію літератури, якої досі не було / В. Дончик // Слово і час. — 2002. — № 4. — С. 6—19.
63. Дончик В. Так хто ж реанімує ідеологізацію? / В. Дончик // Літературна Україна. — 2007. — 14 червня.
64. Дончик В. То хто ж реанімує ідеологізацію? / В. Дончик // Українознавство. — 2007. — № 4. — С. 228—233.
65. Дончик В. Якщо з позицій національних і конструктивних (нотатки з приводу) / В. Дончик // Слово і час. — 2008. — № 9. — С. 30—46.
66. Дончик В. Г. «А ми ще є» («Берестечко» Ліни Костенко) / В. Г. Дончик // Дончик В. Г. З потоку літ і літпотоку... — С. 400—408.
67. Дончик В. Г. «Нічим отверзуться уста...»? / В. Г. Дончик // Дончик В. Г. Спільний знаменник — тринадцять. — К. : Ліга-Інформ, 2004. — С. 377—385.
68. Дончик В. Г. А що замість патріотизму і хто замість патріотів? / В. Г. Дончик // Дончик В. Г. З потоку літ і літпотоку. — К. : ВД «Стило», 2003. — С. 450—455.
69. Дончик В. Г. З потоку літ і літпотоку / В. Г. Дончик. — К. : ВД «Стило», 2003. — 556 с.
70. Дончик В. Г. Замість «замість епілогу» / В. Г. Дончик // Дончик В. Г. З потоку літ і літпотоку. — К. : ВД «Стило», 2003. — С. 527—535.
71. Дончик В. Г. Про історію літератури, якої досі не було / В. Г. Дончик // Дончик В. Г. З потоку літ і літпотоку. — К. : ВД «Стило», 2003. — С. 479—499.
72. Дончик В. Г. Спільний знаменник — тринадцять / В. Г. Дончик. — К. : Ліга-Інформ, 2004. — 400 с.
73. Дончик В. Г. Щодо переоцінки (й недооцінки) / В. Г. Дончик // Дончик В. Г. З потоку літ і літпотоку. — К. : ВД «Стило», 2003. — С. 419^26.
74. Дроздовський Д. ХІХ Конгрес Міжнародної асоціації компаративістики в Сеулі / Д. Дроздовський // Слово і час. — 2010. — № 12. — С. 115—116.
75. Енциклопедія постмодернізму / За ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора ; пер. з англ. В. Шовкун ; наук. ред. пер. О. Шевченко. — К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. — 503 с.

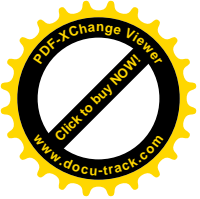

76. Жуковська Г. «Усе іде, але не все минає». Пам'ять і час у творчості Ліни Костенко / Г. Жуковська. — К. : Книга 2010. — 188 с.
77. Жулинський М. Національна культура за умов формування нової суспільної солідарності в Україні / М. Жулинський // Сучасність. — 1997. — №1. — С. 65—70.
78. Жулинський М. Г. Из забуття — в безсмертя (Сторінки призабутої спадщини) / М. Г. Жулинський. — К. : Дніпро 1990. — 447 с.
79. Забужко О. Жінка-автор у колоніальній культурі, або Знадоба до української тендерної міфології / О. Забужко // Забужко О. Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика 90-х — К. : Факт, 1999. — С. 152—195.
80. Забужко О. С. Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період / О. С. Забужко. — К. : Наук, думка, 1992. — 120 с.
81. Забужко О. С. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу / О. С. Забужко. — К. : Абрис 1997. — 144 с.
82. Зборовська Н. Карнавал мертвих поцілунків (Феміністичні роздуми) / Н. Зборовська // Зборовська Н. На карнавалі мертвих поцілунків. — Л. : Літопис, 1999. — С. 7—193.
83. Зборовська Н. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури / Н. Зборовська. — К. : Академвидав, 2006. — 504 с.
84. Зборовська Н. Літературний процес і завдання критики / Н. Зборовська // Слово і час. — 2004. — № 4. — С. 3—7.
85. Зборовська Н. В. Психоаналіз і літературознавство : посібник / Н. В. Зборовська. — К. : Академвидав, 2003. — 392 с.
86. Зборовська Н. Сучасне українське літературознавство: локальний конфлікт в Інституті літератури чи порубіжна наукова дискусія? / Н. Зборовська // Слово і час. — 2007. — № 7. — С. 3—11.
87. Зварич І. Міф у генезі художнього мислення / І. Зварич. — Чернівці: Золоті литаври, 2002. — 236 с.
88. Ильин И. Постмодернизм от истоков до конца столетия: Эволюция научного мифа / И. Ильин. — Москва : Интрада, 1998. — 256 с.
89. Іванишин В. Голос із вершин духовності / В. Іванишин // Маринович М. Україна на полях Святого Письма. — Дрогобич : ВФ «Відродження», 1991. — С. 6—18.
90. Іванишин В. Непрочитаний Шевченко / В. Іванишин. — Дрогобич : ВФ «Відродження», 2001. — 32 с.
91. Іванишин В. Мова і нація. Методичні матеріали про місце і роль мови в національному відродженні України /

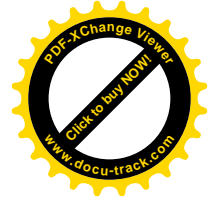
- В. Іванишин, Я. Радевич-Винницький. — Дрогобич : Б. в., 1990. — 32 с.
92. Іванишин В. П. Нариси з теорії літератури: навч. посіб. / В. П. Іванишин / [упорядкує, тексту П. В. Іванишина]. — К. : ВЦ «Академія», 2010. — 256 с.
93. Іванишин М. В. Дискурс національної ідентичності в українському постколоніальному літературознавстві: історико-літературний аспект: дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Іванишин Мирослава Володимирівна. — Дрогобич, 2009. — 212 с.
94. Іванишин П. Вульгарний «неоміфологізм»: від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка / П. Іванишин. — Дрогобич : ВФ «Відродження», 2001. — 174 с.
95. Іванишин П. Захист після захисту, або Новітній тип політичної цензури / П. Іванишин // Літературна Україна. — 2007. — 21 червня.
96. Іванишин П. В. Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко : монографія / П. В. Іванишин. — К. і Академвидав, 2008. — 392 с.
97. Іванишин П. В. Національно-екзистенціальна інтерпретація (основні теоретичні та прагматичні аспекти): монографія / П. В. Іванишин. — Дрогобич : ВФ «Відродження», 2005. — 308 с.
98. Івашків В. Художня, літературознавча і фольклористична парадигма ранньої творчості Пантелеймона Куліша / В. Івашків. — Л. : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2009. — 448 с.
99. Історія української літературної критики та літературознавства : хрестоматія : у 3 кн. : навч. посіб. / упоряд. П. М. Федченко, М. М. Павлюк, Т. В. Бовсунівська ; за ред. П. М. Федченка. — Кн. І. — К. : Либідь, 1996. — 416 с.
100. Касьянов Г. В. Теорії нації та націоналізму / Г. В. Касьянов. — К. : Либідь, 1999. — 352 с.
101. Качуровський І. Містична функція літератури та українська релігійна поезія / І. Качуровський // Слово і час. — 1992. — № 10. — С. 33—45.
102. Квіт С. Основи герменевтики : текст лекцій / С. Квіт. — К. : Б. в., 1999. — 124 с.
103. Квіт С. У межах, поза межами й на межі / С. Квіт // Слово і час. — 1999. — № 3. — С. 62—64.
104. Ключек Г. Енергія художнього слова : зб. статей / Г. Ключек. — Кіровоград : РВВ КДПУ, 2007. — 448 с.
105. Ключек Г. Ліна Костенко : навч. посіб.-хрестоматія / Г. Ключек. — Кіровоград : Степова Еллада, 1999. — 320 с.
106. Ключек Г. Проблема Григорія Грабовича: момент істини / Г. Ключек // Дзеркало тижня. — 2003. — 1 листопада.

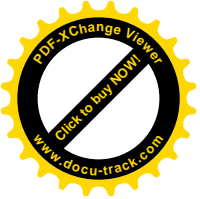

107. Ключек Г. Д. Поезія Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація : посібник для вчителя / Г. Д. Ключек. — К. : Освіта 1998. — 238 с.
- 107а. Ковалів Ю. І. Абетка дисертанта : Методологічні принципи написання дисертації: посібник / Ю. І. Ковалів. — К. : Твім інтер, 2009. — 460 с.
108. Ковалів Ю. Літературна герменевтика / Ю. Ковалів. — К. : ВПЦ «Київський університет», 2008. — 240 с.
109. Комариця М. Українська «католицька критика»: феномен 20—30-х рр. ХХ ст. / М. Комариця. — Л. 2007. — 328 с.
110. Корабльов А. А. Донецкая филологическая школа / А. А. Корабльов // Режим доступу : п108.org.ua/2009/aakoга1ey-cloneckaya-шo1oфlспе5каya-5ько1a/
111. Корнійчук В. Ліричний універсам Івана Франка: горизонти поезики / В. Корнійчук. — Л. : ЛНУ ім. І. Франка, 2004. — 488 с.
112. Костенко Л. «Якщо самі ще не осмислили, то чого хочемо від світу?» / Л. Костенко // Урок Української. — 2000. — № 2. — С. 55—57.
113. Костенко Л. Геній в умовах заблокованої культури / Л. Костенко // Літературна Україна. — 1991. — 26 вересня.
114. Костенко Л. Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала / Л. Костенко. — К. : Вид. дім «КМ Асасієтіа», 1999. — 32 с.
115. Костенко Н. В. Українське віршування ХХ століття : навч. посіб. / Н. В. Костенко. — К. : Либідь, 1993. — 232 с.
116. Критика на межі тисячоліть: занепад чи момент істини? // Слово і час. — 2002. — № 7. — С. 58—70.
117. Куценко Л. Оотіпіз Маланюк: тло і постать / Л. Куценко. — К. : Просвіта, 2002. — 368 с.
118. Лановик З. Негтепеігіса Засга / З. Лановик. — Т. : РВВ ТИПУ, 2006. — 587 с.
119. Левчук Л. Західноєвропейська естетика ХХ століття : навч. посіб. / Л. Левчук. — К. : Либідь, 1997. — 224 с.
120. Легкий М. З. Форми художнього викладу в малій прозі Івана Франка / М. З. Легкий ; відп. ред. Л. П. Бондар. — Л., 1999. — 160 с.
121. Літакцент : альманах. — К. : Темпора, 2008. — Вип. 1. — 544 с.
122. Літературознавча компаративістика : навч. посіб. / Ред. Р. Т. Гром'як. — Т. : РВВ ТДПУ, 2002. — 334 с.
123. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко. — К. : ВЦ «Академія», 1997 — 757 с.

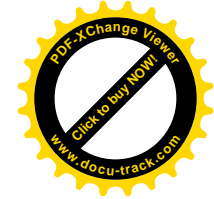
124. Матвіїшин В. Український літературний європеїзм / В. Матвіїшин. — К. : Академія, 2009. — 264 с.
125. Мейзерська Т. С. Проблеми індивідуальної міфології: міфотворчість Т. Шевченка / Т. С. Мейзерська. — О. : Азігоргіні, 1997. — 127 с.
126. Мельник В. Суворий аналітик доби. Валер'ян Підмогильний в ідейно-естетичному контексті української прози першої половини ХХ ст. / В. Мельник. — К. : ВІПОЛ, 1994. — 320 с.
127. Михайловська Н. Трагічні оптимісти. Екзистенційне філософствування в українській літературі ХІХ — першої половини ХХ ст. / Н. Михайловська. — Л. : Світ, 1998. — 212 с.
128. Мітосек З. Теорії літературних досліджень / З. Мітосек ; переклав з польс. Віктор Гуменюк, наук. ред. В. І. Іванюк. — Сімферополь : Таврія, 2003. — 408 с.
129. Моренець В. Голос у пустелі / В. Моренець // Слово і час. — 2006. — № 4. — С. 80—83.
130. Моренець В. Національні шляхи поетичного модерну першої половини ХХ ст.: Україна і Польща / В. Моренець. — К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. — 327 с.
131. Моренець В. Оксиморон: Літературознавчі статті, дослідження, есеї / В. Моренець. — К. : Аграр Медіа Груп, 2010. — 258 с.
132. Мороз Л. «...Сто рівноцінних прав». Парадокси драматургії В. Винниченка / Л. Мороз. — К. : ВІПОЛ, 1994. — 208 с.
133. Мороз Л. Триєдність як основа універсалізму (національне — загальнолюдське — духове) / Л. Мороз // Нова історія української літератури (теоретико-методологічні аспекти) : збірник. — К. : Фенікс, 2005. — С. 86—101.
134. Москалець К. Гра триває / К. Москалець. — К. : Факт-Наш час, 2006. — 240 с.
135. Мругальський М. Деконструкція — постструктуралізм — деконструктивізм / М. Мругальський // Література. Теорія. Методологія : пер. з польс. С. Яковенка / упорядкує, і наук. ред. Д. Уліцької. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. — С. 333—378.
136. Набитович І. Універсум засгш'у в художній прозі (від Модернізму до Постмодернізму) / І. Набитович. — Дрогобич : Люблін : Посвіт, 2008. — 600 с.
137. Наєнко М. Художня література України. Від міфів до модерної реальності / М. Наєнко. — К. : ВЦ «Просвіта», 2008. — 1064 с.

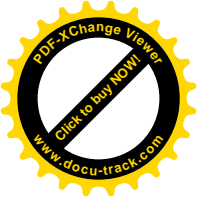

138. **Наєнко М. К.** Історія українського літературознавства і критики : навч. посіб. / М. К. Наєнко. — К. : ВЦ «Академія», 2010. — 520 с.
139. **Наєнко М. К.** Українське літературознавство: Школи, напрями, тенденції / М. К. Наєнко. — К. : ВЦ «Академія», 1997. — 320 с.
140. Наливайко Д. Стан і завдання українського порівняльного літературознавства / Д. Наливайко // Урок Української. — 1999. — № 11—12. — С. 55—58.
141. Наливайко Д. Теорія літератури й компаративістика / Д. Наливайко. — К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. — 347 с.
142. Нарівська В. Д. Національний характер як художньо-естетичний феномен української та російської прози 50—70-х років двадцятого століття : дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.05 / В. Д. Нарівська ; Дніпропетровський держ. ун-т. — Дніпропетровськ, 1995. — 450 с.
143. **Нечуй-Левицький І.** Непотрібність великоруської літератури для України і для слов'янщини / І. Нечуй-Левицький // Нечуй-Левицький І. Українство на літературних позах з Московщиною / упорядкув. М. Чернописького. — 2-ге вид., випр. — Л.: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2005. — С. 83—155.
144. Новиченко Л. Поетичний світ Максима Рильського (1941—1964) / Л. Новиченко. — К. : Б. в., 1993. — 270 с.
145. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: монографія / С. Павличко. — 2-ге вид., переробл. і доповн. — К. : Либідь, 1999. — 447 с.
146. Павличко С. Маргінальність як об'єкт теорії / С. Павличко // Павличко С. Теорія літератури / Передм. Марії Зубрицької. — К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. — С. 611—637.
147. Павличко С. Методологічна ситуація в сучасному українському літературознавстві / С. Павличко // Павличко С. Теорія літератури / Передм. Марії Зубрицької. — К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. — С. 483—491.
148. Павличко С. Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: Складний світ Агатангела Кримського / С. Павличко. — К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2000. — 328 с.
149. Павличко С. Про дослідження Джорджа Грабовича / С. Павличко // Павличко С. Теорія літератури / Передм. Марії Зубрицької. — К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. — С. 443—447.
150. Павличко С. Чи можливий в Україні фемінізм? / С. Павличко // Павличко С. Фемінізм / Передм. Віри Агее-

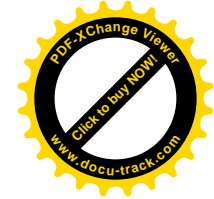
- вої. — К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. — С. 167—177.
151. Павлишин М. Канон та іконостас: Літературно-критичні статті / М. Павлишин. — К. : Час, 1997. — 447 с.
152. Павлишин М. Постколоніальна критика і теорія / М. Павлишин // Антологія світової літературно-критичної думки / за ред. М. Зубрицької. — Л. : Літопис, 1996. — С. 531—536.
153. Панченко В. Генітальна література, або Дурдом Софії Андрухович / В. Панченко // Режим доступу : [http://bigr://li-gaksepі.cot/2008/01/10/yo1oclyтyг-рапcБepкo-Бepіgа1па-1іeгaйга-або-а'иг\(1от-8oi'yi-апа'гигiOууcБ/](http://bigr://li-gaksepі.cot/2008/01/10/yo1oclyтyг-рапcБepкo-Бepіgа1па-1іeгaйга-або-а'иг(1от-8oi'yi-апа'гигiOууcБ/).
154. Панченко В. Неубієнна література: Дослідницькі етюди / В. Панченко. — К. : Твім інтер, 2007. — 440 с.
155. Пастух Т. Київська школа поетів та її оточення (модерні стильові течії української поезії 1960—90-х років) / Т. Пастух. — Л. : ЛНУ ім. І. Франка, 2010. — 700 с.
156. Пахаренко В. Начерк Шевченкової етики / В. Пахаренко. — Черкаси : Брама-Україна, 2007. — 208 с.
157. Пахаренко В. І. Незбагнений апостол. Світобачення Шевченка / В. І. Пахаренко. — Черкаси : БРАМА — ІСУЕП, 1999. — 296 с.
158. Пахльовська О. Україна: шлях до Європи... через Константинополь. Стаття 2 : Соціум та особистість в українській культурній ментальності: концепція, конфлікт, еволюція / О. Пахльовська // Сучасність. — 1994. — № 2. — С. 101—116.
159. Пахльовська О. Українська культура у вимірі «пост»: посткомунізм, постмодернізм, поствандалізм / О. Пахльовська // Сучасність. — 2003. — Ч. 10 // Режим доступу: <http://m™га.гшgrx.cot/Шe/499654/>
160. Пахльовська О. Система табу як ідеологічна кодифікація псевдоісторії України / О. Пахльовська // Пахльовська О. АУЄ, Еигора! : ст., доп., публіц. (1989—2008). — К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. — С. 83—100.
161. Пелешенко Ю. Українська література пізнього Середньовіччя (друга половина XIII — XV ст.): Джерела. Система жанрів. Духовні інтенції / Ю. Пелешенко. — К. : ПЦ «Фоліант», 2004. — 423 с.
162. Погрібний А. Література універсалістської місії / А. Погрібний // Погрібний А. Поклик дужого чину: статті, портрети, силуети, наближення, публіцистика / вст. сл. В. Г. Дончика та П. П. Кононенка. — К.: ВЦ «Просвіта», 2009. — С. 42—59.
163. Погрібний А. Поклик дужого чину: статті, портрети, силуети, наближення, публіцистика / А. Погрібний; вступне слово В. Г. Дончика та П. П. Кононенка. — К. : ВЦ «Просвіта», 2009. — 680 с.

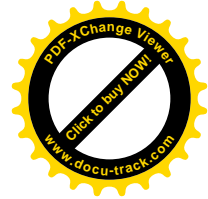
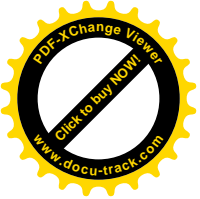

164. Поліщук Я. Альтернативна історія літератури — постмодерна парадигма / Я. Поліщук // Слово і час. — 2002. — № 1. — С. 20—26.
165. Поліщук Я. І ката, і героя він любив... Михайло Коцюбинський. Літературний портрет / Я. Поліщук. — К. : ВЦ «Академія», 2010. — 304 с. — (Серія «Автографи часу»).
166. Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму : монографія. — Вид. 2-ге, доповн. і переробл. / Я. Поліщук. — Івано-Франківськ, 2002. — 392 с.
167. Поліщук Я. Шизофренія невідповідностей. З приводу дискусії про історію літератури / Я. Поліщук // Актуальні питання сучасної філології: Літературознавство. — Рівне, 2004. — Вип. ХНІ. — С. 11—27.
168. Пронкевич О. Нація-нарація в іспанській літературі доби модернізму / О. Пронкевич. — К. : Пед. Преса, 2007. — 256 с.
169. Розумний М. М. Доктрина дії: Соціально-філософський концепт / М. М. Розумний. — Х. : Майдан, 2009. — 136 с.
170. Руснак І. «Я був повний Україною...»: Художня історіософія Уласа Самчука / І. Руснак. — Вінниця : ДП ДКФ, 2009. — 368 с.
171. Саїд Е. Д. Орієнталізм / Е. Д. Саїд ; пер. з англ. В. Шовкун. — К. : Основи, 2001. — 511 с.
172. Салига Т. Високе світло / Т. Салига. — Л. : Каменяр; Мюнхен : УВУ, 1994. — 270 с.
173. Салига Т. Вогнем пречистим / Т. Салига. — Л. : Світ, 2004. — 184 с.
174. Салига Т. Франко — Каменяр / Т. Салига. — Ужгород : Гражда, 2007. — 128 с.
175. Салига Т. Ю. Імператив (Літературно-критичні статті, критика, публіцистика) / Т. Ю. Салига. — Л. : Світ, 1997. — 352 с.
176. Салига Т. Ю. Слово благовісту / Т. Ю. Салига // Салига Т. Ю. Імператив (Літературно-критичні статті, критика, публіцистика). — Л. : Світ, 1997. — С. 64—99.
177. Самототожність письменника. До методології сучасного літературознавства : колективна монографія / відп. редактор Г. М. Сивокінь. — К. : Українська книга, 1999. — 160 с.
178. Сенік Л. Національна ідентичність української літератури в умовах тоталітаризму: 30-ті роки і пізніше (проблема літературної опозиції) / Л. Сенік // Літературознавство : матеріали III конгресу Міжнародної асоціації україністів (Харків, 26—29 серпня 1996 р.). — К. : АТ «ОБЕРЕГИ», 1996. — С. 44—51.

179. Сенік Л. Роман опору. Український роман 20-х років: проблема національної ідентичності / Л. Сенік. — Л. : Академічний експрес, 2002. — 239 с.
180. Сивокінь Г. М. У вимірах сприймання. Теоретичні проблеми художньої літератури, її історії та функцій / Г. М. Сивокінь. — К. : Фенікс, 2006. — 304 с.
181. Скупейко Л. Міфопоетика «Лісової пісні» Лесі Українки / Л. Скупейко. — К. : Фенікс, 2006. — 416 с.
182. Скупейко Л. «Слово і час»: сторінки українського літературознавства / Л. Скупейко, В. Дончик // Слово і час. — 2002. — № 8. — С. 8—10.
183. Слемон С. Постколоніальна критика / С. Слемон, Г. Тіффін // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. — Л. : Літопис, 1996. — С. 536—539.
184. Стус Д. Василь Стус: життя як творчість / Д. Стус. — К. : Факт, 2004. — 368 с.
185. Судима М. Українська драматургія XVII—XVIII ст. / М. Судима. — К. : ПЦ «Фоліант», ВД «Стилос», 2005. — 368 с.
186. Тарнашинська Л. Закон піраміди: Діалоги про літературу та соціокультурний клімат довкола неї / Л. Тарнашинська. — К. : Пульсари, 2001. — 264 с.
187. Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління (історико-літературний та поетикальний аспекти) / Л. Тарнашинська. — К. : Смолоскип, 2010. — 632 с.
188. Татаркевич В. Історія шести понять: Мистецтво. Прекрасне. Форма. Творчість. Відтворництво. Естетичне переживання / В. Татаркевич ; пер. з польс. В. Корнієнка. — К. : Юніверс, 2001. — 368 с.
189. Ткаченко А. О. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства) : підручник для гуманітаріїв / А. О. Ткаченко. — К. : Правда Ярославичів, 1998. — 448 с.
190. Ткачук М. Жанрова структура прози Івана Франка (бориславський цикл та романи з життя інтелігенції) / М. Ткачук. — Т., 2003. — 384 с.
191. Токмань Г. «Скривавлені сліди» й «Огніста радість» (Спроба христологічного прочитання лірики Є. Плужника) / Г. Токмань // Слово і час. — 1998. — № 2. — С. 39—44.
192. Уффельман Д. Панорама сучасного німецького літературознавства: Предисловіє составителей / Д. Уффельман, К. Шрамм // Німецьке філософське літературознавство наших днів : антологія : пер. с нем. / сост. Д. Уффельман, К. Шрамм. — СПб. : Изд-во Петерб. ун-та, 2001. — С. 5—40.
193. Ушкалов Л. Есеї про українське бароко / Л. Ушкалов. — К. : Факт, 2006. — 284 с.

(190)

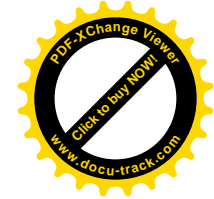
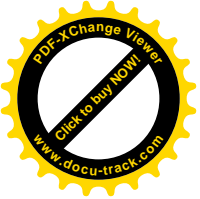
Петро Іванишин

Українське літературознавство постколоніального періоду

194. Фаулз Дж. Арістос / Дж. Фаулз. — Вінниця : Тезис, 2003. — 340 с.
195. Фізер І. Зустрічі чи зіткнення української філології із західними методологічними стратегіями / І. Фізер // Слово і час. — 2006. — № 4. — С. 5–10.
196. Фізер І. М. Американське літературознавство : іст.-критич. нарис / І. М. Фізер. — К. : Вид. дім «Кієво-Могилянська академія», 2006. — 108 с.
197. Франко І. Поза межами можливого / І. Франко // Франко І. Зібрання творів : у 50 т. — К. : Наук. думка, 1986. — Т. 45. — С. 276–285.
198. Хархун В. Соцреалістичний канон в українській літературі: генеза, розвиток, модифікації / В. Хархун. — Ніжин : ТОВ «Гідромакс», 2009. — 508 с.
199. Харчук Р. Сучасна українська проза: Постмодерний період / Р. Харчук. — К. : Академія, 2008. — 248 с.
200. Хоменко О. Любити по-гарвардськи: типологія процесу / О. Хоменко // Хоменко О. Есеї республіканської осені. — Т. : Джура, 2011. — С. 100–105.
201. Хороб С. Українська драматургія 20–30-х років у Західній Україні та діаспорі / С. Хороб. — Івано-Франківськ : Нова зоря, 2008. — 192 с.
202. Шевчук В. «Енеїда» Івана Котляревського в системі українського бароко / В. Шевчук. — Л. : Сполом, 1998. — 64 с.
203. Шевчук В. О. «Регзопае УЕГЪШП» (Слово іпостасне) : Розмисел / В. О. Шевчук. — К. : Твім інтер, 2001 — 264 с.
204. Шевчук В. О. Муза Роксоланська: Українська література XVI—XVIII століть : у 2 кн. / В. О. Шевчук. — К. : Либідь, 2004. — Кн. 1 : Ренесанс. Раннє Бароко. — 400 с.
205. Шевчук В. О. Муза Роксоланська: Українська література XVI—XVIII століть : у 2 кн. / В. О. Шевчук. — К. : Либідь, 2005. — Кн. 2 : Розвинене Бароко. Пізнє Бароко. — 728 с.
206. Штонь Г. М. Духовний простір української ліро-епічної прози / Г. М. Штонь. — К. : Б. в., 1998. — 317 с.
207. Шумило Н. Під знаком національної самобутності. Українська художня проза і літературна критика кінця ХГХ — поч. ХХ ст. / Н. Шумило. — К. : Задруга, 2003. — 354 с.
208. Яремчук І. Під знаком вогню: Генетичний контекст та естетична природа поезії УПА / І. Яремчук. — Л. : ЛНУ ім. І. Франка. — 212 с.
209. ^ с г В.. Текзїо\уу звдіаі. Розїзггкггаїігт а шїесїга о Пїєгатгге / К. Иусг. — Кгакбш, 2000. — 348 з.
210. Раблоузка О. Сїуїїїа ІєПегарїа ісгаїпа / О. РаШоузка. — Кота : Саггоссі Есіїїогє, 1998. — 1104 р.

ЗМІСТ

ПАРАДИГМИ УКРАЇНСЬКОГО ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА	3
1. ПОЧАТКИ ЗМІН У ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОМУ ПРОЦЕСІ 90-Х РОКІВ ХХ СТ.	11
2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОСТУП У 90-ТІ РОКИ ХХ СТ.	16
2.1. Філологічні доміанти в теоретичному дискурсі	19
2.2. Становлення націоцентризму як національно-екзистенціальної інтерпретації	29
2.3. Постмодерні (постструктуральні) запозичення в українському літературознавстві	62
2.4. Утвердження компаративістичної методології	77
2.5. Повернення до неоміфологічних (міфокритичних) способів тлумачення	80
2.6. Вияви методологічного потенціалу христології і біблійознавчих студій	83
2.7. Дослідницькі тенденції у постколоніальному дискурсі 90-х років ХХ ст.	85
3. ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ І ЛІТЕРАТУРНА КРИТИКА 90-Х РОКІВ ХХ СТ.	88
4. ДОМІНАНТИ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОГО ПРОЦЕСУ ПОЧАТКУ ХХІ СТ.	101
5. ЕРИСТИЧНИЙ ДИСКУРС-ХХІ	152
ЛІТЕРАТУРА	177

Іванишин П.
1-19 Українське літературознавство постколоніального періоду : монографія / Петро Іванишин. — К. : ВЦ «Академія», 2014. — 192 с. — (Серія «Монограф»).

І5ВІ 978-966-580-322-5 (серія)

І5ВІ 978-966-580-443-7

У монографії постає панорама постколоніального літературознавчого життя в Україні, осмислюючи яку автор зберігає вірність раніше продекларованим світоглядним засадам.

Адресована дослідникам літературного процесу, викладачам і студентам філологічних спеціальностей, усім, хто цікавиться явищами сучасного літературознавчого життя.

УДК 821.161.2.09

ББК 83.3 (4УКР)

Наукове видання

Серія «Монограф»

Заснована у 2006 році

ІВАНИШИН Петро Васильович

**УКРАЇНСЬКЕ
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО
ПОСТКОЛОЇАЛЬНОГО
ПЕРІОДУ**

М О Н О Г Р А Ф І Я

Спільний проект із видавництвом «Академвидав»

Редактор В. П. Павліченко

Коректор Н. А. Ганжа

Комп'ютерна верстка Є. М. Байдюка

Формат 84x108/32. Ум. друк. арк. 10,08. Зам. 13-478.

Видавничий центр «Академія»,

м. Київ, вул. Дегтярівська, 38—44.

Тел./факс: (044) 483-19-24; 456-84-63.

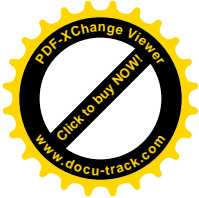
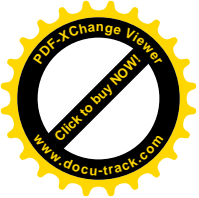
Е-таї: аса<Зетіа-рс@5Уїі:опІіне.сот; асасіетіа.боок@5таї1.сот
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 555 від 03.08.2001 р.

Віддруковано на ПАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»,

09117, м. Біла Церква, вул. Леся Курбаса, 4.

Свідоцтво серія ДК № 4063 від 11.05.2011 р.

Впроваджена система управління якістю
згідно з міжнародним стандартом 150 9001:2000

ІВАНИШИН ПЕТРО ВАСИЛЬОВИЧ

Народився в м. Сколе Львівської області. Закінчив філологічний факультет Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, де й нині викладає. З 2009 р. — завідувач кафедри української літератури та теорії літератури. Доктор філологічних наук, професор, культуролог, публіцист. Автор понад 150 наукових праць, серед яких монографії «Олег Ольжич — герольд нескореного покоління» (1996), «Петро Скунець. Силует митця на тлі епохи» (1999), «Вульгарний "неоміфологізм": від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка» (2001), «Поезія Петра Скунця (Художнє вираження національно-духовної ідентифікації ліричного героя)» (2003), «Пізнання літературного твору» (2003, у співавторстві), «Аберация християнства, або Культурний імперіалізм у шатах псевдохристології» (2005), «Національно-екзистенціальна інтерпретація (основні теоретичні і прагматичні аспекти)» (2005), «Печать духу: національно-екзистенціальна Франкіана» (2006), «Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко» (2008), «Критика і метакритика як осмислення літературності» (2012). Один із засновників Науково-ідеологічного центру імені Дмитра Донцова (2007). Сфера наукових інтересів — нова та новітня українська література, теорія літератури, методологія літературознавства, літературна критика, герменевтика, метакритика, національно-екзистенціальна методологія інтерпретації, культурологія.

ISBN 978-966-580-443-7

9 789665 804437 >